جوڵانەوەی نەتەوەیی باشووری کوردستان

1977-1961

لەبەڵگەنامە نهێنیەکانی وەزارەتی دەرەوەی بەریتانیادا

ئامادەکردن و ساغکردنەوەی
لە ئەرشیفی نەتەوەیی بەریتانی:
شەریف هەژاری

وەرگێرانی:
پاسار شێرکۆ

KURDISH FREEDOM FIGHTERS

A long war of attrition

جووڵانەوەی نەتەوەیی باشوری کوردستان (١٩٦١ــ ١٩٧٧) لە بەڵگەنامە نهێنییەکانی وەزارەتی دەرەوەی بەریتانیادا

ئامادەکردن و ساغکردنەوەی لە ئەرشیفی نەتەوەیی بەریتانی

شەریف هەژاری

جووڵانەوەی نەتەوەیی باشوری کوردستان (١٩٦١ــ ١٩٧٧) لە بەڵگەنامە نهێنییەکانی وەزارەتی دەرەوەی بەریتانیادا

وەرگێڕان بۆ کوردی

پاسار شێرکۆ

ناوی کتێب: جووڵانەوەی نەتەوەیی باشوری کوردستان (١٩٦١-١٩٧٧)
لە بەڵگەنامە نهێنییەکانی وەزارەتی دەرەوەی بەریتانیادا
ئامادەکردن و ساغکردنەوەی لە ئەرشیفی نەتەوەیی بەریتانی: شەریف هەژاری
وەرگێڕان بۆ کوردی: پاسار شێرکۆ
پیاچوونەوە: شەریف هەژاری
بابەت: مێژوویی
تایپ: سیروان خەلیل
دیزاینی بەرگ: هێڤی لەتیف هەمەوەندی
دیزاینی تێکست: دانا حەسەن
نۆبەتی چاپ: یەکەم ٢٠١٦
چاپخانە: پەنجەرە
تیراژ: (١٠٠٠) دانە
نرخ: (٧٠٠٠) دینار
ژمارەی سپاردن: لە بەڕێوەبەرایەتی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان
ژمارە (١٩٠٢)ـی ساڵی (٢٠١٦)ـی پێ دراوە.

هەموو مافێکی لە چاپدانەوەی ئەم بەرهەمە بۆ شەریف هەژاری پارێزراوە

لەسەر ئەرکی بەڕێز (ساسان عوسمان مەلا قادری صەڕاف) چاپکراوە

پێرست

وتەیەکی پێویست ٦
پێشــەکی ئامادەکار و ساغکەرەوە ٧
بەڵگەنامەکانی ساڵی ١٩٦١ .... ١٥
بەڵگەنامەکانی ساڵی ١٩٦٨ .... ٧١
بەڵگەنامەکانی ساڵی ١٩٦٩ .... ١٠٣
بەڵگەنامەکانی ساڵی ١٩٧١ .... ١٤٩
بەڵگەنامەکانی ساڵی ١٩٧٣ .... ١٥٣
بەڵگەنامەکانی ساڵی ١٩٧٦ .... ١٨٥
پاشـکۆ: بەشێک لە بەڵگەنامەکان ٣١٥

وتەیەکی پێویست

لــە دوای جەنگــی دووەمــی جیهانــەوە، گۆڕانــی هاوســەنگیی هێــز لــە ناوچەکــەدا وایکــرد وڵاتــە ناوچەیــی و نێودەوڵەتییــەکان ســەرنجی زیاتــر بخەنــە ســەر کــورد و بیانەوێــت راســتەوخۆ یــان ناڕاســتەوخۆ بــەرەو خزمەتکردنــی بەرژەوەندییەکانــی خۆیــان ئاراســتەیان بکــەن.

ئەمــەی لــەم کتێبــەدا دەیخوێنیتــەوە، دەقــی بــێ رتووشــی تێڕوانینــی بریتانیــای ســاڵانی شەســت و حەفتاکانــی ســەدەی بیســت بــووە لەســەر کــورد. خوێنــەر لــە چۆنێتــی مامەڵەکــردن لەگــەڵ خوێندنــەوەی بەڵگەنامەکانــدا بەئاگایــە، بــەڵام جەخــت کردنــەوە لــەم دوو خاڵــەی خــوارەوە، بێســوود نابێــت:

یەکــەم: ئــەم بەڵگەنامانــە تێکــڕای هەقیقەتی شۆڕشــی کورد و کەســایەتییەکانی نــاوی پێــک ناهێنــن و، لــە باشــترین حاڵەتــدا تێڕوانینــی تەنیــا لایەنێکــی دەرەکیــن لەســەر پرســی کــورد و، دەبێــت بــە هەمــان جۆریــش مامەڵەیــان لەگــەڵ بکرێــت. واتــە بــۆ پێکەوەنانــی وێنــەی تــەواوی هەقیقەتەکــە، دەبێــت گــوێ لــە بۆچونــی لایەنــە ناوخۆیــی و دەرەکییەکانــی دیکــەش وەربگیرێــت.

دووەم: ئەمــەی لــەم کتێبــەدا خراوەتــە روو، تێکــڕای بۆچونەکانــی بریتانیــاش نییــە، بەڵکــو ئەوەندەیــە کــە بەدەســت هاتــووە. رێــی تێدەچێــت کــە لــە بەڵگەنامەی دیکــەدا بۆچونگەلــی جیــاواز باســیان لێــوە کرابێــت، کــە نەگەیشــتۆتە دەســتمان.

پێشەکی ئامادەکار و ساغکەرەوە

خوێنەری بەڕێز، ئەم بەڵگەنامانەی بەردەست، هەوڵێکم بوو بە درێژایی ساڵانی ٢٠١١-٢٠١٤، کاتێک لە زانکۆی لەندەن خوێندکاری ماستێر بووم، لە پاڵ خوێندنەکەمدا -ناسنامەی ئەرشیفخانەی نەتەوەیی بەریتانیم- درووست کرد و، تەواوی توانام خستەگەڕ تا لە نزیکەوە، قوژبن دوای قوژبن، بە شوێن هەر زانیاری و بەڵگەنامەیەک دا بگەڕێم کە لەسەر کورد و کوردستان بێت و، بتوانم چنگیان بخەم و، بیانهێنمەوە بۆ باشوری کوردستان.

بەمپێیە، لەلایەک مەرج نییە تەواوی بەڵگەنامەکانم هێنابێتەوە و، لەلایەکی دیکەش مەرج نییە بەڵگەنامەکان "بە نهێنیی و نا-نهێنییانەوە" تەواوی ڕەهەندی ڕووداوەکانی خستبێتەڕوو. بەڵام لەگەڵ هەموو ئەمانەش دا، دانسقەیی زانیارییەکانی ناو بەڵگەنامەکان لای توێژەری پسپۆڕ و بەراوردکار دەردەکەوێت.

بۆیە، دەکرێت ئەم بەرهەمە و، بەرهەمە بەڵگەنامەییەکانی دیکەشم، کەرەستەیەکی پڕ-بایەخ و دانسقەبن بۆ نووسینی قۆناغە جیاکانی مێژووی نەتەوەکەمان و، ڕوونیشە "تاهەتایە" دەبنە سەرچاوەی سەرەکیی و کەرەستەی بنەڕەتیی بۆ تەواوی توێژینەوە زانستییەکان کە لەسەر مێژووی هاوچەرخی کورد ئەنجام بدرێن.

زانیارییەکانی ناو بەڵگەنامەکانیش لەلایەن دبلۆماتکار و باڵوێز و هەواڵنێرەکانی ئینگلیزەوە بۆ سەروو خۆیان بەرزکراوەتەوە، کە لۆژیک نییە تەواوی زانیارییەکانی ناو بەڵگەنامەکان نادروستبن و هەڵەیان بە سەروو خۆیان گەیاندبێت، لەگەڵ هەموو ئەمانەش دا: توێژەر هەر دەبێت بە دیدی تێڕامان و وردبوونەوە و بەراوردکاریی هەڵیان سەنگێنێت.

لە ڕاستیدا بەڵگەنامەکانم پۆلێن کردووە و لە دووتوێی چەند کتێبێکدا هەوڵی بڵاوکردنەوەیان دەدەم، پێشتریش بەشێکیانم لە کتێبی: "ڕۆژهەڵاتی کوردستان (١٩٧٩-١٩٨٠) لە بەڵگەنامەکانی بەریتانیا دا" بڵاوکردەوە و، ئەم بەشەی بەڵگەنامەکانیش تایبەتە بە شۆڕشی ئەیلول و سەرهەڵدانی شۆڕشی نوێی باشوری کوردستان لە بەڵگەنامەکانی بەریتانیا دا، هەربۆیە بە باشمزانی ناونیشانی پەرتووکەکە بکەمە: "جووڵانەوەی نەتەوەیی باشوری کوردستان (١٩٦١-١٩٧٧) لە بەڵگەنامە نهێنییەکانی وەزارەتی دەرەوەی بەریتانیا دا".

سەبارەت بەم پەرتووکە و ئەم بەشەی بەڵگەنامەکانیش، ئەوا بە گونجاوی نازانم زۆر بە وردی زانیارییەکانی ناو بەڵگەنامەکان تەتەڵە بکەم، هەرچەندە ئەکرێت سەرەقەڵەمێکیان لەبارەوە بخەمەڕوو. بەڵام واباشترە بخرێتە بەردەست "توێژەران" و، ئەوان هەڵسەنگاندنی بۆ بکەن. هەربۆیە بەڵگەنامەکان "بەبێ زیاد و کەم و بێ دەستکاری" لە لایەن برای گرانقەدرم کاک "پاسار شێرکۆ" وەرگێڕدراون و خۆشم بە وردی پیاچوونەوەم پێدا کردوونەتەوە.

جێی ئاماژەیە، پێم باش نەبوو کە هەر خودی خۆم بە کاری وەرگێڕانەکەیان هەستم، چونکە پێموایە: لەلایەک ئەم ئەمانەتە مێژووییە دەخەمە بەردەستی وەرگێڕێکی بەتوانا و، لەلایەکی دیکەش پێش چاپکردنیان خۆشم بە وردی بەراوردی وەرگێڕانەکە و بەڵگەنامەکان دەکەمەوە و، بەتەواویش بۆم سەلماوە کە "کاکە پاسار" ڕەوشتی پاراستنی ئەمانەتی وەرگێڕانی تێدایە و، بەڕاستیش لەو روانگەیەوە هەندێ جار لەسەر یەک وشەی دەگمەنیش، پێکەوە هەوڵمانداوە "دەقاودەق" ماناکەی بکەینە کوردی، بۆ ئەوەی "ئێستا یا چەند ساڵێکی دیکە یان هەرکاتێکی تر"، هەر کەسێک توانی ئەم بەڵگەنامانە یان بەشێکیانی دەست بکەوێت، ئەو ڕاستییەی بۆ بسەلمێت کە تا چەندێک لە پەرۆشی وەرگێڕانێکی تەواو درووست و بێ دەستکارییدا بووین و، چۆن ئەم ئەمانەتە مێژووییەمان "وەک خۆی" خستۆتە بەردیدی خوێنەوارانی کورد.

بە نیسبەت زانیارییەکانی ناو بەڵگەنامەکانیش، ئەم بەڵگەنامانە "کورد،

سەرکردەکانیی، شۆڕش و سیاسەتکردن و دانووستان و پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان"یانمان پێ ئەناسێنێت - لە دید و دونیابینیی دبلۆماتکارانی ئینگلیزەوە -. هەروەها، کاتێک خوێنەر ئەم بەڵگەنامانە ئەخوێنێتەوە و تێیاندا ڕۆدەچێت، ڕەنگە بەو یەقینە بگات کە: "- نەتەوەی کورد و تراژیدیا و خۆخۆری- سیانەیەکن زۆر سەیر پێکەوە ئالاون!!".

بە ڕامان لەم بەڵگەنامانەش، ئەکرێت بەو ڕاستییە بگەیت: زلهێزان و نەتەوەیەکگرتووەکان و باقی دەوڵەتانی دیکە، بە وردی ئاگاداری تراژیدیا خوێناویی و جینۆسایدەکانی سەر نەتەوەی کورد بوون. بەڵام لەبەر بەرژەوەندییە ئابوریی و سیاسییەکانیان، ئامادە نەبوون هیچ گرنگییەک بە بەندەکانی یاسا نێودەوڵەتییەکانی نەتەوەیەکگرتووەکانیش بدەن کە هەر خودی خۆیان واژوویان لەسەری کردووە و لەسەری ڕێککەوتوون و وەک بەندی پاراستنی مافەکانی مرۆڤ ڕایانگەیاندووە. لەکاتێکدا چەندان بەڵگەنامەیان بەوردی باس لەوە دەکەن: "لەساڵی ١٩٦١ ەوە دەوڵەتی عێراق پرۆسەی جینۆسایدکردنی نەتەوەی کوردی لە باشوری کوردستان گرتۆتەبەر و، تورک و فارسیش هەمان تاوانی دژ بە مرۆڤایەتییان لە دژی نەتەوەی کورد لە بەشەکانی خۆرهەلات و باکوری کوردستان دا ئەنجام داوە".

تەنانەت دبلۆماتکارە پسپۆڕەکانی ئینگلیز لە بەڵگەنامەکانیاندا بە بەڵگەوە چەندان جار زاراوەی "جینۆساید"یان بەکارهێناوە بۆ پرۆسەکانی قاتوقڕکردنی نەتەوەی کورد، کە ئەم پرۆسەیە هەر لە ساڵی ١٩٦١ ەوە دەستی پێ کردووە و تا بەرواری کۆتایی ئەم بەڵگەنامانە کە هەتا ساڵی ١٩٧٧ دەکات، ئەوا پرۆسەکانی جینۆسایدی نەتەوەی کورد بەردەوامیی هەبووە. دەشێت خودی ئەم بەڵگەنامانە وەک بەشێک لە "بەڵگەی سەلمێنەر" لە ناو پەرلەمانی بەریتانیا و لە ناو دامەزراوەی مافی مرۆڤی نەتەوەیەکگرتووەکانیش دا، بۆ تاوانی ناساندنی "چەندان جینۆسایدی نەتەوەی کورد بە پێی کاتی ڕوودانیان" بەکاربهێنرێت و کاریان لەسەر بکرێت.

لە بارەی تراژیدیا جینۆسایدکارییەکانی سەر نەتەوەی کوردیش، بە پێی هەندێک لە بەڵگەنامەکان: "بەریتانیا ئاگای لە پلانە نهێنییەکانی دەوڵەتی عێراق بووە کە یەک ملیۆن کورد لە ناوچەکانیان هەڵکەنێت و هەندێکیانی قاتوقڕ کردووە و، بەشێکیشیانی بردووە بۆ باشوری عێراق و عەرەبی شوانکارەی لە شویندا داناوون. ئەم پرۆسەی جینۆسایدە لە ساڵی ١٩٦١ ەوە دەستی پێ کردووە و، ناوچەکانی موسڵ- کەرکووک- خانەقین- هەولێر- دهۆک- سلێمانیی و تا هەڵەبجەشی گرتۆتەوە".

تەنانەت کپکردنی دەنگدانەوەی ئەم تراژیدیا جینۆسایدکارییانەش بە جۆرێک خامۆشکراوە، نەتەوەیەکگرتووەکان و دەوڵەتانی زلهێزیش بێ دەنگیان لە ئاست دا هەڵبژاردووە. بۆ نموونە بەڵگەنامەکان ساغی دەکاتەوە کە: "نەتەوە یەکگرتووەکان ئاگای لە دۆخی کوردان و جینۆسایدکردنەکردنەکانیان بووە، بەڵام لەبەر زیان نەگەیاندن بە پەیوەندییەکانی خۆی لەگەڵ دەوڵەتانی ئێران و عێراق دا، ئەوا نەتەوە یەکگرتووەکان خۆی لە دەربڕینی هەڵوێستی مرۆڤانە پاراستووە".

تەنانەت کار گەشتۆتە ئاستێک، ئەو کوردانەشی کە هەڵهاتوون بۆ ئەوروپا، دەوڵەتە ئەوروپییەکان بە مەرج "ڤیزا یان ڕەزامەندی مانەوەی کاتیشیان" بۆ دەربڕیوون. بۆ نموونە چەند بەڵگەنامەیەک ئەیسەلمێنن کە: "بەریتانیا بە مەرجێک ڤیزای بە کورد داوە و، تەنها هەر بەو مەرجەش بە مانەوەی کاتیی پەنابەرە کوردەکان لە ناو بەریتانیا ڕازی بووە، کە: پەنابەرە کوردەکان چالاکیی سیاسیی ئەنجام نەدەن!!"، کە توێژەر دەتوانێت زانیاری وردتر شەن و کەو بکات لە ناو ئەم بەڵگەنامانەدا، سەبارەت بە دڕندایەتیی بێ دەنگبوونی جیهانی دەرەوە، لە ئاست قڕکردنی نەتەوەی کورد دا لە نێوان ساڵانی ١٩٦١ تا ١٩٧٧ دا.

سەبارەت بە سنووری باشوری کوردستان و ژمارەی دانیشتووانەکەشی، هەندێ لە بەڵگەنامەکان ئاماژە بەوە دەکەن: "لەو کاتەدا ژمارەی کورد لە عێراق دا "٣ ملیۆن" و ژمارەی عەرەبیش "٧.٥ ملیۆن" بووە". دیارە بەهۆی شاڵاوی تەعریب و جینۆسایدە یەکلەدوای یەکەکانەوە، ئەوا لە ئێستادا ژمارەی

کورد لە چاو عەرەب لە عێراق دا بە ڕێژەیەکی زۆر کەم کراوەتەوە. هەر بەڵگەنامەکانیش جەخت دەکەنەوە کە: "عەقرە، شەنگال و خانەقین، کوردن و، شۆڕشی ئەیلوول داوای کەرکووکی کردووە کە بیکاتە پایتەختی هەرێمی ئۆتۆنۆمی باشوری کوردستان". بە پێی ئەم بەڵگەنامانەش: "پرۆسەی ڕاگواستن تا ساڵی ١٩٧٥ بۆ ١٩٧٦ گەشتۆتە لووتکە و، تەنها لە ساڵی ١٩٧٥ دا لە خانەقین "٦٠ هەزار" کورد ڕاگوێزراوون".

لە بارەی پەیوەندییەکانی شۆڕشی ئەیلول و جیهانی دەرەوە و دراوسێکانیش، بەپێی بەڵگەنامەکان سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلول مەبەستی بووە کە پەیوەندی توندوتۆڵی لەگەڵ "ئێران و ئیسرائیل و ئەمریکا" دا هەبێت. هەرچەندە بەڵگەنامەیەک لایەنی نەرێنی پەیوەندییەکانی دەرەوەی شۆڕشی ئەیلول دەردەخات و "شۆڕشی ئەیلول وەک بووکەڵەیەکی دەستی حەمەڕەزا شای ئێران لە قەڵەم دەدات". بەڵام پەیوەندییەکانی شۆڕشی ئەیلول و ئیسرائیل جێی بایەخ بوون و بە پێی زانیارییەکانی ناو بەڵگەنامەکان: "مەشقەکانی ڕاوێژکارانی ئیسرائیل و ناردنی چەک و تەقەمەنی بۆ پێشمەرگە وایکردووە کە پێشمەرگەکان لە نێوان ساڵانی ١٩٦٣ تا ١٩٦٧ بەباشتر ڕێک بخرێن و، خاوەن پێداویستیی جەنگیی و دژە فڕۆکەش بن".

سەبارەت بە پەیوەندیەکانیش لەگەڵ خودی بەریتانیا خۆیدا، ئەوا بەریتانیا بەتەواوی بەرژەوەندیخوازانە لەگەڵ شۆڕشی ئەیلول و دۆزی کورد دا مامەڵەی کردووە، بە جۆرێک: "هەندێ جار لەبەر خواستی دەوڵەتی عێراق، بەریتانیا داوای لە ئێران کردووە بەتایبەت لە ساڵی ١٩٦٥ دا، کە هاوکاری بۆ شۆڕشی ئەیلول ڕاگرێت".

زیاتر لەمانەش، بە پێی ئەم بەڵگەنامانە: "دەزگا دبلۆماتکاریی و ناوخۆییەکانی بەریتانیا، بەدواداچوونیان کردووە بۆ وتاری ڕۆژنامەکان و بەرنامەی تەلەفزیۆنەکانی ناو وڵاتەکەیان و، هانیان داون کە بەجۆرێ ڕەفتار بکەن کە بەرژەوەندییە دەرەکییەکانی بەریتانیا نەخەنە مەترسییەوە و، دۆزی

کورد لە وتار و بەرنامە تەلەڤزیۆنییەکانیش دا زەق نەکەنەوە کە دڵی "ئێران و تورکیا و عێراق"یان لێ بڕەنجێت". کەچی لە روانینیکی دیکەوە، هەر خودی بەریتانیا پێکدادانەکانی نێوان دەوڵەتی عیراق و شۆرشی ئەیلولی لا پەسەند بووە، چونکە لەو کاتەدا بەریتانیا پێی وابووە:

"ئەگەر عێراق سوپاکەی لە باکوری وڵاتەکەیدا بۆ شەڕی دژ بە کورد نەهێڵێتەوە، ئەوا تووشی کەڵکەڵەی سەرکێشی دەرەکی دەبێت لە کەنداو دا و، دژ بە کوەیت و هەروەها دژ بە دەولەتی حەمە ڕەزا شای ئێرانیش شەڕ دەکات، هەروەها ئەگەریشی هەیە سوپاکەی بەگشتی بۆ شەڕی دژ بە ئیسرائیل تەرخان بکات". ئا لیرەدا راڤەکار تێ دەگات کە چارەکە سەدەیەک پێش ڕوودانی جەنگی عێراق-ئێران و، داگیرکردنی کوەیت لەلایەن عێراقەوە، ئەوا بەریتانیا کەڵکەڵەی پلانی سیاسیی عێراقی خوێندووەتەوە!!.

لە بارەی پەیوەندییەکانی "یەکێتی سۆڤیەت و عێراق و ئێران" و پێگەی شۆڕشی ئەیلولیش لەو ئەڵقە سیاسییە ئیقلیمییە دا، بەڵگەنامەکان جەخت دەکەنەوە کە: "یەکێتی سۆڤیەت ویستوویەتی بەهۆی شۆڕشی ئەیلولەوە ماسی لە ئاوی لێڵدا بگرێت و، ڕۆڵیشی لە ڕێکەوتننامەی ١١ ی ئازاری ١٩٧٠ دا هەبووە".

هەروەها سەبارەت بە پەیوەندییەکانی عێراق و ئێرانیش بە پێی بەڵگەنامەکان: "بەندێکی نهێنی لە ناو ڕێکەوتننامەی جەزائیری ١٩٧٥ دا ئەوە بووە کە: ئێران بە نهێنیی پەنابەرە کوردە عێراقییەکان بەتایبەت سەرکردە و کەسە چالاکەکانیان تەسلیم بە ڕژێمی عێراق بکاتەوە و تا ڕادەیەکی زۆریش ئێران ئەم بەندەی جێ بە جێ کردووە".

لەبارەی هۆکارێکی ناوبانگ پەیداکردنی سەدام حسێن کە ئەوکات جێگری ئەحمەد حەسەن بەکر بووە، ئەوا بەڵگەنامەکان بۆ ئەوەی دەگێڕنەوە: "سەدام سور بووە لەسەر واژوو کردنی ڕێکەوتنامەی ١١ ی ئازاری ١٩٧٥ لەگەڵ کورد دا و، ئەمەش دژ بە بۆچوونەکانی زۆرێک لە ئەندامانی سەرکردایەتی حیزبی بەعس بووە لەو کاتەدا".

بەڵگەنامەکانی ئەم کتێبە باس لە ململانێی نێوان "کورد" خۆشی دەکات بەتایبەت ناکۆکیی و ململانێکانیی نێوان هەردوو بەشی سەرەکی پارتی دیموکراتی کوردستان کە باڵی سەر بە مەلا مستەفای بارزانیی و، باڵی ئیبراهیم ئەحمەد-مام جەلال بوون.

سەرەڕای هەموو ئەوانەش کە ئاماژەی بۆ کرا، لەگەڵ ئەوەی زۆرێک لە بەڵگەنامەکان جەختیان لە خاوەنداریێتیی کورد لەسەر خاکی ڕەسەنی خۆیان کە خاکی کوردستانە، بۆ مێژوویەکی دە هەزار ساڵە گەڕاندووەتەوە و بە خاوەنی ڕاستەقینەی خاکی کوردستان ناوییان بردوون، ئەوا هەندێ جار ڕەخنەشیان ئاراستەی هەندێ لە تایبەتمەندییەکانی نەریتی سیاسیی و کۆمەڵایەتیی کورد گرتووە، کە توێژەر و ڕاڤەکار دەتوانن بیخەنەبەر پێوانی ڕەخنەی لۆژیکییەوە، کە ئایا ڕەخنەکانی دبلۆماتکارانی ئینگلیز لە بارەی هەندێ نەریتی کوردەوە مەنتیقین "لۆژیکین" یاخود نا!؟

ئەگەر ڕەخنەکانیان لۆژیکین، بۆ کورد سود و پەندیان لێ وەرناگرێ و چەندبارەیان دەکاتەوە!؟ بۆ نموونە: هەندێ لە دبلۆماتکاران لە بەڵگەنامەکاندا جەخت دەکەنەوە کە "زانیاری وردیان لایە کە لە هەندێ ناوچەدا کوردەکان خۆیان دەسەڵاتدارن و دەسەلاتی دەولەتە ناوەندییەکانی ئێران و عێراق زاڵ نییە بەسەریاندا، بەڵام کوردەکان لەناویەکدا هێندە خۆخۆرن، ڕۆژانە لەسەر لەوەڕگاکانیان، لەنێوان خۆیاندا شەڕ دەکەن و لە یەکتر دەکووژن و دانوویان پێکەوە ناکوولێت".

هەروەها هەر سەبارەت بە خۆخۆری لە ناو تاکەکانی کورد دا، دبلۆماتکارێکی دیکەی ئینگلیز جەخت دەکاتەوە، کە: "لە ڕووی سیاسییەوە کورد هەرگیز وەک نەتەوەیەک یەکگرتوو نەبوون و، بە زۆری لە چوارچێوەی ژیانی خێڵەکییدا بە ناکۆکیی و جیاوازییە زمانەوانیی و نەریتییەکانیانەوە ژیاوون".

لەم بارەیەوە بەڵگەنامەکانی چەند دبلۆماتکارێکیش ڕەخنەکانیان زۆر زەقن لەبارەی کوردەوە، بۆنموونە ئاماژە بەوە دەدەن، کە: "لە ڕووی کۆمەڵایەتییەوە کوردەکان لە دۆخێکدان کە لە تێ پەڕاندنی قۆناغی ژیانی مەڕداریی و،

سەرەتای نیشتەجێ بوونی شارنشینیش دان و، هەندێک لە شۆڕشەکانی کورد-شۆڕش نەبوون، بگرە حەزی سەرکردە خێڵەکییەکانی کورد بووە بۆ ئەوەی لەمپەر بۆ ئازادی دەسەڵاتەکانیان لە ناوچەکانیاندا بۆ درووست نەبێت"، کە وەک ئاماژەی بۆ کرا توێژەری هەڵسوڕ دەبێت بە وردی و زانستییانە لەم ڕەخنانە بکۆڵێتەوە و، ئەو ڕەخنانەی کە مەنتیقین ئیدی ناکرێت گەلەکەمان پەندییان لێوە وەرنەگرێت، چونکە پێموایە: **ئەگەر هەڵەکان چەندبارە ببنەوە - ئەوا تراژیدیاکانیش بەسەر نەتەوەکەماندا بەردەوام دەبنەوە.**

خوێنەرانی بەڕێزیش دڵنیا دەکەمەوە کە بەڵگەنامەکانی دیکەشمان وەرگێڕاوە و لە دوو توێی چەند کتێبێکی دیکەدا ئامادەمان کردوون، بەڵام دەبێت چاوەڕوانبم تا ئەوکاتەی لایەنی دارایم هاوکارم ئەبێت بۆ چاپکردنیان، بۆ ئەوەی لە مانگەکانی داهاتوودا بکەونە بەر دەستی ڕووناکبیرانی کورد.

زۆر سوپاسی برای خۆشەویستم کاک پاسار ئەکەم، کە لە وەرگێڕانەکەدا زۆر ماندوویێتیی بۆ نەتەوەکەی کێشا، بێ گوومان کاکە سیروان خەلیلیش هاوکاری گەورەمان بوو لە تایپکردنی ئەم بەرهەمەدا.

بە سوپاسیشەوە بەڕێز (ساسان عوسمان مەلا قادری صەڕاف) ئەرکی چاپکردنەکەی گرتەئەستۆ، هیوادارم هەمیشە نموونەیان زیادبێت.

لەگەڵ ئەوپەڕی ڕێز و حورمەتم بۆ هەر نیشتیمانپەروەرێکی کورد.

شەریف هەژاری
٢٠١٦-١١-١١
سلێمانی

بەڵگەنامەکانی ساڵی ١٩٦١

زانیاری
لەلایەن باگەوە
ناردنی لە وەزارەتی دەرەوە و وایتهۆڵ
لە وەزارەتی دەرەوە بۆ چەند نوێنەرێکی دیاریکراوی خاوەنشکۆ "شاژن"
ژمارە ١٢٠ ی زانیاری
٢٢ی ئەیلولی ١٩٦١

کوردەکان:

سەدان ساڵە کوردەکان لە ناوچەیەکی شاخاویدا نیشتەجێن کە بەشێکی زۆری لە ئێستادا بەسەر وڵاتانی تورکیا و ئێران و عێراقدا دابەشکراوە. سەرەڕای داگیرکردنی نیشتمانەکەیان لەلایەن داگیرکارییەکانی عەرەبەوە، کە لە سەدەکانی شەشەم تاوەکوو نۆیەمی زایینی درێژەی کێشا و، لەلایەن تورکە عوسمانییەکان و ئێرانییەکانەوە لە سەدەکانی شانزە و حەڤدەدا درێژەی هەبوو، ئەوا نەتەوەی کورد هەمیشە توانیویانە بڕێک لە ئۆتۆنۆمییان هەبێت و تا ڕاددەیەکی زۆر خۆیان لە توانەوە لەناو نەتەوەکانی تردا پاراستووە. لە ڕۆژگاری ئەمڕۆشدا، کوردەکان لەو وڵاتانەی بەسەریدا دابەشکراون، گروپێکی ڕەگەزی جیاوازن و کەمینەیەکی نەتەوەیی پێک دەهێنن کە گرنگی سیاسییان هەیە.

ژمارە و دابەشبوون:

٢. کۆی گشتیی ژمارەی کوردەکان لە بەرزترین خەملاندندا دەگاتە ٥,٥ ملیۆن کەس. لە تورکیا، سەرژمێرییەکەی ساڵی ١٩٥٥ ژمارەی کوردەکانی

بە ١,٥ ملیۆن کەس لەقەڵەمدابوو، بەڵام هەندێ لە چاودێران بڕوایان وایە ژمارەکەیان بگاتە ٢,٥ ملیۆن کەس، ناوچە کوردییەکانی تورکیا بریتین لە ناوچە سنورییەکانی ئەو وڵاتە لەگەڵ عێراق و ئێراندا، لە ناوچەکانی دەریاچەی وان و بەری سەروی روبارەکانی دیجلە و فورات، لەم باشوری خۆرهەڵاتەی وڵاتەوە، کوردەکان هاوشێوەی کوردانی ئەوپەڕی باکور کە دەکاتە کارس و ئەرزروم و ئەرزنجان و ئەوانەی ئەوپەڕی خۆرئاوا کە دەکاتە سیواس و ماراس و غازی عەنتاب، لە روی ژمارەوە لە کەمبوونەوەدان.

لە ئێران و لە عێراقیش، کەمینە کوردییەکە لە رووی ژمارەوە بە ١,٢٥ ملیۆن کەس دەخەملێنرێن. لە ئێران کوردەکان لە ناوچەکانی باشور و خۆرئاوای ئورمیە نیشتەجێن و لە باشورەوە تاوەکوو کرماشان درێژ دەبنەوە.

لە عێراق، زوربەی کوردەکان لە باکور و باکوری خۆرهەڵات دەژین، لە پارێزگای سلێمانی، هەروەها لە پارێزگاکانی موسڵ و هەولێر و کەرکوک و دیالەش هەن. بەلای کوردەکانەوە، (لوڕ)ە فارسیزمانەکان کە لە ئێران نیشتەجێن و بە هەمان ژمارەوە لە عێراقیشدا هەن، ئەوا بە کورد دەزانرێن. جڤاتی ئێزدییەکان ("شەیتانپەرستەکان") لە عێراقیش هەر بە زمانی کوردی دەئاخفن.

٣. لە هەرێمی سوریای کۆماری یەکگرتوی عەرەبدا کورد هەن، بەتایبەتیی لە ناوچەکانی دیمەشق و ناوچە سنورییەکانی نزیک لە تورکیادا، ژمارەکەشیان لە کەمتر لە ١٠٠ هەزارەوە تاوەکو زیاتر لە ٢٠٠ هەزار کەس دەخەملێنرێت. یەکێتیی سۆڤیەت ٥٩ هەزار هاووڵاتی کوردی هەن کە زوربەیان لە کۆمارە سۆشیالیستەکانی ئەرمینیا و جۆرجیای سۆڤیەتدا نیشتەجێن.

ئایین و زمان:

٤. زوربـەی کوردەکان موسـوڵمانی سـوننەن، لەگەڵ ئەوەشـدا زوربەیان سـەر بـە رێبازەکانـی دەروێشـیی و تەسـەوفن. بـە چەنـد شـێوەزارێکی زمانـی کـوردی قسـە دەکـەن کـە پەیوەندیـی لەگـەڵ زمانـی فارسـیدا هەیـە و بـە زۆرییـش بـە ئەلفوبێـی عەرەبـی دەنووسـرێت، لەگـەڵ ئەوەشـدا لـە هەنـدێ لـە بڵاوکراوەکانـی سـوریا و لوبنانـدا بـە رێنوسـی لاتینـی دەنووسـرێت و لـە یەکێتـی سۆڤیەتیشـدا سـود لـە ئەلفوبێـی (سـیریلی) وەردەگیرێـت.

شێوازی ژیان:

٥. کـوردەکان تـا ئێسـتاش بـەزۆری کەسـانێکی گوندنشـین و کشـتوکاڵیین و، لـەو دۆخـەدان کـە شـێوازی ژیانـی مـەڕداری تێپەڕێنـن و لـە گونـددا نیشـتەجێ ببـن. هەنـدێ لـە کـوردەکان بەرەو شـارەکان جمـاون، بـەڵام خەڵکە گوندنشـینەکە بـەزۆری لەسـەر بنەمـای خێڵەکـی رێکخـراون و، هەمـوو چەنـد گوندێـک پێکـەوە لەژێـر جـۆرە دەسـەڵاتێکی دەرەبەگانـەی سـەرکردەیەکی خێڵەکیـی یاخـود ئایینیـی یاخـود خـاوەن زەویـدان.

نەتەوەخوازیی کوردی:

٦. کـوردەکان زۆرجـار لـەدژی دەسـەڵاتدارە بیانییـەکان راپەڕیـوون، زوربـەی جاریـش شۆڕشـەکانیان - لـەم سـاڵانەی دوایـی و لـە رابردووشـدا - لەبـەر حـەزی سـەرکردە خێڵەکییـەکان بـووە کـە حەزیـان کـردووە بەبـێ هیـچ لەمپەرێـک بـە ئـازادی دەسـەڵاتەکانیان پیـادە بکـەن. جگـە لـەو سـنورە سیاسـییە نێودەوڵەتییانـەی کـە کوردەکانـی دابـەش کـردووە، زۆر دەمێکـە رکابەریـی خێڵەکییانـە و سـەختییەکانی پەیوەندییکـردن لـەو وڵاتـە شـاخاوییەدا کـە تیایـدا نیشـتەجێن، بووەتـە رێگـر لەبـەردەم بوونـی یەکێتییەکـی پتەوتـر لەناویانـدا.
دەتوانرێـت سـەرەتای نەتەوەخوازییـە هاوچەرخەکەی ئێسـتایان بگەڕێنرێتەوە

بـۆ کۆتاییەکانــی ســەدەی نــۆزدە و ســەرەتاکانی ســەدەی بیســت. یەکــەم رۆژنامــەی کـوردی لـە سـاڵی ١٨٩٧ لـە قاهیـرە چاپکـرا و لـەو کاتـەوە مـاوە ماوە لـە شـوێنی جیاجیـا بـڵاو کراوەتـەوە (بـۆ نمونـە لـە شانشـینی یەکگرتـوو). لـە سـاڵی ١٩٠٩دا لـە قوسـتەنتنیە یانەیەکـی سیاسـیی کـورد دامەزرێنـرا، دواتریـش لـە بەغـدا و موسـڵ یانـەی تـری لەوجـۆرە دامەزرێنـران. لـەو کاتـەدا، کوردانـی دیـوان و ئەنجومەنـی پیرانـی دەوڵەتـی عوسـمانی دەسـتیان کـرد بـەوەی لەپێنـاو دۆزی کـورددا خەبـات بکـەن.

٧. لـە دوای جەنگـی یەکەمـی جیهانییـەوە نوێنەرانـی کـورد لـە کۆنفرانسـی ئاشـتیی پاریـس و هەروەهـا لـە پەیماننامـەی سیڤریشـدا بەشـدار بـوون، کـە ئەمـەی دواییـان شانشـینی یەکگرتـو و فەرەنسـا و ئیتاڵیـای تێـدا بەشـدار بـوون و دواتـر لەگـەڵ تورکیـادا لـە مانگـی ئابـی ١٩٢٠ دا کۆتاییـان پـێ هێنـا، ئـەو پەیماننامەیـە مافـی ئۆتۆنۆمـی لەسـەر بنەمـای هەرێمیـی لـەو ناوچانەدا کـە کورد زۆرینـەن و - بـەو مەرجـەی خەڵکەکـە بیانەوێـت و کۆمەڵـەی گـەلان رەزامەنـد بێـت - مافـی دروسـتکردنی دەوڵەتـی سـەربەخۆی لـە ناوچـە کوردییەکانـی تورکیـا و عێراقـدا بـە کـورد رەوا بینیبـوو. بـەڵام بەهـۆی نارەزایـی تورکەکانـەوە کـە لەژێـر سـەرکردایەتیی کەمـال ئەتاتورکـدا بـوون، ئـەم پەیماننامەیـە قبـوڵ نەکـرا و پێشـنیارەکانی سـەبارەت بـە کـورد لـە پەیماننامـەی لۆزانـدا دووبـارە نەکرانـەوە، کـە ئـەم پەیماننامەیـەی دوایی لـە تەمـوزی ١٩٢٣دا لەنێوان شانشـینی یەکگرتـو و تورکیـادا واژوو کـرا.

٨. یەکەمجـار پارتـی سـەربەخۆیی کـورد لـەدوای جەنگـی یەکەمـی جیهانییـەوە لـە سـوریا دامـەزرا. کوردانـی بەیـروت لـە لوبنـان و لـە رابردووشـدا کوردانـی دیمەشـق چالاکانـە بانگەشـەیان بـۆ دۆزی کـورد و بزوتنـەوەی پان-کوردیـی دەکـرد.

تورکیا:

٩. ئـەو سیاسـەتی بەخۆرئاواییبـوون و بەعەلمانیبوونـەی کـە کۆمـاری نوێـی تورکیـا گرتویەتیـە بـەر، شۆڕشـێکی تونـدی کـوردی لـە سـاڵانی ١٩٢٥ - ٢٦ دا بـەدوای خۆیـدا هێنـا، کـە بەشـێوەیەکی سـەرەکی هۆکارەکـەی بریتـی بـوو: لـە نەیارێتیـی ئاینیـی لـە دژی سیاسـەتەکانی حکومـەت: شۆڕشـی هاوشـێوەش لـە دواتـردا و لەسـاڵانی ١٩٣٠ و ١٩٣٧-٣٨ دا هەڵگیرسـان.

١٠. سیاسـەتی تـورک: سیاسـەتی توانـەوە بـووە و کـورد وەکـو کەمینـە ددانـی پێـدا نەنـراوە. لـە شـارە کوردییەکانـدا قوتابخانـە دانـرا بـۆ ئـەوەی کـوردەکان فێـری زمانـی تورکـی بکـەن، قسـەکردن بـە زمانـی کـوردی و لەبەرکردنـی جلوبەرگـی کـوردی لەمپـەری خراوەتـە رێ، لـە هەمـان کاتـدا، رێگـە و هێڵـی شـەمەندەفەر گەیەنراونەتـە دورتریـن ناوچەکانـی خۆرهـەڵات، ئەمـەش لەپێنـاو هاندانـی خەڵـک کـە واز لـە شـێوازی ژیانـی کۆچـەری بهێنـن و نشـیتەجێ ببـن، هەروەهـا هەوڵێکـی زۆر دراوە کـە بـۆ بەرەوپێشـبردنی شـێوازە سـەرەتاییەکانی کشـتوکاڵکردن، ئەمـەش لەپێنـاو لاوازکردنـی سیسـتمە خێڵەکیـی و دەرەبەگایەتییـەکان و بـۆ ئـەم مەبەسـتەش پەنـا براوەتـە بـەر دورخسـتنەوەی هەنـدێ لـە سـەرکردە خـاوەن دەسـەڵاتەکانی ناوچەکـە و دابەشـکردنی زەویـوزارەکان.

١١. پارتـی دیموکـرات کـە سکرتێرەکەی بەڕێـز عەدنـان مەندەرەسـە، ناوبـراو لـە سـاڵی ١٩٥٠وە تاوەکـو کودەتاکـەی مانگـی ئایـاری ١٩٦٠ سـەرۆک وەزیـر بـوو، لـە دەنگدانەکانـدا پشـتیوانی کـوردی شـارەکانی خۆرهەڵاتـی تورکیـای بەدەسـت هێنـا. لـە مانگـی کانونـی یەکەمـی ١٩٦٠ دا راپۆرتـەکان باسـیان لـەوە دەکـرد کـە ٥٥ خـاوەن زەویـی خۆرهەڵاتـی تورکیـا، کـە لـەدوای کودەتاکـەوە

دەستگیر کرابوون، بە زۆرەملێ لە خۆرئاوای وڵاتەکە نیشتەجێ کراون. لە مانگی کانونی دووەم، ٤٩ کەسیان بەتۆمەتی هەوڵدان بۆ دروستکردنی دەوڵەتێکی سەربەخۆی کورد دادگایی کراون، لەگەڵ ئەوەشدا، ٢٧ لەم تۆمەتبار کراوانە لە سەردەمی رژێمی پێشووەوە دەستگیر کراون و ئەوانی تر لە مانگی ئایاری ١٩٦٠ەوە خراونەتە زیندانەوە.

١٢. لە کۆتاییەکانی ساڵی ١٩٦٠دا رادیۆیەکی نوێ لە ئەرزروم دامەزرێنرا تاوەکوو پەخش بۆ خۆرهەڵاتی تورکیا بکات، کە خەڵکەکەی بە سەختی بەرنامەکانی ئەنقەرەیان پێ دەگەیشت و دەیانتوانی گوێ لە پەخشە کوردییەکانی ئێریڤان لە یەکێتی سۆڤیەت و پەخشی کوردییەکەی بەغدا بگرن.

ئێران:

١٣. لە کۆتایی جەنگی یەکەمی جیهانیدا، کورد لە هەندێ ناوچەی ئێراندا توانی سەربەخۆیی خۆی بسەپێنێت و تا ئەو کاتەی رەزا خان (کە دواتر بووە رەزا شا) کە هەتا ساڵی ١٩٢١ حوکمی نەگرتبووە دەست، ئەوا کوردەکان ملیان بۆ نەدا. لەو کاتە بەدواوە سەرکردە خێڵەکییەکان نێردرانە ناوچەکانی تر، دەست بەسەر زەوییەکانیاندا گیرا و کۆنترۆڵی سەربازیی بەسەر ناوچە کوردییەکاندا سەپێنرا. دوای چوونی هێزەکانی بەریتانیا و سۆڤیەت بۆ ناو ئێران لە ساڵی ١٩٤١ دا -بۆ رێگرتن لە ئەگەری کودەتایەکی ئەڵمانیی- و رفاندنی رەزا شا، هەندێ لە سەرکردە خێڵەکییەکان گەرانەوە بۆ ناوچەکانی خۆیان و دوبارە دەسەڵاتی خۆیان سەپاندەوە. قازی محەمەد کە سەرکردەیەکی ناوچەیی کورد بوو خۆی لە مهاباد دامەزراند و لە سەردەمی ئەو "ئۆتۆنۆمی"یەی پارێزگای ئازربایجانی ئێران کە لەنێوان ساڵانی ١٩٤٥-٤٦ بە پشتیوانیی روسیا هاتبووە کایەوە، "کۆمارێکی کوردی"

راگەیاند، بەڵام ئەم کۆمارە بەرگەی کشانەوەی سۆڤیەتی لە ساڵی ١٩٤٦ لە ئێران نەگرت و قازی محەمەد و چەند کەسێک لە هاوەڵەکانی لە سەرەتای ساڵی ١٩٤٧ دا لەسێدارە دران.

١٤. حکومەتی ئێرانیش هەر وەکوو حکومەتی تورکیا سیاسەتی تواندنەوەی گرتۆتەبەر.

سوریا (کۆماری یەکگرتوی عەرەب):

١٥. کوردانی سوریا بەزۆری لە باکوری ئەو وڵاتە و نزیک لە سنورەکانی تورکیا دەژین، بەڵام کوردانی دیمەشق لە رووی سیاسییەوە چالاکتر بوون و چەند بانگەشەکارێکی ناسراوی کوردیان تێدا هەڵکەوتووە. خالید بەکداشی سەرکردەی کۆمۆنیستی دوورخراوە، کەسێکی کوردە.

١٦. لە کانونی یەکەمی ١٩٦٠ دا، لە سوریا دادگاییکردنی ٣٢ کورد دەستی پێ کرد کە تۆمەتبار کرابوون بەوەی هەوڵی لەتکردنی خاکی کۆماری یەکگرتوی عەرەب و دامەزراندنی دەوڵەتێکی کوردیی سەربەخۆ دەدەن.

عێراق:

١٧. دوای ئەوەی کۆمەڵەی گەلان لە ساڵی ١٩٢٥ دا پێشنیاری کرد کە دەبێت ویلایەتی موسڵ بۆ هەمیشە بخرێتە سەر دەوڵەتی عێراق، حکومەتی عێراق چەند هەنگاوێکی ناوە وەک دامەزراندنی کاربەدەستانی کورد و بەکارهێنانی زمانی کوردی لە دادگا و قوتابخانەکان. پێش کۆتاییهاتنی ئینتیدابی بەریتانیا لە ساڵی ١٩٣٢، حکومەتی عێراق راگەیەنراوێکی فەرمی بڵاو کردەوە و تیایدا زەمانەتی مافەکانی کورد و کەمینەکانی تری راگەیاند.

١٨. بەڵام، لەنێوان ساڵانی ١٩١٩ و ١٩٤٣ دا چەند راپەڕینێکی کاریگەری کوردەکان رویاندا، هەرە تازەکەیان ئەوەی مەلا مستەفای ناوچەی بارزانە کە لە ساڵی ١٩٤٣دا رویدا و هۆکارەکەشی ئەو نارەزاییە بوو کە بەهۆی خراپ بەڕێوەبردنی ناوچە کوردییەکان و خراپ دابەشکردنی خۆراکەوە سەری هەڵدابوو. لەدوای ئاگربەستێکی کاتییەوە، شۆڕشەکە لە ساڵی ١٩٤٥ دا سەری هەڵدایەوە. دواجار مەلا مستەفا کشایەوە بۆ ئێران و پەیوەندی کرد بە "کۆماری کورد"ەوە و لە ساڵی ١٩٤٧ دا چووە یەکێتی سۆڤیەت.

١٩. لە عێراق، لەپێش جەنگی دووەمی جیهانییەوە هەندێ لە کوردەکان، بۆ نمونە جەنەراڵ بەکر سدقی، پۆستی بەرزیان بەدەست هێناوە. لە سەردەمی جەنگەوە چەند پرۆژەیەکی پەرەپێدان لە ناوچەکانی کوردستان جێبەجێ کراون، کێڵگەی نەوتیی کەرکوک لەم پرۆژانەوە نزیکە و کوردانی عێراق لە کوردانی وڵاتانی دراوسێ هەلی زیاتری ئەزمونی پیشەسازییان لەبەردەمدا بووە.

٢٠. ئەو دەستورە کاتییەی کە لە دوای شۆڕشی تەموزی ١٩٥٨دا دەرکرا دەڵێت: هەموو هاووڵاتیان بەبێ لەبەرچاوگرتنی رەگەز و نەتەوە و زمان و ئایینیان، لەبەردەم یاسادا یەکسانن و، کورد و عەرەب لە کۆمارەکەدا هاوبەشن. لەو سێ ئەندامەی کە ئەنجومەنی دەوڵەت پێک دەهێنن یەکێکیان کوردە. هێمای نەتەوەیی نوێی عێراق خەنجەرێکی کوردیی شانبەشانی شمشێرێکی عەرەبی لەخۆدەگرێت و دوو ئەستێرەکەی سەر ئاڵاکە (کە جێگەی تاجەکەیان گرتۆتەوە)، هێمای هاوکاریی نێوان کورد و عەرەبن. لەدوای شۆڕشەوە، هەندێ لە زیندانیانی سیاسیی کورد ئازاد کران، مەلا مستەفا لە مەنفاکەی لە یەکێتی سۆڤیەت گەڕایەوە و ئێستا سەرکردایەتی

پارتـی دیموکراتـی کـورد دەکات کـە زیاتـر بە حزبـی پارتـی ناودەبرێـت و یەکێکە لـەو حزبـە سیاسـییانەی کـە لـە کانونـی دووەمـی ١٩٦٠دا مۆڵەتـی وەرگـرت.

٢١. ئـەو بەڵێنانـەی کـە رژێمـی قاسـم لـە سـەرەتادا بـە کـوردی راگەیانـد ئـەوا نەهێنراونەتـە دی، بەهـۆی خراپیـی بەڕێوەبردنـی چاکسـازیی زەویـوزارەوە نارەزاییەکـی زۆر سـەری هەڵـداوە. سیاسـەتەکەی قاسـم کـە لەچوارچێـوەی سیاسـەتی "پەرتکـە و زاڵ بـە" دا خێڵەکان بەگژ یەکتری دا دەکات، کێشـەی کوردی بەتـەواوی چارەسـەر نەکـردووە. لـەم چەنـد مانگـەی رابـردوودا بارزانییـەکان زیاتـر لەجـاران لـە قاسـم دوور کەوتوونەتـەوە و سـەبارەت بـە شـەڕی خێڵەکانیـش، بارزانییـەکان بـە هاوکاریـی خێڵـە هاوپەیمانەکانیـان توانیوویانـە گـورز لـە خێڵەکانـی لایەنگـری قاسـم، بـۆ نمونـە: ڕێکانـی و زێبارییـەکان بوەشـێنن و کەسـە دەسـەڵاتدارەکانیان دەسـتگیر بکـەن. دوابـەدوای ئەم شـەڕانە، دەسـەڵاتدارانی عێـراق بەتـەواوی دەسـەڵاتیان بەسـەر ناوچـە خێڵەکییەکانـی کوردسـتانەوە نەمـا و، هێـزی پۆلیسـە ناوخۆییـەکان، کـە زوربـەی ئەندامەکانـی بریتـی بـوون لـە کوردانـی ناوچەکـە، ڕێکخسـتنیان شـێوا. خێڵـەکان ڕێگـەی هاتوچۆیـان بـڕی. دەسـەڵاتدارانی عێـراق ناچـار بـوون هێـزە سـەربازییەکان بـە قەبارەیەکـی بەرچـاوەوە بجوڵێنـن و لـە هەفتـەی رابـردودا چالاکییـە زەمینییەکانیـان بـە پشـتیوانیی ئاسـمانیی ئەنجـام داوە. خێڵـەکان هەوڵیـان داوە تـا دەتوانـن خۆیـان لـە بەریەککەوتنـی راسـتەوخۆ لەگـەڵ هێزەکانـی حکومـەت بپارێـزن، ئەمـە لەکاتێکدایـە کـە پێدەچێـت هـەوڵ بـدەن خۆیـان لـە دەسـەڵاتی حکومـەت رزگـار بکـەن و رەنگـە کوردسـتانێکی ئۆتۆنۆمـی تارادەیەکـی زۆر خێڵەکیـی دروسـت بکـەن.

بۆچونی كۆمۆنیستەكان لەسەر كورد

٢٢. نە وڵاتانی یەكێتی سۆڤیەت و نە هیچ وڵاتێكی كۆمۆنیستیی دیكە، كەسیان پشتیوانییەكی راستەوخۆیان بۆ ئۆتۆنۆمی، كە ئامانجی كوردەكانە، رانەگەیاندووە. لەبەر ئەوەی بوونی كوردستانێكی سەربەخۆ لەگەڵ سیاسەتی ئێستای سۆڤیەت بۆ خۆرهەڵاتی ناوەڕاست ناگونجێت، بەمشێویە جیابوونەوەی كوردانی عێراق لە دەوڵەتی عێراق ئەو شوێنپێیە لاواز دەكات كە یەكێتی سۆڤیەت لە عێراق بەدەستی هێناوە و یەكڕیزیی عەرەبیش بەهێزتر دەكات. لەگەڵ ئەوەشدا، پروپاگەندەی سۆڤیەت بەشێوەیەكی هەلپەرستانە نارەزاییەكانی كوردیان بەكارهێناوە بەرامبەر سیاسەتەكانی ئێران و توركیا و بەم دواییەش حكومەتی عێراق.

٢٣. لە مانگی ئازاری رابردوو، پەخشی بەرنامە كوردییەكان لە یەكێتی سۆڤیەت بۆ ١٠,٥ كاتژمێر لە هەفتەیەكدا بەرزكرایەوە و لە مانگی ئایاردا، پەیكی ئێران كە رادیۆی فارسیی حزبی تودەیە و بارەگاكەی لە ئەڵمانیای خۆرهەڵاتە، پەخشی بە زمانی كوردی دەستپێكردەوە، لە مانگی تەموزدا ماوەی پەخشی كوردییەكەی زیاد كرد و لە ئێستادا هەفتانە نزیكەی شەش كاتژمێر پەخشی كوردی هەیە. دەنگی گەلی ئێران كە لە ئازربایجانی سۆڤیەتەوە بە زمانی فارسی پەخش دەكات، داوای مامەڵەیەكی باشتر لەگەڵ كوردانی ئێراندا كردووە و، (رادیۆكەشمان) كە رادیۆیەكی نیمچە نهێنیی توركیە لە ئەڵمانیای خۆرهەڵات دا ئەوا هەوڵی داوە هەستە دژەحكومەتییەكان لەلای كوردی توركیا بوروژێنێت.

٢٤. ئەو بڕیارەی كە لە كۆبونەوەی كۆربەندی لاوانی جیهان لە ٢٥ی تەموز بۆ ٣ی ئاب لە مۆسكۆ دەركرا، دەڵێت: "كوردەكان بەتەواوی لە

هەمو مافێکی نەتەوەیی بێبەری کراون و لە بارودۆخێکی نالەباری ئابوریی و لەژێر زەبروزەنگی پۆلیسدا دەژین".

٢٥. ئێمە حەز ناکەین هانی قسەکردن لەسەر ئەم بابەتە بدەین، لەوەش خراپتر ئەوەیە کە پێمان خۆش بێت کە وا دەربیبخەین کە بە جۆرێک لە جۆرەکان پەیوەندیدارین بەو نائارامییانەوە کە بەلای حکومەتی خاونشکۆ "شاژن"ەوە بە رەهایی بابەتێکی ناوخۆی حکومەتی عێراقە. ئەوەی لەپێشەوە باسکرا تەنیا بۆ زانیاریی بەڕێزتانە، لەوانەشە بتوانیت کە بە وریاییەوە لەگەڵ کەسە متمانە پێکراوەکاندا باسیان لێوە بکەیت.

(وێنەیەک بۆ نێردەی بالای شانشینی یەکگرتوو لە هەموو وڵاتانی کۆمۆنوێلز و باڵیۆزی خاوەنشکۆ "شاژن" لە دبلن)

نهێنی - تەنیا بۆ بەرچاوی شانشینی یەکگرتوو*
ژمارەی تۆمارکردن RR 6/10
رەشنوسی پلە ١
پلەبەندیی ئاسایش

بۆ: - راپۆرتی بەشی لێکۆڵینەوە
کێشەی کورد لە عێراق، ١٩٦٣ - ١٩٧١

پوختە:

١. پێشەکی. وا دەزانرێت کە کوردی عێراق ١٥ تا ٢٠ لەسەدی کۆی دانیشتوان پێک دەهێنن (لە ئاماری ساڵی ١٩٦٥ دا ٨،٣ ملیۆن بون). لە سەردەمی پاشایەتیدا چەندین شۆڕشی خێڵەکیی کوردەکان رویانداوە. کاتێ قاسم لە ساڵی ١٩٥٨ دا دەسەڵاتی گرتە دەست، لە سەرەتادا ماوەیەک هاوکاریی لەنێوان ئەو و کوردەکاندا هەبو، بەڵام لە ساڵی ١٩٦١ دا مەلا

* شیاوی ئاماژە پێدانە، ئەم بەڵگەنامە نهێنییە کە ڕاپۆرتێکی لێکۆڵینەوەیی گرنگە لە بارەی ڕەهەندی مێژوویی کورد و شۆڕشی ئەیلول و پەیوەندییە سیاسییەکانیی و هەڵوێستی وڵاتان لە بارەیەوە، بەرواری نووسینی لەسەر نییە. هەروەها هەر ئەم بەڵگەنامە نهێنییەش نییە کە بێ-بەروارە، بگرە چەند بەڵگەنامەیەکی دیکەش ئاماژە بە بەرواری نووسینیان نەکراوە و زۆربەشیان نهێنین، منیش بە پێی زانیارییە مێژووییەکانی ناو بەڵگەنامە بێ-بەروارەکان، لە قۆناغبەندی ‹ڕۆژ و مانگ و ساڵ›ی ڕێکخستنی بەڵگەنامەکاندا، ئەوا بەڵگەنامە بێ-بەروارەکانم داناوە، لەم ڕووەشەوە پرسم بە کاک ‹‹پاسار›› کردووە و ئەویش پێشنیار و بۆچوونەکانمی بەلاوە پەسەند بوو. بۆیە هەر بەڵگەنامەیەکی دیکەی بێ-بەروار لەم پەرتووکەدا هەبێت، ئەوا هەوڵمداوە بە پێی زانیارییەکانی ناوی نزیک ببمەوە لە کاتی نووسینی بەڵگەنامە بێ-بەروارەکە و، هەر یەکەشیان لە شوێنی خۆیاندا لە پەراوێز دا ئاماژەی بۆ دەکەم کە بۆچیی و هۆکارەکانی چین کە لەو شوێنەدا لە ڕیزبەندی بەڵگەنامەکاندا ئەو بەڵگەنامە بێ-بەروارەم جێ کردۆتەوە!؟ شەریف هەژاری.

مستەفا بارزانی و پارتی دیموكراتی كوردستان شۆڕشێكی بەرفراوانیان لەدژی حكومەت بەڕێوەبرد. ئەو جەنگەی شۆڕشەكەی لێ كەوتەوە، هیچ كام لە لایەنەكان سودێكی یەكلاكەرەوەیان لێ نەبینی.

٢. لەساڵی ١٩٦٣ دا حكومەتی بەعس شەڕی دژی كوردەكان دەست پێ كردەوە، بەڵام دیسانەوە بنبەستێكی سەربازیی لێ كەوتەوە. لە مانگی شوباتی ١٩٦٤ دا ئاگربەستێک راگەیەنرا، بەڵام دیسانەوە شەڕەكە لە ساڵی ١٩٦٥ دا دەستی پێ كردەوە.

٣. لە مانگی حوزەیرانی ١٩٦٦ دا، د. بەزازی سەرۆک وەزیری عێراق پلانێكی دوانزە خاڵیی بۆ ئاشتی لە كوردستاندا راگەیاند، بەڵام كاتێ لە مانگی ئاب دا لە پۆستەكەی دورخرایەوە، هیوای رێكەوتنیش نەما.

٤. لە ئازاری ساڵی ١٩٧٠ كورد و حكومەتی بەعس لەسەر چارەسەرێكی نوێ رێككەوتن، كە تیایدا كورد لە چوارچێوەی كۆماری عێراقدا خۆبەڕێوەبەرێتی بدرێتێ. بەڵام بەرەوپێشچوونەكان لە جێ بەجێكردنی ئەم رێكەوتنەدا بە خاوی بەڕێوە چووە و، ئاست و سروشتی ئەو خۆبەڕێوەبەرێتییەی كورد، چارەسەری یەكلاكەرەوەی بۆ نەكراوە.

٥. كێبڕكێی خێڵەكی لەناو ریزەكانی كورددا هەیە، لەنێوان كەسە خێڵەكییەكان كە بارزانی سەركردایەتییان دەكا و كەسە چەپڕەوە شارنشینەكانیش كە لەلایەن جەلال تاڵەبانی و ئیبراهیم ئەحمەدەوە سەركردایەتی دەكرێن، لەتبونێک هەیە. تاڵەبانی و ئەحمەد لە ساڵی ١٩٦٤ دا لە پارتی دیموكراتی كوردستان كرانە دەرەوە و لەو كاتەوە دەسەڵاتی باڵا لەدەست بارزانیدایە، بەڵام ئەگەر ئاشتییەكی ڕاستەقینە دابمەزرێت،

ئـەوا پێدەچێـت کەسـە رادیکاڵـەکان بتوانـن کاریگەریـی خۆیـان سـەر لەنـوێ دەربخەنـەوە.

٦. ڕێکخسـتنی سـوپایی کـورد: تەکتیکـە پارتیزانییەکانیـان بـە سـەرکەوتوویی بـەکار هێنـاوە.

٧. هەڵوێسـتی وڵاتانـی تـری ناوچەکـە. لـە سـاڵی ١٩٦٣ سـورییەکان هێزیـان بـۆ یارمەتیدانـی حکومەتـی عێـراق رەوانـە کـرد، بـەڵام لـەو کاتـەوە لـە ناکۆکییەکـەدا بەشـدارییان نەکـردووە. تورکەکانیـش بەشـدار نیـن، کـە بـە نزیکـەی ٣ ملیـۆن کـوردەوە، خۆیـان کێشـەیەکی بەرچاویـان هەیـە کـە کێشـەی کـوردە. ئێـران بـە نهێنـی لـە رووی چـەک و پـارەوە یارمەتـی کـوردەکان دەدات، مەبەسـتە سـەرەکییەکە ئەوەیـە: ڕێ لـە دەسـتێوەردانی سـۆڤێت بـۆ کـوردەکان بگرێـت و مەبەسـتی گشتیشـی لاوازکردنـی حکومەتـی عێراقـە. ئیسـرائیلیش بـە هەمـان شـێوە بـە نهێنـی چـەک و راوێـژکاری سـەربازیی داونەتـێ.

٨. یەکێتـی سـۆڤێت بـەردەوام بانگەشـەی بـۆ ئـەوە کـردووە کـە دەبێـت کورد لـە چوارچێـوەی کۆمـاری عێراقـدا مافـە نەتەوەییەکانـی بدرێتـێ و لـە هاندانـی ڕێکەوتنەکـەی سـاڵی ١٩٧٠ دا لەپشـتی پـەردەوە بوونـی هەبـووە. هەرچەنـدە یەکێتـی سـۆڤێت لـە ڕێگـەی مەعنەوییـەوە پشـتیوانی کـوردی کـردووە، بـەڵام خـۆی و وڵاتـە شـیوعییەکانی دیکـەش کۆمەکێکـی ماددی ئەوتۆیـان نەکـردوون.

٩. سیاسـەتی حکومەتەکـەی خاوەنشـکۆ "شـاژن"، سیاسـەتی بەشـدارینەکردن بـووە. ناکۆکییەکـەی کـورد بایەخێکـی گرنگـی بـۆ بەریتانیـا هەیـە، ئەویـش بەهـۆی ئەگـەری زیانگەیانـدن بـە دامـەزراوە نەوتییەکانـی باکـوری عێـراق لەکاتـی شـەڕەکاندا، دیوەکـەی تـری ئـەم دراوەش ئەوەیـە: ئەگـەر کێشـەی کـورد

چارەسەر ببێت، ئەوا رژێمی عێراق لەتوانایدا دەبێت هێزەکەی لە باکوری وڵاتەوە بکێشێتەوە و رەنگە هانیان بدات لە کەنداوی فارس دەست بدەنە سەرکێشیی دەرەکی.

بەڵام لە رابردودا جاروبار قۆناغبەندی کراوە لە گەیاندنی چەکە داواکراوەکانی سوپای عێراق، ئەوەش بۆ رێگری کردن لە بەکارهێنانی ئەو چەکانە لەدژی کوردانی سیڤیل. عێراقییەکان بە هەڵە گومانی ئەوەیان لەلا دروست بووە کە حکومەتی خاوەنشکۆ "شاژن" لە بواری چەکدار کردنی کوردەکاندا هاوکاریی ئێران دەکات. جێی ئاماژەیە: ئەم لایەنە پەیوەندیدارانە پرسی کوردیان لەگەڵ نەتەوە یەکگرتووەکاندا باس نەکردووە، بۆیە حکومەتی خاوەنشکۆ "شاژن" ئەرک نەبووە لەسەری کە هەڵوێستی خۆی لەسەر ئەم پرسە یەکلا بکاتەوە و لەکاتی پێویستدا رایگەیەنێت.

ئەنجامەکان:

١٠. پیادەکردنی رێکەوتنەکەی ساڵی ١٩٧٠ چەند بەرەوپێشچونێکی بەخۆوە دیوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا چەند کێشەیەکی گرنگ هەن، بۆ نمونە: بڕیاردانی ورد لەبارەی ئاست و سروشتی خۆبەڕێوەبەرێتییەکەی کورد، هەروەها ئەو داهاتەی بدرێت بە ناوچە کوردییەکە و، داهاتوی هێزەکانی کورد (پێشمەرگە) و پارتی دیموکراتی کوردستان، کە هێشتا بە وردی یەکلا نەکراوەتەوە. نازانرێت کە ئەم رێکەوتنە تا کەی دەبێتە دیفاکتۆ و دەرکەوتنی ناڕەحەتی لە ناو کوردەکاندا بەهۆی خاویی پیادەکردنی رێکەوتنەکەوە لە زیادبووندایە. ئەگەر ئەمە بەردەوام بێت، ئەوا رەنگە شەڕێکی ئەوەندە سەخت سەر هەڵبدات کە زۆری نەمابێت رێکەوتنەکە مرداربکاتەوە.

١١. بەردەوامیی رێکەوتنەکە لە بەرژەوەندی حکومەتی عێراق و

کوردەکانیشدایە. کوردەکان بەهۆی شەڕەوە نارەحەتیی زۆریان چەشتووە، بەڵام بە گشتی کاریگەرییەکانی ئەم شەڕە زیانی بە عێراقیش گەیاندووە و هیچ حکومەتێک نیە لە بەغدا دا کە لەکاتی شۆڕشی کوردەکاندا بتوانێت خۆی بە گەورەی ماڵەکەی خۆی بزانێت. سەبارەت بە بریتانیا، ئاشتی لە کوردستان واتە نەمانی هەڕەشە لە بەدەستهێنانی نەوت لە باکوری عێراق دا.

١٢. دیوەکەی تری ئەم دراوەش ئەوەیە، کاتێ پێویست نەکات عێراق سوپاکەی لە باکوردا بهێڵێتەوە، رەنگە توشی کەڵکەڵەی سەرکێشیی دەرەکی ببێت - ئێران بێت یان کەنداو (بەتایبەتی لەدوای کشانەوەی هێزەکانی بریتانیا)، یاخود لە "بەرەی خۆرهەڵات"ەوە روبەڕوی ئیسرائیل ببێتەوە. دژبەیەکیەکە لەوەدایە: ئاشتی لە کوردستان رەنگە مەترسی لەسەر ئارامیی ناوچەکانی خۆرهەڵاتی ناوەڕاستی بەدوادابێت. ئەمەش نە بەلای ئێرانەوە باشە: کە بە چارەسەربونی کێشەی کورد چەکێکی دژ بە رژێمی عێراق لەدەست دەردەهێنێت و، نە بەلای کوەیتیشەوە، کە سەرەڕای داننانی فەرمی عێراق لە ساڵی ١٩٦٣دا بە سەربەخۆیی کوەیت لە چوارچێوەی سنورەکانی ساڵی ١٩٣٢، هێشتا کوەیت گومانی هەیە لە ئارەزووی عێراق بۆ ئەودیو سنورییەکانی.

١٣. ئەگەر کوردی عێراق رێکەوتنێکی بەردەوام بەدەست بهێنن، ئەمە رەنگە تێکۆشانی کوردانی ئێران و تورکیاش چالاک بکاتەوە. بە بەراورد لەگەڵ کوردی عێراق، لە ئێستادا کوردی ئێران بێدەنگن، بەڵام لە تورکیا مەترسییە چاوەڕوانکراوەکەی راپەڕینی کوردان یەکێک بووە لە هۆکارەکانی پشت سەپاندنی یاسای سەربازیی لە مانگی نیسانی ١٩٧١ دا.

١٤. لە ساڵی ١٩٦٣ دا، ترسی ئەوە لەئارادا بوو کە یەکێتی سۆڤێت رەنگە بە شێوەیەکی سەرەکی پشتی کوردانی عێراق بگرێت. ئەمە پێدەچوو مەترسی بێت بۆ ئاسایشی وڵاتانی ناوچەکە و ئاسایشی خودی عێراقیش. بەڵام هەنگاوی لە پێشینەی یەکێتی سۆڤێت پەرە پێدانی پەیوەندییەکانیەتی لەگەڵ عێراق و جیهانی عەرەب، هەربۆیە تارادەیەکی زۆر خۆی لە پشتیوانیی مەعنەوی بۆ کوردەکان قەتیس کردووە. گومانی تێدا نیە کە یەکێتی سۆڤێت بەشداربووە لە نزیکردنەوە و تەنانەت لە پیاچوونەوەی رێکەوتننامەکەی ساڵی ١٩٧٠ یش دا.

١٥. لە ماوەی جێی مەبەستی لێکۆڵینەوەکەدا، کوردەکان بەشێوەیەکی باش یەکبەرەییان پاراستووە و رێگەیان نەداوە حکومەت چارەسەری سەربازییان بەسەردا بسەپێنێت. بەڵام دابەشبوون لەناو ریزەکانیاندا هەیە و لەوانەیە لەگەڵ بەدیهاتنی ئاشتیی بەردەوامدا، ئەم جیاوازییانە قووڵتر ببنەوە. جگە لە کێبڕکێی خێڵەکی، دابەشبونی سەرەکیی لەنێوان کەسە خێڵەکییەکان بە سەرکردایەتی مەلا مستەفا بارزانی و رۆشنبیرە شارنشینە توندڕەوەکاندایە کە جەلال تاڵەبانی و ئیبراهیم ئەحمەد نوێنەرایەتییان دەکەن.

هاوپێچ: وەرگێڕانی بەشێک لە رێکەوتننامەکەی ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕشی عێراق کە لە ١١ی ئازاری ١٩٧٠دا بڵاو کراوەتەوە.

تێبینی: تەواوی لێکۆڵینەوەکە خراوەتە بەردەم ئەو کەسانەی کە رەنگە وردەکارییەکان زۆر جێگای گرنگی پێدانیان بێت. ناردنی کۆپی لێکۆڵینەوەکە بەندە بە داواکارییەکانتانەوە.

هۆبەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست،
بەشی لێکۆڵینەوە،
فەرمانگەی دەرەوە و کۆمۆنوێڵز

ئەلف. پێشەکی

١. ڕاپۆرتی ژمارە 9G/LR 6 ی ساڵی ١٩٦٣ باسی لە کێشەی کورد لە عێراقدا کردووە لەنێوان ساڵەکانی ١٩٥٨ تا ١٩٦٣. ئەم ڕاپۆرتە لە پێشهاتەکانی دوای ساڵی ١٩٦٣ دەکۆڵێتەوە.

٢. لەوانەیە خۆرهەڵاتی ناوەڕاست ٦ تا ٧ ملیۆن کوردی لێ بێت. ڕەگوڕیشەی ڕەگەزەکەیان ناڕوونە، خەسڵەتی جەستەیی چەند ڕەگەزێکی جیاجیایان لەخۆیاندا جێ کردۆتەوە. لەگەڵ ئەوەشدا، زمانەکەیان دەچێتەوە سەر هیندۆ ئەوروپی و پەیوەندییەکی نزیکی لەگەڵ زمانی فارسیدا هەیە. زۆرینەیان موسوڵمانی سوننەن، بەڵام چەند خێڵێکی کەمی شیعەشیان هەیە. ئەم ڕەگەزە ئازا و سەرسەختەی چیاکان بە یاخیگەریی بەناوبانگن. هەرگیز لە ڕووی سیاسییەوە وەکو نەتەوەیەک یەکیان نەگرتووە و بەزۆری لەچوارچێوەی ژیانی خێڵەکیدا بە ناکۆکی و جیاوازییە زمانەوانی و نەریتییەکانیانەوە ژیاون.

"کوردستان" - ئەو ناوچەیەی کە لێی دەژین تا ڕاددەیەکی زۆر کۆمەڵگەیەکی یەکچەشنە و کورد زۆرینەی دانیشتوانەکەی پێک دەهێنێت - لە ئێستادا بەسەر تورکیا و عێراق و ئێراندا دابەش بووە و چەند بەشێکی بچوکیشی کەوتۆتە سوریا و یەکێتی سۆڤێتەوە.*

* پەیماننامەی سیڤەر (١٩٢٠) دروستکردنی کوردستانێکی خۆبەڕێوەبەری لەبەرچاو گرتبوو، بەڵام بەهۆی نەیارێتی تورکیاوە ئەم بیرۆکەیە هەرگیز دەنگی بۆ نەدرا. لەبری ئەوە، کوردەکان خۆیان

٣. وا دەزانرێت کە کوردی عێراق ١٥ - ٢٠٪ی کۆی دانیشتوانی وڵاتەکە پێک بهێنێت (لە ئاماری ساڵی ١٩٦٥ دا ژمارەیان ٨,٣ ملیۆن کەس بووە) - ئەم ڕێژەیەش لە ڕێژەی کورد لە هەر وڵاتێکی تر زیاترە. بەهۆی ئەوەی ناوچەکەیان شاخاوییە، کورد توانیوێتی تا رادەیەکی زۆر سەربەخۆیی خۆی لە حکومەتی ناوەند بپارێزێت. لە ناوچە خێڵەکییەکاندا، خواستی سەرەکییان ئەوەیە کە ئەم سەربەخۆییە بپارێزن و بە شێوە نەریتییەکەی خۆیان - کە جوتیاریی و مەڕدارییە - بەبێ دەستێوەردان بژین. بەڵام شارنشینەکان، کە ئێستا نزیکەی چواریەکی کوردانی عێراق پێک دەهێنن، لەم چەند ساڵەی دواییدا گرنگییان بە پرسی مافی یەکسان بۆ کورد لەچوارچێوەی دەوڵەتی عێراقدا داوە. بۆیە داواکاریی کوردانی عێراق لە یەککاتدا بریتییە لە: خۆبەڕێوەبەرێتی لە هەرێمە کوردییەکەدا و بەدەستهێنانی تەواوی مافەکانە هاوتای هاووڵاتییەکی عێراقی. دامەزراندنی دەوڵەتێکی سەربەخۆی کوردستان بۆ هەمو ئەو کوردانەی کە سنورە نێودەوڵەتییەکان دابەشی کردوون، داوایەکی هەنوکەیی نییە،* هەرچەندە دەمێکە ئەمە خەونی بەنزیکەیی هەموو کوردێک بووە.

٤. لە سەردەمی ئیدارەی بەریتانیادا (١٩٢٠ - ١٩٣٢)، هەنگاوگەلێک نراون بۆ بەرەوپێشبردنی بارودۆخی کوردەکانی عێراق، بەڵام هەوڵەکان بۆ دروستکردنی ئیدارەیەکی تایبەت بۆ شارە کوردییەکان بەهۆی چەند شۆڕشێکی خێڵەکییەوە کۆسپی هاتە ڕێ. لە ساڵی ١٩٣٢ دا کاتێ عێراق سەربەخۆیی تەواوی بەدەست هێنا، ئەو وڵاتە ڕاگەیاندنێکی فەرمیی پێشکەشی کۆمەڵەی گەلان

لەوەدا دۆزییەوە کە لەتکرابوون لە نێو سنورە نێودەوڵەتییەکانی تورکیا و عێراق و سوریادا، لەکاتێکدا کە لە سەردەمی عوسمانیدا، تەنیا سنوری ویلایەتەکان جیای کردبوونەوە.

* لە پرۆگرامی ساڵی ١٩٦٦ی پارتی دیموکراتی کوردستاندا هاتووە کە کورد دەجەنگێت لەپێناو «ئازادی و بەدەستهێنانی خۆبەڕێوەبەرێتی کوردستانی عێراق لەچوارچێوەی کۆماری عێراقدا».

کرد و تیایدا زامنکردنی مافەکانی کورد و کەمینەکانی دیکەی ڕاگەیاند. ئەمە وایکرد کوردەکان لەگەڵ عێراقییەکانی دیکەدا لەبەردەم یاسا و بوارەکانی تردا یەکسان بن، و لە هەمو ئەم بوارانەدا زمانی کوردی هاوشانی زمانی عەرەبی بە فەرمی دابنرێت و، ئەگەر گونجا کوردیش لە پۆستە فەرمییەکاندا دابنرێن. هەروەها بەڵێنی ئەوەش درا کە بودجەی فەرمی دابنرێت بۆ ئەوەی خوێندنی سەرەتایی بە زمانی کوردی دەستەبەر بکرێت. کەچی حکومەت گرنگییەکی ئەوتۆی بۆ ئەم بەیاننامەیە دانەنا و، زیاتر خۆی بە بەهێزکردنی دەسەڵاتەکەی لە کوردستاندا خەریک کرد. نارەزایی کوردەکان کۆمەڵێک ڕاپەڕینی لێ کەوتەوە کە هەرە گرنگەکەیان ئەوە بو کە مەلا مستەفا بارزانی لە ساڵی ١٩٤٣ - ١٩٤٥ سەرکردایەتی دەکرد. سوپای عێراق ناوبراوی تێکشکاند و، خۆی دەربازی ئێران کرد، لەوێ پەیوەندی بە "کۆماری مهاباد"ە کورتخایەنەکەوە کرد. دوای ڕووخانی کۆمارەکە، بارزانی لەگەڵ کۆمەڵێک لە شوێنکەوتووەکانی ڕویانکردە یەکێتی سۆڤێت.

٥. کاتێ قاسم لەساڵی ١٩٥٨ سیستمی پاشایەتی ڕوخاند، بەڵێنی ئەوەی دا بە کورد کە بە یەکسانی لەگەڵ عەرەبی عێراقدا تەماشایان بکات و، ڕێگەی بە بارزانی دا لە مەنفا بگەڕێتەوە. بەڵام دوای ماوەیەک لە هاوکارییکردن، بۆچونی کورد لە دژی حکومەت بەهێز دەبو، ئەمەش بەهۆی پشتگوێخستنی بەرژەوەندییەکانی کورد و چەکدارکردنی خێڵە نەیارەکانی بارزانی. لە مانگی حوزەیرانی ١٩٦١ دا، بارزانییەکان چەکیان هەڵگرت و دوژمنەکانیان تێک شکاند. پاشان بارزانییەکان بە پشتیوانی خێڵەکانی دیکە و ئەندامانی پارتی دیموکراتی کوردستان دەستیان بەسەر بنکە و بارەگا حکومییەکانی باکوری عێراقدا گرت. لە کۆتایی مانگی ئابی هەمان ساڵدا، ئەو ناوچە چیاییە نیمچە بازنەییەی کە لەنێوان باکوری خۆرئاوای موسڵ تاوەکو باشوری خۆرهەڵاتی کەرکوک درێژ دەبێتەوە بەکردار کەوتبووە ژێر دەستی کوردەوە. ئینجا

بارزانی کۆمەڵێک داوای روبەڕوی قاسم کردەوە، یەکێک لە داواکارییەکان بریتی بوو: لە خۆبەڕێوەبەرێتی بۆ کورد، کە قاسم لە وەڵامی ئەمەدا ئەوا لە مانگی ئەیلولدا هێرشێکی سەربازیی سەرانسەری بۆسەر کوردەکان ئەنجامدا. شەڕ و پێکدادانەکان بەردەوام بون و تا کاتی کەوتنی قاسم لە شوباتی ١٩٦٣ دا، ئەوا هیچ کام لەم دوو لایەنە سەرکەوتنێکی یەکلاکەرەوەی بەدەست نەهێنا. هێزە حکوومییەکان شارە سەرەکییەکانی باکوری عێراق - موسڵ، هەولێر، کەرکوک، و سلێمانی- یان لە ژێر دەستدابوو، بەڵام زوربەی ناوچەکانی تر لەبن دەستی کوردەکاندا بوو.

بێ. شەڕی کورد، ١٩٦٣ - ١٩٦٩

هەڵمەتەکەی بەعسی ساڵی ١٩٦٣

٦. هەر کە حزبی بەعس لە شوباتی ١٩٦٣ دا دەسەڵاتی گرتە دەست، ئاگربەستێک راگەیەنرا. لە مانگی دواتردا دەستکرا بە دانوستان و راگەیەندرا کە حکومەت ئامادەیە "لەسەر بنەمای لامەرکەزی مافە نەتەوەییەکان" بە کورد ببەخشێت. داواکارییەکانی کورد کە بریتی بون لە بەدەستهێنانی پشک لە داهاتی نەوت یان هەر داهاتێکی تر لەسەر بنەمای داهاتی تاکەکەس و، دورخستنەوەی هێزە عەرەبییەکان لە کوردستاندا بەلای حکومەتەوە قبوڵ نەکران، هەرچەندە حکومەت بە پێشنیاری دیکە وەڵامی دانەوە، بەڵام زۆری نەخایاند بە روونی دەرکەوت کە ئەم دانوستانگەلە ناگەنە ئەنجام. لە مانگی حوزەیراندا حکومەت وەفدێکی کوردەکانی خستە زیندانەوە و دەستی بە هەڵمەتێکی نوێی سەربازی کرد. ئەم هێرشە لە هێرشەکانی قاسم مەبەستدارتر و توندوتیژتر و خوێناویتر بو. بەڵام لەگەڵ هاتنی وەرزی زستاندا سوپا تەنیا چەند بەشێکی کەمی ناوچە شاخاوییەکانی کوردستانی

لەژێر دەستدا مایەوە و ئەمەش دەری خست کە حکومەت لە سەپاندنی چارەسەری سەربازی بێ هیوایە.

دانوستانەکەی ساڵی ١٩٦٤ و ناکۆکییەکەی بارزانی لەگەڵ ئیبراهیم ئەحمەد و جەلال تاڵەبانی.

٧. لە شوباتی ساڵی ١٩٦٤ دا، ئاگربەستێک لەنێوان کوردەکان و حکومەتدا راگەیەندرا، ئەو حکومەتەی کە لەکاتی دوورخستنەوەی بەعسەوە لە تشرینی دووەمی ١٩٦٣وە بە رواڵەت لە ناسری (لایەنگری جەمال عەبدولناسر) دەچو. سەرۆک عارف لە لێدوانێکی فەرمیدا بەڵێنی مافە نەتەوەییەکانی "لە چوارچێوەی تاکە نەتەوەیەکی برایانە"دا بە کوردەکان بەخشی، لێبوردنی گشتی دەرکرد، و داوای لە حکومەت کرد پەرە بە ناوچەکانی باکور بدات و کاربەدەست و کارمەندی کوردی لێ دابمەزرێنێت. ئەمەش چەندین سەردانی وەفدی حکومەتی بۆ باکور بەدوای خۆیدا هێنا، کە هەوڵیان دەدا کوردەکان بە شتێک کەمتر لە خۆبەڕێوەبەرێتی قایل بکەن.

٨. لەم کاتەدا، خودی کوردەکانیش بەسەر دوو دەستەدا دابەشبووبوون. دەستەی یەکەم: لەژێر سەرکردایەتی بارزانیدا بوو کە هەم سەرکردەیەکی خێڵەکیی دەسەڵاتدار و هەمیش سەرۆکی پارتی دیموکراتی کوردستان (پدک) بوو، ئەم دەستەیە بڕوایان وابوو: کە پێویستە هەموو ڕێگەیەک بگیرێتەبەر لەپێناو تاقیکردنەوەی سەرڕاستیی حکومەت و بزانرێت ئایا دەتوانن لەگەڵیاندا ڕێک بکەون یان نا. دەستەی دووەم: کۆمەڵێک کەسانی گەنجتر و خاوەن بیری توندڕەوتر بوون و لەلایەن ئیبراهیم ئەحمەد و جەلال تاڵەبانییەوە سەرکردایەتی دەکران، ئەمان هەر زوو گەیشتبوونە ئەو باوەڕەی کە مامەڵەکردن لەگەڵ حکومەتدا هیچ بەرهەمێکی لێ ناکەوێتەوە. ئەم ناکۆکییە لە کۆبونەوەیەکی پدک لە حوزەیرانی ١٩٦٤ دا لە قەڵادزێ

گەیشتە ئەوپەڕی کە دەگوترێ ٩٠٠ کەسی تێدا بەشدار بون، چواردەیان سەرکردەی باڵای پدک بوون بە ئەحمەد و تاڵەبانییەوە و هەموو ئەندامانی مەکتەبی سیاسیی پدک، جگە لە یەک کەس، ئەوا لە ریزەکانی پدک دوورخرانەوە و مەکتەبی سیاسییەکی نوێ هەڵبژێردرا. پێکدادانی چەکداری لەنێوان ئەم دو دەستە کێبڕکێکارە رویدا و لە ئەنجامدا ئەحمەد و تاڵەبانی لەگەڵ نزیکەی ٤٠٠ لایەنگریاندا خۆیان دەربازی ئێران کرد. (لەوێ لەلایەن دەسەڵاتدارانی ئێرانەوە لە شاری هەمەدان شوێنی پارێزراویان پێدرا).

هەڵمەتەکەی ساڵی ١٩٦٥

٩. دوای نزیکەی یەک ساڵ لە ئاگربەست و دانوستانی بێسەروبەرە، حکومەت لە یەکەم هەفتەی ساڵی ١٩٦٥دا شەڕی دەست پێ کردەوە. لەو کاتەدا، زۆرینەی دەستە جیابووەکە لەگەڵ بارزانیدا پێک هاتبونەوە و لە ئێران گەڕابونەوە، بەڵام ئیبراهیم ئەحمەد لە ئێران بە زویری مابۆوە و تاڵەبانی ئەو هاوینەی لە هەندەران بە راکێشانی پشتیوانیی نێودەوڵەتی بۆ دۆزی کورد بەسەر برد.

١٠. هەڵمەتەکەی ساڵی ١٩٦٥ بۆ حکومەت لە هەڵمەتەکانی پێشوو باشتر نەبو و، بە کۆتایی هاتنی ئەو ساڵە، دیسان بە روونی دەرکەوتەوە کە ئەمجارەش گەیشتونەتە بنبەستی سەربازی.*

* دوو تایبەتمەندێتی بەرچاوی ئەم هەڵمەتە بریتی بوو لەوەی کورد دەیگوت: گازی کیمیاویی لە دژ بەکار هێنراوە و، هەروەها هێزی کۆماری یەکگرتوی عەرەبی لە نزیک بەغداوە جێگیر کرابون (ئەمەش لەژێر چاودێریی فەرماندەیی هاوبەشی عێراق و کۆماری یەکگرتوی عەرەبی)، ئەم هێزەش ئەرکە ناوخۆییە ئەمنییەکانی لە کۆڵ سەربازانی عێراقیی کردەوە و دەستی والاکردن کە بەشداریی لە شەڕ و هەڵمەتەکان بکەن.

پێشنیارەکەی بەزاز، ١٩٦٦

١١. لە سەرەتای ساڵی ١٩٦٦دا چەند ئاماژەیەک هەبوون بەوەی دکتۆر عەبدولڕەحمان بەزاز کە لە پاییزی پێشوودا وەکو یەکەم سەرۆک وەزیری سیڤیلی عێراق کە لەدوای شۆڕشەکەی ساڵی ١٩٥٨ەوە هاتبێتە سەر کار، لەگەڵ ئەوەدایە دانوستانی ئاشتییانە لەگەڵ کوردەکاندا بکات و نایەوێتە لەگەڵ هاتنی وەرزی بەهاردا هێرشی تازەیان بکاتە سەر. پێشنیارەکەی بەزاز وەلانرا و لە مانگی ئایاری ئەو ساڵەدا هێرشێکی نوێ دەستی پێکرد، بەڵام هێزەکانی حکومەت هەر زو لە ناوچەکانی نزیک ڕەواندوز شکستێکی گەورەیان هێنا و لە سەرەتای حوزەیراندا هەڵمەتەکە وەستێنرا.

١٢. لە ٢٩ی حوزەیرانی ساڵی ١٩٦٦دا، د. بەزاز پلانێکی ١٢ خاڵیی بۆ ئاشتیی لە کوردستاندا ڕاگەیاند. پوختەی ئەو دوانزە خاڵە بەمجۆرەیە:

یەک. مافی نەتەوەیی یەکسان بۆ کورد و عەرەب لە عێراقدا.

دوو. بە لامەرکەزیی کردن: ئەنجومەنی هەڵبژێردراوی ناوچەیی دەسەڵاتی فراوانی دەبێت.

سێ. لەو ناوچانەی کە کورد زۆرینەن، زمانی کوردی هاوشانی زمانی عەرەبی وەکو زمانێکی فەرمی دەناسێنرێت.

چوار. سەنگی کورد لە ئەنجومەنی نیشتمانیدا بەپێی ڕێژەی دەبێت.

پێنج. فەرمانگە گشتییەکان و دامەزراندن بە ڕووی کورددا کراوە دەبن.

شەش. یەکسانیی لە هەلی پەروەردەدا.

حەوت. بڕێک ئازادی سیاسی و ئازادی دەربڕین بۆ کورد دەستەبەر دەکرێت.

نۆ. دەرکردنی لێبوردنی گشتی و گێڕانەوەی کاربەدەست و کارمەندانی کورد بۆ شوێنەکانی خۆیان.

دە. ئەندامە کوردەکانی پۆلیس و هێزە چەکدارەکان بگەڕێنەوە بۆ یەکەکانی خۆیان. چەکدارەکانی دیکە چەکەکانیان دابنێن.

یانزە. ئاوەدانکردنەوەی باکور.
دوانزە. جێگیرکردنەوەی کەس و کۆمەڵە راگوێزراوەکان.

١٣. هەرچەندە پلانەکە لە هەندێ رووەوە نارِوونە و زۆر شتی بە نەگوتراوی هێشتۆتەوە،* بەڵام پێدەچوو بتوانرێت وەکو بنەمای رێککەوتنێک لێی برِوانرێت و وا هەستیش دەکرا کە تا ئەو کاتەی بەزاز لە دەسەڵاتدا بێت ئەوا هەلێکی باش بۆ بەرەوپێشچوون لەئارادا بێت. بارزانی بە فەرمی پێشوازیی لەم پلانە کرد. بەڵام لە ناوەرِاستی مانگی تەموزی هەمان ساڵدا، کوردەکان بەهۆی بەدی نەکردنی هیچ ئاماژەیەکی ئەرێنییەوە لە جێبەجێکردنی پلانە دوانزەخاڵییەکە، بێ هیواییان تێدا دەرکەوت و کاتێ بەزاز لە مانگی ئاب دا لە دەسەڵات دوور خرایەوە، هیواکانی رێککەوتن رەوینەوە.

بەردەوامیی بنبەست، ١٩٦٧

١٤. هەرچەندە لە ساڵانی ١٩٦٦ یاخود ١٩٦٧ دا هیچ شەرِێکی بەرفراوان رووینەدا، بەڵام هێزەکانی حکومەت لە باکوردا مانەوە و لە چەند شەرِ و پێکدادانێکدا روبەرِوی هێزە کوردییەکان بوونەوە. حکومەت بە هاوکارییکردنی تاڵەبانی کە دوبارە پەیوەندی لەگەڵ بارزانیدا پچرِابوو، مەبەستی بوو پێگەی بارزانی لاواز بکات، لێرە و لەوێ پێکدادانی چەکداریی لەنێوان گروپە کێبرکێکارە کوردەکاندا روویدەدا، بەڵام دەستەکەی تاڵەبانی لەوە لاوازتر بوو کە بتوانێت هەرِەشەیەکی جددی بێت بۆ سەر دەسەڵاتی بارزانی.

* بە بۆچونی عیسمەت شەریف وانلی (Le Kurdistan Irakien, Entite National, Neuchatel 1970)، سێ بابەتی نهێنی دیکە لەلایەن حکومەتەوە لەئەستۆ گیراوە:
ئەلف) دروستکردنی لیوای دهۆک بۆ لەخۆگرتنی ئەو ناوچانەی پێشتر سەر بە لیوای موسڵ بوون.
بێ) ئازادکردنی هەمو زیندانە سیاسییەکان لە عێراقدا و، جیم) پێدانی مۆڵەتی یاسایی بە پارتی دیموکراتی کوردستان.

گەڕانەوەی بەعس، ١٩٦٦

١٥. حکومەتی بەعس کە لە تەموزی ساڵی ١٩٦٨ دا دەسەڵاتی گرتە دەست، ئەوا لە سەرەتادا هیچ ئاماژەیەکی نیشان نەدا کە بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ کوردەکاندا بیرۆکەیەکی باشتری هەبێت لەوەی حکومەتی پێشوی بەعسیەکانی ساڵی ١٩٦٣ یاخود ئەوەی کە ئیدارەکانی دیکە ماوە ماوە جێبەجێیان کرد. بۆیە بەردەوامییان بەو سیاسەتە دا کە لە حکومەتەکەی پێشووەوە بۆیان بەجێ مابوو، ئەوەش بریتی بوو لە: ڕێگرتن لە فراوانبونی ناوچەی ژێر دەسەڵاتی کوردەکان و هاوکارییکردنی تاڵەبانی بە پارە و چەک.

١٦. هەرچۆنێک بێت، پاش ماوەیەک دەستیان کرد بەوەی بەشێک لە پێشنیارەکەی ساڵی ١٩٦٦ی د. بەزاز بەکار بهێنن. بەمەش زمانی کوردی لە ناوچە کوردییەکاندا بووە زمانی خوێندن، زانکۆیەک لە سلێمانی دامەزرێنرا، ئەکادیمیای ئەدیبانی کورد دامەزرێنرا، لێبوردنێک بۆ ئەو کەسانە دەرکرا کە لە شەڕەکاندا بەشدارییان کردبوو، و وەکو بەشێک لە بە لامەرکەزی کردن، بڕێک دەسەڵات درایە پارێزگاکان. سەرەڕای ئەم کارە دڵخۆشکەرانەیە، بە درێژایی ساڵی ١٩٦٩ پێکدادان هەر بەردەوام بوو.

جیم. ڕێکەوتننامەکەی ئازاری ١٩٧٠

١٧. بە هاتنی کانونی دووەمی ١٩٧٠، دەرکەوت کە لەو ئاگربەستە دیفاکتۆیەی لەئارادا بوو، دانوستانی جددی لەنێوان بەعس و نوێنەرەکانی بارزانیدا بەڕێوە دەچێت. ئەنجامە سەرکەوتووەکانی ئەم دانوستانانە لە ١١ی ئازاردا لەلایەن ئەنجومەنی فەرماندەیی شۆڕشی عێراقەوە ڕاگەیەنرا.

بەندەکانــی ئــەو ڕاگەیەنــراوە* زۆر نزیکــە لــە پێشــنیارەکەی ســاڵی ١٩٦٦ی د. بــەزاز و ئــەم خاڵــە ســەرەکییانەی لەخــۆ دەگــرت:

١. کــوردەکان لــە چوارچێوەی عێراقــدا مافــی سیاســی و خۆبەڕێوەبەرێتییــان دەدرێتــێ. ناوچەکانــی خۆبەڕێوەبەرێتــی کــورد لــە ڕێگــەی ســەرژمێرییەوە یەکلادەکرێنــەوە.

٢. دەستور دان بە بوونی نەتەوەی عەرەب و کورددا دەنێت.

٣. کوردێک وەکو جێگری سەرۆک کۆماری عێراق دادەمەزرێت.

٤. کورد بەپێی ڕێژەیان لە دەسەڵاتی یاسادانان‌دا پشکیان دەبێت.

٥. کــوردەکان بەبــێ هــەڵاواردن لــە حکومــەت و دامــەزراوە حکومی‌یەکانــدا بەشــدار دەبــن.

٦. کاربەدەســتان لــە ناوچــە کوردییەکانــدا یــان کــورد دەبــن یاخــود کەســانێک دەبــن کــە لــە زمانــی کوردیــدا شــارەزا بــن.

٧. هــەردوو زمانــی کــوردی و عەرەبــی لــە ناوچــە کوردییەکانــدا زمانــی فەرمــی دەبــن، لــەم ناوچانــەدا زمانــی کــوردی زمانــی فێرکردنــە.

٨. هەمــوو کاربەدەســتە ســەربازی و مەدەنی‌یەکانــی ڕابــردوو هەروەهــا هەمــوو خوێنــدکار و کرێــکارەکان دەگەڕێنرێنــەوە ســەر کارەکانــی پێشــوویان.

٩. دەزگا پەروەردەیی و کلتورییەکانی کورد فراوانتر دەکرێن.

١٠. کــورد خۆیــان ڕێکخــراوی خوێنــدکاری و گەنجان و ژنان و مامۆســتایانیان دەبێــت و، ئــەم ڕێکخراوانــە پەیوەندییــان دەبێــت بــە ڕێکخــراوە عێراقی‌یــە هاوشــێوەکانیانەوە.

١١. دانیشــتوانی گونــدە عەرەبییــەکان و کــوردەکان دەگەڕێنرێنــەوە بــۆ خانووەکانــی خۆیــان.

١٢. دەســت دەکرێــت بــە قەرەبوکردنــەوەی ئــەو کوردانــەی کــە بەهــۆی

* بۆ خوێندنەوەی دەقی وردەکاریی ڕاگەیەنراوەکە بڕوانە هاوپێچی ئەم ڕاپۆرتە.

شــەڕەکانەوە زەرەرمەنــد بــوون.

١٣. کۆمسـیۆنێک بـە بودجـەی پێویسـتەوە بـۆ گەشـەپێدانی کـورد دابمەزرێت کـە بـۆ ناوچـە کوردییەکـە پلانـی تایبەتـی ئابـووری ئامـادە بـکات.

١٤. پەلــە بکرێــت لــە چاکســازییەکانی بــواری زەوی و زار لــە ناوچــە کوردییەکانــدا .

١٥. بەکارهێنانـی سـامانە سروشـتییەکان لە ناوچـەکانی خۆبەڕێوەبەرێتییەکەدا ئەرکـی دەسـەڵاتی کۆمارییە.

١٦. لــە قۆناغەکانــی کۆتایــی جێبەجێکردنــی ئــەم ڕێککەوتننامەیــەدا، کەناڵــی پەخشــی کــوردی و هەمــوو چەکــە قورســەکانی کــورد ڕادەســت بکرێنــەوە.

١٨. ڕێککەوتنــە بڵاوکراوەکــە، پرۆتۆکۆلێکــی نهێنیشــی لەگەڵــدا بــوو کــە دەگوترێــت ئــەم بەندانــەی لەخۆگرتــووە:

١) لیژنەیەکـی هاوبـەش دروسـت بکرێت بـۆ سـەرپەرشـتیکردنی جێبەجێکردنی ئــەم ڕێککەوتنامەیە.

٢) یەکێـک لـە ئەرکەکانـی ئـەم کۆمیتەیـە بـۆ هەڵوەشـاندنەوەی پێشـمەرگەیە (هێـزە کوردییـە شۆڕشـگێڕەکان) و تەنیـا (٦٠٠٠)یـان لـە سـوپادا دەهێڵرێنـەوە. لەکاتـی هەڵوەشـاندنەوەکەدا، کـە لـە پێنـج قۆناغـی دیارینەکـراو پێـک هاتـووە، حکوومـەت ئەرکـی بەڕێوەبردنـی گشـتیی هێزەکـە لەئەسـتۆ دەگرێـت.

٣) حکومـەت هەمـوو ئـەو هێـزە کوردییانـەی کـە دژی بارزانیـن بـە نایاسـایی لەقەڵــەم دەدات و، چەکیــان دەکات و هێــزە چەکدارەکانــی عێــراق لــە "پێگــە ئاســاییەکان"یان دەکشــێنێتەوە.

٤) پـدک ڕێگـەی پێدەدرێـت لـە ناوچـە کوردییەکـەدا بـە ئـازادی بجوڵێتـەوە و ڕۆژنامــەی تایبــەت بــە خــۆی دەربکات.

٥) هەمــوو ئــەو کەســانەی پێشــتر لــە کەرتــی حکوومــی دابــوون و لــە شۆڕشــەکەی کـورددا بەشـدارییان کـردووە، ئـەوا ڕێگایـان پـێ دەدرێـت بچنـەوە

سەرکارەکانیان و هیچ قیدەمێکی وەزیفییان نافەوتێت. ئەو کەسانەش کە لە ریزی هێزە چەکدارە کوردییەکاندا خزمەتیان کردووە خزمەتەکەیان وەک ئەوە بۆ هەژمار دەکرێت کە لە ریزەکانی سوپای عێراقدا خزمەتیان کردبێت.

٦) لە ماوەی یەک ساڵدا سەرژمێرییەکی سەرانسەری لە وڵاتدا ئەنجام دەدرێت ئەمەش بەمەبەستی دیاریکردنی ئەو ناوچانەیە کە زۆرینە کوردن.

٧) هەرچەندە ئاڵای دەوڵەتی عێراق بەو زووانە ناگۆڕێت، بەڵام لەگەڵ گۆڕینی ئاڵاکەدا، هێمای کوردیش لە ئاڵاکەدا جێی دەکرێتەوە.

١٩. هەرچەندە رێوشوێنە نهێنییەکان لەم بەندە بڵاوکراوانەدا بەرەو رەواندنەوەی تەمومژەکان دەچوون، بەڵام هەندێک لە خاڵە گرنگەکان، بۆ نمونە: سروشتی تەواوی خۆبەڕێوەبەرێتییەکەی کورد و بڕی ئەو پارەیەی کە حکومەتی عێراق بۆ پەرەپێدانی هەرێمە کوردییەکە دەبوو تەرخانی بکات، هێشتا بە ناروونی ماوەتەوە، دیاربوو پێش ئەوەی بتوانن بگەنە رێکەوتنێکی گشتگیر، دەبوو لەسەر ئەم خاڵانە دانوستانی زیاتر بکەن.

٢٠. جێبەجێ کردنی رێککەوتننامەکە لە ساڵی ١٩٧٠دا بە خێرایی بەرەوپێشەوە نەچوو. لێبوردنەکە بە ئاشکرا راگەیەندرا، پێنج وەزیری کورد دامەزرێنران، چالاکیی گەشەپێدان لە کوردستان دەستی پێکرد، و حکومەت لە بوارەکانی کەلتور و پەروەردەدا چەند هەنگاوێکی نا. بەڵام کێشەی دامەزراندنی کوردێک وەکو جێگری سەرۆک و هەروەها دروستکردنی ئەنجومەنێکی نیشتمانی تائێستاش کە ساڵی ١٩٧١ە چارەسەر نەکراوە (بڕوانە پەرەگرافی خوارتر).

حکومەت پشتیوانی‌یەکەی لە تاڵەبانی و ئیبراهیم ئەحمەد پچڕاند و ئەوانیش چوونەوە پاڵ بارزانی و بە فەرمی (پارتی رزگاریی کورد)ەکەیان تێکەڵی پدک کرد. هەندێک لە پێشمەرگەکان گەڕانەوە بۆسەر کارە سیڤیلەکانیان و

هەندێکی تریان خرانە ریزی هێزی سنوری کوردستانەوە کە بەشێک دەبوو لە وەزارەتی ناوخۆ، بەڵام بارزانی نزیکەی ٢٠ هەزار چەکداری هێشتەوە و چەکە قورسەکان و کەناڵە رادیۆییەکەشی لەلای خۆی پاراست. (بەپێی زانیارییەکان، لە ئازاری ساڵی ١٩٧١دا ئەم شتانەی داوە بەدەستەوە، بەڵام لەڕاستیدا زوربەی کەلوپەلە گرنگ و کاریگەرەکانی لەلای خۆی پاراستووە)، داهاتووی پدک کە یەکێک بوو لەو پرسانەی کە لە رێککەوتنەکەدا بە روونی باسی لێ نەکراوە، بە چارەسەرنەکراوی مایەوە، جارجارە روانگەی ناسنامەی حزبەکە لەگەڵ بەعسدا بڵاودەکرایەوە، بەڵام هیچ پەیوەندییەکی کرداریی دروست نەکرا. هەروەها نەتوانرا وێنەیەکی روون لەبارەی داهاتووی کارگێڕییەوە لە کوردستاندا فەراهەم بکرێت: گومان لەوەدا نەبوو کە مەبەستی حکومەت لە (خۆبەڕێوەبەرێتی) هیچی لە جۆرە کارگێڕییەکی خۆبەڕێوەبردنی سادە زیاتر نەبوو، کوردەکانیش زۆر لەمە زیاتریان لە (خۆبەڕێوەبەرێتی) چاوەڕوان دەکرد.

٢١. گرنگترین پرسیش کە بریتی بوو لە: سنوری ناوچە خۆبەڕێوەبەرێتییەکەی کورد، کە دەبوو لە رێگەی راپرسییەوە یەکلا بکرێتەوە، بە چارەسەرنەکراوی مایەوە، لە سەرەتادا راپرسییەکە خرایە تشرینی یەکەمی ١٩٧٠ ەوە، بەڵام ماوەیەکی کەم پێش وادەی دیاریکراو دواخرا بۆ ماوەیەکی نادیار. لە هەمووی سەختتر بریتی بوو لە دیاریکردنی سنوری کارگێڕیی پارێزگای کەرکووک کە سەرەکیترین ناوچەی بەرهەمهێنانی نەوتی عێراقە (هەرچەندە گەورە یەدەکی نەوتی وڵات کە لە باشوورە) و دانیشتوانەکەی تێکەڵەیەکە لە تورکمان و کورد و عەرەب. (بەهۆی ئەوەی زۆرێک لە خێزانە کوردەکان لەسەردەمی شەڕدا لە ماڵەکانیان دەرکران و خەڵکی عەرەب لە شوێنیان نیشتەجێ کران، ئەم بابەتە زۆر ئاڵۆزتر بووە.) هەرچەندە لە ئازاری ساڵی ١٩٧٠دا لەسەر ئەوە رێککەوتبوون کە کێڵگە نەوتییەکان دەبێت لەژێر

دەسەڵاتی حکومەتی ناوەند دا بێت، بەڵام کوردەکان دەمێکە پێدادەگرن کە کەرکوک دەبێت پایتەختی ئەوان بێت و ئامادە نین کەرکوک لەدەرەوەی هەرێمە خۆبەڕێوەبەرەکەیان قبوڵ بکەن. چاوەڕوانی ئەوەش لە حکومەت نەدەکرا بەوە قایل بێت کە کێڵگە نەوتی‌یەکان بکەونە دیوە هەڵەکەی هێڵی سنورەکەوە. ئەستەمبوونی ڕێککەوتنی دوولایەنەکە لەسەر ئەم خاڵە، ڕەنگە وا باش بووبێت کە بۆ ماوەیەکی کاتی ڕاپرسییەکەی دواخستبێت، چونکە ئەگەر خاوەندارێتییەکەی بکەوتایە لای هەریەکێکیان، ئەوا ڕەنگە ببوایەتە هۆی تێکدانی پرۆسەی جێبەجێکردنی خاڵەکانی دیکەی ڕێککەوتنەکە. لەگەڵ ئەوەشدا، پێناچێت لە داهاتوویەکی نزیکدا بەبێ ڕێککەوتن لەسەر پرسی سنور هیچ چارەسەرێکی هەمیشەیی بدۆزرێتەوە.

٢٢. دواخستنی ڕاپرسییەکە کاردانەوەی خێرای لەلای کورد دروست نەکرد. دیاربوو داواکاری هەرە لەپێشیان بریتی بوو لەوەی بزانن حکومەت تا چەند لەگەڵ ئاوەدانکردنەوە و پەرەپێدانی باکوردا دەڕوات و هەست بەوە دەکرا کە تا ئەوکاتەی بەرەوپێشچوونەکان لەم بوارە و بوارەکانی دیکەدا بەردەوامی هەبێ، ئەوا کوردەکان لەگەڵ ئاگربەستەکەدا دەمێننەوە، بەڵام ددان بەخۆداگرتنەکەشیان ڕەنگبوو تاسەر نەبێت. حکومەت چونکە پێویستی بەو سەقامگیرییە بوو کە ڕاگرتنی شەڕی دابین دەکرد، سیاسەتی ئاشتەوایی بەلاوە پەسند بوو. (جێی خۆیەتی لێرەدا باس لەوە بکرێت کە ناوبانگە سیاسییەکەی سەدام حسێن ئەلتکریتی کەسایەتی بەهێزی عێراقی بەعس، تا ڕادەیەک پەیوەندی بە ڕێککەوتنەکەی ئازاری ١٩٧٠وە هەیە، کە سەدام حسێن لەگەڵ بوونی ڕێژەیەکی بەرچاو لە نارەزایی لەناو حزبەکەیەوە، ئەوا ڕێکەوتنەکەی هێنایەکایەوە) لە ساڵی ١٩٧١دا، حکومەت لە چەند کاتێکی جیاجیادا پلانی بۆ گەشەپێدانی ئابوری لە باکور بەتایبەتی لە کەرتی گەشتیارییدا، ڕاگەیاند. خاوبونەوەی کۆتوبەندە لەسەر

ئەندامانی وەفدە دیبلۆماسییەکان کە سەردانی باکوریان دەکرد، نیشانەی ئەوەبون کە ئاشتەواییەکە وەکو پێویست بە نەرمی بەرەوپێشەوە دەچێت. لەگەڵ ئەوەشدا، هێشتا هیچ کوردێک وەکو جێگری سەرۆکی عێراق دیاری نەکرابوو. (وا دەردەکەوت کە بارزانی تا ئەوکاتەی دەسەڵاتەکانی ئەو پۆستە بە دیاریکراویی نەزانێت، نایەوێت هیچ کەسێک لەو پۆستەدا ببینێت: ئەگەر تەنیا بەناو جێگر بێت، بارزانی نەیدەویست بارمتەیەک بخاتە دەستی بەعسەوە.) ئەنجومەنی نیشتمانییەکەشی دروست نەکرابوو، هەرچەندە سەرۆک لە ئاهەنگی ساڵیادی شۆڕشی تەموزی ١٩٧١یشدا پێشبینی کردبوو. (تائێستاش بەعس نەیتوانیوە بەندی ئەوتۆ دابڕێژێت کە کەسانی نا-بەعسی، واتە کورد و شیوعییەکان، ئامادە بن کە بەشداریی لە ژیانی سیاسی نەتەوەییدا بکەن، بەجۆرێک کە ئەو کارە ڕۆڵی باڵای حزبی بەعس تا رادەیەکی قبوڵنەکراو نەخاتە بەردەم مەترسییەوە.) لەڕاستیدا لە ساڵی ١٩٧١ دا کۆمەڵێک ئاماژەی دیاریکراو لەسەر تێکچونی پەیوەندی نێوان کورد و حکومەتدا دەرکەوتن، بۆ نمونە دۆخی کوردە فەیلییەکان - کە خێڵێکن ریشە و رەگەزی سەرەکییان دەچێتەوە ئێران، کە زۆربەیان لە بەغدا کرێکاری و حەماڵی دەکەن و داوای رەگەزنامەی عێراقی دەکەن - هەروەها راپۆرت لەسەر ئەوەش هەبوون کە لە باکور چەند پێکدادانێک روویانداوە کە وا دەردەکەوێت خێڵەکانی لایەنگری تاڵەبانی تیایدا بەشدار بووبن. وا گریمانە دەکرێت کە لە وەڵامی سکاڵاکانی کورددا، حکومەت لە مانگی ئایاردا لیژنەیەکی باڵای نوێی بۆ کاروباری کورد دامەزراندووە، کە مەبەست لێی برەودان بوو بە پیادەکردنی رێککەوتننامەکەی ساڵی ١٩٧٠، بەڵام لەبەر ئەوەی هیچکام لە ئەندامانی ئەم لیژنەیە کورد نەبوون، بۆیە رەنگە متمانەیەکی زۆری لەلای کوردەکان نەبوبێت. لەڕاستیدا، هەوڵەکەی ئەو لیژنەیە بۆ کارکردن لەگەڵ سەرنوسەری (ئەلتەئاخی) رەتکرایەوە. بەپێی هەندێک راپۆرتی دیکە، بارزانی لەماوەی هاویندا داواکاریی زیاتری

خستووەتە بەردەم حکومەتی عێراق، بۆ نمونە دەبێت ساڵانە ١٥٠ دیناری عێراقی بۆ ناوچە کوردییەکان تەرخان بکرێت و هەروەها دەبێت سێ‌یەکی ئەندامانی ئەنجومەنی نیشتمانیی کورد بن. دواجار، هەوڵی تیرۆرکردنەکەی بارزانی لە ئەیلولی ١٩٧١دا، کە زۆرکەس بەکاری حکومەتی ناوەندی دەزانن، بەڵام سەرکردایەتی حزبی بەعس بە فەرمی خۆی لێ بێبەری کردووە - ئەوەش ئەو گومانەی زیاتر کردووە کە بارزانی هەمیشە بەرامبەر حکومەتی بەغدا هەیبووە و ئەوەندەی تر پرۆسەی ئاشتەوایی‌یەکەی گێرابێتەوە دواوە.

بۆچوونەکانی بارزانی لە چاوپێکەوتنێکدا لەگەڵ رۆژنامەی فەرەنسی بەیروت (جیهانی ئەمرۆ) (L`Orient Le Jour)ی رۆژی ١٨ی تشرینی دووەمدا دەردەکەون، کە تیایدا گوتوێتی متمانەی بە دەسەڵاتی بەغدا نی‌یە لە هێرشی چاوەڕواننەکراوی سوپای عێراق دەترسێت.

٢٣. بە کورتییەکەی پێدەچێت بارودۆخەکە دیسانەوە گەیشتبێتە بنبەست. پێناچێت چارەسەرێک بۆ کێشە دیارەکان بدۆزرێتەوە. ئەگەر نیگەرانییەکانی کورد زیادبکات لە بەرامبەر خاوی هەنگاوەکانی جێبەجێ کردنی رێککەوتنامەکە، ئەوا پێدەچێت زۆر نەخایەنێت کە جەنگی نوێی کاریگەر سەرهەڵبداتەوە کە ئەوەندە توند بێ، رێککەوتنەکە بە تەواوی هەڵبوەشێننەوە.

(٥) رەهەندە سیاسیی و سەربازییەکانی شۆڕشی کورد

سیاسیی:

٢٤. لە ساڵی ١٩٦١ەوە کە بارزانی خۆی وەکو گەورە سەرکردەی خێڵەکیی دامەزراند و هێزەکانی پدکیش چوونە پاڵی، کوردانی عێراق لە چاو شۆڕشەکانی پێشوتریان زیاتر یەکگرتوو بوون. ئەو ناکۆکییەی کە

لـە سـاڵی ١٩٦٤ەوە لەنێـوان بارزانـی لەلایـەک و جـەلال تاڵەبانـی و ئیبراهیـم ئەحمـەد لەلایەکـی دیکـەوە درێـژەی کێشـابوو، نیشـانەی جیـاوازی تێڕوانینـی خێڵـە چیاییەکانـی باکـورە لەگـەڵ تێڕوانینـی خەڵکـە شارنشـینەکەی باشـوری کوردسـتان]ی عێـراق[و ڕۆشـنبیرانی بەغـدا و شـوێنەکانی دیکـە. تـا ئێسـتا ڕێککەوتنەکـە هێشـتا ناتـەواوە و بارزانـی لـەڕووی تەندروسـتییەوە جێگیـرە - ئـەو ئێسـتا تەمەنـی نزیکـەی ٧٠ سـاڵە - پێناچێـت پێگەکـەی وەکـو سـەرکردەی گشـتی کوردانـی عێـراق بکەوێتـە لێـژی،* بـەڵام ئەگـەر ئاشـتییەکی تۆکمـە بێتـە ئـاراوە، ئـەوا ئەگـەری هەیـە دیسـانەوە جیاوازیـی تونـد لەنێـوان ڕیزەکانـی کـورددا سـەرهەڵبداتەوە. سـەرکردە خێڵەکییـەکان کـە مـەرج نییـە لەنـاو خۆیاندا بـە یەکگرتوویـی بمێننـەوە، حـەز دەکـەن دەسـەڵاتی خۆیـان لـە کوردسـتاندا بپارێـزن، لەکاتێکـدا کەسـە توندڕەوتـرەکان دەیانەوێـت ڕۆڵـی زیاتـری پـدک لـە بەڕێوەبردنـی ناوچەکـە و دارشـتنی سیاسـەتی پێشـکەوتنخوازانە و، بـۆ نمونـە لە بوارەکانـی چاکسـازی کۆمەڵایەتـی و ئاودێـری‌دا ببینـن. ڕەنگـە لـە درێژمـەوەدادا، چینـە ڕۆشـنبیرەکە بـۆی دەربکەوێـت کـە خاڵـی هاوبەشـیان لەگەڵ سۆشیالیسـتە عەرەبەکانـدا زیاتـرە وەک لـە هاونەتەوەکانـی خۆیـان، ئەمـەش بەشـێک لـە هـۆکاری ڕابردووەکـەی تاڵەبانـی لەگـەڵ دەسـەڵاتدارانی بەغـدا پێـک دەهێنێـت.

٢٥. لەبەرئـەوەی پـدک تاکـە ڕێکخـراوی سیاسـی کـوردە لـە عێـراق، بۆیە هەر هەوڵێـک بـۆ کۆنترۆڵکردنـی جوڵانـەوەی کـورد پێدەچێـت لەنـاو ئـەم حزبـەوە ڕووبـدات. پـدک لـە کرۆکـدا حزبێکـی نەتەوەییـە و ئایدۆلۆجیایەکـی بەردەوامـی نییـە. لـە ڕۆژانـی یەکەمـی دەسـەڵاتی قاسـمدا، پـدک لەبـەر هـۆکاری تەکتیکـی

* وانلـی، سـەرچاوەی پێشـوو، بارزانـی وەکـوو پارێـزەری سـەرکردە نەریتیـەکان لـە بەرامبـەر توندڕەوەکانـی نـاو حزبـدا و، هەروەهـا وەکـوو (کاراکتەرێکـی یاریـدەدەری هەمـوو هێـزە نەتەوەیی‌یەکان) دەبینرێـت. بارزانـی کـە لـە ڕۆژانـی کۆمـاری کوردسـتان لـە مهابـاد و مەنفاکـەی لـە یەکێتـی سـۆڤیەتەوە بووەتـە قارەمانێکـی نەتەوەیـی، ئەزمونێکـی کـەم وێنـەی وەکـوو سـەرکردەی بزوتنـەوەی نەتەوەیی کورد هەیـە و، ئێسـتا لـە باشـترین حاڵەتـی‌دا لـە قەیراندایـە. بـەڵام دیدێکـی سـنورداری هەیـە و هەنـدێ جـار تونـد و کەللەڕەقـە. پێدەچێـت بۆچونێکـی ڕوونـی نەبێـت لەبـارەی داهاتـووی سیاسـیی کوردسـتانەوە.

ئەوا خۆی لە شیوعییەکان نزیک کردەوە و شیوعیەکانیش دژەیان کردە ناویەوە، بەڵام لە ساڵی ١٩٦٠ەوە کاریگەرییەکی جێی سەرنجیان نەبووە، ئەوکاتەی حیزبەکە لایەنگیرییەکانیی بۆ شیوعیی و پرۆگرامەکەیشی کاڵ کردەوە. ئەو پەیڕەوە نوێیەی لە ساڵی ١٩٦٤دا دانرا، و لە ساڵی ١٩٦٦دا پیاچوونەوەی بۆکرا، لە جەختکردنەوەدا تارادەیەکی زۆر توندڕەوە،* بەڵام پێدەچێت بەشێک لەو زمانەی پێی نوسراوە میراتی ئەو پەیڕەوە کۆنە بێت کە لەسەردەمی قاسمدا نوسرابوو.

٢٦. لە ساڵی ١٩٦٤ەوە، لەوکاتەوەی بارزانی دژی تاڵەبانی و ئەندامە چەپڕەوەکانی تری مەکتەبی سیاسی جوڵایەوە، حزبەکە تارادەیەکی زۆر لە دەسەڵاتی بارزانی چووەتە دەرەوە، و لە دوایین هەڵبژاردنی ئەنجومەنی ناوەندیی حزبەکەدا کە لە تەمووزی ١٩٧٠ بەڕێوەچوو، ئەندامە راستڕەوەکان

* ماددەی دووەمی ئەم پەیڕەوە دەڵێت: حزبەکە «حزبێکی دیموکرات، شۆڕشگێڕی پێشڕەوە, کە پارێزگاریی لە بەرژەوەندی کرێکاران و جوتیاران و موچەخۆران و هونەرمەندان و رۆشنبیرە شۆڕشگێڕەکانی کوردستانی عێراق دەکات». ماددەی ٣ دەڵێت حزبەکە شەڕ دەکات «لەپێناو ئازادکردن و خۆبەڕێوەبرێتی بۆ کوردستان لە چوارچێوەی کۆماری عێراقدا». ماددەی ٥ دەڵێت: حزبەکە دەچێتەوە سەر ئەو «دۆکترینە زانستییە پێشکەوتنخوازانە کە لەگەڵ واقیعی نەتەوەی کوردماندا دەگونجێت».

ماددەی ٦ دەڵێت: حزبەکە شەڕ دەکات لەپێناو دامەزراندنی دیموکراسی پەرلەمانی لە عێراق و ئازادی رادەربڕین و ئایین و رێکخراوی سیاسی و تادوایی. ماددەی ١٣ داوای تەرخانکردنی رێژەیەک لە داهاتی نەوت دەکات بۆ کوردستان، کە رێژەکە بەپێی رێژەی دانیشتوانی کوردستان بێت. مادەی ١٤ بانگەشە بۆ چاکسازیی ئاودێری دەکات لە کوردستان، بەتایبەتیش بەجۆرێک بێت کە لەگەڵ بارودۆخی ناوچەکەدا بگونجێت و دیاریکردنی رووبەرێکی دیاریکراوی زەوی بۆ هەر جوتیارێک و هەڵوەشاندنەوەی سیستمی دەرەبەگایەتی, هەروەها چەند رێگەیەک پێشنیار دەکات بۆ بەهاوچەرخکردنی سیستمی کشتوکاڵ لە کوردستاندا. بەشێکی ماددەی ١٦ باس لە باجەکان دەکات کە دەبێت دادپەروەرانە بێت لەسەر بنەمای باجی راستەوخۆ و پێشکەوتووانە بێت لە مامەڵەی داهات و میراتدا, هەروەها لەسەر بنەمای کەمکردنەوەی باجە ناراستەوخۆکان بێت بەجۆرێک کە تیایدا چینی کار زەرەرمەند نەبن. ماددەکانی دیکە باس لە گەشەپێدانی پیشەسازی و پەیوەندییکردن، هەروەها پەرەپێدانی کەلتوری کوردی و پەروەردە و گرتنەبەری سیاسەتێکی دەرەکیی «سەربەخۆ» و «دژە ئیمپریالستی» و تادوایی لەخۆدەگرێت.

زۆرترین دەنگیان بەدەست هێنا. ئەگەر ئاشتییەکی تۆکمە دابمەزرێنرێت، و هەروەها حزبەکە بتوانێت لەڕووی سیاسییەوە چالاکتر ببێتەوە، پێدەچێت ئەندامە توندڕەوەکان کاریگەریی خۆیان زیاتر دەربخەن لەناو حزبەکەدا.

٢٧. فۆڕمی ڕێکخستنی شۆڕشی کورد شتێکی ئاڵۆزە، ناوچەیەکی بەرفراوان و جیاواز و چەندین کەسی لێقەوماو لە خۆی دەگرێت. ئۆرگانە سەرەکییەکانی دەسەڵاتی کورد لە ساڵانی ١٩٦٦ - ١٩٧٠ بریتی بوون لە: ئەنجومەنی شۆڕش، دەستەی کارگێڕی، و مەکتەبی سیاسیی پدک. وانلی* لە باسی ئەنجومەنی شۆڕشدا دەڵێت: وەکوو پەرلەمانێکی هەڵبژێردراوە کە لە ٦٢ ئەندام پێک هاتووە، باڵاترین دەسەڵاتی هەیە و هەموو چوار مانگ جارێک کۆدەبێتەوە (و ئەگەر لەلایەن سەرۆک یاخود زۆرینەی ئەندامانی ئەنجومەنەکە یاخود لەلایەن مەکتەبی سیاسییەوە بە پێویست بزانرێت، زیاتر کۆدەبێتەوە). لە باسی مەکتەبی سیاسیدا وانلی دەڵێت: وەکو کابینەیەکی وەزاری وەهایە و بەرپرسە لە کۆنترۆڵکردنی هەموو ئۆرگانەکانی شۆڕشی کورد، کە سوپاش دەگرێتەوە. مەکتەبی سیاسیی پدک دەسەڵاتێکی زۆری هەیە بەسەر ئۆرگانەکاندا و یەکێک لە ئەندامەکانی دەکاتە بەرپرسی ئۆرگانەکان.** (لێرەدا پەیوەندییە فەرمییەکانی پدک لەگەڵ ئیدارەدا وەکوو گشتێک دەبینرێت). بارزانی سەرۆکی هەر سێ دەستەکەیە و فەرماندەی گشتی سوپایە، بۆیە لە پێگەیەکدایە کە بەسەر تێکڕای سیستمەکەدا باڵادەستە.

* سەرچاوەی پێشوو، پاشکۆکانی ٧ و ٨ی ئەم کتێبە دەقەکانی دەستوری شۆڕشی کوردستانی عێراق و یاسای کارگێڕیی لەخۆدەگرێت, کە هەردووکیان لە ١٧ی تشرینی یەکەمی ساڵی ١٩٦٤دا دەرچوون. ئەو دوو دەقە لە پاشکۆکاندا بە زمانی فەرەنسیین.

** ئەندامانی دیکەی دەستەی کارگێڕی بریتین لە: نوێنەرانی هەریەک لە سوپا، خێڵەکان، خەڵکانی دیکە و, جڤاتی مەسیحی (ئاشوری). خودی مەکتەبی سیاسیی لەلایەن ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندییەوە هەڵدەبژێردرێن، کە پێکەوە ئەوانیش لەلایەن کۆنفرانسی ئەندامانی ئەو حزبەوە هەڵدەبژێردرێن.

٢٨. کوردانـی عێـراق توانـای جووڵاندنـی سـوپایەکی ٢٥ هـەزار کەسـیان هەیە. ئـەو چەکانـەی کـە هەیانـە بریتیـن لـە: تفەنـگ، رەشـاش، چەکـی دژە تانـک، و بڕێـک تۆپهاوێـژ. هەروەهـا کەلوپەلـی رادیـۆ و چەنـد ئامێرێکـی گواستنەوەشـیان هەیـە. بەشـێکی زۆری چەکـە سـوکەکانیان لـە سـوپای عێراقیـەوە دەسـت بەسـەردا گرتـووە یاخـود دزیوویانـە لێیـان. ئـەوەی دەمێنێتـەوە کـە چەکـە قورسـەکانن ئـەوا بەشـی زۆریـان لەلایـەن ئێـران و ئیسـرائیلەوە لەنێوان سـاڵانی ١٩٦٣ - ١٩٦٦ دابیـن کـراون. سـوپاکە بڕێـک چەکیشـی لـە چیکۆسـلۆڤاکیاوە پێگەیشـتووە، بـەڵام بـەو ئەندازەیـە نىیـە.

٢٩. بەپـێی زانیارییـەکان، پێشـمەرگە لـە کۆتایـی شەسـتەکاندا بەسـەر ١٠ کەتیبـەدا دابـەش بوبـون، هـەر کەتیبەیـەک لـە خەڵکـی ناوچەکـە پێک هاتبـوو و سـەربەخۆییەکی بەرچـاوی هەبـوو. چالاکیـی کەتیبـەکان بـە تـەواوی هاوئاهەنـگ نەبـوون لەگـەڵ یەکتـری، لەگـەڵ ئەوەشـدا بارزانـی وەکـو فەرمانـدەی گشـتی بڕێـک دەسـەڵاتی ناوەندیـی بەسـەریاندا هەبـوو. کارایـی ئـەم کەتیبانـە تارادەیەک سـنوردار بـوو لەبەرئـەوەی ئامادەییـان تێـدا نەبـوو لـە دەرەوەی ناوچەکانـی خۆیـان چالاکـی بکـەن. (لەگـەڵ ئەوەشـدا، ئـەو گروپـە بچوکانـەی کـە کـوردەکان بـۆ چالاکـی کۆماندۆیی‌یـەکان بەکاریـان دەهێنـان توانایەکـی گـەورەی جوڵەیـان هەیـە، ئەویـش بـە لەبەرچاوگرتنـی سروشـتی جوگرافیاکەیـان).

خـودی بارزانـی، کـە نزیکـەی ٢٠٠ چەکـداری خێڵەکیـی پاسـەوانیی دەکـەن، بـەردەوام لەکاتـی شـەڕەکاندا لـە جوڵەدایـە و ئـەم کارەش بـۆ خۆونکـردن ئەنجـام دەدات. (زۆربـەی جـار خێزانەکەشـی لەگەڵـی دابـوون. ئیدریـس کـە کـوڕی سـێیەمێتی وەکـو یاریـدەدەری تایبەتـی ئـەو وابـوو).

٣٠. ڕێکخسـتنی سـەربازیی کـورد لەنێـوان سـاڵانی ١٩٦٣ تـا ١٩٦٦،

پێشکەوتنی بەرچاوی بەخۆوە بینیووە، بەشێک لە هۆکارەکەشی بریتییە لە: ڕێنمایی ئیسرائیلییەکان و بەشەکەی دیکەش بەهۆی لێشاوی سەربازە عێراقی‌یە هەڵهاتووە کوردەکانەوەیە بۆ ناو پێشمەرگە. لەکاتی شەڕەکاندا کوردەکان تەکنیکی پارتیزانییان بەکارهێناوە و تارادەیەکی باش تیایدا سەرکەوتوو بون، هەوڵیان نەداوە دەست بەسەر شارەکاندا بگرن بەڵکو ویستویانە سوپای عێراق رابکێشنە چیاکان و لەوێ لێیان بدەن. زۆربەی جار ئەو خاکەی لە هاویندا لەدەستیان دەدا، لە وەرزی زستاندا و لەوکاتەی کە بەفر و باران تەنگی بە هێزەکانی حکومەت هەڵدەچنی، دەیانگرتەوە. بەلای کوردەوە، شەڕەکان بەگشتی سروشتێکی بەرگریکارانەیان هەبوو، بەشێک لە ئامانجەکەش: بۆ بەکراوەیی هێشتنەوەی ئەو ڕێگەی یارمەتی‌یانە بوو کە لە ئێرانەوە پێیان دەگەیشت. سودیان لە هەموو دەرفەتێک بۆ بێزارکردنی سوپای عێراق نەبینی، هەروەها چەکی ئاژاوەگێڕییان بە هەموو توانـاوە بەکارنەهێنا، لەکاتێکدا دامەزراوە نەوتی‌یەکانی ناوچەی کەرکوک لەوپەڕی لاوازییدا بوو بەرامبەر ئەم چەکە (بڕوانە خاڵی ٤٥ی خوارەوە). سنوردارکردنی شەڕەکان تەنیا لە بەرزاییەکان و هەوڵنەدان بۆ دەستگرتن بەسەر شارەکاندا بۆ بارزانی باش بوو، چونکە لەوێ دەیتوانی دەسەڵاتی خێڵەکیی لە بەڕێوەبردندا بسەپێنێت.

٥. هەڵوێستی وڵاتانی دراوسێ لەبارەی کێشەی کوردەوە

سوریا:

٣١. لە ساڵی ١٩٦٣دا، ئەوکاتەی ڕژێمی بەعس لە هەریەکە لە بەغداد و دیمەشقدا لەسەر حوکم بوو، سورییەکان بەئاشکرا نزیکەی دوو کەتیبە چەکداریان ناردە عێراق بۆ ئەوەی لە شەڕی دژی کورددا یارمەتی عێراقی‌یەکان بدەن و پڕوپاگەندەی ئەوەیان بڵاودەکردەوە کە یارمەتی عێراق

دەدەن بۆ ئەوەی خۆی لە (جوداخواز و چەتەکان) رزگار بکات. لە پاش ساڵی ١٩٦٣ەوە، ئەو دوو وڵاتە پەیوەندییەکی باشیان پێکەوە نەبووە و سوریا سیاسەتی بەشدارییەکردنی لە ناکۆکییەکاندا گرتووەتە بەر. هەرچەندە بڕوا وایە کە کوردانی سوریا لەڕووی داراییەوە یارمەتی برا عێراقیەکانیان دابێت و لەکاتی شەڕەکانیشدا هاتوچۆ لە سنورەکانی سوریا بەدی کراوە، بەڵام دەسەڵاتدارانی سوریا هەمیشە بە توندی ڕووبەڕووی چالاکییەکانی کوردەکان بونەتەوە. لە سوریا نەتەوەخوازیی کوردی چیتر وەکو بابەتێکی گرنگ تەماشا ناکرێت و کوردەکانی ئەوێ بە ژمارە زۆر لەوە کەمترن ئەو بارە قورسە هەڵبگرن (نزیکەی ٣٠٠ هەزار کەسن).

تورکیا:

٣٢. تورکیا بە ئاشکرا خۆی تێکەڵی ناکۆکییەکە نەکردووە، بەڵام لەکاتی شەڕەکاندا سنورەکانی لەگەڵ عێراقدا قەتیس نەکردووە. تورکیا بە دڵنیاییەوە دەیەوێت بونێکی هەمیشەیی لە عێراقدا هەبێت ئەگەر ئەم بونە ببێتە هۆی ئارامییەکی زیاتری سنورەکانی لە باشوری خۆرهەڵاتی وڵاتەکەیدا، بەڵام پێویستە لەوە بترسێت کە خۆبەڕێوەبەرێتی بۆ کوردانی عێراق هانی کوردەکانی تورکیاش دەدات، کە ژمارەیان نزیکەی ٣ ملیۆن کەسە. کێشەی کوردەکانی خۆی (تورکیا) لە مانگی نیسانی ١٩٧١دا مایەی سەرنج بوو، کاتێک ترس لە راپەڕینی کوردان لە خۆرهەڵاتی تورکیا بووە یەکێک لە هۆکارەکانی سەپاندنی یاسای سەربازیی لەو وڵاتە. (تورکەکان بە نهێنی و تایبەت پێیان راگەیاندوین کە کێشەی کوردەکان، بەتایبەت لەناو خوێندکاراندا لە ئەڵمانیای خۆرهەڵاتەوە بەڕێوەدەبرێت). لەگەڵ ئەمانەشدا، لە کۆنگرەیەکی رۆژنامەنوسیی رۆژی ١ی ئایار سەرۆک وەزیری تورکیا رایگەیاند کە: مەترسیی کوردەکان تەنیا ئەگەرێک بووە نەک راستیی و سەپاندنی یاسای سەربازی وایکردووە هێزە ئەمنییەکان بتوانن بارودۆخەکە بە تەواوی کۆنترۆڵ بکەن.

ئێران:

٣٣. بڕوا وایە کە کوردەکان لەسەردەمی قاسمدا کۆمەکی داراییان لە حکومەتی ئێرانەوە وەرگرتبێت و هەندێک لە کوردەکان لە یەکەکانی سوپای ئێراندا راهێنانیان لەسەر بەکارهێنانی چەکی قورس پێکرابێت.

٣٤. بێ متمانەیی ئێران بە حکومەتی بەعس و چۆنێتی مامەڵەکردنەکەی لەگەڵ ناسردا وایکردووە کە لە ساڵی ١٩٦٣دا هاوکارییەکی زۆری کوردەکان بکات، لەگەڵ ئەوەشدا، (شا) خۆی لەوە پاراست کە بە ئاشکرا پشتیوانی خۆی بۆ دۆزی کورد دەرببڕێت. لە ساڵی ١٩٦٣ەوە ئێران گرنگترین هاوپەیمانی کورد بووە، چەک و کەرەسەی دیکە، پێداویستی، پارە، راهێنان و پەیوەندییکردنی نهێنی بۆ دابین کردون. هاوکاریی ئێران یەکێکە لە (نهێنییە ئاشکراکان)ی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و زۆرجار (شا) لەکاتی باسکردنی پەیوەندییەکانی لەگەڵ حکومەتی عێراقدا، وەکو "کارتە کوردی"یەکەی ئاماژەی بۆ دەکات. هەرچەندە (شا) بە پشتیوانی کردن لە بارزانی مەترسی ئەوەی دروست دەکرد هەستی دانیشتوانە کوردەکەی ئێران بجوڵێنێت و وا لە عێراق بکات لە شەتولعەرەب و خوزستاندا تۆڵە لە ئێران بکاتەوە، بەڵام نەیدەتوانی بهێڵێت ئەم دەرفەتەی بۆ شەرمەزارکردن و لاوازکردنی رژێمی عێراق لەدەست دەربچێت. هەروەها، (شا) ئەم کارەی وەک رێگرییەک لە دەستتێکەڵکردنی سۆڤێت لەگەڵ کوردەکاندا دەبینی، پشتیوانیی سۆڤێت بۆ کورد لەسەردەمی قاسمدا تارادەیەکی تەواو لە بواری زارەکیدا سنوردار بوو، بەڵام بە لەبەرچاوگرتنی نەیارێتییە لە رادەبەرەکەی یەکێتی سۆڤێت بەرامبەر رژێمە بەعسییەکەی ساڵی ١٩٦٣، ترسێکی بەربڵاو هەبوو کە رەنگە ئەو پشتیوانییە شێوازێکی زۆر گرنگتر بەخۆوە ببینێت و ئاسایشی وڵاتانی دیکەی ناوچەکە و عێراقیش بخاتە بەردەم مەترسی.

٣٥. حکومەتـی عێـراق لـە چەنـد بۆنەیەکـدا سـکاڵای خـۆی بەرامبەر پشـتیوانی ئێـران بـۆ کـوردەکان راگەیانـدووە، دیارترینیـان لـە کانوونـی دووەمـی سـاڵی ١٩٦٦ بـوو ئەوکاتـەی کـە بارەگایەکـی سـوپای عێـراق لـە پێنجوێـن لەلایـەن کوردەکانـەوە ئابلۆقـە دراو درایـە بـەر تـۆپ. ئەوکاتـە عێـراق بـەوە ئێرانـی تۆمەتبـار کـرد کـە هـەم چـەک و تەقەمەنـی دەداتـە کـورد و هـەم رێگەیـان دەدات خاکەکـەی بەکاربهێنـن و لەوێـوە تۆپبارانـی]عێـراق[بکـەن. حکومەتـی ئێـران تۆمەتەکانـی رەت کـردەوە.

٣٦. جگـە لـەوە چەکانـەش ئـەوا ئێـران خـۆی رێـی دەدا بـە ئیسـرائیل کـە بـە خاکەکەیانـدا چـەک بگەیەنێتـە دەسـت کوردانی عێـراق. زۆربەی پشـتیوانییەکانی دیکـە، بـە یارمەتییەکانـی خاچـی سوریشـەوە*. هـەر لـە ئێرانـەوە دەگەیەنـران و زوربـەی ئـەو رۆژنامەنوسـانەی کـە لـە هەشـت سـاڵی رابـردوودا سـەردانی کوردسـتانی عێراقیـان کـردووە لـە سـنورەکانی ئێرانـەوە چونەتـە ئـەو وڵاتـە و بـە رەزامەنـدی دەسـەڵاتدارانی ئێـران ئـەم کارەیـان کـردووە.

٣٧. رێککەوتنەکـەی ئـازاری ١٩٧٠ ئـەو چەکـە لەدەسـتی ئێرانـدا دژ بـە عێـراق دەردەهێنێـت و ئەگـەر رێکەوتنەکـە بـەردەوام بێت، توانـای عێراق بۆ دروسـتکردنی کێشـە لـە کوردسـتانی ئێرانـدا زیـاد دەکات. بۆیـە چاوەڕواندەکرێـت ئێـران دژی ئـەو رێکەوتنـە کار بـکات، چونکـە زیـان بـە بەرژەوەندییەکانـی دەگەیەنێـت. بـەڵام بـە لەبەرچاوگرتنـی ئـەو راسـتییەی کـە ئێـران سـەرەڕای ئـەو فشـارە (داراییـە) بەرچـاوەی کـە لەسـەر بارزانـی داینابـوو ئـەوا نەیتوانی لەسـەرەتاوە رێ لـەم رێکەوتنـە بگرێـت، کـە ئەمـەش دەریدەخـات کـە ئێـران تەنیـا دەسـەڵاتێکی

---

* ئەمـەش برێکـی بەرچـاو بـووە. وانلـی (سـەرچاوە پێشـوو) دەڵێـت: هەشـت وڵاتـی رێکخـراوی خاچـی سـوور کـە بەنـاو تەنیـا بـاس لـە «سـوید و هەنگاریـا» دەکات، لەژێـر چاودێریـی خاچـی سـووری نێودەوڵەتـیدا تفەنگیـان رەوانـەی کـورد کـردووە.

سنورداری بەسەر کوردانی عێراقەوە هەیە و ناتوانێت ناچاریان بکات جارێکی دیکە چەک هەڵگرنەوە. لەگەڵ ئەوەشدا، بارزانی هێشتا پەیوەندی لەگەڵ ئێرانییەکاندا هەیە و ئەگەر بزانێت دیسانەوە لەگەڵ عێراقییەکاندا توشی شەڕ دەبێتەوە، وەکو جاران بۆ بەدەستهێنانی پارە و چەک و پێویستییەکانی روودەکاتەوە ئێران. تا ئەوکاتەی پەیوەندییەکانی نێوان ئێران و عێراق ئاڵۆز بن، ئەگەری ئەوە هەیە ئێران داواکانی بارزانی قبوڵ بکات.

٣٨. لەئێستادا، کوردانی ئێران کە نزیکەی ١،٥ ملیۆن کەسن، بە بەراورد لەگەڵ ئەوانی دیکە بێدەنگن، و حکومەتی ئێران بە تێکەڵێک لە (چاکسازیی زەوی‌وزار، کەناڵی تەلەفزیۆن، بەرنامەی رادیۆیی، و تادوایی) و گۆچان (رووبەڕووبونەوەی توندی نائارامی، دورخستنەوەی ئەوانەی کێشە دروست دەکەن و تادوایی) توانیویێتی بە رادەیەکی زۆر بە توندی کۆنترۆڵیان بکات. بەڵام هێشتا پاشماوەی نارەزایەتیبونی هەیە، کە رەگوریشەی دەگەڕێتەوە بۆ هەوڵە سەرنەکەوتووەکەی دامەزراندنی کۆمارێکی سەربەخۆی کورد لە ئێران لە ساڵی ١٩٤٦دا، کە دەکرا دژی حکومەتی ئێران بەکاربهێنرێت بەتایبەت ئەگەر کوردانی عێراق بیانتوانیایە خۆبەڕێوەبەرێتی تەواو بەدەست بهێنن یاخود بگەیشتنایە رێکەوتنێکی هەمیشەیی لەگەڵ حکومەتی عێراقدا. بۆیە، لەکاتێکدا کە هاندانی کوردانی عێراق بۆ شەڕکردن لەگەڵ حکومەتی عێراقدا لەپێناو بەرژەوەندییەکانیاندا لە قازانجی ئێرانە، بەڵام سەرکەوتنی کورد لەم شەڕەدا لەوانەیە لە قازانجی ئێران نەبێت. ئامانجی ئێران ئەوەیە: کێشەکە بە تەواوی لە ناو سنوری عێراقدا بهێڵێتەوە.

ئیسرائیل:

٣٩. لانی کەم لە ساڵی ١٩٦٤ەوە ئیسرائیل بە نهێنی چەک دەداتە کوردەکان، چەکەکانیشیان بە هەماهەنگی لەگەڵ دەسەڵاتدارانی ئێران و بە

ناو خاکی ئەو وڵاتەدا گەیاندووەتەوە کورد. هەروەها ئیسرائیل راوێژکاری سەربازی بۆ رەوانەکردون و راهێنانی بۆ ئەفسەرانی کورد دەستەبەرکردووە و برێک پارەی نەختینەشی بۆ دابین کردون. ئامانجی ئیسرائیل بەگشتی ئەوەیە حکومەتی عێراق بە باکوری وڵاتەکەوە سەرقاڵ بکات کە ئەگەر وانەبێت ئەوا رەنگە بواریان ببێت بەگژ ئیسرائیلدا بچن. بڕوا وایە کە ئیسرائیل تفەنگ و رەشاش و هاوەن و چەکی دژەفڕۆکە و دژەتانکی دابێتە کوردەکان. یارمەتییەکەی ئیسرائیل نهێنییەکی پارێزاوترە لە یارمەتییەکەی ئێران لەلای دەسەڵاتدارانی عێراق، جاروبار لە راگەیاندنەکانەوە باس لەم پرسە دەکرێت، چ لە دنیای عەرەبی و چ لە شوێنانی دیکە.

٦) هەڵوێستی بەرامبەر یەکێتی سۆڤیەت و وڵاتە شیوعییەکان

٤٠. یەکێتی سۆڤیەت بەردەوام بانگەشەی ئەوەی کردووە کە دەبێت کورد لە چوارچێوەی کۆماری عێراقدا مافە نەتەوەییەکانی بدرێتێ و رەخنەی گرتووە لە حکوومەتە یەک لەدوای یەکەکانی عێراقی لەسەر رەفتاریان بەرامبەر بە کورد. لەگەڵ ئەوەشدا، ئاستی رەخنەکەی بەپێی هەڵوێستی لەسەر حکومەتەکەی ئەو سەردەمە گۆڕانکاریی بەسەردا هاتووە. بۆیە، کاتێک حکومەتە بەعسییەکەی ساڵی ١٩٦٣ کە زۆر بە توندی دژی شیوعییەکان بوو شەڕی دژی کورد دەست پێ کردەوە، ئەوا یەکێتی سۆڤێت هەڵمەتێکی توندی پڕوپاگەندەی دژی ئەو حکومەتە راگەیاند و، هەڕەشەی ئەوەی کرد کە: پرسی کورد بباتە بەردەم ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان. لەهەمان کاتدا، مەنگۆلیا –کە رەنگە لەسەر رێنمایی یەکێتی سۆڤێت بێت، داوای ئەوەی کرد کە برگەیەک بخرێتە ئەجێندای کاتیی کۆمەڵەی گشتیی نەتەوەیەکگرتووەکانەوە کە حکومەتی عێراق بە جینۆسایدکار تۆمەتبار دەکات. (هیچکام لەم دەستپێشخەرییانە نەگەیشتنە

هیچ کوێ چونکە ئەندامە ئەفریقی و ئاسیاییەکان پشتیوانییان لێ نەکرد و یەکێتی سۆڤێت نەیدەویست بۆچوونی عەرەب بە تێکڕای پەراوێز بخات)*. لە ساڵی ١٩٦٥دا، بە پێچەوانەوە، کاتێک یەکێتی سۆڤێت پەیوەندی دۆستانەتری لەگەڵ حکومەتی بەغدا دامەزراندبوو، ئاستی پڕوپاگەندەکە نزم کرابووەوە و هیچ هەوڵێک نەدرا کە پرسی کورد ببرێتە بەردەم نەتەوەیەکگرتووەکان.

٤١. هەرچەندە کێشەی کورد دەرفەتی ئەوەی بە یەکێتی سۆڤێت بەخشی کە لە ئاوی لێڵدا ماسی بگرێت - پشتیوانیکردنی کوردی عێراق ڕەنگە بایەخی بە پرسی کورد لە ئێران و تورکیا و شوێنەکانی دیکە لێ بکەوتایەتەوە - یەکێتی سۆڤێت لەماوەی بواری ئەم لێکۆڵینەوەیەدا، سودێکی کەمی لە دەرفەتەکە وەرگرتووە و هۆکارەکەشی بریتییە لەوەی پەیوەندییەکانی لەگەڵ حکومەتی عێراق و جیهانی عەرەبدا بەگشتی لەم بابەتە بەلاوە گرنگتر بووە. لەگەڵ دابینکردنی پشتیوانی مەعنەوی و بڕێکی دیاریکراو کۆمەکی دارایی بۆ کورد، یەکێتی سۆڤێت و وڵاتانی دیکەی شیوعیی کۆمەکێکی زۆر کەمی دیکەیان پێبەخشیون، هەرچەندە چەند ڕاپۆرتێکی پشتڕاست نەکراوە هەن کە باس لەوە دەکەن لە خۆرهەڵاتی تورکیاوە چەکی (چیکی) بە نهێنی گەیەنراوەتە دەست بارزانی و هەروەها زانراوە کە خاچی سوری سۆڤێت پێداویستی و جلوبەرگ و دەرمانی بۆ بارزانی ڕەوانە کردووە.

٤٢. یەکێتی سۆڤێت لە پێش ساڵی ١٩٧٠ لە مامەڵەکردندا لەگەڵ بەعسی عێراق ئەوا بە بەردەوامیی کێشەی کوردی سەرکۆنە کردووە و، بە دڵنیاییشەوە یەکێتی سۆڤێت لەپشت پەردەوە چالاکانە هاندەری ڕێککەوتنامەی ئازار بووە. بە وردی ڕاددەی بەشدارییەکەی نازانرێت، بەڵام لە ڕۆژنامەی پراڤدای ڕۆژی ٢٨ی نیسانی ١٩٧٠دا وتەیەک لە سکرتێری گشتیی پدک وەرگیراوە کە

* کوردەکان خۆیان لەنێوان ساڵانی ١٩٦٢ تاوەکوو ١٩٦٨ کۆمەڵێک وەفدیان نارد بۆ کۆکردنەوەی پشتیوانی لە نەتەوە یەکگرتووەکان، بەڵام سەرکەوتوو نەبوون لە بەدەستهێنانی.

سوپاسی یەکێتیی سۆڤێتی کردووە بەوەی (هەوڵی شەریفانەی) داوە لەپێناو "کۆتایهێنان بە شەڕی براکوژی .... و بەدەستهێنانەوەی ئاشتی و ئارامی لە عێراقدا .." خەڵکی سۆڤیەت بەمە تێدەگەن کە حکومەتەکەیان بە ئاشکرا لە بەرامبەر هێنانە کایەی ڕێککەوتنەکەدا دەنرخێنرێت.

٤٣. پێدەچێت کە یەکێتی سۆڤیەت لە ساڵی ١٩٧١دا تێکچونی پەیوەندییەکانی نێوان کورد و عەرەبی بەلاوە خراپ بووبێ. بڕوا وایە وەفدە باڵاکەی سۆڤێت کە بە سەرکردایەتی نۆڤیکۆڤ کە لە حوزەیرانی ١٩٧١دا سەردانی عێراقی کردووە و جەختی لەگەڵ حزبی بەعس کردووەتەوە کە دەیانەوێت ڕێککەوتنەکەی ساڵی ١٩٧٠ بمێنێتەوە.

٧) هەڵوێستی دەوڵەتی بەریتانیای مەزن

٤٤. لەو ماوەیەدا کە ئەم لێکۆڵینەوەیە دەیگرێتەوە، سیاسەتی دەوڵەتی بەریتانیای مەزن ئەوەبوو کە: نا-بۆ بەشدار بوون. هەڵوێستی ڕاگەیەندراو ئەوەیە کە سەرۆک وەزیر لە وەڵامی پرسیارێکدا لە پەرلەمان لە حوزەیرانی ١٩٦٥دا ڕایگەیاند: «دەوڵەتی بەریتانیای مەزن بەداخە بۆ شەڕ لە کوردستان، هەروەها بۆ هەموو ناسەقامیگرییەک لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاست دا، بەڵام ئێمە پێمان وایە کە پرسی کورد بابەتێکی ناوخۆیی عێراقە و بۆ ئێمە ناگونجێت کە دەستی تێ وەربدەین.» لەسەر ئاستی نهێنیش، دەوڵەتی بەریتانیای مەزن لە چەند کاتێکی گونجاودا داوای لە هەردولایەنەکە کردووە کە بگەنە ڕێککەوتنی ئاشتییانە.

٤٥. کێشەی کورد بەلای بریتانیاوە بایەخێکی تایبەتی هەیە ئەویش بەهۆی ئەوەی کە دامەزراوەی کۆمپانیای نەوتی عێراقە (IPC)، کە هەردوو

کۆمپانیـای شـێڵ و بریتـش پیترۆڵیـەم دەگرێتـەوە، هەریەکەیان ڕێـژەی ٢٣,٧٥٪ی خاوەنداریێتییـان هەیـەو، لەژێـر مەترسـییەکی تـەواوی هێرشـی کوردەکانـدان. لەسـەردەمی قاسـمدا کـوردەکان خۆیـان لـە ئاژاوەنانـەوە بـەدوور گـرت، جگـە لـە هەندێـک بابەتـی زۆر لاوەکـی نەبێـت، بـەڵام لـە سـاڵی ١٩٦٢دا دوو ئەندامـی کۆمپانیـای نەوتـی عێراقیـان ڕفاند و ئامانجەکەشیان کە بەدەسـتهێنانی سـەرنجی خەڵـک بـوو، بـە سـەرکەوتوویی بەدەسـتهێنا. لەکاتـی شـەڕەکانی سـاڵی ١٩٦٣، ١٩٦٥ و ١٩٦٦دا تەنیـا چەنـد حاڵەتێکـی لاوەکیـی ئاژاوەگێڕیـی هەبـون، ڕەنگـە ئامانـج لـە هەندێکیـان هەڕەشـەبوبێت بـۆ ئەنجامدانـی کـردەوەی جددیتـر. لەگـەڵ ئەوەشـدا تـرس لـە ئـاژاوەی گەورەتـر بـێ بنەمایـە، لەبەرئـەوەی پێدەچێـت کـورد حەزنەکـەن کـە ڕای گشـتی عێـراق و خۆرئـاوا بەگشـتی و کۆمپانیـای نەوتـی عێـراق بەتایبەتـی لەدەسـت بـدەن، بەتایبـەت کـە کـوردەکان هیـوای ئـەوە دەخـوازن ڕۆژێـک بێـت ئـەو نەوتـە ببێتـە سـەرچاوەی سـەرەکی داهاتـی خۆیان. جددیتریـن ڕووداو لـە مێـژووی ناکۆکییەکـەدا لـە سـاڵی ١٩٦٩دا ڕوویـدا کاتێـک بەهـۆی گوللەهاوەنێکـەوە دامـەزراوە نەوتییەکـەی کەرکـوک زیانـی بەرکـەوت و بـۆ مـاوەی زیاتـر لـە هەفتەیـەک لەکارکـەوت. بەگشـتی دەتوانرێـت بگوترێـت کـە کـورد بـەلای کەمـەوە هەڕەشـەن بۆسـەر بەرهەمـی نەوتـی عێـراق.

٤٦. یەکێکـی دیکـە لـەو خاڵانـەی کـە شۆڕشـی کـورد دەبەسـتێتەوە بـە بەرژەوەندییەکانـی دەوڵەتـی بەریتانیـای مەزنـەوە ئەوەیـە: کـە جێگیربوونـی سـوپای عێـراق لـە کوردسـتان ئـەوا توانـای عێراقـی بـۆ هێرشـکردنەکەی یاخـود بـۆ ئەنجامدانـی چالاکـی لـە کەنـداودا کـەم کردووەتـەوە. ئـەم بابەتـە هەرگیـز ئەوەنـدەی هـۆکار نەداوەتەدەسـت دەوڵەتـی بەریتانیـای مـەزن کـە بیـر لـە پشـتیوانیکردنی چالاکانـەی کـوردەکان بکاتـەوە، کـە ڕەنگـە واش بـکات بەرژەوەندییـە سیاسـی و بازرگانییـە بەرچاوەکـەی دەوڵەتـی بەریتانیـای مـەزن لـە عێراقـدا بخاتـە بـەردەم مەترسـی و لـە وڵاتانـی دراوسـێدا نائارامـی

لەگەڵ کوردەکانیاندا لێ بکەوێتەوە. (لەکاتی رێککەوتنامەکەی ئازاری ساڵی ١٩٧٠ەوە، لەراستیدا چەند بەشێک لە سوپای عێراق گواستراونەتەوە و ئەمەش نیگەرانی بۆ نمونە لەلای کوەیتییەکان زیاد کردووە.)

٤٧. لەکاتێکدا کە لە تێڕوانینی دەوڵەتی بەریتانیای مەزندا بۆ ئەم کێشەیە، پەیوەندییەکانی لەگەڵ حکومەتی عێراقدا بەگرنگتر زانراوە، بەڵام لە سیاسەتی چەکدارکردندا ئەوا دەوڵەتی بەریتانیای مەزن ئەو ئەگەرەی لەبەرچاو گرتووە کە رەنگە عێراق چەک لە دژی کوردانی سیڤیل بەکاربهێنێت، بۆیە چەکی نەداوەتە عێراق. هەربۆیە، لە ساڵی ١٩٦٣ دا بڕیاریان دا رادەستکردنی موشەک و گوللە هاوەن و تەقەمەنییەکانی دیکە بە هێزە چەکدارەکانی عێراق قۆناغبەندی بکەن، سەبارەت بە رادەستکردنی تەقەمەنی و موشەکیش لە ساڵی ١٩٦٤یش هەمان رێگە گیرایە بەر. بەڵام دەوڵەتی بەریتانیای مەزن هەرگیز لەبەر ئەم هۆکارە بڕیاری ئەوەی نەداوە چەک و تەقەمەنی نەداتە عێراق، هۆکاری تر، بۆ نمونە: رێگرتن لەوە عێراق لە رووی دابینکردنی پێداویستیی سوپاییەوە پاشکۆی یەکێتی سۆڤێت بێت، بەگرنگتر زانراون.

٤٨. تەنانەت لە کاتی شەڕەکانیشدا، سیاسەتی تێوەنەگلانی دەوڵەتی بەریتانیای مەزن، رێی لەوە نەدەگرت کە پەیوەندی وریاییانە لەگەڵ کورددا درێژە پێ بدات و ئەوە بە باش زانراوە کە تا ئەو جێگەیەی بارودۆخەکە رێگەدەدات، پەیوەندییەکە بەردەوام بێت. بۆیە، کاتێ لە ساڵانی ١٩٦٠ەکاندا جاروبار وەفدی کورد لەلایەن ئەندامانی وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنوێڵزەوە لە لەندەن لە دەرەوەی وەزارەت و بەشێوازی نافەرمی پێشوازییان لێ کراوە. دژبەیەکییەکە لەوەدایە کە لە بەغدا، پەیوەندییەکان ئەوەندە نهێنی نین لەبەر ئەوەی زۆرێک لەو کوردانەی پەیوەندییان لەگەڵ گروپە یاخییەکاندا هەیە رێگەیان دراوەتێ کە بە ئازادی بجولێنەوە و تەنانەت هەندێکیشیان لە حکومەتیشدا بەشدارن. لە بارەگاکانی دیکەدا، وەفدە کوردەکان پێشوازییان

لـێ کـراوە و ئەگـەر داوای چاوپێکەوتنیـان کردبێـت یاخـود نامەیەکیـان بـۆ سـەرۆک وەزیـر یاخـود بـۆ وەزیرەکانـی دیکـە هەبوبێـت لێیـان وەرگیـراوە و ڕەوانـەی وەزارەتـی دەرەوە و کۆمۆنوێڵـز کـراوە، بـەڵام وا بـاو بـووە کـە پێزانینـی نوسـراویان نەدرێتـێ یاخـود وەڵامـی نامەکانیـان نەدرێتـەوە.

٤٩. چالاکییەکانـی وەفدەکانـی کـورد لـە لەنـدەن هەنـدێ جـار نارەزایـی باڵیـۆزی عێراقـی لـێ کەوتۆتـەوە، بەتایبەتـی لـە سـاڵی ١٩٦٥ دا ئـەو کاتـەی جـەلال تاڵەبانـی لـە کەناڵـی بی.بی.سـی BBC یـەوە دەرکـەوت. پرسـی پێدانـی ڤیـزا بـە کـوردەکان چەنـد جارێـک باسـی لێـوە کـراوە: سیاسـەتەکە ئـەوە بـووە کـە: ڤیزاکـە بدرێـت، بـەڵام هەنـدێ جـار لەگەڵیـدا داوا لـە وەرگـر کـراوە (بـەڵام بەسـەریدا نەسـەپێنراوە) کـە بەشـداریی لـە چالاکیـی سیاسـیی یاخـود لـە پروپاگەنـدەی ئەوتـۆدا نـەکات کـە شـەرمەزاربوونی دەوڵەتـی بەریتانیـای مەزنـی لـێ بکەوێتـەوە.

٥٠. سـەرەڕای سیاسـەتی تێوەنەگلانەکـەی دەوڵەتـی بەریتانیـای مـەزن، حکومەتـی عێـراق گومانـی ئـەوەی هەبـووە کـە بەریتانیـا بـە هەماهەنگـی لەگـەڵ ئێرانـدا کۆمەکـی کـوردی کردبێـت. (بـەو ڕاسـتییەی کـە هـەردوو وڵات ئەندامـی هاوپەیمانێتـی سـەنتۆن ئـەوا ئـەم ئەفسـانەیەی بەهێـز کـردووە.) لـە مانگـی ئابـی ١٩٦٥ دا عێراقییـەکان ڕایانگەیانـد کـە ئـەو چـەک و تەقەمەنییانـەی لـەلای کـوردەکان دەسـتی بەسـەردا گیـراوە بەڵگـەی بەرجەسـتەی ئـەم قسـەیەن، بـەڵام ئـەو وردەکارییـەی دواتـر بـۆ پشـتیوانیکردن لـەم تۆمەتبارکردنـە ڕادەسـتیانکرد ئەوەنـدە نەبـو کـە بتوانرێـت سـەرچاوەی ئـەو چـەک و تەقەمەنییانـەی پـێ بناسـرێتەوە. دەوڵەتـی بەریتانیـای مـەزن دڵنیایـی دایـە عێـراق کە هیـچ چەکێکیان نەداوەتـە کـورد.

٥١. دەوڵەتـی بەریتانیـای مـەزن دوودڵ بـووە لـەوەی داوا یـەک لـەدوای یەکەکانـی عێـراق لـە سـاڵانی ١٩٦٣ - ١٩٦٦ جێبەجـێ بـکات کـە دەیانویسـت دەوڵەتـی بەریتانیـای مـەزن کاریگەریـی خـۆی لەسـەر (شـا) دابنێـت و وای لـێ بـکات کـە یارمەتییەکانـی بـۆ کـورد بوەسـتێنێت، وا هەسـت کـراوە کـە ئـەم کارە نارەحەتـی لـەلای ئێرانییـەکان دروسـت دەکات و کاریگەریـی لەسـەر سیاسـەتیان نابێـت. لەگـەڵ ئەوەشـدا، یـەک جـار لـە سـاڵی ١٩٦٥ دەوڵەتـی بەریتانیـای مـەزن بـە نوێنەرایەتـی عێراقییـەکان داوایەکـی لـەو جـۆرەی کـرد بەبـێ ئـەوەی بچێتـە وردەکارییەکانـی ئـەو داوایـەوە؛ و هەروەهـا، لـە مانگـی کانونـی دووەمـی سـاڵی ١٩٦٦، کاتـێ چەنـد کردەوەیـەک لەسـەر سـنور کـە پەیوەندییـان بـە شـەڕی کـوردەوە هەبـوو ناکۆکـی لەنێـوان ئێـران و عێراقـدا دروسـتکرد، دەوڵەتـی بەریتانیـای مـەزن لەسـەر داوای هـەردوو حکومەتەکـە، راوێـژی بـەوی دیکەیـان دا کـە میانـڕەو بـن، ئـەم داوایەشـی بـە تۆنێکـی نـزم لێکـردن. لـەو کاتـەوە، هەلومەرجەکـە بەجۆرێـک نەبـووە کـە پێویسـت بـکات لێـرەدا بـاس بکرێـت.

٥٢. دوایین جـار کـە پرسـی کـورد لـە پەرلەمانـدا باسـی لێـوە کـرا لـە مانگـی کانونـی یەکەمـی سـاڵی ١٩٦٩دا بـو، ئـەو کاتـەی کـە مسـتەر رۆز پرسـیاری کـرد ئایـا دەوڵەتـی بەریتانیـای مـەزن بەنیـازە لـە کۆمیسـیۆنی مافەکانـی مرۆڤـی نەتـەوە یەکگرتـووەکان باسـی مەترسـییەکانی ئاشـتی لـە خۆرهەڵاتی ناوەڕاسـت بوروژێنێـت کـە سـەرچاوەکەی "بۆمبـاران و خوێنرێژییەکانی حکومەتـی عێراق"ە. وەزیـری دەوڵـەت بـۆ وەزارەتـی دەرەوە و کۆمۆنوێڵـز وەڵامـی دایـەوە و گوتـی: "نەخێـر. پێـم وانیـە کـە کارێکـی گونجـاو بێـت بـۆ دەوڵەتـی بەریتانیـای مـەزن کـە بـۆ ئـەم بابەتە لـە نەتـەوە یەکگرتـووەکان دەسـتپێشـخەری بـکات. هەڵوێسـتی ئێمـە بەرامبـەر هـەر کردارێـک لـە نەتـەوە یەکگرتـووەکان، کـە لـە کۆمیسـیۆنی مافەکانـی مرۆڤـدا باسـی لێـوە بکرێـت، ئـەوا بەنـدە بـەو بابەتـەوە کـە باسـی لێـوە دەکرێـت." ئـەم وەڵامـە کۆکـە لەگـەڵ ئـەو سیاسـەتی تێوەنەگلانـەی کـە

دەوڵەتی بەریتانیای مەزن بەرامبەر پرسی کورد گرتویەتیە بەر. هەروەها لەگەڵ ئەو هەڵوێستەی دەوڵەتی بەریتانیای مەزنیشدا تەبایە کە کاتێ لە جێگەیەک باس لە بوونی شێوازێکی بەردەوام لە پێشێلکردنی مافەکانی مرۆڤ وەک سیاسەتێکی گشتی بکرێت، ئەوا نەتەوە یەکگرتووەکان دەتوانێت بە شێوەیەکی رێگەپێدراو بابەتەکە لەبەرچاو بگرێت، ئەگەرچی تۆمەتەکەش پەیوەندی بە ناوخۆی وڵاتێکی ئەندامیشەوە هەبێت. (هەر شتێک کە نەبووبێتە شێوازێکی بەردەوام یاخود سیاسەتێکی گشتی نەبێت، ئەوە رەنگە بکەوێتە چوارچێوەی یاسای ناوخۆیی پەیڕەوی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە "مادەی ٢، بەندی ٧"، جگە لەو کاتەی کە پێشێلکردنی بەشێک لە مافی تاکە کەس دەبێتە بەشێک لە سیاسەتیی گشتی). لە ساڵی ١٩٦٣دا ئەو کاتەی مەنگۆلیا داوای کرد حکومەتی عێراق بە تۆمەتی جینۆساید تۆمەتبار بکرێت، و دواتر کە لەو داوایە کشایەوە، دەوڵەتی بەریتانیای مەزن هەر وەک ئەوەی ساڵی ١٩٦٩ خۆی بەو پرسەوە نەبەستەوە، هەرچەندە ئەوکات لەناو وەزارەتی دەرەوە ئەو بۆچونە دروست بوو کە ئەو کارەی عێراقییەکان دەیکەن، بۆ نمونە بۆردومانکردنی گوندە کوردییەکان، لە پێویستییە سەربازییەکان بەدەرە و رەنگە بتوانرێ بخرێتە چوارچێوەی هەوڵی ئەنقەستەوە بۆ لەناوبردنی رەگەزی کورد.

٥٣. سیاسەتی تێوەنەگلانەکەی دەوڵەتی بەریتانیای مەزن، بەمانای رەتکردنەوەی هەمو ئەو داوایانە بوو کە لە کاتی پەرەسەندنی جەنگەکاندا کوردەکان بۆ وەرگرتنی هاوکاری بەرزیان دەکردەوە. لە ساڵی ١٩٧٠وە، تا ئەو کاتەی حکومەتی عێراقی لە کانونی یەکەم (یان تشرینی دووەم) ی ساڵی ١٩٧١دا پەیوەندییە دیبلۆماسییەکانی لەگەڵ کورددا پچڕاند، پرۆژەیەکی بچوکی یارمەتیدانی تەکنیکی بۆ عێراق لەئارادا بوو. کورد وەکو هەموو هاووڵاتیانی عێراق مافی ئەوەیان هەبوو کە ئەگەر حکومەتی عێراق

بیانپاڵێویێت، سـودی لـێ وەربگـرن. دەوڵەتـی بەریتانیـای مەزن کتێـب و کەلوپەلی بـۆ زانکـۆی سـلێمانی دابیـن کـردووە. باڵیـۆزی حکومەتـی شـاژن لـە بەغـداش لەگـەڵ دەزگـای (شـەڕ لەسـەر ویسـت War on Want-) دا لـە پەیوەندیدابـوون بـۆ ئـەوەی بزانێـت ئـەو دەسـتەیە دەتوانـن لـە ڕێگـەی کۆمەڵگـەی مانگی سـوری نێودەوڵەتییـەوە کەلوپەلـی پزیشـکی ڕەوانـە بکـەن یـان نـا.

پوختە:

٥٤. جێبەجێکردنـی ڕێکەوتننامەکـە سـاڵی ١٩٧٠ چەنـد بەرەوپێشـچونێکی بەخـۆوە بینیـوە بـەڵام چەنـد کێشـەیەکی سـەرەکی هـەن، بـۆ نمونـە ئاسـتی ورد و سروشـتی خۆبەڕێوەبەرێتییەکـەی کـورد، ئـەو داهاتـەی کـە بـۆ هەرێمـە کوردییەکـەی تەرخان بکرێـت، و هەروەها داهاتوی هێزە کوردییەکان (پێشـمەرگە) و داهاتـوی پـدک، هەمـو ئەمانـە هێشـتا بـە وردەکارییـەوە یـەکلا نەکراونەتـەوە و چارەسـەر نەکـراون. بـە دڵنیاییـەوە نازانرێـت ئـەم ڕێککەوتننامەیـە چەنێـک دەخایەنێـت، بـەڵام چەنـد ئاماژەیـەک هـەن کـە کوردەکانـی نارەحـەت کـردووە بەهـۆی هێواشـی جـێ بـە جـێ کردنـی ڕێکەوتنەکـەوە و نارەحەتییەکەشـیان لـە زیادبـوون دایـە. ئەگـەر ئەمـە بـەردەوام بێـت، ڕەنگـە شـەڕێکی وەهـای لـێ بکەوێتـەوە ئەوەنـدە تونـد بێـت کـە زۆر نەخایەنێـت ڕێکەوتنەکـە بکاتـە وشـەی سـەر کاغـەز.

٥٥. بەردەوامیـی ڕێکەوتنەکـە لـە بەرژەوەنـدی حکومەتـی عێـراق و کوردەکانیشـدایە. کـوردەکان بەهـۆی شـەڕەوە نارەحەتیـی زۆریـان چەشـتووە، بـەڵام عێراقیش بەگشـتیش زیانـی لـە کاریگەرییەکانـی ئـەم شـەڕە بینیـوە و هیـچ حکومەتێـک نیـە لـە بەغـدا کـە لەکاتـی شۆڕشـی کوردەکانـدا بتوانێـت خـۆی بـە گـەورەی ماڵەکـەی خـۆی بزانێـت. سـەبارەت بـە بریتانیاش، ئاشـتی لە کوردسـتان واتـە: نەمانـی هەڕەشـە لەسـەر بەدەسـتهێنانی نـەوت لـە باکـوری عێـراق دا.

٥٦. دیوەکـەی تـری ئـەم دراوەش ئەوەیـە، کاتـێ عێـراق پێویسـت نـەکات سـوپاکەی لـە باکـوردا بهێڵێتـەوە، رەنگـە توشـی کەڵکەڵـەی سەرکێشـیی دەرەکـی ببێـت - ئێـران بێـت یـان کەنـداو (بەتایبەتی لـەدوای کشـنەوەی هێزەکانـی بریتانیا)، یاخـود لـە "بـەرەی خۆرهـەڵات"ەوە روبـەڕوی ئیسـرائیل ببێتـەوە. دژبەیەکییەکـە لەوەدایـە کـە ئاشـتی لـە کوردسـتان، رەنگـە مەترسـی لەسـەر ئارامیـی ناوچەکانی خۆرهەڵاتـی ناوەڕاسـت پێـوە بێـت. ئەمـەش نـە بـەلای ئێرانـەوە باشـە، کـە چارەسـەربوونی کێشـەی کـورد چەکێکـی دژ بـە ڕژێمـی عێـراق لەدەسـت دەردەهێنێـت، و نـە بـەلای کوەیتـەوە، کـە سـەرەڕای دداننانـی فەرمـی عێـراق لـە سـاڵی ١٩٦٣دا بـە سـەربەخۆیی کوەیـت لـە چوارچێوەی سنورەکانی سـاڵی ١٩٣٢، هێشـتا گومانـی لـە ئـارەزووە سـنورییەکانی عێـراق هەیـە.

٥٧. ئەگـەر کـوردی عێـراق ڕێکەوتنێکـی بـەردەوام بەدەسـت بهێنـن، ئەمـە رەنگـە خواسـتی کوردانـی ئێـران و تورکیـاش چـالاک بکاتـەوە. بـە بـەراورد لەگـەڵ کـوردی عێـراق، لـە ئێسـتادا کـوردی ئێـران بێدەنگـن، بـەڵام لـە تورکیـا مەترسـییە چاوەڕوانکراوەکـەی ڕاپەڕینـی کـوردان یەکێـک بـووە لـە هۆکارەکانـی پشـت سـەپاندنی یاسـای سـەربازیی لـە مانگـی نیسـانی ١٩٧١ دا.

٥٨. لە ساڵی ١٩٦٣، ترسی ئەوە لەئارادا بوو کە ڕەنگە یەکێتی سۆڤێت بە شێوەیەکی سەرەکی لایەنی کوردانی عێراق بگرێت. ئەمە لەوانە بو ئاسایشی وڵاتانی ناوچەکە و خودی ئاسایشی عێراقیش بخاتە بەردەم مەترسییەوە. بەڵام یەکێتی سۆڤێت بە پلەی یەکەم پەیوەندییەکانی خۆی لەگەڵ عێراق و جیهانی عەرەب درێژە پێداوە و تاڕاددەیەکی زۆر بەتەواوی خۆی تەنیا لە پێدانی پشتیوانیی مەعنەوی بۆ کوردەکان قەتیس کردووە. گومانی تێدا نییە کە یەکێتی سۆڤێت بەشداربووە لە بانگەشەکردن و تەنانەت لە هەموارکردنی ڕێکەوتننامەکەی ساڵی ١٩٧٠.

٥٩. لـە مـاوەی لێکۆڵینەوەکـەدا، کـوردەکان بەشـێوەیەکی بـاش یەکبەرەییـان پاراسـتووە و ڕێگەیـان نـەداوە حکومـەت چارەسـەری سـەربازییان بەسـەردا بسـەپێنێت. بـەڵام دابەشـبوون لەنـاو ریزەکانیانـدا هەیـە و لەوانەیـە لەگـەڵ بەدیهاتنـی ئاشـتیی بەردەوامـدا، ئـەم جیاوازییانـە جـددی ببنـەوە. جگـە لـە کێبڕکێـی خێڵەکـی، دابەشـبونی سـەرەکیی لەنێـوان کەسـە خێڵەکییـەکان بـە سـەرکردایەتی مـەلا مسـتەفا بارزانـی و ڕۆشـنبیرە شارنشـینە توندڕەوەکاندایـە کـە جـەلال تاڵەبانـی و ئیبراهیـم ئەحمـەد نوێنەرایەتییـان دەکـەن.

هاوپێـچ: وەرگێڕانـی بەشـێک لـە ڕێکەوتننامەکـەی ئەنجومەنـی سـەرکردایەتی شۆڕشـی عێراقـی تێدایـە کـە لـە ١١ی ئـازاری ١٩٧٠دا بـڵاو کراوەتـەوە.

تێبینـی: تـەواوی لێکۆڵینەوەکـە خراوەتـە بـەردەم ئـەو کەسـانەی کـە زۆر ڕێـی تـێ دەچێـت کـە وردەکاریـی و تێبینییەکانیـان جێگـەی بایـەخ بێـت. بـە پێـی داواکارییەکانتـان ئـەوا کۆپـی لێکۆڵینەوەکـە دەنێردرێـت.

هۆبەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست،
بەشی لێکۆڵینەوە،
فەرمانگەی دەرەوە و کۆمۆنوێڵز

بەڵگەنامەکانی ساڵی ١٩٦٨

نهێنی
کوردستان، عێراق و ئێران، هەڵوێستەکانی بەریتانیا
هەڵوێستی فەرمیی دەوڵەتی بەریتانیای مەزن سەبارەت بە یاخیبوونی کوردەکان

هەڵویستی ئاشکرای دەولەتی بەریتانیای مەزن لەلایەن سەرۆک وەزیرەوە لە وەڵامی پرسیارێکدا لە پەرلەمان لە مانگی حوزەیرانی ١٩٦٥ دا خرایەڕوو:

« دەوڵەتی بەریتانیای مەزن بەداخە لە شەڕەکانی کوردستان، هەروەک چۆن بەداخە لە بەرامبەر بوونی هەموو نائارامییەک لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا، بەڵام پێمان وایە کێشەی کورد بابەتێکی ناوخۆیی عێراقییە کە بۆ ئێمە شایستە نیە دەستی تێ وەربدەین.».

بەهەمان شێوە (شەڕکردن لە کوردستان لە ئێستادا ئەگەرە نەک واقیع)، ئەمەش هەڵوێستی فەرمیی دەوڵەتی بەریتانیای مەزنە.

هۆکارەکانی پشت ئەم هەڵوێستە:

٢. رەنگە بتوانرێ هۆکارەکانی پشت ئەم هەڵوێستە بەمجۆرەی خوارەوە پوخت بکرێتەوە:

(ا) کوردانی عێراق لەدژی حکومەتێکی یاسایی لە بەغدا یاخی بوون کە ئێمە بەفەرمی دەیناسین و چاوەڕوانیمان وایە (یاخود لە ٦٨/١٩٦٧ وابووە) کە پەیوەندیی دیپلۆماسیی ئاساییان لەگەڵدا دەست پێ بکەینەوە.

(ب) باشترین ڕێگا بۆ گەشەپێدانی بەرژەوەندییە سیاسیی و بازرگانییەکانمان لە عێراقدا ئەوەیە: ڕاستەوخۆ مامەڵە لەگەڵ حکومەتی بەغدادا بکەین. پەیوەندی ڕاستەوخۆ یاخود پشتیوانیکردنی کوردەکان تا ئەو ڕادەیەی کە لەبەرچاوی حکومەتی بەغدامان بخات دەبێتە هۆی زیانگەیاندن بەو بەرژەوەندییانە.

(ج) ئەگەر ئێمە پشتیوانی لە کوردانی عێراق بکەین، لەوانەیە ئێران و تورکیا و سوریاش کە کەمینەی کوردیان هەیە پێی نارەحەت ببن.

(د) ئاڵۆزییەکان و سروشتە گۆڕاوەکەی ئەو دەسیسە و هاوپەیمانییانەی لە پرسی کوردەوە ئاڵاون، ئەوا خۆیان دورخەرەوەیەکی بەهێزن کە وامان لێ دەکەن هیچ بەشدارییەک لەم پرسەدا نەکەین. حکومەتەکانی عێراق و ئێران و باڵەکانی بارزانییەکان و تاڵەبانییەکانی ناو کوردەکان لایەنە سەرەکییەکانن، بەڵام لایەنی دیکە (بۆ نموونە کۆماری عەرەبی یەکگرتوو، ئیسرائیلییەکان و، شا حسێن) یش جار جارە دەستی تێ وەردەدەن.

٣. لەکاتێکدا حکومەتێکی خۆشگوزەران و یەکگرتووی عێراقمان بەلاوە باشە، بەڵام لە ساڵی ١٩٥٨ەوە، ئەگەرە درێژخایەنەکانی ئەم یەکگرتوویی و خۆشگوزەرانییەمان بەلاوە باش نەبووە. بوونی شۆڕشی کوردەکان هەڕەشەی جددی نەخستۆتە سەر بەرژەوەندییەکانمان و ئەزموون دەریخستووە کە: خودی کوردەکان کەمترین هەڕەشەن بۆ سەر جوڵەی نەرمی نەوت لە کێڵگە نەوتییەکانی باکوری عێراق دا. تا چەندە یاخیبوونی کوردەکان توانای عێراق بۆ هێرشکردنە سەر کوەیت لاواز بکات، ئەوەندە لە بەرژەوەندی ئێمەیە. هەرچەندە لەنێوان ئێستا و مانگی ئایاری ١٩٧١دا کە ماوەی پابەندییمان بە کوەیتەوە کۆتایی دێت، هۆکاری سەرقاڵبوونی عێراق و (عەرەب بەگشتی) لەگەڵ ئیسرائیلدا ڕەنگە سەرەکیترین ڕێگر بێت لەبەردەم پلانەکانی عێراقدا بۆ کوەیت.

پەیوەندی نێوان بەریتانیا و کوردەکان:

٤. سیاسەتی تێوەنەگلانمان ڕێگەی ئەوەی لێ نەگرتووین کە لە رووە مرۆییەکەوە هاوسۆزییەکی نهێنیمان بەرامبەر بە کورد و نارەحەتییەکانیان هەبێت، هەر وەک چۆن ڕێگەشی لێ نەگرتوین کە لەسەر ئاستی تاکەکەسی پەیوەندی لەگەڵ کەسانی کورددا بکەین بەجۆرێک کە لەگەڵ پەیوەندییەکانمان لەگەڵ حکومەتی عێراق یاخود کاربەدەستەکانیدا دژ نەبووبێت. ئەرکە دیپلۆماسییەکانی عێراق لە دەرەوە زۆر بە وردی چاودێریی چالاکییەکانی رەوەندی کوردی و شاندەکانیان دەکەن و، دژ بەیەکیەکە لەوەدایە کە ئەمە ناچاری کردووین پەیوەندییەکانمان لەگەڵیاندا لە لەندەن یاخود شوێنەکانی دیکە شاراوەتر بێت لەو پەیوەندییەی کە لە بەغدا لەگەڵ کوردەکاندا هەمانە، لەوێ زۆرێک لەوانەی کە پەیوەندییان بە یاخیبووانەوە هەیە هێشتا بە ئازادی دەجولێن و تەنانەت بەشداری لە حکومەتیشدا دەکەن.

جارجارە وەفدەکانی مەلا مستەفای بارزانی هەوڵیان داوە برەو بەو تێزە بدەن کە بڵێن: پرسی کورد پرسێکی نێودەوڵەتییە و تەنیا لە چوارچێوەی پرسێکی ناوخۆیی عێراقدا قەتیس نییە، بۆ ئەمەش پشتیوانی بەریتانیا لە پرۆژە هەڵوەشاوەکەی دوای جەنگی یەکەمی جیهانی بە بەڵگە دەهێننەوە کە سەبارەت بە دروستکردنی دەوڵەتێکی سەربەخۆی کوردی بوو (پەیمانی سیڤەر و تا دوایی). دەوڵەتی بەریتانیای مەزن سورە لەسەر ئەوەی کە کوردەکان بە دەوڵەت نەزانێت و رەتیشی کردۆتەوە کە مشتومڕ لەسەر ئەو هەڵوێستە بکات کە لەسەر بنەمای پەیماننامەکانی ساڵانی ١٩٢٠ەکاندا دامەزراوە. جار-جارە کوردەکان رای گشتی لە بەریتانیا و وڵاتانی دیکە لەپێناو دۆزەکەیاندا دەجولێنن (بەتایبەتی لەکاتی بەردەوامبوونی شەڕەکاندا کە کورد لە هەواڵەکاندا دەردەکەوێت) و توانیویانە بڕێکی کەم لە پشتیوانیی پەرلەمان بەدەست بهێنن. هەندێ جار بەهۆی لەبەرچاوگرتنی مرۆییەوە و

نـەوەک ئـەو چەکـەی دەدرێتـە عێـراق لـەدژی کوردانـی مەدەنـی بـەکار بهێنرێت، ئـەوا سیاسـەتی پێدانـی چەکمـان بـە عێـراق راوەسـتاندووە و ئەمـەش وای لـێ کردویـن لـە سـاڵی ١٩٦٥دا لـە رووی کارگێڕییـەوە لـە گەیاندنـی ئـەو موشـەک و بۆمبانـە دوابکەویـن کـە بەپێـی گرێبەسـت دەبـوو پێـوەی پابەنـد بیـن. سـەبارەت بـە کەسـانی کـورد، رێکارەکەمـان بـەم جـۆرەی لای خوارەوەیـە:

(أ) لـە بەغـدا، پەیوەندییـەکان لەژێـر چاودێـری باڵیـۆزی خاوەنشـکۆ «شـاژن» دایـە و بەنـدە بـە بارودۆخـی رۆژ و پێگـەی کەسـەکانەوە.

(ب) لە لەندەن، ئەندامانی بەشی خۆرهەڵات چەند وەفدێکیان بە نافەرمی و بە رەهایی لەسەر بنەمای «کۆمەڵایەتی» بینیووە (بۆ نمونە چاخواردنەوەیەک لە یانەی پۆڵ مۆڵ) لە دەرەوەی باڵەخانە فەرمییەکان. هەوڵدانی کوردەکان بۆ چاوپێکەوتن لەگەڵ وەزیرەکانیشدا هەر بەم تەکنیکە خۆی لێ لادراوە. لەو کاتەدا کە بە باش زانرابێت، ڤیزا بە کوردەکان دراوە و بە روونیی و بە راشکاوی هۆشداریی زارەکییان دراوەتێ کە لە شانشینی یەکگرتو بەشداریی هیچ چالاکییەکی سیاسیی نەکەن (بۆ نموونە: دەرکەوتنی جێی مشتومڕ لە تەلەفزیۆندا).

(ج) لــە نوســینگەکانی دیکــەی دەرەوەی وڵاتــدا، ئەگــەر وەفــدە کــوردەکان داوای چاوپێکەوتنیـان کردبێـت، ئـەوا بینـراون. ئـەو نامانـەی کـە بـۆ سـەرۆک وەزیـر یاخـود بـۆ وەزیرەکانـی دیکـە نوسـراون، قبـوڵ کـراون و نێـردراون بـۆ وەزارەتــی دەرەوە، بــەڵام لەبەرامبــەردا هیــچ ددانپیانانێــک یاخــود وەڵامێکــی نوســراویان پێنەدراوەتــەوە.

شا و کوردانی عێراق:

٥. یەکێـک لـە «نهێنیـیـە ئاشـکراکان»ی خۆرهەڵاتـی ناوەڕاسـت ئەوەیـە: کـە لـەم دە سـاڵەی رابـردودا حکومەتـی ئێـران بڕێکـی بەرچـاو پـارە و کەلوپـەل و راهێنـان و پێداویسـتیی و پەیوەنـدی نهێنـی بـۆ کـوردەکان (بـەزۆری بـۆ بارزانییـەکان) دابیـن کـردووە. شـا لـە چوارچێـوەی پەیوەندییەکانیـی لەگـەڵ

حکومەتی بەغدا، ئەم بابەتەی وەک (کارتە «کوردی»یەکەی) ناوزەد کردووە. پێدەچێت پەیوەندییەکانیی بارزانی لەگەڵ ئێرانییەکاندا کەمێک لاواز بووبێت و پشتگوێ خرابێت، لەگەڵیشیدا بڕی پشتیوانییەکانی ئێران کەمبوونەتەوە. لەقەڵەمدانی بارزانی وەکو بوکەڵەیەکی (شا) کارێکی هەڵەیە، هەر یەک لەم دووانە هەوڵی بەکارهێنانی ئەویتر دەدەن بۆ مەرامەکانی خۆیان، بەڵام کارایەکە تا رادەیەکی زۆر لەگۆڕاندایە و بەندە بە بارودۆخی گشتی پەیوەندییەکەی نێوان حکومەتی عێراق و ئێران و هەروەها پەیوەندی نێوان حکومەتی بەغدا و بارزانی لەو ساتە دیاریکراوەدا.

پەیوەندییەکانی ئێران / عێراق:

٦.جگە لە پرسی کورد بەشێک لەو هۆکارە سەرەکییانەی کە پەیوەندی نێوان ئێران و عێراق تێک دەدەن بریتین لە:

أ) رق و بێ متمانەیی زۆری (شا) بەرامبەر بە نەتەوە پەرستی عەرەبی شۆڕشگێڕ و، هەروەها ئەو رق و بێ متمانەییەشی کە عەرەبە (شۆڕشگێڕەکان) بەرامبەر بە (شا) وەکو سەرکردەیەکی نەریتی (و سەرکەوتوو) هەیانە.

ب) ئەو دوژمنایەتیی و رقە نەریتییەی کە هەردولا، عەرەب و فارس بەرامبەر بەیەکتری هەیانە.

ج) ئەو هەوڵە بەردەوام و تائێستا بێ بەرهەمانەی کە حکومەتی عێراق بۆ زیندوکردنەوەی پرسی کەمینەی عەرەبی لە خوزستان داوێتی]بەعەرەب کردن[.

د) ئەو ناکۆکییە سنوریەی لەسەر ڕێڕەوی ئاویی شەتولعەرەب، سنوری دەریایی لە کەندا و هەندێ ناوچە سنورییەکان لە ئارادا هەیە.

ه) بابەتە ئاینییەکان: بەشێکی زۆری فارسەکانی ئێران و نیوە هەژار و بێ دەرەتانەکەی عەرەبی عێراق سەر بە مەزهەبی شیعەن، ناکۆکی هەیە

لەسەر سەردانیکردنی مەزارگە شیعەکان لە هەردوو وڵاتدا، هەروەها عێراق سەرکردەیەکی ئاینیی گرنگی لە وڵاتەکەیدا جێ کردووەتەوە کە ناکۆکی لەگەڵ (شا)دا هەبووە.

و) ئەگەری رکابەریکردن لە کەنداوی فارس دا. بۆ نمونە، ئێران داگیرکردنی کوەیت وەکو لێدوانێکی کاریگەر لە بەرژەوەندیەکانی لەقەڵەمدەدات.

٧. هەرچەندە هیچ ئاماژەیەک بۆ چارەسەربوونی ئەم پرسانە لە ئارادا نییە، بەڵام حکومەتی ئێران و حکومەتی عێراق، بە سەختی توانیویانە پەیوەندییەکانیان لە چوارچێوەیەکی دروست و تەنانەت بە رواڵەت دۆستانەدا بهێڵنەوە، لەکاتێکدا کە کێشەکان لە زستانی ١٩٦٥/١٩٦٦دا لە (کەمترین) ئاستدا بوو. ئەم بێدەنگییە تەنانەت لە جەنگی ئیسرائیلیشدا لە ساڵی ١٩٦٧ بەردەوام بوو، کە لەوکاتەدا ئێران سەرکەوتوانە توانی خۆشحاڵی خۆی بەرامبەر بە نارەحەتی عەرەبەکان بشارێتەوە و برێک دەنگە دەنگی بۆ پشتیوانیکردنی هاوئایینە موسڵمانەکانی کرد، (ئەمەش لەکاتێکدا بوو کە پشکی خۆی لە هەناردەی نەوتی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست زیاد دەکرد).

پرسی ناوبژیوانی/ نوێنەرایەتیکردن لەلایەن دەوڵەتی بەریتانیای مەزنەوە:

٨. جاروبار حکومەتی عێراق سکاڵای ئەوەی بردووەتە بەردەم دەوڵەتی بەریتانیای مەزن کە بە نوێنەرایەتی عێراق داوا لە (شا) بکات پشتیوانییەکانی بۆ کورد بووەستێنێت. ئێمە لەبەر ئەم هۆکارانەی خوارەوە خۆمان لەم کارە پاراستووە:

أ) هیچ کاتێک پێمان وانەبووە کە نوێنەرایەتی کردنی لەم جۆرە کاریگەریی هەبێت. (شا) لە سیاسەتیدا بەرامبەر بە کورد شوێن بەرژەوەندییەکانی خۆی کەوتووە نەک ئەوەی لەژێر فشاری خۆرئاوادا بێت.

ب) سەبارەت بە حکومەتە عەرەبە شۆڕشگێڕەکان، (شا) هەمیشە دەوڵەتی بەریتانیای مەزنی بە هاوپەیمانێکی ناواقیعی و (نەرم) لەقەڵەم داوە.

ج) بۆیە ئێمە هەر نوێنەرایەتییەک بکەین جگە لە نارەحەتکردنی (شا) هیچی دیکەی لێ ناکەوێتەوە.

د) ئێمە بەرژەوەندی گەورەی سیاسیی، ستراتیجیی، سەربازیی و ئابورییمان لە ئێراندا هەیە (بۆ نموونە مۆڵەتی فڕینی ئاسمانی بەسەر ئێراندا کە هێزەکانمان لە خۆرهەڵاتی دوور لە کەنداوی فارسی پشتی پێ دەبەستن و، هەروەها ئەو کێڵگە نەوتییانەی کە تاکە سەرچاوەی نەوتی خاوی ناعەرەبین لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاست دا). ئەمەش بەتایبەت لەو سەردەمە سەختەی پێش و دوای کشانەوەمان لە کەنداو دا گرنگە، کە تیایدا هاوکاری/ رەزامەندیی ئێران بۆ هەرجۆرە مانەوەیەکی درێژخایەن گرنگییەکی سەرەکی هەیە. بۆیە ئێمە لەلای خۆمانەوە بەشێوەیەکی ڕێژەیی، شتێکی کەممان لە داواکانی ئێران بەدی هێناوە، بۆیە ناتوانین هیچ یەکێک لەو متمانانەی (کریدت)انەی کە لە لای شا هەمانە لە بابەتێکدا سەرفی بکەین کە بەرژەوەندییەکی گەورە و ڕوون و ئاشکرای بەریتانیای تێدا نەبێت.

ە) هەر متمانەیەک کە عێراقییەکان بەدەستی بهێنین ئەوا پێدەچێت کورتخایەن بێت و، پێشناچێت بە ئاستێکی خزمەتکردنی باش، خزمەت بە بەرژەوەندییە درێژخایەنەکانمان لە عێراقدا (بۆ نموونە: نەوت) بگەیەنێت.

ئێمە بەشێوەیەکی سروشتی لەگەڵ پەیوەندییەکی باش (یاخود لانی کەم ڕاست و دروست) لەنێوان ئێران و عێراقداین و، (شا) ئەمە دەزانێت. بەڵام خۆمان لەوە پاراستووە کە نوێنەرایەتی هیچکام لەم دووانە بکەین، جگە لەوەی لە زستانی ١٩٦٥/٦٦دا کردمان. لەوکاتەدا چەند ڕووداوێکی جددی لە سنورەکان هەبوون کە پەیوەندیان بە هێرشی ئەوکاتەی حکومەتی عێراقیەوە هەبوو بۆسەر کوردەکان و، ئەو دوو وڵاتە خەریکبوو گورز لە

یەکتر بوەشێنن. ئێمە لەوکاتەدا لەسەر داوای هەردوو وڵات، راوێژمان بە وڵاتەکەی بەرامبەردا کە میانەڕەوی بگرنەبەر. تەنانەت لەوکاتەشدا ئەم کارەمان بە نەرمی ئەنجام دا و لەوکاتەوە بارودۆخەکە بە هیچ جۆرێک نەگەیشتووەتە ئەو ئاستە.

بەشی خۆرهەڵات، وەزارەتی دەرەوە
٢ی تشرینی یەکەمی ١٩٦٨

باڵیۆزخانەی بریتانیا
ئەنقەرە
١٤ی تشرینی یەکەمی ١٩٦٨
١٤/٤/ ١٩

بەڕێز کیک
کاروباری کوردان:

وەکو هەواڵێکی سەرنجڕاکێش، رۆژنامەی (ئاکشەم)ی چەپگەرا لە ماوەی یەک مانگی رابردودا چەند وتارێکی (هەولوسو تورگوت)ی پەیامنێریانی بڵاوکردووتەوە کە بەم دواییانە لە ناوچە کوردییەکانی عێراق بووە و وتووێژی دوورودرێژی لەگەڵ سەرکردە کوردەکاندا ئەنجامداوە، بە مەلا مستەفا بارزانیشەوە. هیواداربوم کورتەیەک لەبارەی وتارەکانت پێ بدەم بەڵام وەک دەردەکەوێت ئەم کارە - وەکو شوێنی پێتیۆن - تا هەتایە بەردەوام دەبێت، بۆیە رەنگە حەز بکەیت گرنگترین خاڵەکان کە تائێستا بڵاوکراونەتەوە لەبەردەستتدا بێت.

٢. هەواڵە گرنگە راستییەکە لە رۆژی ١٢ی ئەیلولدا لە رۆژنامەی ئاکشەمدا بڵاوکرایەوە کە چەند نامەیەکی لە بارزانییەوە وەرگرتووە تاوەکو بیاندات بە سەرۆک و سەرۆک وەزیری تورکیا. گرنگترین خاڵەکانی ئەم چەند نامەیە بریتی بوون لە:

أ) خواستی کوردی عێراق کە لەگەڵ عەرەبی عێراقدا مافی یەکسانییان هەبێت و جیهانی دەرەوەش لەم دۆزە بێدەربەستە.
ب) شکستهێنانی حکومەتی عێراق لە جێبەجێکردنی ڕێککەوتنامەکەی ساڵی ١٩٦٦ و لەبەر ئەمەش کورد بڕوای بە حکومەتی عێراق نەماوە.
ج) خواستی بەهێزکردنی پەیوەندییەکان لەگەڵ خەڵک و حکومەتی تورکیا «کە درێژکراوەی ئیمپراتۆریەتیی عوسمانیی ئیسلامین».
د) ئایین و مێژوو و ئامانجی هاوبەشی گەلانی تورک و کورد و ئەو ڕاستییەی کە کۆماری تورکیا باشترین شایەتحاڵە بەرامبەر بە داگیرکارییەکانی خاکی کورد لەدوای جەنگی یەکەمی جیهانییەوە.
ه) داوایەک بۆ حکومەتی تورکیا کە فشار بخاتەسەر عێراق کە کۆتایی بە ستەم و نادادپەروەری بهێنێت.
و) داوایەک کە دەبێت کوردێک بە فەرمی لەلایەن حکومەتی تورکیاوە پێشوازی لێ بکرێت تاوەکو بتوانێت بە وردی بابەتەکانی سەرەوە باس بکات.

٣. دەستبەجێی هەریەک لە وتەبێژانی سەرۆک وەزیر و وەزیری دەرەوە ڕەتیانکردەوە کە هیچ زانیارییەکیان لەبارەی ئەو نامانەوە هەبێت، کە ئەمەش نیشاندەری ئەوپەڕی هەستیاریی تورکە بەرامبەر بە کێشەی کورد. کاتێک پرسیارم لە جێگری بەڕێوەبەری گشتی بەشی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست لە وەزارەتی دەرەوە کرد لەبارەی نامەکانەوە، ئەو خۆی لە وەڵامدانەوە لادا و، پاشتر ئەو گوتی: کە بەشەکەیان ئەو نامانەی نەدیوە و ئاڕاستەی بەشێکی دیکەی کردم.

٤. لەگەڵ ئەوەشدا، دیارە حکومەتی تورکیا جارێکی دیکە بیری لەم بابەتە کردووەتەوە، چونکە کاتێک لە کۆنگرەی ڕۆژنامەوانی ڕۆژی ١٤ی

ئەیلولدا پرسیار لە سەرۆک وەزیران کرا، ئەو ددانی بە بونی نامەکاندا نا، بەڵام گوتی بە تەواوی دەستپێشخەریی بارزانی بووە. ئەو رایگەیاند کە: عێراق وڵاتێکی دۆستە و تورکیا دەست لە کاروبارە ناوخۆییەکانی وەرنادات و تورکیا هەڵوێستێک نانوێنێت کە زیان بە عێراق بگەیەنێت. «ئێمە کار لەگەڵ ئەو وڵاتانەدا دەکەین کە لەڕووی دیپلۆماسییەوە بە دانپیانراویان دەزانین ، بەڵام کاتێک نامەیەکمان پێ بگات ناتوانین رەتی بکەینەوە».

٥. سکرتێری تایبەتی وەزیری دەرەوە دواتر بۆی پشتڕاست کردمەوە کە بەڕاستییەکەی ئەو نامانە گەیشتونەتە دەستیان، هەروەک چۆن بەرپرسێکی دیکەی بەشی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست جەختی لێ کردنەوە. بەرپرسەکەی دووەمیان گوتی: زنجیرەکەی ئاکشام راگەیاندنێکی وروژێنەر و لایەندارە و هەڵوێستی حکومەتی تورکیا بەتەواوی ئەوەیە کە سەرۆک وەزیر پێناسەی کردووە. ئەو گوتی: حکومەتی تورکیا بە دیاریکراوی حەزی کردووە ئەم هەڵوێستە دروستە بە حکومەتی نوێی عێراق رابگەیەنێت کە بەلایانەوە هێشتا ژمارەیەکی نەناسراوە.

٦. هەرە سەرنجراکێشەکەیان لە ناو خودی زنجیرە وتارەکەدا بریتی بوو: لە چاوپێکەوتنێکی دوورودرێژ لەگەڵ بارزانی. بارزانی دوای ئەوەی پەژارەی خۆی لەبارەی جیابونەوەیانی لە «برا تورکەکانمان و گەلی عوسمانی» راگەیاندووە بەپێی راپۆرتەکە گوتویەتی: کورد گەلێکی بێتاوانە و هیچ نیازێکی نییە بۆ بەدەستهێنانی سەربەخۆیی. ئەوان تەنیا شەڕی سوپای عێراقیان کردووە. ئەو داوا لە حکومەتی تورکیا دەکات هاوکاریی ماددی راستەوخۆیان بداتێ. بارزانی بۆ بەدەستهێنانی رەزامەندیی تورکەکان دەڵێت: «تورکیا تاکە سەرکردەیە لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاست و یاخود لە جیهانی ئیسلامیدا و ئێستا کاتی ئەوەیە کە هەموو دەوڵەتە مسوڵمانەکان

لەژێر سەرکردایەتی تورکیادا یەکبگرن بۆ ئەوەی بتوانن بەرەیەک لە بەرامبەر (یان لە دژ؟) جیهانی مەسیحی‌دا دروست بکەن». ئەو کوردەکانی تورکیای بە تورک داناوە. ئەوە دەستکەوتی ئەتاتورک بووە کە تورکیای نوێی بە لەیەکدانی چەندین رەگەز پێکەوە دروست کردووە. کوردەکان چوونە ریزی عەرەبەوە تاوەکو دەوڵەتی عێراق دروست بکەن، بەڵام عەرەبەکان ناپاکییان لە کورد کرد و هەوڵیان دەدا لەپێناو نەتەوەخوازیی عەرەبیدا بونیان بسڕنەوە.

دڵسۆزی هەمیشەییت،

جۆن دۆ دس

وێنەیەک بۆ: بەڕێز بەغدا و بەڕێز تاران.

نهێنی
باڵیۆزخانەی بەریتانیا
بەغدا
١٩ی تشرینی یەکەمی ١٩٦٨

بەڕێز دەیڤد،
کوردەکان

پێیان ڕاگەیاندوم و، شایستەی ئاگادارییە، کە ئەو کەسانەی لە ئێستادا سەردانی باکور دەکەن بۆ ماوەی دوو هەفتە ڕێگەیان پێ دەدرێت بمێننەوە و دوای ئەو ماوەیە پێویستە بگەڕێنەوە ئەو شوێنانەی کە لێوەیەوە هاتون. مانا ڕونەکە ئەوەیە: لەوانەیە لە ماوەی دوو هەفتەی داهاتودا شتێک ڕوو بدات. زانیارییەکی پشتڕاستنەکراوەشم بیستووە کە مەلا مستەفا بارزانی هۆشدارییەکی داوەتە حکومەت کە ئەم هەنگاوانەی خوارەوە بنێت:

(١) هەمو هێزە نانیزامییەکان («فورسان») چەک بکات.
(٢) هەموو لایەنگرەکانی تاڵەبانی چەک بکات.
(٣) وا بکەن کە باکور لەماوەی مانگێکدا «پێش کەوتن بەخۆیەوە ببینێت».

مەلا مستەفا هۆشداری ئەوەشی پێ داون کە ئەگەر ئەم داواکارییانە جێبەجێ نەکرێن، ئەوا ئامادەیە لە شەڕکردن سود وەربگرێتەوە.

٢. لــە مانگــی ئایــارەوە کــە ئێمــە هاتوویــن، ئــەوا راپۆرتــەکان بــەردەوام باس لــە ئەگــەری نزیکبوونــی ڕوودانــی شــەڕ دەکەنــەوە. رەنگــە هۆکارەکــەی ئەمجارەیــان ئــەوە بێــت شــتێکی جددیتــر روو بــدات، بــەڵام بــە بۆچونــی مــن ئــەم کاتــەی ســاڵ بــۆ حکومــەت زۆر بێمانایــە کــە خــۆی لــە شــەڕی باکــورەوە بگلێنێــت، رەنگــە ئامانجیــان زیاتــر ئــەوە بێــت کــە: کــوردەکان لــە دژی یەکتــری هــان بــدەن و خۆیــان لــە رووبــەڕوو بونــەوەی عەرەب/کــورد بپارێــزن.

دڵسۆزی هەمیشەییت،
ئەی. ئی. ساوندەرز

وێنەیەک بۆ
بەڕێز یو. ماکینسۆن
بەشی خۆرهەڵات

بەڕێز دی. مۆنتیگۆمری

بەشی خۆرهەڵاتی نزیک، وەزارەتی دەرەوەی کۆمۆنوێڵز، لەندەن، SW1

وێنەیەک بۆ: بەڕێزان

بەغدا

تاران

UKMiS نیویۆرک

مستەر ئەی. تی. گریگۆری

وەزارەتی وزە

تەیمس هاوس ساوز

میل بانک، لەندەن، SW1

بەشی خۆرهەڵاتی نزیک

ئەم پاشنیوەڕۆیە باڵیۆزی عێراق تەلەفونی بۆ کردم بۆ ئەوەی پێم بڵێت کە لە ڕێگەی BBC یەوە زانیویێتی لە بەرنامەیەکی ئەمشەوی BBC2 لەبارەی کەمینەکانەوە، تەلەفزیۆنی BBC ڕایگەیاندووە کە ئەمشەو دوو فیلم بڵاو دەکاتەوە کە گوایە ئەڵمانیا بەرهەمی هێناون (بەڵام بە ڕوونی نازانرێت ئەڵمانیای خۆرهەڵاتە یان خۆرئاوا) و لەبارەی سلۆڤاکەکانە لە چیکۆسلۆڤاکیا و کوردەکانیشە لە عێراق. هەروەها، باڵیۆزەکە لەوە تێ گەیشتووە کە فیلمەکان لێدوانی BBCیان دەخرێتە سەر و هەندێ لەو کوردانەی کە لە لەندەن دەژین لە بەرنامەکەدا بەشداری دەکەن و وەڵامی ئەو پرسیارانە دەدەنەوە کە لەبارەی جەنگەکە و داواکارییەکانی کورد و شتی لەو جۆرەوە لێیان دەکرێت.

٢. باڵیۆزەکە رایگەیاند: نیگەرانە لەوەی کە پێناچێت هیچ کام لەم شتانە لەم قۆناغەی ئێستادا خزمەت بە پەیوەندییەکانی شانشینی یەکگرتو / عێراق بکات، پێدەچێت کە شەرمەزاریی دروست بکات هەم بۆ خۆی و هەم بۆ مستەر ئیڤانس کە لە بەغدایە. راشیگەیاند: سەرەرای سەختییەکان هەستی کردووە ناچارە ئەم بابەتە بە من رابگەیەنێت و پرسیاری کرد کە ئایا دەتوانین هیچ کارێک لەمبارەیەوە بکەین.

٣. بە باڵیۆزم راگەیاند: پێم وایە هیچ رێگایەک نیە بە BBC رابگەیەنین کە ئەم بەرنامەیەی ئێوارەیان هەڵوەشێننەوە چونکە لە بابەتی لەمجۆرەدا کەناڵەکە خۆیان گەورەی خۆیانن. باڵیۆز دوای ئەوەی رایگەیاند کە هیوای خواستووە کە پەیوەندییەکانی نێوان بەریتانیا و عێراق بەرزتر رابگیردرێن، وتەکانی قبوڵ کردم. لەسەر ئەوە رێککەوتین کە من ئەم بۆچونانەی ناوبراو تۆمار بکەم و سوپاسم کرد کە ئەم بابەتەی خستۆتە بەردەم سەرنجی من.

دێنیس ئالێن
٢٢ی تشرینی یەکەمی ١٩٦٨

وێنەیەک بۆ: بەشی سیاسەتی راگەیاندن

نهێنی

بۆ بەغدا

راپۆرتی ژمارە ٣٦٥

رۆژی ٢٣ی تشرینی یەکەم

وێنەیەک بۆ ئەنقەرە، تاران

کوردستان:

رۆژی ٢٢ی تشرینی یەکەم BBC لە میانەی بەرنامەی "ئەوروپا"ی کەناڵی BBC2 دا فلیمێکی بەڵگەنامەیی تەلەفزیۆنی ئەڵمانیای خۆرئاوای لەبارەی کوردەوە پەخش کرد. بەشێکی زۆری فلیمەکە مێژوویی بو و لە سەردەمی پەیماننامەی سیڤەرەوە تا ئێستای دەگرتەوە و، تا رادەیەکی باش بێلایەن بوو. فلیمەکە باسی لەو رێوشوێنە توندانەش دەکرد کە تورکەکان لەنێوان دوو جەنگەکە و ئێرانییەکانیش لەدوای جەنگی دووەمی جیهانییەوە کوردە جوداخوازەکانیان پێ سەرکوت کردبوو. فلیمەکە لە باسکردنی ئێستا و رابردوی نزیکدا باسی لە دوودڵیی حکومەتە یەکلەدوای یەکەکانی بەغدا کرد لەوەی ئۆتۆنۆمی بدەنە کوردەکان و دوودڵی کوردەکانیشی باس کرد لەوەدا کە: هیچ باوەڕێکیان بە حکومەتەکان و کردەوەکانیان هەبێت و هەروەها باسی لە بنبەستە سەربازیی و سیاسییەکەی ئێستاش کرد. باسی لە رۆڵی بارزانیی لەدوای جەنگی دووەمی جیهانییەوە کرا و چەند دیمەنێکی ڤیدیۆیی خۆی و پارتیزانەکانی نیشان دا. بێژەرەکەی BBC (ئۆلیڤیەر تۆد) پێشەکییەکی پێشکەش کرد کە رەنگە بەلای حکومەتی عێراقەوە بە لایەندار

بزانرێت، بەڵام هیچ دانیشتنێکی ستۆدیۆیی تێدا نەبوو، بۆ نمونە، لەگەڵ ئەو کوردانەی کە لە وڵاتەکەدا دەژین و جارجارە لە بەرنامەی لەمجۆرەدا ڕوونە کە دیمەنی لەوجۆرەشی تێدایە.

٢. باڵیۆزی عێراق پێشوەخت لەبارەی ئەم بەرنامەیەوە تەلەفونی بۆ سێر د. ئالێن کردووە و نیگەرانیی خۆشی دەربڕیوە کە ڕەنگە ئەم بەرنامەیە شەرمەزاربونی خۆی و زیانی بۆ ئەو هەوڵانە لێ بکەوێتەوە کە لە پێناو گەشەکردنی پەیوەندییەکانی نێوان بەریتانیا / عێراقدا دەخرێنە گەڕ. ئالێن پێی ڕاگەیاند: کە BBC تەنیا خۆی لە بەرنامەکانی بەرپرسیارە، بەڵام تێبینییەکانی باڵیۆز تۆمار دەکات و سوپاسی کرد کە ئەم بابەتەی خستە بەر سەرنجی.

ئەی. ئاڕ.
١٠/٢٣

نهێنی
سایفەر / پۆلینی ئەلف & لەلایەن باگەوە
رۆتین وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنوێڵز
برووسکەی ژمارە ٣٦٥
بۆ بەغدا
٢٣ی ئۆکتۆبەری ١٩٦٨
(NEQ)
نهێنی
نێردراوە بۆ بەغدا راپۆرتی ژمارە ٣٦٥ ی رۆژی ١٠/٢٣ بۆ زانیارتان دووبارە کرایەوە.
وێنەیەک بۆ ئەنقەرە، تاران.
کوردستان.

رۆژی ٢٢ی تشرینی یەکەم BBC لە میانەی بەرنامەی "ئەوروپا"ی کەناڵی BBC2 دا فلیمێکی بەڵگەنامەیی تەلەفزیۆنی ئەڵمانیای خۆرئاوای لەبارەی کوردەوە پەخش کرد. بەشێکی زۆر فلیمەکە مێژوویی بوو و لە سەردەمی پەیماننامەی سیڤرەوە تا ئێستای دەگرتەوە و، تا راددەیەکی باش بێلایەن بوو. فلیمەکە باسی لەو رێوشوێنە توندانەش دەکرد کە تورکەکان لەنێوان دوو جەنگەکە و ئێرانییەکانیش لەدوای جەنگی دووەمی جیهانییەوە کوردە جوداخوازەکانیان پێ سەرکوت کردبوو، فلیمەکە لە باسکردنی ئێستا و رابردووی نزیکدا باسی لە دوودڵیی حکومەتە یەکلەدوای یەکەکانی بەغدا دەکرد لەوەی ئۆتۆنۆمی بدەنە کوردەکان و دوودڵی کوردەکانیشی باس

کرد لەوەدا کە هیچ باوەڕێکیان بە حکومەتەکان و کردەوەکانیان هەبێت و، هەروەها باسی لە بنبەستە سەربازی و سیاسییەکەی ئێستاش کرد. باسی لە رۆڵی بارزانی لەدوای جەنگی دووەمی جیهانییەوە کرد و چەند دیمەنێکی ڤیدیۆیی خۆی و پارتیزانەکانی نیشان دا. بێژەرەکەی BBC (ئۆلیڤیەر تۆد) پێشەکییەکی پێشکەش کرد کە رەنگە بەلای حکومەتی عێراقەوە بە لایەندار بزانرێت، بەڵام هیچ دانیشتنێکی ستۆدیۆیی تێدا نەبوو، بۆ نموونە: لەگەڵ ئەو کوردانەی کە لە وڵاتەکە دەژین و، ڕوونە جارجارە لە بەرنامەی لەمجۆرەدا دیمەنی لەوجۆرەی تێدایە.

٢. باڵیۆزی عێراق پێشوەخت لەبارەی ئەم بەرنامەیەوە تەلەفونی بۆ سێر د. ئالێن کردووە و، نیگەرانیی خۆشی دەربڕیوە کە رەنگە ئەم بەرنامەیە شەرمەزاربونی خۆی و، زیانی بۆ ئەو هەوڵانە لێ بکەوێتەوە کە لە پێناو گەشەکردنی پەیوەندییەکانی نێوان بەریتانیا / عێراقدا دەخرێنە گەڕ. ئالێن پێی راگەیاند: کە BBC تەنیا خۆی لە بەرنامەکانی بەرپرسیارە، بەڵام تێبینییەکانی باڵیۆز تۆمار دەکات و سوپاسی کرد کە ئەم بابەتەی خستە بەر سەرنجی.

ستیوارت
دابەشکردنی بەشەکان
بەشی خۆرهەڵاتی نزیک
بەشی عەرەبی
بەشی ئەوروپای باشور
بەشی سیاسەتی راگەیاندن

ڕاپۆرت لەسەر پرسی کورد:
بۆ بەردەم نەتەوە یەکگرتووەکان – تشرینی دووەمی ١٩٦٨

نەتەوەی کورد هێشتا لەژێر سێبەری مەترسییەکی گەورەی لەناوچوونی جەستەیی تەواودایە. تا ئێستاش مەترسی گەورە لەسەر ئەم نەتەوەیە ماوە و، لەپشت ئەم ئارامییە ڕێژەییشەوە، کە تەنیا شتێکی خەیاڵییە، ئەوا بڕێکی زەبەلاحی گرژیی شاردراوەتەوە کە ئەگەر هۆشدارییەکی پێشوەخت نەکرێت لەوانەیە توندترین تەقینەوەی لێ بکەوێتەوە و ئەو جینۆسایدە بەدوای خۆیدا بهێنێتەوە کە حکومەتە یەکلەدوای یەکەکانی عێراق لە ساڵی ١٩٦١ەوە لە دژی کوردەکان جێبەجێی دەکەن.

مێژووی کوردەکان دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمانێکی کۆن. ئێستا دەزانرێت کە لە ماوەی نێوان ٦٠٠٠ تا ٩٠٠٠ی پێش زایین، کوردەکان لە ئابوریی بەکارهێنانەوە گۆڕانکارییان ئەنجامدا و خۆیان لە چوارچێوەی ئابوریی بەرهەمهێناندا ڕێکخستەوە.

نەتەوەی کورد، کە لە ڕووی نەتەوەییەوە دەچنەوە سەر نەتەوە هیندۆ ئەوروپاییەکان و لەڕوی زمانەوانییشەوە سەر بە کۆمەڵەی زمانە ئێرانییەکانن، مێژویەکی پرشنگداریان هەیە کە لەسەر بنەما بەهادارەکانی نەریتی مرۆڤەکان بنیاد نراوە. لە ماوەی لانی کەم بیست و پێنج سەدەی ڕابردوودا ئەم نەتەوەیە لەژێر فەرمانڕەوایی ٢٥ پادشادا بووە کە هەموویان سەر بە یەک بنەماڵە بون.

ئێستا عێراق ٢ ملیۆن کوردی تێدایە (تێکڕای دانیشتوانی عێراق ٧ ملیۆن کەسە) و لە ناوچەیەکدا دەژین کە ڕوبەرەکەی ٨٠ هەزار کیلۆمەتر دوجایە (تێکڕای ڕوبەری عێراق ٤٤٤٤٤٢ کیلۆمەتر دوجایە).

مێژووی کورد چیرۆکی ژیانی قارەمانێتییە و، مێژووە هاوچەرخەکەشی شایەتی ئەو خەباتە هەمیشەییەیە کە لەپێناو چارەی خۆنووسیندا ئەنجامیان داوە. لێرەدا مەبەستەکە بریتی نییە لە باسکردنی پەرەسەندنی مێژووی کورد بەڵکو دەمانەوێت بە کورتی باس لەو جەنگی جینۆسایدە بکەین کە حکومەتی عێراق لە ساڵی ١٩٦١ەوە، سەرەڕای گۆڕانی رژێمەکان، لە دژی کورد ئەنجامیان دەدات.

لە ساڵی ١٩٦١دا و، لەماوەی دو ساڵەکەی دوای ئەوەش دا، هێزە چەکدارەکانی عێراق کە باشترین چەکە هاوچەرخەکانیان پێیە -هەر لە فرۆکەوە تاوەکو تۆپ- شەڕێکیان دەست پێ کرد کە ئامانج لێی قڕکردنی گەلی کورد بوو. بۆیە هیچ سەیر نییە کە هەموو گەلی کورد لەژێر ئالای ئەو شۆڕشەدا کۆبوونەوە کە جەنەراڵ مستەفا بارزانی هەڵگری بوو. بەهۆی پێگەی قارەمانانەیان لەو جەنگانەی بەسەریاندا سەپێنرا بوو، کوردەکان ئەو ئەنجومەنی نیشتمانییەی شۆڕشی عێراقیان ناچار کرد کە لە ئازاری ١٩٦٣دا ددان بە "مافە نەتەوەییەکانی گەلی کورد"دا بنێت.

کوردەکان بڕوایان بە بەڵێنەکان هەبو و دەستیان بەوە کرد لەپێناو بەدیهێنانی بەڵێنەکاندا پەیوەندی دروست بکەن. بەڵام دەرکەوت ئامانج لە هەموو ئەو پەیوەندیی و قسانە خەڵەتاندنی کوردەکان بووە. لە مانگی شوباتی ١٩٦٥ دا وەزیری ناوخۆی عێراق کە بەڕێز سوبحی عابد ئەلحامد بوو رایگەیاند: "عێراق نیازی نیە ئۆتۆنۆمی بدات بە کورد، نە ئێستا و نە لە داهاتووش دا" و، شەڕێکی نوێ هەڵگیرسا کە تیایدا کوردەکان لە خاکەکەیاندا قارەمانانە لەڕووی هێرشە وەحشییەکاندا وەستانەوە کە سوپای عێراق بەوپەڕی بەربلاوییەوە دەستی دابویە. کوردەکان سەرەڕای ئەو قوربانییە زۆرەی بەریان کەوت ئامادە نەبوون خۆیان بەدەستەوە بدەن

و، سەرکردایەتی عێراقیان ناچار کرد کە ددان بە شکستە سەربازییەکەیدا و شکستهێنانی لە بێدەنگکردنی دەنگی کورددا بنێت.

لە رۆژی ٢٩ی حوزەیرانی ١٩٦٦دا، سەرۆک وەزیری پێشوو کە عەبدولڕەحمان بەزاز بوو ڕێکەوتنێکی لەگەڵ سەرکردەکانی شۆڕشی کورددا واژوو کرد کە لە بنەڕەتدا بریتی بوو: لە دداننان بە مافی ئۆتۆنۆمی کورددا و، هەروەها بەڵێنی دا کە ڕێز و شەرەفی هەبێت بەرامبەری. کودەتایەک "بەزازی" لەناو برد و حکومەتەکانی دوای ئەو، ئەم پابەندییەیان بە نەتەوەی کوردەوە قبوڵ نەکرد.

دوو ساڵ تێپەڕیوە و لەو کاتەوە لە عێراق حکومەت و رژێمەکان گۆڕاون. سەرکردەکانی عێراق هەوڵ دەدەن ناسنامەی نەتەوەی کورد بسڕنەوە و بەردەوام ئەو مافەیان رەت دەکەنەوە کە ژیانێکی ئۆتۆنۆمیان هەبێت. کوردەکان داوای جیابونەوە لە عێراق ناکەن. تەنیا داوای ئەوە دەکەن کە بتوانن وەکوو کەمینەیەکی نەتەوەیی بژین (نزیکەی ٣٠٪ی دانیشتوانی عێراق پێک دەهێنن)، هەروەها بتوانن بە زمانەکەی خۆیان قسە بکەن، قوتابخانەی خۆیان بکەنەوە و، کاروباری خۆیان بەڕێوە ببەن. بەڵام ئەم مافە بنەڕەتییانەیان بەلای حکومەتی دەسەڵاتداری بەغداوە زیادەڕەوی تێدا کراوە.

لەم شەڕەدا، کە لە ساڵی ١٩٦١ەوە چەند جارێک سەری هەڵداوەتەوە، نەتەوەی کورد زیاتر لە ٦٠ هەزار قوربانی داوە و زیاتر لە ٣ هەزار گوندی خاپور کراوە. ئەم ژمارانە خەیاڵی نین. ئەو هەواڵنێر و چاودێرە بیانییانەی کە لەم ساڵانەی دواییدا سەردانی کوردستانیان کردووە شایەتی ئەم راستییەن.

لە رۆژی ٢ی تەموزی ١٩٦٣دا کۆماری خەڵکی مەنگۆلیا بڕیاری دا ئەو تاوانی جینۆسایدەی کە حکومەتی عێراق لەدژی نەتەوەی کورد ئەنجامی دەدات بخاتە

بەردەم کۆبونەوەی داهاتوو (دانیشتنی ژمارە ١٨)ی کۆمەڵەی گشتیی نەتەوە یەکگرتووەکان. هەروەها، لە رۆژی ٩ی تەموزی هەمان ساڵ، سەرۆکی وەفدی سۆڤیەت لە دانیشتنی ژمارە ٣٦ی ئەنجومەنی ئابوریی و کۆمەڵایەتیی نەتەوە یەکگرتووەکاندا کە لە جنێف دەبەسترێ، لە نامەیەکی فەرمیدا داوای کرد کە "ئەو سیاسەتیی جینۆسایدەی کە حکومەتی کۆماری عێراق دژی نەتەوەی کورد پیادەی دەکات" بخرێتە ناو بەرنامەی کاری دانیشتنەکەوە. هەروەها جێگەی بەبیر هێنانەوەیە کە مستەر رۆبەرت ماکنامارای وەزیری بەرگری ئەمریکا لە وتەیەکیدا لەبارەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاستەوە ئاماژەی بەوە داوە کە: یەکێک لەو سێ پرسەی کە حکومەتی ویلایەتە یەکگرتووەکان نیگەران دەکات بریتییە لەو رەفتارە خراپەی لەگەڵ نەتەوەی کورددا دەکرێت.

تەنانەت لە سەردەمی هاوچەرخیشدا مافی بوونی کورد وەکوو نەتەوە لەلایەن زامنە یاسایی و نێودەوڵەتییەکانەوە ددانی پێدا نراوە. پەیماننامەی سیڤەری ساڵی ١٩٢٠ لە برگەیەکدا بە ناونیشانی "کوردستان" و لە ماددەکانی ٦٢ و ٦٣ و ٦٤ دا باسی لە هەنگاوە پێویستەکانی دامەزراندنی دەوڵەتێکی کوردی کردووە. ماددەی ٦٤ دەڵێت: وڵاتانی هاوپەیمان هیچ نارەزاییەکیان نابێت بەرامبەر بەئەندامبوونی خۆبەخشانەی ئەم دەوڵەتە کوردییە سەربەخۆیە، کە دەوڵەتی کوردانی باشورە (لە عێراق). لەم بەشەی کوردستانیش دا دژایەتی حەزی کوردەکان کراوە و لە رێگەی رێوشوێنی سیاسییەوە لە چوارچێوەی عێراقدا هێڵراونەتەوە.

لە راگەیەنراوێکی هاوبەشی حکومەتی بەریتانیا و رژێمی بەغدا کە لە ٢٤ی کانونی یەکەمی ١٩٢٢دا بە فەرمی ئاراستەی کۆمەڵەی گەلان کراوە، ئەم مەرجانەی لای خوارەوە بۆ پێدانی ئۆتۆنۆمی بە کوردانی باشور لە عێراقدا باسیان لێوە کراوە:

"حکومەتــی شــکۆداری بەریتانیــا و حکومەتــی عێــراق ددان بــە مافــی ئــەو کوردانــەدا دەنێــن کــە لــە ســنوری عێراقــدا دەژیــن کــە لــە چوارچێــوەی سنورەکەیاندا حکومەتێکی کــوردی درووســت بکــەن. هیوایــان وایــە کــە گروپــە جیــاوازە کوردییــەکان بــە زوتریــن کات لەنــاو خۆیانــدا لەســەر شــێوازی ئــەو حوکمەتــەی پەســەندی دەکــەن و لەســەر ســنوری قەڵەمڕەوەکەیــان بگەنــە ڕێککەوتــن. ئــەوان وەفدگەلــی بەرپرســیاریان بــۆ دەنێــرن کــە لەبــارەی پەیوەندییە ئابــوری و سیاســییەکانیان لەگــەڵ حکومەتــی شــکۆمەندی بەریتانیــا و حکومەتــی عێراقــدا وتووێــژ بکــەن".

حکومەتــی عێــراق لــەلای خۆیــەوە هەمــوو هەنگاوەکانــی جێبەجێکردنــی ئــەم ڕاگەیەنــراوەی ڕاگرتــووە و هەرگیــز هیــچ هەنگاوێکــی لــەم ڕووەوە نەنــاوە. چەند ڕاپەڕینێکــی کوردیــش لەپێنــاو دروســتکردنی ناوچەیەکــی ئۆتۆنۆمــی کــوردان لــە چوارچێــوەی عێراقــدا ئەنجــام دراون، بــەڵام هەموویــان بــە زەبــری هێــز و دوای خوێنڕشــتنێکی زۆر لەلایــەن حکومەتــی بەغــداوە ســەرکوت کــراون.

ســاڵانێکی زۆر ســەرکردەکانی نەتــەوەی کــورد هەوڵیانــداوە ســەرنجی دامــەزراوە نێودەوڵەتییــەکان رابکێشــن کــە بەهانایانــەوە بچــن و هۆشــیاری نێودەوڵەتیــی دروســت بکــەن تاوەکــو فشــار بخەنــە ســەر حکومەتــی عێــراق کــە پێــش ئــەوەی درەنــگ ببێــت و شــەڕێکی نــوێ بەرامبەریــان هەڵگیرســێت، مافــە ســەرتاییەکانی مــرۆڤ بــە نەتــەوەی کــورد ڕەوا ببینێــت.

ئەمیر کامەران ئەی. بەدرخان

نوێنەری ئەنجومەنی فەرماندەیی شۆڕشی کورد لە کوردستانی عێراق

هۆتێل سەینت مۆرتیز
٥٠ سێنترالْ پارک ساوز
نیویۆرک، ئێن. وای.
١٨ی تشرینی دووەمی ١٩٦٨

بەڕێز یو پانت
سکرتێری گشتی
نەتەوە یەکگرتووەکان
نیویۆرک، ئێن. وای.

بەڕێز:

لەو راپۆرتەدا کە شەرەفی ئەوەم هەبوو لە رۆژی ١٥ی تشرینی دووەمی ١٩٦٨دا بیخەمە ڕوو، سەرنجی بەڕێزتانم سەبارەت بەو دۆخە مەترسیدارە راکێشا کە لەنێوان کورد و حکومەتی بەغدا لەئارادایە و هۆکارەکەشی ئەوەیە: کە حکومەت رێز لە پابەندییەکانی ناگرێت.

وەک بەڕێزتان دەزانن، زیاتر لە نیوەی خاکی کورد (ناوچەیەک بە نزیکەی روبەرەکەی ٨٠ هەزار کیلۆمەترە) لەژێر کۆنترۆڵی تەواوی کوردەکاندایە و لە ساڵی ١٩٦١ەوە ئیدارەیەکی ئۆتۆنۆمی دیفاکتۆیان تێدا دامەزراندووە. بۆیە ئەم ناوچەیە لەژێر سەروەریی کوردەکاندایە و هیچ کەسێک تەنانەت وەزیرەکانی عێراقیش ناتوانن بەبێ رێگەپێدانی دەسەڵاتدارانی کورد سەردانی بکەن. ئەم بارودۆخە تا ئێستا حەوت ساڵی خایاندووە.

لەبەر رۆشنایی ئەم راستییانەدا، هەر حکومەتێکی عێراقی کە بڵێت پرسی

کورد بابەتێکی ناوخۆییە، ئەوا مەبەستی چەواشەکردنە. ئەم راستییانە دەیسەلمێنن کە حکومەتی عێراق نەیتووانیوە ئیرادەی گەلی کورد تێک بشکێنێت بۆ بەدەستهێنانی مافە شەرعییەکانیان لە ئۆتۆنۆمییەکی رەهادا. هەمو ئەو کارەی حکومەتەکان کردویانە ئەوە بووە کە بە لێدانە ئاسمانییە بێهەڵاوێرکردنەکانیان، نارەحەتیی و وێرانکاریی بۆ خەڵکانی سیڤیل بەدی بهێنن.

ئێمەی کورد نەتەوەیەکین کە حەزمان بە ئاشتییە و تۆی بەڕێزیش پیاوێکیت لە بەرزترین ئاستی دەسەڵات و بەرپرسیارێتیدایت بەرامبەر بە پاراستنی دادپەرورەیی و ئاشتیی لە سەرانسەری جیهان. بۆیە، بەناوی ئەنجومەنی سەرکردایەتیی شۆڕشی کورد و سەرکردەکەی کە بەڕێز جەنەراڵ مستەفا بارزانییە، داوا لە بەڕێزتان دەکەم کە لە نەتەوە یەکگرتووەکانەوە ناوبژیوانێک دەستنیشان بکەیت وەک چۆن بەشێوەیەکی حەکیمانە سەبارەت بە بابەتگەلی هاوشێوە ئەنجامتان داوە، بۆ ئەوەی بێت و پرسی کورد بە شێوەیەکی دادپەروەرانە و ئاشتییانە چارەسەر بکات.

تکایە ئەوپەڕی رێزم قبوڵ بفەرمون.

لەگەڵ رێزدا،

ئەمیر د. کامەران ئەی. بەدرخان

ئەلف. جیهانی عەرەب و ئیسرائیل

پەخشەکانی (دەنگی کوردستانی عێراق)

(دەنگی کوردستانی عێراق) بە زمانی عەرەبی، ١٥:٤٠ گرینیچ لە رۆژی ١٦ی کانونی یەکەمی ١٩٦٨

(ا) کورتەی راپۆرتەکان لەبارەی پێکدادانەکەی رۆژی ١١ی کانونی یەکەمەوە:

ئەو کاتەی یەکێک لە یەکەکانمان لە رۆژی ١١ی کانونی یەکەمدا ناوچەی (جەباری) دەپشکنی، کاروانێکی سەربازی لەسەر شەقامی سەرەکی رێگەیان لێ گرت و تەقەیان بۆ سەر پێشمەرگەکان (سەربازانی کورد) دەست پێ کرد. هێزەکانمان ناچار بوون بەرگری لە خۆیان بکەن و وەڵامی تەقەکردنەکەیان دایەوە. لە ڕووبەڕوو بوونەوەیەکدا کە چوار کاتژمێری خایاند، ١٠ سەربازی دوژمن کوژران و ١٥ ەشیان بریندار بوون و، ئۆتومبیلێکیش سووتێنرا. یەکێک لە پیاوەکانمان، شێخ میرزا عەبدولڕەحمان وەهاب، بە سوکی بریندار بوو.

لە هەمان کاتدا، کەسێکی رێ لێ ونبوو بەناوی "عەلی حەسەن" گەڕایەوە بۆناو هێزەکانمان و لەگەڵ خۆیدا چەکێکی پێ بوو لەگەڵ ١٠٠ فیشەک و دووربینێک. ناوبراو پابەندی خۆی بۆ شۆڕش و سەرکردەکەی "بارزانی" دەربڕی.

(ب) کورتەی چەند بەشێک لە هێرشەکان بۆسەر ئیبراهیم-جەلال:

کاتێ داگیرکەرێک وڵاتێک دەگرێت یاخود خۆسەپێنێک دەسەڵات بەسەر ئیرادەی خەڵکدا دەسەپێنێت، هەوڵێکی زۆر دەدات کە پشتیوانی لەناو خەڵکەوە بەدەست بهێنێت. کاتێ پشتیوانێک پەیدا دەکات، خەسڵەتەکانی نیشتمانپەروەریی و بوێریی و رەسەنایەتیی و هیتر دەداتە پاڵی. سەرکردایەتی حزبی بەعس دوای ئەوەی دەسەڵاتی گرتە دەست، بە کارکردن لەسەر ئەم بنەمایە هەوڵی دا چەند (سەرکردە!)یەک لەناو ئەو کەسانەدا دروست بکات کە بە گەرموگوڕییەوە خۆیان بەخت کردووە و ئامادەن فەرمان لە هەر کەسێک وەربگرن کە پارەیان دەداتێ، بەبێ گوێدانە شێوازەکەی.

"سەرکردایەتی حزبی بەعس بە زوویی تاقمێک ناپاکی دۆزییەوە کە دوژمنی گەلی کورد بوون. دوو لایەنەکە دواتر لەسەر ئەم پیلانە گڵاوە رێک کەوتن: ناپاکەکان، تاقمەکەی ئیبراهیم-جەلال، دنەی بنکەکانی پێشمەرگە دەدەن بۆ ئەوەی ئاسایش تێک بچێت و بارودۆخێکی دژوار و نائارام دروست بکەن".

"پاشان، کاتێ قارەمانەکانمان، بەرگریکارە بەهێزەکانی کوردستان، لە رووی ئەو شەڕەنگێزییەدا وەستانەوە و رێیان لە شەڕخوازەکان گرت کە دزە بکەنە ناوچە ئازادکراوەکانەوە، دەسەڵاتی بەعس ئەم بابەتەی وەکوو پێشینەیەک بەکارهێنا تاوەکو لەرێگەی تابووری پێنجەمەوە درۆ بڵاو بکاتەوە و، خۆی بۆ هەنگاوی دووەم ئامادە بکات کە بریتییە لە: هەڵگیرساندنەوەی شەڕ و شەڕی براکوژی لە عێراق دا".

"ئەمە ئەو سیاسەتە حەکیمانەیە کە حکومەتی بەعس دەیەوێت لە بەرامبەر پرسی کورددا بیگرێتە بەر. ئەمە نەک هەر سیاسەتێکی ڕووهەڵماڵراو و دزێوە، بەڵکوو سیاسەتێکە کە شکستە حەتمییەکەی بە لەبەرچاوگرتنی ئەزموونەکانی رابردوو، لای هەمووان ئاشکرایە".

حەز دەکەین جارێکی تر ئەو پێنج جەنەراڵە عێراقییە ئاگادار بکەینەوە کە هەر هەوڵێک لەپێناو سەرکوتکردنی شۆڕشی جەماوەری بدرێت، سیاسەتێکی تەواو گێلانەیە. تاقمەکەی ئیبراهیم-جەلال، کە شەرەفی خۆیان هەرزانفرۆش کردووە، لە (حەربا) زوتر رەنگیان گۆرا. ئەقڵەکەی پشت ئەم تاقمە ئیبراهیم ئەحمەدە کە بەوە ناسراوە لەگەڵ بارودۆخەکاندا بەخێرایی بیروباوەڕەکەی دەگۆڕێت. "پێش ساڵی ١٩٥٠ یش، ئەم فەیلەسوفی ناپاکییە شۆڕشگێڕێکی توندڕەو بوو کە بە هیچ شتێک کەمتر لە جیابوونەوە و سەربەخۆیی تەواوی کوردستان قایل نەدەبوو، کەچی دواتر بوو بە کەسێکی هەلپەرست".

(تێبینی: دەنگی کوردستانی عێراق لە وتارەکەی کاتژمێر ١٥:٤٠ی گرینیچی رۆژی ١٤ی کانونی یەکەمدا بە زمانی عەرەبی رایگەیاند: کە شۆڕشی کورد لەپێناو مافە نەتەوەییەکاندا داوای جیابونەوە لە عێراق ناکات، بەڵکو داوا دەکات کوردەکان مافیان پێ بدرێت خۆیان کاروبارە ناوخۆییەکانیان بەڕێوە بەرن. هەروەها رایگەیاند: کە گەلی کورد دەچێتە پاڵ هەر هێز یاخود حزبێکی نەتەوەیی و دیموکراتیی عێراق کە کار بۆ خۆشگوزەرانی هەموو عێراقییەکان بکات).

بەڵگەنامەکانی ساڵی ١٩٦٩

بەڕێز پی. ئار. هینچکلیف،
بەشی خۆرهەڵاتی نزیک،
وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنوێڵز
مستەر بلاکبێرن و کوردەکان:
١٩٦٩

وا دیـــارە مســـتەر بلاکبێـــرن خـــووی پێـــوە گرتبێـــت کـــە هەمـــو ڕۆژێـــک تەلەفونێکـم بـۆ بـکات. لـە قسـەکردنی ئـەم دواییانەمانـدا باسـی لـەم بابەتانـە کـرد:

ا) نیـازی وایـە ڕاپۆرتێکـی وردمـان بـۆ بنێرێـت سـەبارەت بـەو وتووێـژەی کـە لەگـەڵ مسـتەر ئارسـەردا هەیبـووە. ئـەو دواتـر پێـی ڕاگەیانـدم کـە ناردنـی ڕاپۆرتەکـە یـەک بـۆ دوو ڕۆژ دوا دەکەوێـت و هیـوادار بـوو کـە مـن ئـەم دواکەوتنـەم بـەلاوە ئاسـایی بێـت. دڵنیـام کـردەوە کـە بەتـەواوی لـەوە تێدەگـەم کـە زۆر ئەرکـی دیکـەی لـە ئەسـتۆیە کـە ڕایانپەڕێنێـت و خۆشـم هـەر بـەو شـێوەیەم.

ب) ئـەو پەیوەندیـی لەگـەڵ دامـەزراوەی گوڵبەنکیانـدا هەبووە و گەشـبینییەکی باشـی هەبـوو کـە دامەزراوەکـە یارمەتـی ئـەم بـدەن بـۆ ئـەوەی یارمەتـی کـوردی پـێ بـدات.

ج) پەیامێکـی لـە مـەلا مسـتەفاوە پـێ گەیشـتووە بـاس لـەوە دەکات کـە تـێ دەگـات لـەوەی پێویسـتیی بـە کاتـی زیاتـرە. مـەلا مسـتەفا ئەوەشـی گوتـووە کـە (مسـتەر ئارسـەر) ئەگـەر بیەوێـت جارێکـی تـر بچێتـە دەرەوە ڕێگـەی پێـدراوە، بـەڵام پێویسـتە پێشـوەخت ئاگـاداری بکاتـەوە بەتایبـەت ئەگـەر کەسـێکی دیکـەی لەگەڵـدا بێـت. مسـتەر بلاکبێـرن پێـی وابـوو: کـە ڕێوشـوێنی سـەردانەکانی لەگەڵ

ئێرانییەکاندا ڕێکخرابێت.

د) مستەر بلاکبێرن گەیشتبووە ئەو دەرەنجامەی کە بە هیچ جۆرێک نابێت توندوتیژیی بەکار بهێنرێت. شتێکی ناقۆڵایە ئەگەر دامەزراوە نەوتییەکان بتەقێنرێنەوە. من لەم بۆچونەیدا پشتیوانییم کرد.

ه) لەسەر هاندانی من، مستەر بلاکبێرن جەختی لەوە کردەوە کە ئەگەر جارێکی تر سەردانی مەلا مستەفای کردەوە یاخود ئەگەر هەر پەیامێکی تری بۆ نارد، ئەوا بەتەواوی لە چوارچێوەیەکی نهێنیدا ئەنجامی دەدات. ئەو بە هیچ شێوەیەک خۆی وەک گوێزەرەوەی پەیامەکان بۆ حکومەتی خاوەنشکۆ "شاژن" نیشان نەداوە.

ئەی. ئەی. ئەکلاند.

نهێنی

سایفەر/ جۆری A

بەغدا بۆ وەزارەتی بەرگری

FOH 978530Z

بەمجۆرە: ئازاری ١٩٦٩

نهێنی

ئاراستە کراوە بۆ وەزارەتی بەرگری FOH 978530Z بەمجۆرە ئازاری ١٩٦٩ بۆ پێدانی زانیاریی بە وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنوێڵز.

لە پاشکۆی سەر بەوەزارەتی بەرگرییەوە لە بەغداد بۆ DI4

هێرش بۆسەر دامەزراوەکانی IPC لە کەرکوک. راپۆرتی بەغدا ژمارە ٢٦٢ی رۆژی ٣ی ئازار باس لەوە دەکات کە شەوی ١ لەسەر ٢ی ئازار بە هاوەن هێرش کراوەتە سەر دامەزراوەکانی IPC و زیانی پێگەیەنراوە. لەمبارەیەوە BBC لەدوای ٤٨ کاتژمێر لە رووداوەکەوە، راپۆرتێکی بڵاوکردەوە کە لە لقی IPC ی لە بەیروتەوە سەرچاوەی گرتبوو.

٢. لەمیانەی قسەکردنمدا لەگەڵ فەرماندەی هێزی ئاسمانی عێراق لە رۆژی ٦ی ئازاردا ئەوەم پێ راگەیەنرا کە هێرشکەران دەرسێکیان دادراوە کە هەرگیز بیریان نەچێتەوە. گریمانەی ئێمە وایە کە هێرشکەرەکان کورد بن، بەڵام فەرماندەکە باسی نەکردووە.

٣. فەرماندەکە گوتی لەلایەن فرۆکە هێرشبەرەکانەوە لەکاتی شەودا

هێرشـــی تونـــد ئەنجـــام دراوە.

٤. لەبەرئـــەوەی ئـــەو هێرشـــەی کـــە هاوەنـــی تێدابـــەکار هاتـــووە ئـــەوا تەنیـــا یـــەک کاتژمێـــری خایانـــدووە و لـــە ســـێیەم شـــەوی پێنـــج ڕۆژ پشـــووی یـــەک لـــەدوای یەکـــدا ئەنجـــام دراوە، بۆیـــە پێناچێـــت کـــە فرۆکـــەکان توانیبێتیـــان لـــەو تاریکـــە شـــەوەدا شـــوێنی هێرشـــکەرەکانیان دەستنیشـــان کردبێـــت و لێیـــان دابـــن.

٥. ئەگـــەری ئـــەوە زیاتـــرە کـــە هێرشـــە ئاســـمانییەکان ئاراســـتەی ئـــەو بنکانـــە کرابـــن کـــە پێیـــان وابـــووە هێرشـــبەرەکان لەوێـــوە هاتبـــن. ئەگـــەری زۆرە هێرشـــی ئاســـمانی ببێتـــە هـــۆی دەســـتپێکردنەوەی دوژمنایەتـــی ئاشـــکرا لـــە باکـــور.

٦. فەرمانـــدەی هێـــزە ئاســـمانییەکان بەروونـــی لـــە ڕاپۆرتەکـــەی BBC نـــاڕازی بـــوو و بـــە نیشـــانەیەکی دیکـــەی لەقەڵەمـــدەدا کـــە گوایـــە ئێمـــە دەمانەوێـــت وێنەیەکـــی ڕەش لەبـــارەی پێشـــهاتەکانی عێراقـــەوە نیشـــان بدەیـــن. هـــەر ڕاپۆرتێکـــی ڕۆژنامەیـــی یاخـــود ڕادیۆیـــی لەبـــارەی هێرشـــە ئاســـمانییەکانەوە لەلایـــەن ســـەرچاوە بەریتانییەکانـــەوە بڵاوبکرێتـــەوە، ڕەنگـــە کاریگەریـــی خـــراپ لەســـەر پەیوەندیەکانـــی بەریتانیـــا - عێـــراق دابنێـــت و هەروەهـــا وا دەکات حوکمـــی پێشـــوەخت بخاتـــە بـــەردەم پەیوەندییەکانـــی پاشـــکۆی ســـەر بـــە وەزارەتـــی بەرگـــری لەگـــەڵ فەرماندەکـــەدا. بۆیـــە دڵنیـــام لـــەوەی کـــە ئـــەم زانیارییـــە ناچێتـــە دەرەوەی بازنـــە فەرمییەکانـــەوە.

٧. بەڕێز باڵیۆز لەسەر ئەم بابەتە ڕەزامەندە.

نێـــردرا بـــۆ: DC.C. ، مســـتەر ئیڤانـــس، دۆســـیەکان بـــۆ: بەشـــی خۆرهەڵاتـــی ناوەڕاســـت، بەشـــی باکـــوری ئەفریقـــا، بەشـــی عەرەبـــی، بەشـــی نـــەوت، بەشـــی سیاســـەتی بەرگـــری، DT و ST، بەشـــی سیاســـەتی ڕاگەیانـــدن، بەشـــی لێکۆڵینەوەی ڕاگەیانـــدن، بەشـــی هـــەواڵ، بەشـــی نەتـــەوە یەکگرتـــووەکان، مســـتەر هێیمـــان، مســـتەر ئارســـەر، ســـێر ئـــی. پێـــک، مســـتەر بیـــرۆوس و، ســـکرتێری تایبـــەت P.U.S..

باڵیۆزخانەی بریتانیا
بەغدا
٢٠ی ئازاری ١٩٦٩
٢/١٢
نهێنی
نەوتی عێراق

تکایە بگەڕێنەوە بۆ نامەکەی دۆناڵد هاولێی ژمارە (٢/١٢)ی رۆژی ١٥ی ئازار

٢. من لە ١٦ی ئازارەوە و لەوکاتەوەی لە گەشتەکەم لە بەسرە و باشور گەڕاومەتەوە دوو جار هان (Hahn)م بینیوە.

٣. وەک دەزانیت، بەم دواییە پەیوەندییەکانی نێوان کۆمپانیای نەوتی بەسرە و حکومەتی عێراق ئاماژەی دڵخۆشکەری بەرەوپێشچونی بەخۆوە بینیوە، بەشێکی ئەمەش بەهۆی هەوڵەکانی ویلەرەوە بووە کە بەڕێوەبەری گشتی کۆمپانیاکەیە و توانیوویەتی متمانەی دەسەڵاتە ناوچەییەکان بەدەست بهێنێت. موتەسەڕیف واتە پارێزگای ناوچەکە و هەروەها بەڕێوەبەری گشتیی بەندەرەکانیش لەم پرۆسەی بەرەوپێشچونەدا بەشدار بوون. ئەم دووانە هەردووکیان ئەندامی باڵا و بەدەسەڵاتی حزبی بەعسن. ئەوەی یەکەمیان کە برای وەزیری کار و کاروباری کۆمەڵایەتییە، وەکوو جێگری بەعس لە باشور پێشوازیی لێ کردم. بەڕێوەبەری گشتی بەندەرەکان کە دامەزراوەیەکی ئۆتۆنۆم بەڕێوە دەبات، ئەویش بە دڵنیاییەوە کەسێکی بەدەسەڵاتی ناوچەکەیە. هەردووکیان بایەخێکی جدیی‌یان سەبارەت بە کاروباری نەوت نیشان داوە و بۆچونەکانیان لەلای بەغدا ئاشکرا کردووە. موتەسەڕیف خۆی

پێی گوتم کە دەستی لە کەیسەکەی (بەیڵ) وەرداوە (ڕێکەوت ئەوەیە کە بەیڵەکان خۆیان مۆڵەتی دەرچونیان بەدەست هێناوە و ڕۆیشتوون، یارمەتییەکەی باڵیۆزی بەلجیکا ڕۆڵێکی گەورەی لەمەدا گێڕاوە و ئەمانەیش (بەیڵەکان) لەلای ئەو دەمانەوە، هەروەها بەڕێوەبەرە گشتییەکانی کەرکوک و سامەڕا ئازادکراون و گەڕاونەتەوە بۆ کێڵگەکانیان لە باکور، کە لەوێ ناوبراو پێشوازییەکی گەرمی لێ کراوە، نەک تەنیا لەلایەن ستافی کۆمپانیاکەوە، بەڵکوو لەلایەن دەسەڵاتدارە سەربازیی و سیڤیلەکانی عێراقیشەوە و، هەروەها لە مەسەلەی کڕینە زۆرەملێیەکەی نوسینگەی سەرەکی کۆمپانیاکە لە بەغداش دەستی وەرداوە. ئەو بەعسییەکی توندە - بۆچونەکانی کە لەبارەی پرسی فەلەستینەوە هەیبوون هەر ئەوانەبوو کە چاوەڕوانمان دەکرد - بەڵام وەکو کەسێکی تارادەیەک زۆر پراگماتیی هاتە بەرچاوم. هەروەها، بەڕێوەبەرە گشتییەکەش بە دورودرێژی باسی کێشەی نەوتی بۆ کردم - ئەمەش لەوکاتەدا بوو کە بە سواری هەمان شەمەندەفەر بەسرەمان بەجێ دەهێشت.

٤. هەرچۆنێک بێت، لێرە لە بەغدا بەڕێوەبەرە گشتییەکە وتوویژێکی دورودرێژی لەگەڵ (هان) هەبووە - لەڕاستیدا دوای خواردنەوەی ویسکییەکی زۆر، ئەوا سەردانی کۆمپانیای نەوتی عێراقی کردووە. داوای لە (هان) کردووە کە پێشنیاری بخاتە بەردەم سەبارەت بە هەموو ئەو پرسیارانەی کە چاوەڕێی وەڵامن، بۆ نمونە: رومەیلەی باکور، دوبارە رومەیلەی باکور پێی گوتووە: کە کاردەکات بۆ ئەوەی کارگێڕانی حزبی بەعس پشتگیریی بکەن. ئەو ئاماژەی بە نامەیەکی دا کە لە کۆتایی ساڵی ١٩٦٧دا بۆ حکومەتی پێشوو نوسرابوو و پێشنیاری ئەوەی کرد کە دەبێت ئێستا پێشنیارەکان روون بکەنەوە. بە توندی پێی لەوەش دادەگرت کە کرێی بارکردن زیاد بکرێت (کە دەدرێت بە دەسەڵاتدارانی بەندەرەکە) چونکە بەم کارە دەستەکەی بەهێز دەبێت. ئەو کەم تا زۆر ددانی بەوەدا نا کە وەزیری نەوت ڕێکەوتنی ناوێت، یاخود لانی کەم پێی وا نییە کە ڕێکەوتن کارێکی

کردەیـی بێـت. رفاعـی (Rifai) پابەنـدی خـۆی بـە بەرهەمهێنانـی ٨ ملیـۆن تـەن نەوتـی خـاو یـان بڕێکـی نزیـک لـەوەوە لـە سـاڵی داهاتـودا لـە باکـوری رۆمێلـە نیشـانداوە و پێـی وابـووە کـە: (کەوتووەتـە نـاو داوەوە).

٥. لایەنـە پێچەوانەکـەی ئـەم دیـوە پرشـنگدارە ئەوەیـە: کـە (هـان) نامەیەکـی توندی لـە (عەمـاش)ی وەزیـری ناوخـۆی عێراقـەوە بەدەسـت گەیشـتووە سـەبارەت بـە بارەگـای سـەرەکی کۆمپانیـای نەوتـی عێراقـەوە. دیـارە هۆکارەکەشـی ئـەو نامـە فەرمییـەی (هـان)ە (کـە تیایـدا بەرگـری لـە مافـە یاسـاییەکانی کۆمپانیاکـە دەکات)، لـە بەرامبـەر ئـەو نامەیـەدا کـە وەزیـری نـەوت نەیتوانیبـوو بەوشـێوەیەی (هـان) داوای لـێ کردبـوو، کـە شـێوازێکی فەرمـی بوو، روونکردنـەوەی لەسـەر بـدات. (هـان) دەسـتبەجێ داوای بینینـی عەماشـی کـرد و بەڕێوەبـەری گشـتی بەنـدەرەکان توانـی بـۆی ڕێکبخـات. لـە ڕاسـتییدا (هـان) دوێنـێ چـاوی بەعەمـاش کـەوت و کۆبونەوەیەکـی نائاسـاییان ئەنجـام دا کـە دوو کاتژمێـری خایانـد. عەمـاش تـا رادەیەکـی زۆر داوای لێبوردنـی کردبـوو بەرامبـەر بـەو رەخنانـەی لـە (هـان)ی گرتبـوون و بەرامبـەر بـەو گومانانـەی کـە لـە نامەکـەدا بەرامبـەر بـە وەفادارییـی (هـان) خسـتبونیەڕوو. عەمـاش گوتبـووی: لـە هەمـوو لایەکـەوە شـتی باشـی لەبـارەی (هـان)ەوە بیسـتووە بـەڵام بەداخـەوە (گروپـەکان) شـتێکی جیـاوازن. هەندێـک لـە ئەندامانـی کۆمپانیاکـە پەیوەندییـان لەگـەڵ کوردەکانـدا هەیـە، ئـەوان و / یاخـود ئێرانیـەکان هانـی کوردەکانیـان داوە پەلامـاری کارگـەی چارەسـەرکردنەکەی کەرکـوک بـدەن، کۆمپانیاکـە لـە داهاتەکـەی لـە ٥٪ی راسـتەقینەش بـە عێـراق نـادات و، تەنانـەت پێوانەکردنـی ئـەو نەوتـە رەشـەی کـە باردەکرێـت بـە وردی دیـاری ناکرێـت. ئەگـەر بـەم هۆیـەوە بەرهەمهێنـان کـەم ببێتـەوە، بـۆ نموونـە: بەهـۆی هێرشـی زیاتـرەوە بۆسـەر کەرکـوک، ئـەوا (عەمـاش) کۆمپانیـای نەوتـی عێـراق بـە خۆماڵـی دەکات. ئـەو گوتوویەتـی: کـە (پیاوێکـی تونـدە)، بـەڵام پیاوێکـە هەسـت و سـۆزی هەیـە

و شـاعیرە! (هـان) چەنـدی بـۆ کرابـوو خـۆی لـەم بۆکسـانە لادابـوو، بـەڵام بەلایـەوە نارەحـەت بـوو. سـەبارەت بـە بارەگاکانـی کۆمپانیـای نەوتـی عێـراق، (عەمـاش) گوتبـووی: (هـان) هـەر شـوێنێک لـە بەغـدا پەسـەند دەکات دەیدرێتـێ و بـە ناراسـتەوخۆش گوتبـووی: کـە تـا ئەوکاتـەی بیناکـەی تـەواو دەبێـت (عەمـاش) دەسـت بەسـەر بارەگاکانـی (هـان)دا ناگرێـت، بـەڵام ئەوەشـی گوتبـوو کـە رەنگـە لـە ماوەیەکـی کوردتـدا ناچاربێـت ئـەم کارە بـکات.

٦. ئـەم هەمـوو بابەتـە سـەریان لـە (هـان) شـێواندبوو، ئەمـەش شـتێکی سروشـتییە گومانەکانـی لـە وەزیـری نـەوت زیـاد دەکات، بـەڵام وا هەسـت دەکات کـە ئـەو کرانەوەیـەی کـە خەڵکـی بەسـرە لـە بەرامبەریـدا هەیانـە دەبێـت بەدواداچوونـی بـۆ بکرێـت. (هـان) ئەمـرۆ دەگەڕێتـەوە بـەرەو لەنـدەن و هیواخـوازە بتوانێـت کۆمپانیاکـە قایـل بـکات شـتێک بکـەن.

٧. لەراسـتیدا، چەنـد ئاماژەیـەک هەیـە کـە بەندۆڵەکـە بـە ئاراسـتەکەی دیکـەدا بجوڵێـت، ئـەوەش بریتییـە: لـەو کاردانەوانـەی کـە لەبەرامبـەر ئەندامـە پەڕگیرەکانـی حزبەکـەدا لەئارادایـە. رووداوەکانـی سـووریا رەنگـە دەسـتەکەی میانـڕەوەکان و بەتایبەتیـش (تکریتـی) بەهێـز بکـەن.

٨. نوسـخەیەک لـەم نامەیـە دەنێـرم بـۆ پیتـەر تریـپ، بـەڵام نوسـخەی دیکـەی لـێ بـڵاو ناکەمـەوە.

تی. ئی. ئیڤانس.

بەڕێز ئار. ئێچ. ئێلینگۆرپ

بەشی پێویستییەکان و نەوت

وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنوێڵز

لەندەن، S.W.1

نهێنی
باڵیۆزخانەی بریتانیا
بەغدا
٤ی نیسانی ١٩٦٩
(٨/١)
بەڕێز هینچکلیف،

هێرشی عێراق بۆ سەر کوردەکان:

سوپاس بۆ نامەکەت ژمارە 2/NEQ 1ی ڕۆژی ١٢ی ئازار کە تیایدا داوای هەڵسەنگانی ئێمەت کردبوو لەبارەی بارودۆخی عێراق و کوردەوە.

٢. لێرە لە هیچ سەرچاوەیەکەوە بەڵگەی ئەوەمان بەدەستەوە نیە کە بە هیچ جۆرێک جارێکی تر "شەڕی ناوخۆیی سەرتاسەری" لە باکور رویدا بێت وەک ئەوەی دەیلی تێلێگراف ئاماژەی پێ داوە. راپۆرتی بەردەوام هەن لەبارەی روداوگەلی جیاجیاوە، هەندێک لەم روداوانە کاریگەرییان هەیە بۆ سەر کۆمپانیای نەوتی عێراق و هێرشی سەر دامەزراوەکانی کۆمپانیای نەوتی عێراق لە کەرکوک (بڕوانە راپۆرتمان ژمارە ٢٦٢) کە جددیترینی ئەم هەڕەشانە بوو. ئێمە دەزانین کە لەدوای ئەم هێرشەوە، هێزی ئاسمانیی عێراق بە موشەک و ناپاڵم هێرشێکی سزادەرانەی کردە سەر گوندە کوردییەکان، هەموو ئەمانە دەکرێ هۆکاری ئەو وێرانکارییە بن کە پەیامنێرەکەی دەیلی تێلێگراف باسی لێوە کردووە و ئەو بڕوایەی لەلا دروست کردبێت کە ئەمە شێوازێکی ئاسایی روداوەکانە. جگە لەم

هێرشـە ئاسـمانییە تۆڵەسـێنانە، پێکدادانـی چەکداریـی لەنێـوان کوردانـی بارزانـی لەلایـەک و کوردانـی تاڵەبانـی لەگـەڵ هێزەکانـی حکومەتـدا لەلایەکـی تـرەوە هـەر وەک رابـردوو بەردەوامـە. هیـچ راپۆرتێـک لەبەردەسـتدا نیـە کـە عێراقییـەکان تۆپخانـەی قـورس یاخـود تانکیـان بەکارهێنابێـت و، هیـچ ئاماژەیەکیـش نیـە کـە ژمـارەی قوربانییـان ئەوەنـدە زۆر بێـت وەک نیشـانەی شـەڕێکی قـورس لێـک بدرێتـەوە.

٣. بـەڵام ئەمـە نابێتـە هـۆی نادیدەگرتنـی ئـەو ئەگـەرەی کـە بەرنامـە بـۆ شـەڕی بەهـارە دابڕێژرێـت و، لـە راسـتیدا دەنگـۆی بـەردەوام لەنـاو بازنـە سـەربازییەکانی عێراقـدا هـەن کـە بـاس لـەو ئەگـەرە دەکـەن. پێدەچێـت ئـەو راپۆرتـەی لـە عەمانـەوە رەوانـە کـراوە و تیایـدا بـاس لـەوە دەکات عێـراق داوای کردبێـت بـۆ ماوەیەکـی کاتـی سـەربازەکانیان لـە بـەرەی ئیسـرائیل ئـازاد بکـەن بـۆ ئـەوەی بەرامبـەر کـورد بـەکار بهێنرێـن (برووسـکەی D.A. عەمـان ژمـارە FOH/181135Z MAR) پشـتیوانیی ئـەم تێڕوانینـە دەکات بەرامبـەر بـە نیازەکانـی حکومـەت. هەرچەنـدە ئـەم نیـازە لەگـەڵ ئـەو قسـانەی لێـرە بـە ئاشـکرا و لـە دانیشـتنی تایبەتـدا لەبـارەی نەکێشـانەوەی هێزەکانیـان لـە ئـەردەن دەیکـەن، یـەک ناگرێتـەوە. عێراقییـەکان لـە باکـور ٣ فیرقەیـان هەیـە کـە نزیکـەی ٦٠ هـەزار سـەرباز لەخـۆ دەگرێـت و پێدەچێـت ئـەو هێـزە بـەس بێـت کـە بەبـێ پاڵپشـتیی و هێـزی زیاتـر بتوانێـت دەسـت بـە شـەڕەکە بـکات، بـەڵام ئەگـەر ئـەم شـەرە بـۆ داهاتویەکـی نزیـک بەرنامەڕێـژی بـۆ کـرا بێـت، ئـەوا پێـم وایـە: دەبـوو هەڵمەتێکـی راگەیانـدن هەبوایـە کـە پاسـاو بـۆ هێرشـە چاوەڕوانکراوەکـە بهێنێتـەوە. تاکـە ئامـاژەی ئـەم بابەتـە ئەوەیـە: کـە رۆژنامـەی ئەلنـور کـە رۆژنامـەی تاڵەبانییەکانـە لەجـاران راسـتەوخۆتر باسـی لـە پشـتیوانییەکانی ئیسـرائیل بـۆ بارزانـی کـردووە و وەکـو پیلانێکـی ئیمپریالیسـتیی لـە دژی عەرەبـەکان نـاوزەدی کـردووە. بـەڵام دەکرێـت ئـەم بابەتـە بـە لێدوانێکـی

رۆژنامەوانیـی سـەبارەت بـە رۆژی نـەورۆزی ئـەم دواییـە هاوسـەنگ بکرێتـەوە کـە دەڵێـت: رۆژی نـەورۆز لەپێنـاو رێزگرتـن لـە کەلتـوری کوردەکانـدا کراوەتـە پشـوی گشـتیی.

٤. ئەگـەری زۆرە کـە نەبوونـی ئامـاژەی تۆکمـە سـەبارەت بـە مەبەسـتەکانی حکومـەت بەهـۆی ئـەوەوە بێـت کـە هێشـتا نەیتوانیبێـت بڕیـاری یەکلاکـەرەوە بـدات. کێشـەی کـورد جڵـەو ناکرێـت و سـەیر نیـە ئەگـەر بۆچونـی جیـاواز هەبـن لەبـارەی مامەڵەکـردن لەگـەڵ ئـەم کێشـەیەدا.

دڵسۆزی هەمیشەییت،

پی. مەککیارنێی

باڵیۆزخانەی بریتانیا
بەغدا
٥ی نیسانی ١٩٦٩
(١/٨)
بەڕێز هینچکلیف

هێرشەکانی عێراق بۆسەر کوردەکان

لە نامەکەمدا ژمارە ٨/١ لە ڕۆژی ٤ی نیساندا ئەوا چاوەڕوان دەکەین ئاماژەی هەڵمەتێکی ڕاگەیاندن ببینین کە پاساو بۆ هێرشێکی سەرتاسەری سوپای عێراق دژی کوردەکان بهێنێتەوە.

٢. لەمبارەیەوە ڕەنگە گرنگ بێت بزانین کە بەشێکی گەورەی ئەو چاوپێکەوتنە تەلەفزیۆنییەی لەگەڵ عەزیز ئەلحاجدا بڵاوکرایەوە (هاوپێچکراوە) بۆ کێشەی کورد تەرخانکرابوو. ئەلحاج بەتایبەتی پرسیاری لەبارەی سەرچاوەی ئەو کۆمەکە سەربازییانە لێ کرا کە بە کورد دەدرێن. کاتێک ئەلحاج پرسیاری ئەوەی لێ کرا کە ئایا بارزانی چەک لە سەنتۆ (CENTO) وەردەگرێت، ئەلحاج تەنیا گوتی: کە چەکەکان لە ئێرانەوە دێن. کاتێک گوشاری خرایەسەر، ئەلحاج گوتی: لە کەمپەکەی بارزانیدا ڕاوێژکاری ئێرانیی و ڕەنگە ئەمریکیشی هەبن و، بەبێ هیچ هاندانێک گوتی: کە هیچ زانیارییەکی دیاریکراوی لەسەر بوونی ئەفسەری ئیسرائیلی لەبەردەستدا نییە.

٣. پرسیارەکە گوشاری توندی خستەسەر ئەلحاج کە ناچاری بکات پەیوەندی لەنێوان کورد و ئیسرائیل/ سەنتۆدا باس بکات. ئەمە هاوتەریبە لەگەڵ ئەو لێدوانەی (ئەلنور) کە لە راپۆرتی پێشوومدا باسم لێوە کردبوو، هەروەها هاوتەریبە لەگەڵ وتارێکی دیکەی ئەلنوردا کە ئەمڕۆ بڵاوکراوەتەوە و باس لەوە دەکات کە بزوتنەوەی کورد پەیوەندی لەگەڵ ویلایەتە یەکگرتووەکان و ئیسرائیلدا هەیە.

٤. هێشتا نەزانراوە، کە مەبەست لەم قسانە: هێرشی سەربازیی بەهارەیە یاخود درێژکراوەی ئەو هەوڵانەیە کە بۆ مامەڵەکردنی سیاسییانە لەگەڵ بارزانیدا دەگیرێنەبەر، واتە رەشکردنی روخساری، بەتایبەتیی بە فلچەی ئیسرائیلی، لە ئارادان. بە دڵنیاییەوە، شکستهێنانی رژێم لە رێککەوتن لەگەڵ ئێراندا، ئەوا رژێم لە بەهێزترین چەک لە دژی کوردە بارزانییەکان دادەماڵێت. بەڵام ئەمە بەو مانایە نایەت کە رژێم ئەوەندە ژیر نەبێت رێگا بە کورد نەدات بە هێواشی بکوڵێت لەبری ئەوەی کە هەوڵێکی سەربازی بدات.

دڵسۆزی هەمیشەییت

پی. مەککارنێی.

ME/3064/A/17

گوللەبارانکردنی سەربازان لە کەرکوک

دوێنێ دوو سەربازی تاوانبار لەلایەن تیمی گوللەبارانکردنەوە لە مەیدانی تەقەکردنی (بالاوا) لە کەرکوک گوللەباران کران. ئەو دوو کەسە شۆفێر بوون و ناویان "یوسف جەمال و محەمەد حەسەن قادر" بوو. ئەم تاوانبارە لەلایەن دادگای شۆڕشەوە بە تاوانی دانانی بۆمب لە ئوتومبیلی سەربازیدا و بە مەبەستی کوشتنی ئەفسەرانی کۆماندۆ لە کەرکوک دادگایی کرابوون. بەهۆی تەقینەوەکەوە ئوتومبیلە سەربازییەکە لەناوچوو. لاشەی دوو کەسەکە لەبەردەم بارەگاکانی پۆلیسی سەربازی فیرقەی دوو هەڵواسران.

(ئاژانسی هەواڵی عێراق ١٠:٥٠ی گرینیچ، ١ی ئایاری ١٩٦٩)

خۆرهەڵاتی نزیک و ناوەڕاست
١١ی گرینیچی بۆ ١١/٥ی گرینیچی
٦ی ئایاری ١٩٦٩

شەڕ لە باکوری عێراق

رادیـۆی ئیسـرائیل لـە کاتژمێـر ١٧ بەکاتـی گرینیچـی رۆژی ٥ی ئایـار رایگەیانـد: کـە ٥٠ کەسـی کـورد بەهـۆی هێرشـە ئاسـمانییەکانی عێراقـەوە بـۆ سـەر کـوردەکان کـوژراون و لـە تۆڵـەدا کـوردەکان دامـەزراوە نەوتییەکانـی (سـەر بـە شـاخ)یان لە ناوچـەی هەولێـر و هەروەهـا لـە کەرکوک تەقاندووەتەوە.

لـە کاتژمێـر ١٨ی گرینیچیشـدا رادیـۆی بەیـروت رایگەیانـد: کـە فەرمانـدەی لیـوای بەغـدا لـە راگەیەندراوێکـی رۆژنامەوانیـدا رایگەیانـدووە "ئەمـڕۆ حکومەتی عێـراق رایگەیانـدووە کـە خێڵـە کوردەکانـی باکـوری عێـراق شـەڕ لـە دژی حکومەتیـان دەسـتپێکردووەتەوە".

پوختەی رۆژنامەکانی بەغدا
باڵیۆزخانەی بەریتانی لە بەغدا
سێشەممە - ٢٠ی ئایاری ١٩٦٩

سەروتارەکان:
ئەلنور: گرنگیی زامنکردنی مافە نەتەوەییەکانی گەلی کورد:

سەروتارەکە باس لەو شەڕە دەکات کە ئێستا لەنێوان عەرەبەکان و گەلانی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست لە بەرەیەک و، ئیمپریالیزم و زایۆنیزم و شوێنکەوتووانی لە بەرەی بەرامبەریان دەکات. سەروتارەکە دەڵێت: لەبەرئەوەی کوردستانی عێراق لە ناوچەی شەڕەکەدایە، بۆیە کاریگەریی شەڕەکەی کەوتووەتە سەر. کوردستانی عێراق لەمڕۆدا لە چالاکییەکی سەرنجڕاکێشی بەرجەستەبووندایە لەنێوان هێزە پێشکەوتنخوازەکان و هێزە "خراپەکار و دواکەوتووخوازەکان" دا. هاوسۆزییەکی تەواو بۆ بزووتنەوەی رزگارییخوازی کورد لەژێر سەرکردایەتی (حیزب)دا دەبینرێت چ لەلایەن چین و توێژە خەباتگێڕ و چ لەلایەن رۆشنبیرە شۆڕشگێڕەکانەوە، هەروەک چۆن تێبینی تەریکبوونی ژمارەیەکی زۆر لە هێزە چەکدارەکانی مەلا مستەفا و پەیوەندییکردنیان بە (سریە) نیشتمانییەکانی ژێر فەرمانی (حیزب) دەکرێت. لەلایەکی دیکەوە، تێبینی دەکرێت کە هەموو ئەو بەکرێگیراوە دەرەبەگ و ناپاک و دواکەوتووخوازانەی کە بەرژەوەندیی ماددییەیان بە کەسانی بیانییەوە بەستراوەتەوە پەیوەندی بە مەلا مستەفاوە دەکەن.

سەروتارەکە باس لەو هەنگاوە نیشتمانییانەش دەکات کە حکومەتی ئێستا گرتوویەتییە بەر و ئەو ڕۆڵە دیارەش لەپێناو بەهێزکردنی بزووتنەوەی رزگاریخوازی کوردستاندایە و ئەمەش لە قایلکردنی کۆمەڵانی خەڵکی کورد دا دێت لەپێناو پشتیوانیکردن لە ئەو خەباتە ڕەوایەی کە دژی گەلانی عەرەب کراوە. لەگەڵ ئەوەشدا، ئەم هەنگاوانە کە جێبەجێ کردنی لایەنە کەلتورییەکەی ڕاگەیەنراوەکەی ڕۆژی ٢٩ی حوزەیران و هەروەها دروستکردنی لیوای دهۆک و بەشداریی کارای کوردە لە بوارە ئابووریی و کۆمەڵایەتیی و کەلتورییەکانیی عێراق هێشتا کاری زیاتری دەوێت. پابەندی بە بنەما پێشکەوتنخوازەکان و ددانپیانانی حکومەتی ئێستا بە قەوارەی کوردیدا لە عێراق وا دەخوازێت کە ڕژێم هەنگاوی خێراتر بنێت بۆ لابردنی هەموو ئەو لەمپەرانەی کە لەبەردەم هەڵنانی هەنگاوی لەوجۆرەدان.

ME/3082/A16

بەڵێنەکـەی عەمید سـەعدون غەیـدان سـەبارەت بـە یاسـادانان بـۆ کوردانـی عێـراق.

پوختەی راپۆرتەکان:

عەمیـد سـەعدون غەیـدان کـە ئەندامـی ئەنجومەنـی فەرمانـدەی شـۆڕش و فەرمانـدەی هێزەکانـی بەغدایـە، لەئێسـتادا سـەرقاڵی گەشـتێکە لـە ناوچەکانـی باکـور، ناوبـراو لـە رۆژی ٢١ی ئایـار لـە کەرکوکـەوە گەشـتە هەولێـر و چـاوی بـە ژمارەیـەک لـە کاربەدەسـتانی پارێزگاکـە کـەوت (ئاژانسـی هەواڵـی عێـراق بـە زمانـی عەرەبـی ١٠:١٦ گرینیـچ ٢٢ی ئایـاری ١٩٦٩).

عەمیـد سـەعدون غەیـدان لـە ٢٢ی ئایـاردا لـە هەولێـر رایگەیانـد: یاسـای پارێزگـان بـەم نزیکانـە دەخرێتـە کار، غەیـدان لـە لێدوانێکـدا بـۆ پەیامنێـری ئاژانسـی هەواڵـی عێـراق ئەمـڕۆ لـە هەولێـر گوتـی: ئەنجومەنـی فەرمانـدەی شـۆڕش بـە نیـازە مەسـەلەی کـورد بەشـێوەیەکی ئاشـتییانە و ڕەوا و هاوئاهەنگ لەگـەڵ راگەیەندراوەکـەی ٢٩ی حوزەیرانـدا چارەسـەر بـکات، کـە ئەمـەی دواییان ئەنجومەنەکـە بەڵێنـی داوە ڕێـزی لـێ بگرێـت.

هەروەهـا ڕاشـیگەیاند: حکومـەت چەنـد پرۆژەیەکـی گرنـگ لـە پارێزگاکـە جێبەجـێ دەکات، بـۆ نموونـە: بنیادنانـی کارگـە و دامـەزراوەی پەروەردەیـی، هەمـوو ئەمانـەش لەپێنـاو بەرزکردنـەوەی ئاسـتی ئابوریـی و کەلتوریـی دایـە بـۆ هاوڵاتیـان. ناوبـراو ئامـاژەی بـە دروشـمەکەی سـەرۆک ئەحمـەد حەسـەن

ئەلبەکر دا (هەموو شتێک لەپێناوی جەنگدا) و رایگەیاند: ئەمە مانای ئەوەیە سەرەتا گرنگی بدرێتە بابەتە گرنگەکان و بابەتە لاوەکییەکان بوەستێنرێت، ئەمە خواستی حکومەت بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی پارێزگاکە نیشان دەدات.

(بەغدا بە زمانی عەرەبی ١٥:٥٥ گرینچی رۆژی ٢٢ی ئایاری ١٩٦٩).

ئەلجمهورییەش نووسیویەتی: رێکارە شۆڕشگێڕانەکانی ئەم دواییە، کاردانەوەیەکی زۆری لە نێوان ئەڵقەکانی ئیمپریالیزم و تاقمە زایۆنییەکان و دەوڵەتە دواکەوتووخوازەکاندا دروست کردووە، کە پلانیان هەبووە دژی نیشتمانی عەرەب و هێزە دژە شۆڕشەکان بووەستنەوە. لەگەڵ ئەمەشدا حکومەتە شۆڕشگێڕەکە بەهەمان هێزەوە بەردەوام دەبێت بۆ دۆزینەوەی چارەسەری دادپەروەرانە بۆ پرسەکانی برا کوردەکانمان لە ناوچەکانی باکوری نیشتمان. ئەمە کۆتایی بە ئەنجامی نەرێنی رابردو و رەوشە نارەحەتەکە دەهێنێت و، کۆتایی بە کاریگەرییە خراپەکانی براکوژی دەهێنێت.

هەروەها رۆژنامەکە ئاماژە بەوەش دەکات: حکومەتی شۆڕشگێڕ سەرقاڵی ئامادەکردنی رەشنووسی یاسای پارێزگاکانە، کە لەگەڵ خستنەگەڕیدا دەتوانێت یەکێک لە داواکارییە سەرەکییەکانی کوردەکانمان چارەسەر بکات کە حکومەتی رابردوو لێی نیگەران بوو. ئەلجمهوریە دەگاتە ئەو ئەنجامەی کە: هیوامان وایە کە برا کوردەکانمان لە عێراق پشتیوانی خۆیان بۆ حکومەتە نیشتمانییەکە بەهێز بکەن، بۆ ئەوەی بتوانێت ئەو هیوایانەیان بۆ بێنێتە دی کە سوورن لەسەری. دەستپێشخەرییەکەیان ئەو هەنگاوە شۆڕشگێڕانەیە بەهێزتر دەکات کە رووەو بنیادنانی عێراقێکی نوێیە، کە تیایدا عەرەب و کورد و هاولاتیانی دیکە هەموو مافەکانیان لە تێکرای بوارەکانی ژیاندا بەدەستبهێنن.

(بەغدا بە زمانی عەرەبی ٥:٣٠ گرینیچی رۆژی ٢٣ی ئایاری ١٩٦٩).

نهێنی
باڵیۆزخانەی بریتانیا
واشنتۆن دی.سی
٩/١٢
٢ی حوزەیرانی ١٩٦٩

بەڕێز دەیڤد،

هەڕەشەی کوردەکان لەسەر دامەزراوە نەوتییەکانی عێراق

تالکۆتی سیسلی (بەرپرسی عێراق لە وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا) پێی ڕاگەیاندم کە دوو ئەمریکی بە ڕەگەز کورد کە بەم دواییە چەند ڕۆژێک لە کوردستان ماونەتەوە و لە کۆتایی مانگی نیساندا چاویان بە مەلا مستەفا کەوتووە، لەلایەن مەلا مستەفاوە داوایان لێ کراوە کە لەگەڵ خۆیاندا پەیامێک بهێننەوە بۆ حکومەتی ویلایەتە یەکگرتووەکان. ناوەڕۆکی پەیامەکە ئەوەیە: مەلا مستەفا دەیەوێت ئەمریکییەکان لەوە تێ بگەن کە ناوبراو لەژێر گوشارێکی زۆردایە بۆ ئەوەی هێرش بکاتە سەر دامەزراوە نەوتییەکانی عێراق و ڕەنگە بەناچاریی ئەنجامدانی ئەم کارە لە داهاتوودا بە جددییەوە لەبەرچاو بگرێت، لەبەر ئەوەی داهاتی نەوتی عێراق بۆ کڕینی چەک و تەقەمەنیی و بەکارهێنانیان لە دژی کورد خەرج دەکرێت.

٢. پەیامەکە داوای هیچ کردارێک لە ئەمریکییەکان لەخۆ ناگرێ و، تا رادەیەکیش ویلایەتە یەکگرتووەکان و وەزارەتی دەرەوە لە پاڵنەرەکەی

پشت ئەم پەیام ناردنەی مەلا مستەفا تێ ناگەن. لەگەڵ ئەوەشدا کۆمپانیا نەوتییە ئەمریکییەکانی IPCیان لە ناوەرۆکی پەیامەکە ئاگادار کردۆتەوە.

دڵسۆزی هەمیشەییت،
ئەی. بی. ئورویک

EN CLAIR

ئەنقەرە

بروسکەی ژمارە ٨٣٨

بۆ وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنویڵز

١٤ی حوزەیرانی ١٩٦٩

نهێنی نییە.

بۆ راپۆرتی وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنویڵز، ژمارە ٨٣٨ رۆژی ١٤ی حوزەیران دووبارە کراوەتەوە بە مەبەستی زانیاری بۆ بەغدا؟

راپۆرتی رۆژنامەکانی تورکیا باس لەوە دەکەن کە لە رۆژی ١٢ی حوزەیراندا فرۆکە عێراقیەکان شوێنی هێزەکانی بارزانییان لەودیوی سنوری تورکیا لە پارێزگای چوکورچە بە حەوت بۆمبی ناپاڵم بۆردومان کردووە. هیچ قوربانییەکی لێ نەکەوتووەتەوە. سکرتێری گشتیی وەزارەتی دەرەوە لە رۆژی ١٣ی حوزەیراندا باڵیۆزی عێراقی بانگ کردووە.

سێر ئەی. ئالن

دابەشکردنی بۆ بەشەکانی: بەشی خۆرهەڵاتی نزیک، بەشی باشوری ئەوروپا، بەشی سیاسەتی بەرگری، بەشی هەواڵ، بەشی RES، بەشی نەتەوە یەککگرتووەکان و، MOD (ناوخۆیی).

بەڕێز پی. ئێچ. ئێن. هینچکلیف
بەشی خۆرهەڵاتی نزیک
وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنوێڵز
١٧ی ئەیلولی ١٩٦٩

هاوپێچ نامەیەکی سکاڵا ڕەوانە دەکەم کە هەرئێستا لە کارمەندێکی کۆمپانیای نەوتی عێراقم وەرگرت کە ناوی "تەحسین محەمەد ئەمین هەورامانی"یە. نامەکە باس لەوە دەکات کە ناوبراو نیگەرانی باوکە بەتەمەنەکەیەتی کە بە گوتەی ناوبراو سزای دە ساڵ زیندانی بۆ براوەتەوە بەرامبەر بەو چالاکییە یاخیگەرانەیەی لەنێوان سنوری ئێران و عێراقدا ئەنجامی داوە. باوکەکە ناوی "محەمەد ئەمین سوڵتانی" هەورامانی (لهۆن)ە.

٢. زۆر بەگومانم لەوەی ئێمە بتوانین هیچ شتێک بۆ "تەحسین" یاخود بۆ باوکی بکەین. بەڵام ئەم کەسە ساڵانێکی زۆر "سەرچاوەیەکی متمانەپێکراوی باڵیۆزخانە" بووە بۆ بەدەستهێنانی زانیاری لەبارەی باوردۆخی کوردستانەوە لە باکوری عێراق دا. لەوانەیە ئەم کەسە بێتە باڵیۆزخانە لە بەغدا (ئەگەر لەوکاتەدا بارودۆخی ئاسایش باشتر ببێت) و بیەوێت قسە لەگەڵ تیمێکی باڵیۆزخانەکەدا بکات. هەرچەندە ناوبراو خۆبەخشانە دێتە پێشەوە کە زانیاری لەبارەی بارودۆخی کوردەوە بدات، بەڵام خەمی سەرەکییەکەی ئەوەیە کە هەواڵێکی لەبارەی باوکییەوە بزانێت.

ئێس ئێڵ. ئیگەرتۆن
بەڕێز مایکڵ ئێستۆن
باڵیۆزخانەی بەریتانیا
تاران

وێنەیەک بۆ
بەڕێـز ئـەی. ئـی. سـاندرێس، باڵیۆزخانـەی بەریتانیـا لـە بەغـدا، بەڕێـز ئێـل. ئەپلێیـارد، بەشـی خۆرهەڵاتـی نزیـک، وەزارەتـی دەرەوە و کۆمۆنوێڵـز.

ME/3191/A/1

أ) جیهانی عەرەب و ئیسرائیل
راپۆرتەکانی (دەنگی کوردستانی عێراق)
(دەنگی کوردستانی عێراق بە زمانی عەرەبی ١٦:٤٠ گرینیچ)
٢٨ی ئەیلولی ١٩٦٩

بەشێک لە راپۆرتێک لەبارەی کردەوە سەربازییەکان.

هێزەکانمان تائێستاش کۆنترۆڵی تەواویان بەسەر عەمادییەدا هەیە. هێزەکانی دوژمن هێشتا لەژێر گەمارۆدان و کۆمەکیان پێ ناگات .. فرۆکەی عەفلەقییەکان هێرشی کردۆتە سەر گوندەکانی (قەسرێ، رێزان و دەڵاڵە) بە ناپاڵم و موشەک لە رۆژەکانی ٢٦ و ٢٧ ی ئەیلولدا، بەڵام هێرشەکان هیچ قوربانییەکیان لێنەکەوتەوە.

لە بنکەی ژمارە یەکەوە:

زانیاریمان لە سەرچاوەیەکی باوەڕپێکراوەوە پێگەیشتووە، کە ئەو تۆپبارانەی کردمانە سەر بنکەکانی (دیبەگە ئەلعدوان)، ئەم زەرەرو زیانانەی بە دوژمن گەیاندووە، کوژرانی ١٣ سەرباز و برینداربوونی دووان، وێرانبوونی دوو کۆگای سەربازی. چەکەکانی بنکەی یەک لە رۆژی ٢٣ی ئەیلولدا ئەم بارەگایانەیان تۆپباران کرد لە دوای ئەوەی ئەو هێزانە بەردەوام کردەوەی شەڕەنگێزیان بەرامبەر بە خەڵکی ناوچەکە ئەنجام دەدا.

ME/3191/A/1

ب) (دەنگی کوردستانی عێراق) بە زمانی عەرەبی، ١٦:٤٠ گرینیچ لە رۆژی ٢٩ی ئەیلولی ١٩٦٩

(١) چەند بڕگەیەک لە بڵاوکراوەی مەکتەبی ژمارە ١ی شۆڕشی کوردەوە، (ئەنجومەن) بۆ هاووڵاتیانی پارێزگاکانی دهۆک و موسڵ:

داوا لە هاووڵاتیان دەکرێت کە لەمڕۆوە تا ئاگاداری داهاتوو ئەوا رێگای نێوان "موسڵ، دهۆک، و عەمادیە" بەکار نەهێنن. ئەم ناوچەیە و بەتایبەتی رێگاکانی ئێستا مەیدانی چالاکییەکانی هێزە بوێرەکانمانن. بەپێی زانیاریی سەرچاوە باوەڕپێکراوەکان، سەربازانی دوژمن و ناپاکە بەکرێگیراوەکان و دوژمنە ئاژاوەگێڕەکان دەیانەوێت وەکوو گەشتیار لە ئۆتۆمبیلی مەدەنیدا خۆیان لەدەست سوپا شۆڕشگێڕەکەمان قوتار بکەن.. هیواداریین کە هاووڵاتیان رێگای دەربازبونیان پێ نەدەن، ئەگەرنا بەداخەوە ناچار دەبین تەقە لە هەر ئۆتۆمبیلێک بکەین کە بەو رێگایانەدا تێپەڕ دەبێت.

(٢) چەند بڕگەیەکی داواکارییەک لە زانایانەوە:

زانا پایەبەرزەکانی عێراق، هەم شیعە و هەم سوننە، پیاوانی هەموو ئایینەکان، دادوەران، و پارێزەران ...، ئێمەی زانایانی شەریعەتی ئیسلام لە کوردستانی عێراق – "مامۆستایان و، وتاربێژان و پێشەوایان" کە زیاتر لە ٢٥٠ کەسین – بڕوامان وایە: کە ئەرکێکی ئایینیی و مرۆییە لەسەرمان کە داوا لە ئێوە بەتایبەتیی و لە هەموو ئەو کەسانە بکەین کە بڕوایان وایە دەبێت مرۆڤ بە ئاشتی بژی لە چوارچێوەی ئەو یاسایانەدا کە کەرامەت و ماف

و ئازادییەکانی دەپارێزن، داواتان لێ دەکەین کە دەنگتان هەڵبڕن دژی ئەو نادادپەروەریی و ئەو قەسابخانە خوێناوییە تۆقێنەرانەی کە لەلایەن باڵی راستڕەوی لەدینهەڵگەڕاوەی بەعسەوە دژ بە گەلە ئاشتیخوازەکەمان ئەنجام دەدرێت. نموونەی ئەمەش سوتاندنی ٦٧ کەسە لە ئەشکەوتێکی بچوکی گوندی دوکان کە زوربەیان مناڵ بون...، هەروەها نزیکەی ١٢٩ مزگەوت بەهۆی تۆپبارانەوە وێران کراون. فڕۆکەکانی بەعس بێ بەزەییانە ناوچە مەدەنییە قەرەباڵغەکان بۆردومان دەکات...

(٣) دەقی ڕاگەیەنراو:

لە رۆژی ١ی تشرینی یەکەمەوە پەخشەکەمان لەجیاتی کاتژمێر ٦ی ئێوارە، لە ٧ی ئێوارەوە دەست پێ دەکات. شەپۆلەکان وەک خۆیان دەمێننەوە.

ME/320/6/1

أ) جیهانی عەرەب و ئیسرائیل:

دەنگی کوردستانی عێراق لەبارەی پەیوەندییەکانی بەریتانیا و عێراق، (دەنگی کوردستانی عێراق) بە زمانی عەرەبی ١٥:٤٠ گرینیچ رۆژی ١٥ی تشرینی یەکەمی ١٩٦٩.

بەشێک لە پەخشەکە:

.... ئەگەر بزانین دوژمنەکانی بەعس کێن، ئەوا دەتوانین دۆستەکانی دەستنیشان بکەین. ئاشکرایە کە بەریتانیا دوژمنی بەعسیەکان نیە. بەڵگەی ئەمەش ئەو راستییەیە کە بەعسییەکان لە ئامانجەکانی خەباتیاندا پرسی کاریگەریی کۆمپانیا گەورەکانی بەریتانیایان لە عێراق وەلا ناوە. لەبری ئەوە سەدان کەسییان کردووەتە قوربانی لەو هێرشانەیاندا کە ئامانج لێی ناچارکردنی (پێشمەرگە)یە بۆ ئەوەی لە ناوچە نەوتییەکان دوربکەوێتەوە، چونکە دەترسن لەوەی ئەو ناوچانە وێران ببن.

رادیۆی بەعسیەکان بە هیچ شێوەیەک باس لە چالاکییە سیخوڕییەکانی بەریتانیا لە عێراقدا ناکات، بەهەمان شێوە (BBC) کە کۆمپانیایەکی گشتییە هیچ راپۆرتێک سەبارەت بە کردەوەی بەعسییەکان یاخود لەبارەی شەڕەکانی کوردستان بڵاو ناکاتەوە، کەچی پەلەی ئەوەیەتی راپۆرت لەسەر سەردانی کاربەدەستە پلە نزمەکانی عێراق بکات و بە وشەی جوان پیایاندا هەڵپژاوە، بۆیە گوێگری بەڕێز دەتوانێت ئاستی هەماهەنگیی و هاوکاری ئەو دوولایەنە لەنێوان بەعسییەکان و حکومەتی

بەریتانیادا ببینێت کە حکومەتێکە لە هەموو ئەوانی دیکە زیاتر بە ترسان لەڕای گشتی بەناوبانگە.

مستەر ئۆکلاند

عێراق و کوردەکان:

بەم دواییانە ڕۆژنامەکان بایەخێکی زۆریان خستووەتە سەر ئەم بابەتە و بە گوێرەی ئەو وتارەی نیویۆرک تایمز کە هاوپێچ کراوە، ئەوا لە کۆتایی مانگی ئەیلولدا عێراقیەکان هێرشێکی تازەیان ئەنجام داوە.

٢. دەستکەوتنی بەڵگەی بەرجەستە کارێکی گرانە. بەپێی ئەو راپۆرتانەی کە بەدەستمان گەیشتووە، وا پێدەچێت کە بە درێژایی وەرزی هاوین شەڕەکە هێواش هێواش لە باکور بەردەوام بوو بێت. لە یەکێک لە قۆناغەکاندا ئەو دەنگۆیە لەئارادا بوو کە ڕەنگە هێزەکانی عێراق لە ئەردەن پاشەکشێیان پێ کرابێت (بێ ئەوەی شوێنیان پڕکرابێتەوە) بۆ ئەوەی لە هەڵمەتەکەدا سودیان لێ وەربگیرێت، بەڵام پێم وانی‌یە کە ئەم دەنگۆیە ڕاست بێت.

٣. سەبارەت بەوەی: کە کێ براوە دەبێت، دیسانەوە زانیارییەکی متمانەپێکراومان لەبەردەستدا نی‌یە. پێم وایە: بارودۆخەکە وەکو ئەوەی ساڵانی رابردووە. عێراق لە وەرزی هاویندا دەست بەسەر هەندێک ناوچەدا دەگرێت و هەموو ئەو ناوچانەش لە زستاندا لەدەست دەداتەوە. رژێم بەڵێنی زارەکی بەرامبەر چەند داوایەکی کوردەکان دەربڕیووە. پێشتر لەم وەرزی هاوینەدا رایانگەیاندبوو کە لە باکور پارێزگایەکی نوێ دادەمەزرێنن کە تارادەیەکی زۆر لەلایەن کوردەکان خۆیانەوە بەڕێوە ببرێت و لە ٩ی تشرینی یەکەمدا رایانگەیاند کە کۆمەڵێک بڕیاریان داوە بۆ بەرەوپێشبردنی ڕەوشی زمانی کوردی.

٤. یەکێک لە پێشهاتە سەرنجڕاکێشەکان دیارنەمانی جەلال تاڵەبانی‌یە لە شانۆی سیاسیی دا. حکومەتی بەعس هەوڵ دەدات ناوبراو وەکو (کوردی باش) لە بەرامبەر مەلا مستەفای بارزانی دا دروست بکات (کە چەندساڵێک ناکۆکییان لەنێواندا هەبوو). ئەم هەوڵە سەری نەگرت چونکە تاڵەبانی ئەوەندە نەرم نەبوو کە ڕژێم هیوای بۆ دەخواست. هەرچۆنێک بێت، تاڵەبانی بە بەراورد لەگەڵ مەلا، شوێنکەوتووەکانی زۆر کەمترە.

پی. ئاڕ. ئێم. هینچکلیف
١٦ی تشرینی یەکەمی ١٩٦٩

لەگەڵ باشترین سوپاسگووزاری
شەفیق قەزاز
١٤٢٠ هامپشێر وێست کۆرت
سیلڤەر سپرینگل
ماریلاند ٢٠٩٠٣
١٤٢٠ هامپشێر وێست کۆرت
سیلڤەر سپرینگ، ماری لاند ٢٠٩٠٣
٢٧ی تشرینی یەکەمی ١٩٦٩

بەڕێزان جەنابی لۆرد کارادۆن (GCMG، KCVO)
وەزیـری دەوڵـەت بـۆ کاروبـاری دەرەوە و کۆمۆنوێڵـزی نوێنەری هەمیشـەیی لە نەتـەوە یەکگرتـووەکان
845، Third Aveaye نهۆمی New York 10022.10

ئەرکی شانشینی یەکگرتووە لە نەتەوە یەکگرتووەکان:

بەڕێـز: هەشـت سـاڵە گەلـی کـوردی عێـراق ناچارکـراون چـەک هەڵگـرن و پارێزگـاری لـە مافـە نەتەوەییەکەیـان و ئازادییەکەیـان بکـەن. لەگـەڵ ئەوەشـدا لەگـەڵ گەڕانـەوەی حکومەتـی بەعـس بۆ سـەر دەسـەڵات لـە عێراق، شـەڕ لە دژی گەلـی کـورد خراوەتـە قۆناغێکـی نوێوە. ئـەم بەڵگەنامـە و وێنانە کـە هاوپێچکراون بەروونـی دەریدەخـەن کـە نـەک تەنیـا مافـە نەتەوەییەکانـی کـورد لەبـەردەم هەڕەشـەدان بـوون و مانـەوەی گەلـی کوردیش لەبـەردەم مەترسـیدایە. بگـرە ناڕەحەتـی بارودۆخەکەمـان لـەو هەقیقەتـەدا بەرجەسـتە دەبێـت کـە حکومەتـی

بەعسی ئێستای عێراق بەشێوەیەکی سیستماتیکی هەوڵی قڕکردنی گەلی کورد دەدات، لەبری ئەوەی پرسی کورد بەشێوەیەکی ئاشتیانە چارە بکات.

بەڕێز، ئێمە لەدوای هەشت ساڵ لە هەوڵدانمان لەگەڵ حکومەتە جیاجیاکانی عێراق کە قایلیان بکەین بۆ گەیشتن بە چارەسەرێکی ئاشتیانە بۆ پرسی کورد، ئێستا گەیشتووینەتە ئەو بڕوایەی کە هیچ ئەگەرێک بۆ گەیشتن بە چارەسەرێکی لەوجۆرە لەئارادا نییە، بەتایبەت لەگەڵ حکومەتی بەعسی ئێستا دا. ئێمە کە زۆر نیگەرانی ئاسایشی خەڵکی کوردستانین و بڕوای تەواومان بە ڕەوایی پرسەکەمان هەیە، ڕوودەکەینە بەڕێزتان و کۆمەڵەی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان کە لەوێ تەنیا چەند هەفتەیەک لەمەوبەر وەفدێکی یەک کەسی بارودۆخی کوردی بەجۆرێک باس کرد کە دەبێت نەتەوە یەکگرتووەکان بایەخی پێ بدات.

بەڕێز، ویژدانی مرۆڤایەتیی کە لە نەتەوە یەکگرتووەکاندا بەرجەستە بووە، پێویستە لە پاراستنی دەنگی گەلی کورددا ببیسترێت کە گەلێکن هیچ سەرچاوەیەکی دیکەیان نییە جگە لە پەنابردن بۆ ئێوە و کۆمەڵە شکۆمەندەکەتان. داوا لە بەڕێزتان دەکەین کە بە پشتیوانی کردنی ئەو راپۆرتەی کە پێشکەشی سەرۆکی کۆمەڵەی گشتی کراوە، هەروەها لە بەکارهێنانی دەنگی وڵاتەکەتان بۆ کۆتایی هێنان لەو شەڕەی لە کوردستاندا هەیە بۆ بەدیهێنانی چارەسەرێکی دادپەروەرانە و ئاشتییانە بۆ پرسی نەتەوەی کورد بایەخی خۆتان نیشان بدەن.

بەڕێز، من زۆر خۆشحاڵ دەبم و پێزانینم دەبێت ئەگەر دەرفەتێک هەبێت رووبەڕوو بارودۆخی کوردتان بۆ باس بکەم. تکایە بەڕێز ئەوپەڕی ڕێزم قبوڵ بفەرموو.

لەگەڵ رێزدا

شەفیق قەزاز

وتەبێژی شۆڕشی کورد لە ویلایەتە یەکگرتووەکان

هاوپێچەکان:

راپۆرتێک لەبارەی کارەساتی "داکان"

نوسخەیەک لەو راپۆرتەی پێشکەشی

سەرۆکی کۆمەڵی گشتی دەکرێت.

٣ی تشرینی دووەمی ١٩٦٩

١٨٧/٢٥/١

بەوپەڕی بایەخەوە نامەکەی ڕۆژی ٢٧ی تشرینی یەکەمتم خوێندەوە.

دڵنیام چاوەڕوانی ئەوەم لێ ناکەی کە بە وردەکارییەوە لێدوان لەسەر ئەو هاوپێچە بدەم کە لەگەڵ نامەکەتدا ڕەوانەت کردبوو، پێدەچێت ئەو جۆرە ڕووداوانەی باستکردوون بەشێوەیەکی ئایدیایی لە ڕێگەی سکرتێری گشتییەوە بە هەماهەنگی لەگەڵ چالاکییەکانی ئەو دامەزراوەیەی کە لە بواری مافەکانی مرۆڤدا کاردەکات بخرێتە بەردەم نەتەوە یەکگرتووەکان.

وێنە بۆ: بەشی خۆرهەڵاتی نزیک، وەزارەی دەرەوە و کۆمۆنوێڵز، بەڕێزان: ئەنقەرە، بەغداد، تاران، واشنتۆن، سەئولان باتور و، ڕێیک جافیک (کارادۆن).

ME/3221/C/2

داواکاریی ئەفسەرە کوردەکان بۆ بەدەستهێنانی پەنابەرێتی سیاسیی

بەپێی راپۆرتێک کە لە رۆژنامەکانی ئەمڕۆدا]٣ی تشرینی دووەمی ١٩٦٩[بڵاوکراوەتەوە، دوو ئەفسەری بارزانی بە ناوەکانی "نەقیب عەبدۆ دنیا و مولازم عیسمەت میر" چوونەتە بنکەی سنوری سلۆپی و داوای پەنابەرێتییان کردووە لە تورکیا. وا دەزانرێت کە ئەم دوو هەڵهاتووە بە تۆمەتی ناپاکی بڕیاری لەسێدارەدانیان بۆ دەرکرا بێت.

(ئاژانسی ئەنادۆڵ بە زمانی تورکی ١٣ی گرینیچ ٣ی تشرینی دووەمی ١٩٦٩)

(٢١ی تشرینی دووەمی ١٩٦٩)

NEQ 1/2

نوسـخەی نامەکـەی دکتـۆر شـەفیق قەزازمـان بـۆ ڕەوانـە کـرا، کـە وتەبێـژی شۆڕشـی کـوردە لـە ویلایەتـە یەکگرتـووەکان، وەڵامەکـەی ڕۆژی ٣ی تشـرینی دووەمـی لـۆرد کارادۆنیشـمان پێگەیشـت.

٢) هەرچەنـدە کـە دەبێـت بەوپـەڕی وریاییـەوە مامەڵـە لەگـەڵ ئـەم بەنـاو نوێنـەری کوردانـەدا بکەیـن و، هەڵوێسـتی بنەڕەتیمـان ئەوەبێـت: کە پرسـی کورد بابەتێکـی ناوخـۆی عێراقـە. ئـەوا گومانـم نیـیە کـە ئەمـەش هـەر سیاسـەتیی خۆمانـە کـە هەرکاتێـک شـێوازێکی بـەردەوام لـە پێشـێلکاری مافەکانـی مـرۆڤ بـەدی کـرا، ئـەوا نەتـەوە یەکگرتـووەکان دەتوانێـت لەڕێگـەی ئـەو دامـەزراوەوە کـە سـەروکاریان لەگـەڵ مافەکانـی مرۆڤدایـە بەشـێوەیەکی یاسـایی بارودۆخەکە لەبەرچـاو بگرێـت.

٣) لەگــەڵ ئەوەشــدا دڵنیــام لــەوەی کــە تــۆش کۆکیــت لەگەڵمــدا لــەوەی: کــە ئێمــە نامانەوێـت هانـی کـوردەکان بدەیـن (تەنانـەت لـەوەش کەمتـرە کـە وا دەربکەویـن کـە هانیـان دەدەیـن) بـۆ ئـەوەی کێشـەکەیان لـە کۆمسـیۆنی مافەکانـی مـرۆڤ بوروژێنیـن. ئەگـەر ئەمـە ڕوودات توشـی دایلەمایەکـی زۆر ڕاسـتەقینە دەبیـن. لەکاتـی پشـتیوانیکردنمان لـە دۆزی کـورد، لەلایـەک بڕێکـی بـاش هاوسـۆزی بـۆ کـوردەکان دروسـت دەبێـت لـەڕووی مافەکانـی مرۆڤـەوە، بـەڵام لـە لایەکـی دیکـەوە ئـەم کارە پەیوەندییەکانمـان لەگـەڵ عێـراق و ئـەو

بەرژەوەندییە بازرگانییانەی لەویٚ هەمانە رووبەڕووی کارەسات دەکاتەوە. لەڕاستیدا رەنگە رووبەڕووی چەندین شەرمەزرای دیکە بکرێینەوە، لە لایەن ئێرانیەکان و تورکەکانەوە ئەگەر بێت و ئەوانیش لەوکاتەدا ببنە ئەندامی کۆمسیۆنی مافەکانی مرۆڤ یاخود لیژنە لاوەکییەکانی ئەو کۆمسیۆنە. رەنگە بتوانین بە کەمیی لەم بابەتە بدوێین و لەپێش ئەوانی دیکەوە خۆمان پەنابدەین، هەرچەندە ئەمە هەڵوێستێکی زۆر بوێرانە نابێت، بەڵام من پێم وایە: زۆربەی ئەندامان وا دەخوازن کە ئەم بابەتە بە شاراوەیی بهێڵنەوە. کوردیش لەلای خۆیەوە هیچی دەستگیر نابێت جگە لەوەی زیاتر تورە دەبێت.

٤) بەگشتی، (لەکاتێکدا کە دەزانین مەبەست لە دارشتنی وەڵامەکەی لۆرد کارادۆن ئەوەبووە پاساو بۆ نەدانی لێدوانی راستەوخۆ لەبارەی پرسی کوردەوە بهێنێتەوە)، بۆیە وا بەباش دەزانین خۆمان لەو مەترسییە بپارێزین کە وا لە کوردەکان بگەیەنین پێیان وابێت پرسەکەیان دەخرێتە بەردەم دامەزراوەکانی مافی مرۆڤی نەتەوە یەکگرتووەکان، بەڵکوو تەنیا هەموو پەیوەندییەکانی داهاتوو وەربگرین و دان بە وەرگرتنیدا بنێین، بەبێ ئەوەی هیچ لێدوانێکی لەبارەوە بدەین. وەک چۆن لە برگەی ٤ (ج)ی نوسراوەکەی مانگی تشرینی یەکەمی ١٩٦٦ کە بەشی خۆرهەڵات ئامادەی کردووە (نوسخەیەک لە راپۆرتەکەم هاوپێچ کردووە) بۆت دەردەکەوێت کە ئەوەی تائێستا کراوە ئەوەبووە هیچ جۆرە نوسراوێک بە کوردەکان نەدراوەتەوە، بەڵام هیچ نارەزاییەک هەست پێ ناکەین کە لە داهاتوودا دانپیانانێکی سادەیان ئاراستە بکرێت.

وێنەیەک بۆ بەڕێزان: ئەنقەرە، بەغداد، تاران، واشنتۆن

ئەرکی شانشینی یەکگرتووە

بۆ نەتەوە یەکگرتووەکان
Third arenue
845
New york Ny

مستەر هایمان
یەکەی پەرلەمانی:

وەڵامێک بۆ پرسیارە پەرلەمانییەکەی مستەر رۆز رەوانە دەکەم، هاوپێچ لەگەڵ تێبینی تەواوکاری و نوسراوێکی پاشخان. ئەم نوسراوانە بە هاوکاریی لەگەڵ بەشی خۆرهەڵاتی نزیکدا ئامادەکراون.

(ئێچ. دەبلیۆ. کینگ)
بەشی (ئابوری و کۆمەڵایەتی)ی نەتەوە یەکگرتووەکان
١٣ی کانوونی یەکەمی ١٩٦٩

وێنەیەک بۆ: مستەر ئارسەر
مستەر تریپ (سەرۆکی N. E. D)

پرسیاری پەرلەمانیی:

نەتەوە یەکگرتووەکان (ETS) بۆ وەڵامی زارەکی لەبارەی مستەر پاوڵ بی. رۆز (مانجستەر، بلاک لێی).

پرسیارەکە ئەوەیە لە وەزیری دەرەوە بۆ کاروباری دەرەوە و کۆمۆنویڵز، کە ئایا هێشتا دەیەوێت لە کۆمسیۆنی مافەکانی مرۆڤی نەتەوە یەکگرتووەکان باس لە مەترسییەکانی سەر ئاشتی لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاست بکات کە بەهۆی ئەو بۆمبارانکردن و کارە بێ بەزەییانەوە دروست بووە کە حکومەتی عێراق دژی کوردەکان پیادەی دەکات؟

(١٥ی کانونی یەکەمی ١٩٦٩)
واژوو (مستەر مارمایس فۆڵی)

نەخێر بەڕێز

پێم وانییە کە کارێکی گونجاو بێت بۆ دەوڵەتی بەریتانیای مەزن کە لەبارەی باسکردنی ئەم بابەتەوە لە نەتەوە یەکگرتووەکان دەستپێشخەری بکات. هەڵوێستمان لەبارەی هەر کردەوەیەک لە نەتەوە یەکگرتووەکان، کە تیایدا ئەم بابەتە لە کۆمسیۆنی مافەکانی مرۆڤ بخرێتە بەرباس، بەندە بەو بابەتەی کە دەخرێتەڕوو.

أ. دەقی پرسیاری پەرلەمانیی وەڵامی سەرۆک وەزیر لە رۆژی ١٧ی حوزەیرانی ١٩٦٥.

ب. پرسـیاری پەرلەمانیـی و وەڵامـی مسـتەر جـۆرج تۆمسـن لـە رۆژی ١ی کانونـی ١٩٦٥.

ج. دەقـی پرسـیاری پەرلەمانیـی و وەڵامـی مسـتەر جـۆرج تومسـن لـە رۆژی ١١ی تەمـوزی ١٩٦٦.

د. پرسـیاری پەرلەمانیـی و وەڵامـی مسـتەر گۆرۆنـی رۆبێرتـزی رۆژی ١٤ی ئـازاری ١٩٦٩

تێبینی شارەزایی:

١) هەڵوێسـتی دەوڵەتـی بەریتانیـای مـەزن سـەبارەت بـە ئەگـەری وتوویـژ لەسـەر ئـەم بابەتـە لـە کۆمسـیۆنی مافەکانـی مـرۆڤ. بـە دڵنیاییـەوە ئێمـە هەوڵـی دامەزراوەکانـی نەتـەوە یەکگرتـووەکان بـۆ نموونـە کۆمسـیۆنی مافەکانـی مرۆڤمـان بـەلاوە پەسـەندە کـە کار لەسـەر ئـەو بابەتانـە بکـەن، کـە بەروونـی دیـارە کـە دەکەوێتـە چوارچێـوەی لێهاتووییەکانیانـەوە. سـەبارەت بـە هـەر وتوویژێـک لەبـارەی کوردەکانـەوە لـە کۆمسـیۆنی مافەکانـی مـرۆڤ ئـەوا دەبێـت ئێمـە بـە وریاییـەوە هەڵوێسـتی خۆمـان لەبـارەی تایبەتمەندیەکانـی ئـەو کەیسـەوە لەبەرچـاو بگریـن کـە پێشـکەش دەکرێـت.

٢) ئەگـەری سـەرکۆنەکردنی کردەوەکانـی حکومەتـی عێـراق دژی کـوردەکان لەلایـەن دەوڵەتـی بەریتانیـای مەزنـەوە.

هاورێـی بەرێـزم، سـەرۆک وەزیـر لـە وەڵامـی پرسـیارێکدا کـە لـە رۆژی ١ی حوزەیرانـی ١٩٦٥دا لـە پەرلەمـان لێـی کـرا [col. 110]، ئـەوا گوتـی: کـە دەوڵەتـی بەریتانیـای مـەزن بەداخـە لـە شـەڕەکانی کوردسـتان ، وەک چـۆن بەداخـە

لەهەر ناسەقامگیرییەکی دیکەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا، بەڵام بەلای ئێمەوە پرسی کورد بابەتێکە کە بۆ ئێمە نەشیاوە خۆی تێ دا هەڵقورتێنین. هیچ بەڵگەیەکم نییە دەریبخات کە دەوڵەتی بەریتانیای مەزن وەڵامێکی جیاوازی بۆ ئەم پرسیارە هەبێت.

٣) ئەرکی ئەخلاقیی دەوڵەتی بەریتانیای مەزن لەبەر پەیوەندییە دوورودرێژەکەیانەوە لەگەڵ عێراق و پەیوەندییە دۆستانەکەی جارانیان لەگەڵ کوردەکاندا ئەوەیە کە: تاوەکوو لە ناکۆکییەکەیان لەگەڵ حکومەتی عێراقدان هەندێک یارمەتییان بدات.

دەوڵەتی بەریتانیای مەزن بەداخە لەهەر شەڕێک کە رەنگە لە باکوری عێراقدا رووبدات. تاکە چارەسەری کرداریی بۆ ئەم ناکۆکییە ئەوەیە کە بەرێککەوتنی هاوبەش لەنێوان حکومەتی عێراق و کوردەکاندا هاتبێتەکایەوە. دەست تێوەردان لەلایەن دەوڵەتی بەریتانیای مەزن یارمەتیدەر نابێت.

پاشخان:

لەکۆتایی جەنگی یەکەمی جیهانییدا، ئەو ناوچەیەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست کە کوردەکانی تێدا نیشتەجێن بەسەر سنورە نێودەوڵەتییەکاندا دابەش کرا و، کوردەکان خۆیان لەوەدا بینییەوە کە بەسەر چەند جڤاتێکی دابڕێنراودا لەناو سنوری وڵاتانی تورکیا و ئێران و عێراق و سوریادا دابەش کراون.

پەیماننامەی سیڤر (١٩٢٠) مافی ئۆتۆنۆمیی بۆ کورد رەوا بینیووە، بەڵام پەیماننامەکە بەهۆی نارەزایی تورکیاوە هەرگیز قبوڵ نەکرا. لەساڵی ١٩٤٦ز، لەژێر سەرکردایەتی بارزاندا کە سەرکردەی کوردەکانی عێراقە، کۆمارێکی سەربەخۆی کورد بەڵام کورتخایەن، لە باکوری خۆرئاوای ئێران دامەزرێنرا. کوردانی عێراق هەرگیز خەونی نیشتمانێکی سەربەخۆیان

فەرامۆش نەکردووە و لە ساڵی ١٩٥٨ەوە لە چەند شەڕێکی پچڕ پچڕدا لە دژی حکومەتی عێراقدا بەشدار بوون، ئەمەش لەپێناو دامەزراندن، یاخود بەدەستهێنانی ڕێپێدان بۆ دامەزراندنی دەوڵەتێکی نیمچە سەربەخۆ.

٢. کوردەکان بەردەوام هەوڵیان داوە دەوڵەتی بەریتانیای مەزن لەم ناکۆکییەوە بگلێنن، بەڵام ئێمە بە توندی بەو هەڵوێستە ئاشکرایەمانەوە پابەند بووین کە سەرۆک وەزیر لە وەڵامی پرسیارێکی پەرلەماندا لە حوزەیرانی ١٩٦٥ باسی لێوە کرد: "دەوڵەتی بەریتانیای مەزن بەداخە لە شەڕەکانی کوردستان، هەروەک چۆن بەداخە لەهەر نائارامییەک لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا، بەڵام ئێمە وەک پرسێکی ناوخۆیی عێراق لە پرسی کورد دەڕوانین، کە شایستە نییە بۆ ئێمە خۆی تێ هەڵقورتێنین".

سیاسەتی دەوڵەتی بەریتانیای مەزن سەبارەت بە وروژاندنی پرسی مافەکانی مرۆڤ لە نەتەوە یەکگرتووەکان:

٣. لە نوسراوی دووەمی تەواوکارییدا هەموو ئەو لێدوانەی کە سەرۆک وەزیر لە مانگی حوزەیرانی ١٩٦٥دا پێشکەشی کرد، تۆمار نەکراوە. بە لەبەرچاوگرتنی ئەو سیاسەتەی کە لە حوزەیرانی ١٩٦٦ەوە سەبارەت بە باسکردن لە پرسی مافەکانی مرۆڤ لە نەتەوە یەکگرتووەکانەوە گیراوەتە بەر، چیتر شایستە نییە کە بڵێین: ئەم پرسە لە بنەڕەتدا ڕەت کراوەتەوە بەتایبەت کە دەربارەی "بابەتی ناوخۆیی" وڵاتێکی ئەندامی نەتەوە یەکگرتووەکان بێت. پێمان وایە: کاتێ شێوازێکی بەردەوامی پێشێلکاریی لەئارادا بێت، بەجۆرێک کە وەک سیاسەتێکی گشتی بێتە بەرچاو، ئەوا نەتەوە یەکگرتووەکان دەتوانێت بەشێوەکی شەرعی (یاسایی) بابەتەکە لەبەرچاو بگرێت. ئەگەر لە شێوازێکی بەردەوام یاخود لە سیاسەتێکی گشتی کەمتر بێت، ئەوا ڕەنگە بتوانرێت بخرێتە چوارچێوەی بڕگەی یاسای ناوخۆیی میپاقی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە (مادەی ٢ (٧))، جگە

لـەو حاڵەتانـەی کـە ئـەو تاکـە نموونەی پێشـێلکاریە بەشـێک بێـت لە سیاسـەتێکی گشـتی. بۆچونمـان لەسـەر ئـەم پرسـە بەڕوونـی لەلایـەن وەزیـری دەرەوە و لـە لێدوانێکـیدا لەبەردەم کۆمەڵەی گشـتیدا لە ١٤ی تشـرینی یەکەمی ١٩٦٨ ڕاگەیەنرا. ناوبـراو گوتـی: "مـادەی ٥٦ی میپاقەکـە بەڕوونی باس لەوە دەکات کـە هیچ وڵاتێک ناتوانێـت بڵێـت مافەکانـی مرۆڤـی هاووڵاتییەکانـی بە تـەواوی پرسـێکی ناوخۆییە، ئـەو وڵاتـەی کـە هاووڵاتییەکانی لە مافـە سـەرەتاییەکانی مرۆڤ بێ بـەش دەکات، ئـەوا بەپێـی مـاددەی ٥٦ بڕیـارە نێودەوڵەتییەکانـی پێشـێل کـردووە". لەبـەر ئـەم هۆکارانـەی کـە لەخـوارەوە باسـیان دەکەیـن، پێمـان وانییـە کـە شایسـتە یاخـود یارمەتیـدەر بێت کە ئێمە پرسـی کورد لە کۆمسـیۆنی مافەکانی مـرۆڤ بوروژێنین.

٤. دەتوانیـن هۆکارەکانـی ئـەم هەڵوێسـتەمان لـەم خاڵانـەی خـوارەوەدا کورت بکەینەوە:

أ) کوردەکانـی عێـراق لـە دژی حکومەتێکـی یاسـایی لـە بەغـدا یاخـی بـوون و ئێمـە ئـەو حکومەتـە بـە ددانپیانـراو دەزانیـن.

ب) باشـترین ڕێگـا بـۆ بەدیهێنانـی بەرژەوەندیـی یـە سیاسـیی و بازرگانییەکانمـان ئەوەیـە: کـە ڕاسـتەوخۆ مامەڵـە لەگـەڵ حکومەتـی بەغـدادا بکەیـن. مامەڵەکردنـی فەرمـی لەگـەڵ کـورد یاخـود کۆمەککردنیـان دەبێتـە هـۆی نارەحەتکردنـی زۆری حکومەتـی بەغـدا و، بۆیـە ڕەنگـە دژ بـەو هەوڵانـە بێـت کـە لەپێنـاو گەشـەپێدانی ئـەو بەرژەوەندییانـە دەدرێـن.

ج) ئەگـەر ئێمـە یارمەتـی کوردانـی عێـراق بدەیـن، ئـەوا ڕەنگـە ئێـران و تورکیا و سـوریا کـە ئەوانیـش کەمینـەی کوردیـان هەیـە، لێکدانـەوەی نادڵخۆشـکەری بـۆ بکـەن.

د) ئاڵۆزییەکانی پرسی کورد و ئەو هاوپەیمانییانەی کە سەبارەت بە پرسی کورد لەئارادان، ئەوا پشتیوانییەکی بەهێز لەو بۆچونە دەکەن کە لە دژی بەشداریکردنمانە لەم پرسەدا.

یەک بەڵگەنامەی ساڵی ١٩٧١

مستەر ئۆرچارد

مستەر ئارمیتاژ

کێشەی کورد لە عێراق، ١٩٦٣ - ١٩٧١

١. ڕەشنوسە هاوپێچکراوەکان بۆ چاپکردن ئامادەن. (لە پشتەوەی هەر یەکەیانەوە دوو خشتەی دابەشکردنم داناوە).

٢. دەبێت پلەبەندیی هەردوو ڕەشنوسەکە "نهێنی - تەنیا بۆ بەرچاوی شانشینی یەکگرتوو" بێت. (دەزانم کە ڕەنگە زۆر جار وا بە پەسەند بزانرێت کە"تەنیا پوختە"ی ڕاپۆرتەکان بە "نهێنی" دابنرێن، بەڵام لەم حاڵەتەدا ئەگەر بێتو ئاماژە بە لایەنی توانای سەربازیی یاخود لایەنی تری ناو ڕاپۆرتەکە نەدەین، بەشێکی زۆری گرنگیی ڕاپۆرتەکە لەدەست دەچێت).

٣. بە لەبەرچاوگرتنی داواکارییەکەی بەشی خۆرهەڵاتی نزیک، کە دەیانەوێت ڕاپۆرتەکە بەخێرایی چاپ بکرێت و پێش هاتنی کریسمس بڵاو بکرێتەوە، پێشنیار دەکەم کە داوا لە کارمەندانی چاپ بکرێت کە دەستوبرد لەم کارەدا بکەن.

سی. جەی. ئێس. ڕەندڵ

٣ی کانونی یەکەمی ١٩٧١

بەڵگەنامەکانی ساڵی ١٩٧٣

باڵیۆزخانەی بەریتانیا
کوەیت
٨ی ئایاری ١٩٧٣
بەڕێز جی ئێس بێرتن
بەشی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست
وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنوێڵز

بەڕێز گراهام،

١. ئێستا کە لە کوەیتم دەمەوێت چەند زانیارییەک کە لە بەغداوەیە ئەوا لە نامەیەکدا بۆت بنێرم.

٢. جموجوڵی هێزەکان. پیتەر فیڵد ئێستا لە لەندەنە و ڕەنگە دەرفەتی ئەوەت ببێ بیبینیت. ئەو دەتوانێت جەخت بکاتەوە لەوەی کە دەنگۆی گواستنەوەی هێزەکان کە لە مانگی ئایاردا لە سنورەکانی ئێرانەوە بەرەو سنورەکانی کوەیت / سعودیە ڕەوانە کران (بڕوانە بڕگەی ١٤ی نامەکەم لە ڕۆژی ٢٩ی ئازار) دەتوانرێ بە جوڵەی ئاسایی هێزەکان لەم کاتەی ساڵدا لێک بدرێتەوە. چونکە لەگەڵ هاتنی هاویندا، ئەنجامدانی ڕاهێنان لە بیاباندا زۆر نارەحەتە.

٣. سەدام حسێن. ئەو (لەگەڵ عەبدولباقی)دا لە سەردانەکەی وەزیری دەرەوەی ڕۆمانیا و سەردانەکەی سەرۆکی (چاد)دا بۆ بەغدا ئامادە نەبون.

عەبدولباقی بە پاساوی گونجاوەوە لە سویسرا بوو، هەموان دەیانزانی ئامادە نیە بەڵام نەیاندەزانی بۆچی. ئامادەنەبونەکەی سەدام حسێن بەتەواوی نارونە. باشترین لێکدانەوە ئەوەیە کە لەگەڵ بارزانیدا خەریکی وتووێژن لەبارەی ئۆتۆنۆمی بۆ کورد و راپرسییەوە. نزیکەی شەش هەفتەیە کە رۆژنامەکانی بەغدا سەبارەت بە کورد بێدەنگن. بەڵام لەوانەشە حسێن لە پشویەکی کورتدا بێت -لۆمەی دانوستانەکانی پرسی نەوتی خستە سەر خۆی و لەو کاتەوە بەئاشکرا زۆر چالاکە.

٤. باکوری عێراق. لە سەرەتای مانگی نیساندا لەگەڵ زۆرێک لە هاوکارانم لە بەغدا سەردانێکی (زۆر درەنگوەختم) بۆ شارە سەرەکییەکانی باکوری عێراق ئەنجامدا. باکوری عێراق لە بەهاراندا جوانە. گەنم و جۆی هەراش دەبینرێن و شەتڵی برنج کەروێشکە دەکەن. کۆنترۆڵی پۆلیس لەسەر رێگە شاخاوییەکان بە وریاییەوە ئەنجام دەدرێت بەڵام ئێمە لە گەشتەکەماندا توشی کێشە نەبووین. زۆرێک لە بنکەکانی پۆلیس بە هاوبەشی لەنێوان پۆلیسی مەدەنی و سەربازییدا بەڕێوەدەبرێت و نوێنەرێکی کوردیشی لێیە. بۆ وەرزی هاوین چەندین کەپر دروست دەکرێن، تەنیا لە سەڵاحەدین ٣٥٠ کەپر دروست کراوە. هەمو شتێک پێشوەخت بەکرێ دراوە. خاوەندارێتی زەوی لە ناوچە کوردییەکان تایبەتە بە کورد، بۆیە عێراقییەکان تەنیا دەتوانن بە کرێیان بگرن.

٥. لە کاتی جەژنی بەهاردا موسڵ پڕ بووبوو لە سەردانکەر و دیپلۆمات (نوێنەرە ئاست نزمەکانی زوربەی باڵیۆزخانەکانی لێبوون). بەڵام من بە فەرمی بانگێشت نەکرابوم بەشداریی لە جەژنەکەدا بکەم، ئەندامێکی بەشی پرۆتۆکۆڵ هاوسەرەکەمی لە هەترە (HATRA) بینیبو و سەرەڕای رەتکردنەوەمان، بەڵام پێداگری کرد کە وەکو میوانی وەزارەتی کاروباری

دەرەوە بەشـداریی نمایشـەکەی ئێـوارە بکـەن کـە تیایـدا میسـرییەکان گۆرانییـان دەگـوت و سـەمایان دەکـرد. ئەمـە هەنگاوێکـی دۆسـتانە بـوو.

٦. کەشـوهەوا زاڵەکـە لـە لێـواری ئـەو ناوچـە کوردییانـەی کـە سـەردانم کـردن بریتییـە لـە: بەهێزیـی و متمانەبەخۆبونێکـی زۆر کـە لـە هیـچ دانوسـتانێکدا لەگـەڵ عێراقییەکانـدا بـەرەو خراپـی ناچـن.

دڵسۆزی هەمیشەییت،

ئای. مەککلۆنی

لەگـەڵ تێکچوونـی ڕێککەوتـن لەگـەڵ عێراقـدا، کـوردەکان ئامـادەی دەسـتپێکردنەوەی شـەڕن
جیم هۆگلاند
حاجی ئۆمەران – عێراق، ٢١ی حوزەیران
واشینتۆن پۆست

دوایەمیـن شـەڕی خۆرهەڵاتـی ناوەڕاسـت سـێ سـاڵ لەمەوپێـش لـە عێـراق کۆتاییهـات، دوای ئـەوەی عێـراق تاوەکـوو بنبەسـت لـە چیـا سـەختەکاندا شـەڕی جەنگاوەرەکانـی کوردسـتانی دەکـرد و، دواجـار لەسـەر ڕێککەوتنـی ئاشـتی قایـل بـوو کـە تیایـدا ئـەو ئۆتۆنۆمیـە بداتـە بەرگریـکارە کـوردەکان کـە بـە درێژایـی ئـەم سـەدەیە لەپێناویـدا جەنگـاون، بـەڵام مـەلا مسـتەفا بارزانیـی کـە کـە فەرمانـدەی پارتیزانـە کوردەکانـە لـە بارەگاکەیـدا لـە چیـا دوورەدەسـتەکانی باکـوری خۆرهەڵاتـی عێـراق بـاس لـە پەیوەندییەکانـی لەگـەڵ عەرەبـدا دەکات و دەڵێـت: لـە هەمـوو جێگایـەک سیاسـەتی نـە شـەڕ و نـە ئاشـتی گیراوەتـە بـەر ..

جەنـەراڵ بارزانـی کـە تەمەنـی حەفتا سـاڵە، بە درێژایی ئەم سـەدەیە سـەرقاڵی شـەڕی تـورک و فـارس و عێراقییـەکان و بەریتانیـا و ئـەو خێڵـە ناوچەییەیانـە بـووە کـە دژی دەسـەڵاتەکەی بـوون. ئـەو چیتـر هەسـتەکانی خـۆی ناشـارێتەوە لـەوەی کـە خەریکـە شـەڕێکی نـوێ لەنێـوان نیشـتمانپەروەرە کوردەکانـی چیـاکان و نەتەوەپەرسـتە عەرەبەکانـی بەغـدا ڕووبـدات. ڕێککەوتنەکـەی سـاڵی ١٩٧٠ کـە بەڵێنـی خۆبەڕێوەبەرێتیـی و پاراسـتنی بـۆ کـوردەکان تێـدا بـوو لـە لەناوچوندایـە و، پێشـمەرگە پارتیزانـەکان جوڵەیـان دەسـتپێکردووەتەوە.

بەدەستهێنانی چەک:

چەکـی دژە فڕۆکـە بـە چـواردەوری ئـەو کەمپانـەدا جێگیرکـراون کـە لـە چـادری سـپی پێکهاتـوون. لـە دامێنەکانـی نزیکییـەوە پشـمەرگە تـازەکان راهێنان لەسـەر ئـەو تۆپخانـە رووسـیانە دەکـەن کـە لەپێشـتر دا لای عێراقییەکانـەوە دەسـتیان بەسـەردا گرتـووە.

کـوردەکان کـە گەلێکـی ئاریـن و مێژوویەکـی چـوار هـەزار سـاڵەیان هەیـە و، لـە ناوچەیەکـی سـتراتیجی دەشـت و چیـادا دەژیـن کـە بـە سـنورەکانی تورکیـا و سـوریا و عێـراق و ئێرانـدا درێـژ دەبێتـەوە، ناوچەیەکـی کوردیـش لـە یەکێتـی سـۆڤیەت هەیـە. هەمـوو ئـەم حکومەتانـە بـە وریاییـەوە لـە کردارەکانـی جەنەراڵ بارزانـی دەڕوانـن.

جەنـەراڵ بارزانـی کـە لـە میوانخانـە رووتەڵەکەیـدا لـە حاجـی ئومـەران دانیشـتبوو، بایەکـی سـاردی شـەوانە بـە چیاکانـدا دەهـات، داوایەکـی راسـتەوخۆی بـۆ پشـتیوانی ئەمریـکا نیشـان دا بـۆ "ئـەم گەلـە بچوکـە لـە خەڵکـی هـەژار و سـتەملێکراو. دەکرێـت ئـەم پشـتیوانییە سیاسـیی یاخـود مرۆڤایەتیـی یاخـود سـەربازیی بێـت و، ئاشـکرا بێـت یـان نهێنـی".

لـە ئاشـکراکردنی ئـەوەی ... خۆماڵیکردنـی ئـەو کێڵگـە نەوتییانـەی کـە خۆرئاواییـەکان خاوەنـی بـوون ..

کاتێـک حکومـەت سـێ مانـگ لەمەوبـەر لەگـەڵ کۆمپانیـا نەوتییـە خۆرئاواییـەکان گەیشـتە .. جەنـەراڵ بارزانـی وتـی : .. "ئێمـە بەڕاسـتی لەگـەڵ سیاسـەتی ئەمریکادایـن بـۆ ناوچەکـە، ئەگـەر ئەمریـکا دژ بـە دورگـەکان بمانپارێزێـت، ئەگـەر ئـەو پشـتیوانیە ببـێ..... ئەمـە لـە ناوچـەی ئێمەدایـە...

دژایەتی رووسییەکان:

جەنگـاوەرە بۆشـاییەکەی چیـاکان جەختـی لـەوە کـردەوە کـە: "ئێمـە لـە خۆرهەڵاتـی ناوەڕاسـتدا پێگەمـان هەیـە". کـوردەکان بـە تونـدی دژی

بڵاوبوونەوەی رووسیان و بەشێکی زۆری هێزەکەی عێراقیان ناچار کردووە کە کات و پارە و سەرچاوەکانی لە زەوییە بەرزەکانی کوردستاندا سەرەف بکات، کە ئەگەر وا نەبوایە ئەم هێزە لە دژی ئێران و کوەیت یاخود ئیسرائیل بەکاردەهێنران.

کوردەکان کە لە کێڵگە بچوکەکانیاندا دەژین لە رێگەی زمانی هاوبەشی هیندۆ ئەوروپیی و ئاینی سونەی ئیسلام و نەتەوەگەرایی و کلتورێک پێکەوە بەستراون، کە چەندین سەدەیە لە ناو کودەتای خوێناوی و ناپاکی دان ....

لەدوای دارمانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی ئەو بەڵێنەی کە پێیان درابوو سەبارەت بە دروستکردنی نیشتمانێکی ئۆتۆنۆم لەلایەن زلهێزەکانەوە دەستبەجێ فەرامۆش کرا. تورکیا خێڵە کوردەکانی لەتوپەت کرد و بەردەوامە لە رەتکردنەوەی سەربەخۆیی یاخود ئۆتۆنۆمی کلتوری بۆ ئەو کەمینە کوردییەی کە سێ ملیۆن کەسە. ئێرانیش کوردەکانی لە سیستمێکی سیاسیی زۆر مەرکەزیدا قەتیس کردووە.

بۆیە جەنەراڵ بارزانی دەگاتە ئەو بەرئەنجامەی کە بڵێت: خەونە کۆنەکەی کوردستانی گەورە ئێستا مردووە. ئامانجەکانی بە گوتەی خۆی لە عێراقدایە کە حکومەتێکی لاوازتری عەرەب هەبێت کە نەتوانێت دراوسێکانی ناچار بکات کە پرسی نەتەوایەتی کورد سەرکوت بکەن.

کوردستانی عێراق نیشتمانێکی زۆر جوانە و هەژار و دواکەوتووە. بەرزترین لوتکەی چیاکانی زاگرۆس لە وەرزی هاوینیشدا بەفریان پێوەیە. جۆگەلەکان بەناو دۆڵەکاندا خورەیان دێت و بە بەنداوەکاندا تێپەڕ دەبن تا دەگەنە دەشتە رووتەنەکان، کە تیایدا گەورەترین شارە کوردییەکان جێگیربوون.

لە دەشتەکاندا سوپای عێراقیشی لێیە، شارە کوردییەکانی کۆنترۆڵ کردووە و بە وتەی کوردەکان بە بێ دەنگی سەرقاڵی دروستکردنی یەکەی هەلیکۆپتەر و پەڕەشوتەوانە، کە رەنگە لە مانگی ئازاری داهاتوودا کە کاتی

جێبەجێکردنـی ئۆتۆنۆمییـە بەڵێندراوەکەیـە بخرێنـە گـەڕ.

کـوردەکان بۆچوونـی خۆیـان سـەبارەت بـە چۆنێتـی ئۆتۆنۆمییەکـە داوەتـە بەغـدا، بـە گوتـەی سـەرکردەیەکی سیاسـیی کـورد مەحمـوود عوسـمان و حەبیـب کەریـم، ئـەوان پێشـنیارییان کـردووە کـە ئەنجومەنێکـی یاسـادانان بـۆ کوردسـتان هەڵبژێردرێـت کـە دەسـەڵاتێکی ڤیتـۆی سـنورداری بەسـەر چەنـد بڕیارێکـی حکومەتـی ناوەندیـدا هەبێـت.

جەنـەراڵ بارزانـی هیـچ هیوایـەک نابینێـت کـە داواکارییەکانـی کـورد قبـوڵ بکرێـن، ئـەو ئامادەیـە بەردەوامیـی بـە وتووێژەکـە بـدات بـۆ ئـەوەی کاتـی دەسـت بکەوێـت و هێزەکانـی کۆبکاتـەوە.

جەنـەراڵ بارزانـی دانـی بـەوەدا نـا کـە هێزەکانـی یارمەتـی سیاسـیی و سـەربازییان لـە ئێـران وەرگرتـووە، بـەڵام ڕەتـی کـردەوە وردەکاری زیاتـر بـدات.

چەنـد ئاماژەیـەک هـەن کـە ناوبـراو هەندێـک یارمەتـی سـەربازیی و دارایـی لـە ئیسـرائیل وەرگرتبێـت. کاتێـک لـەم بارەیـەوە پرسـیاری لـێ کرا، بەشـێوەیەکی چاوەڕواننەکـراو گـوێی ڕاگـرت و دواجـار گوتـی: "هەندێـک شـت هەیـە کـە لەوانەیـە ڕاسـت بـن، بـەڵام وا باشـترە کـە قسـەیان لەبـارەوە نەکرێـت".

لەگـەڵ ئەوەشـدا بارزانـی بـە ئاشـکرا دانـی بـەوەدا نـا کـە ئامادەیـە یارمەتییەکانـی ئەمریـکا لـە ڕێگـای ئێـران یـان ئیسـرائیلەوە وەربگرێـت.

ئـەو دەڵێـت: "ئەگـەر ئەمریکییـەکان ئـەم کارە بـە کارێکـی لۆجیکـی و کردەنـی بزانـن، ئـەوا ئێمـە قبووڵـی دەکەین. بـەڵام وا باشـترە کـە ویلایەتە یەکگرتـووەکان ڕاسـتەوخۆ یارمەتییەکـە بدات".

لیژنەی ئامادەکاریی پارتی شۆڕشگێڕی کوردستان
٢٦ی حوزەیرانی ١٩٧٣

پارتـــی شۆڕشـــگێڕانی کوردســـتان لـــە بڵاوکردنـــەوەی ئـــەم چاوپێکەوتنـــە ڕۆژنامەوانییـــەدا جەخـــت لـــە هەڵوێســـتە ڕەواکـــەی دەکاتـــەوە بەرامبـــەر بـــە ملکەچبوونـــی ڕەهـــای بارزانـــی بـــۆ ئیمپریالیـــزم لەژێـــر ســـەرکردایەتی ویلایەتـــە یەکگرتووەکانـــدا، هەروەهـــا دەربـــارەی بازرگانیکردنییـــەوە بە مەســـەلەی کوردەوە و، خســـتنەڕووی بابەتەکـــە لـــە مەزاتخانـــە نێودەوڵەتییـــەکان و، دانانـــی لـــە خزمـــەت بەرژەوەندیەکانـــی ئیمپریالیزمـــدا و، دژایەتیکردنـــی بزووتنـــەوە ڕزگاریخوازەکانـــی کـــورد بەهـــۆی بیروبـــاوەڕە پێشـــکەوتنخواز و دیموکراتیەکەیانـــەوە. لەبـــەر ئـــەم هـــۆکارە بارزانیـــی جەنگـــاوە و تـــا ئێســـتاش دەجەنگێـــت دژ بـــە هەمـــوو ئـــەو کەســـە ڕاســـتگۆ و پێشـــکەوتنخوازانەی کـــە لـــە ڕیزەکانـــی شـــۆڕشـــی کـــورددان، یاخـــود لـــە ڕیزەکانـــی پارتـــی شۆڕشـــگێڕی کـــورددان کـــە پارێـــزی ڕاســـتەقینەی گەلـــی کـــورد و بزوتنـــەوە ڕزگاریخوازەکەیەتـــی.

ئەمـــە یەکەمجـــار نیـــیە بارزانـــی لێدوانـــی لەمجـــۆرە دەدات. ڕۆژنامـــە ناوەندییەکەیـــان لەپێـــش ئـــازاری ١٩٧٠دا لێدوانـــی دیکـــەی لەمجـــۆرەی بڵاوکردووەتـــەوە. بـــەڵام ئەمجارەیـــان بوێرییەکـــی زیاتـــری نیشـــان داوە چونکـــە ناســـنامەی ڕاســـتەقینەی خـــۆی هەڵماڵیـــوە .

بارزانـــی گوتوویەتـــی "وا پێدەچێـــت عەرەبـــەکان سیاســـەتی نـــە شـــەڕ و نـــە ئاشـــتییان بـــەلاوە پەســـەند بێـــت ...". ئەگـــەر ئێمـــە بارودۆخـــی کوردســـتانی عێـــراق لەبەرچـــاو بگریـــن ئـــەوا بـــە ڕوونـــی دەبینیـــن کـــێ ســـود لـــەم سیاســـەتی نـــە شـــەڕ و نـــە ئاشـــتییە دەبینێـــت لـــە کوردســـتاندا. ئەوکەســـەش بارزانیـــی و تاقمەکەیەتـــی

چونکە لەڕێگەی سیاسەتێکی لەمجۆرەوە دەتوانێت دەسەڵاتی ڕەها بەسەر کوردستانی عێراقدا بسەپێنێت و بەوجۆرەی حەزدەکات بەڕێوەی بەرێت، جگە لەمەش، حکومەتی عێراق بڕێکی خەیاڵی دەداتێ بە ناوی جیاجیاوە هەر لە نەسرییەوە بۆ بارەگاکانی تاوەکوو موچەی پاسەوانی سنور، نەسرییە بۆ پێشمەرگە دورخراوەکان و بۆ خێزانی ئەوانەی لە شەڕەکاندا کوژراون، ئەمە سەرەڕای ئەو کۆمەکە داراییە دەرەکییانەی کە پێش بەیاننامەکەی ئازار و تائێستاش وەریدەگرێت ..

کەواتە، بارزانی چاوەڕوانی چی دەکات (شەڕێکی دیکە لەنێوان کورد و عەرەبدا)، لە کاتێکدا دەسەڵات لە کوردستان تەنیا و تەنیا دراوەتە دەست خۆی تاوەکوو لە ڕێگەی کوشتن و وەدەرنانی خەڵکەوە وێرانی بکات؟ پێدەچێت ئەم چاوەڕوانییانەی لە بازنە ئیمپریالیست و زانۆینیستەکانەوە پێگوترابێت کە حەز ناکەن ئارامیی و یەکڕیزی نەتەوەیی کورد ببینن و نایانەوێت کورد بە مافە یاساییەکانی خۆی لە عێراقدا شاد بێت.

بە پێی لێدوانەکەی بارزانی: "ئامانجەکانی تەنیا لە عێراقدا دەبینرێن". ئێمە هیچ گومانمان لەو ڕاستییە نییە کە بارزانی هیچ ئامانجێکی نییە ... ئامانج ئەو ئاوات و ویستە نەتەوەییانەیە کە ئەگەر ئەو هەیبووایە دەبوو بەشەکانی دیکەی کوردستانیش لەبەرچاو بگرێت کە تائێستاش کورد تیایاندا لە سادەترین مافە نەتەوەییەکان و مافەکانی مرۆڤ بێبەشن، بە پێچەوانەی ئەو پارچەیەی کوردستانەوە کە کەوتووەتە ناو کۆماری عێراق و کورد مافی نەتەوەیی گەورەی پێ دراوە و، لەڕێگەدایە کە لە چوارچێوەی کۆماری عێراقدا ئۆتۆنۆمی بەدەست بهێنێت، داوا جددییەکەی بارزانی بۆ ئەمریکا کە بە ناوی "نەتەوەی بچوکی کورد کە لە خەڵکانی زوڵم لێکراو و هەژار پێکهاتوون" بۆ درێژکردنەوەی هاوکاریی، ئامانج لێی کەڵەکەکردنی زیاتری پارەیە لە بانکەکانی جیهان بۆ تێرکردنی تەماحەکەیەتی کە کۆتایی نایەت ..

سەبارەت بە "رەتکردنەوەی ئەو خۆماڵیکردنە لە ناکاوەی کە لە کێڵگە نەوتییەکانی کەرکوک لە مانگی حوزەیراندا ئەنجامدرا"، ناوبراو بەڵێنی داوە هەرکاتێک دەستی بەسەردا بگرێت - بە هاوکاری ئەمریکا- بیگەڕێنێتەوە بۆ کۆمپانیایەکی ئەمریکی، ئەمەش شتێکی تازە نییە چونکە دوژمنایەتییەکەی ناوبراو بۆ بزوتنەوەی رزگاریخوازی کورد و بۆ هەموو شتە پێشکەوتنخوازەکان وای کردووە ببێتە جمکی ئەو کۆمپانیا ئیمپریالیستانەی کە هۆکاری سەرەکی ئەو نەهامەتییانەن کە لە مێژووی نوێدا بەسەر کورددا هاتوون.

سەبارەت بە راگەیەنراوی جەنگاوەرانی چیاکان، رۆژنامەنوسەکە دەڵێت "ئێمە لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا یەکێکین لە بکەرەکان .. کورد بە توندی دژی بڵاوبوونەوەی کاریگەری رووسیایە .. ئەوان برێکی زۆری سوپای عێراق ناچار دەکەن کە کات و پارە و سەرچاوەیەکی زۆر لە بەرزاییەکانی کوردستاندا سەرف بکات".

بزوتنەوەکەی بارزانی وەکوو پێکهێنەرێکی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست، وەکوو لەوەرگایەک بۆ ئیمپریالیزم و بەکرێگیراوەکانی، هەروەها ئەو دوژمنایەتییەی کە بەرامبەر بە کاریگەریی رووسیا هەیەتی - کە لە کوردستانی عێراقیشدا بوونی نییە و- ئەو سەرنج و پەرتکردنەی سوپای عێراق کە هەموو وزەکانی لە شەڕی براکوژیدا سەرف بکات، هەموو ئەم شتانە ئەوەن کە بارزانی لەپشت بزوتنەوە خێڵەکییەکەوە دەیخوازێت. بەدیهێنانی ئۆتۆنۆمی بۆ کورد و دیموکراسیی بۆ عێراق شتێکە هەرگیز بە مێشکی بارزانیدا نایەت. دەستکەوتی لەم جۆرە بە پاڕانەوە لە ئەمریکا کە دوژمنی خەڵک و بزوتنەوە رزگاریخوازەکانە بەدەست ناهێنرێت ..

کۆمەڵانی خەڵکی شۆڕشگێڕ، پیلانی ئیمپریالیستەکان و زایۆنیستەکان و بەکرێگیراوانی دواکەوتووخوازیی و هاوپەیمانە دوژمنکارەکان لە دژی کۆماری عێراقمان یەکیان گرتووە بۆ ئەوەی حکومەتە پێشکەوتنخوازەکەی

عێراق رابماڵن و کاریگەریی خۆیان لە رێگای کۆمپانیا نەتەوە قۆرخکارەکانەوە بسەپێنن کە سامانەکانمان دەدزن و و بە دەستکەوتەکانی گەلی عێراقمان "کورد و عەرەب" نارەحەتن، بۆیە پێویستە هەموو هێزە پێشکەوتنخوازەکان لە یەک بەرەدا یەکبگرن دژی ئەم پیلانانە و خۆیان رێکبخەن و پەلە بکەن لە دامەزراندنی بەرەیەکی نیشتمانیی پێشکەوتنخوازدا، راگەیەندراوەکەی ئازار وەک خۆی جێبەجێ بکەن، ئۆتۆنۆمی بە کوردستانی عێراق ببەخشن لە رێگای کۆمەڵانی خەڵکی شۆڕشگێڕەوە نەوەک لە رێی هێزە دواکەوتووخوازەکەوە کە دژی رێوشوێنە شۆڕشگێڕەکان و هەموو چارەسەرێکی ریشەیی کێشەکانە.

لیژنەی ئامادەکاریی پارتی شۆڕشگێڕی کوردستان
٢٦ی حوزەیرانی ١٩٧٣

نهێنی
باڵیۆزخانەی شاهانەی سوید
هۆبەی بەرژەوەندییەکانی بەریتانیا
بەغدا

بەڕێز جی. ئێس بێرتن
بەشی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست
وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنوێڵز
لەندەن
رۆژ: ٢٨ی حوزەیرانی ١٩٧٣

بەڕێز گراهام،
عێراق - کورد

١. هەندێ ورتەورت لەبارەی ناکۆکی لەنێوان بەعس و کوردەکاندا لەئارادایە.

٢. راپۆرتە پچڕپچڕەکان لەبارەی شەڕەکان لە باکوردا ماوەیەکە دەگەنە جێ. لە ناوەڕاستی ئایاردا وەزیری رۆشنبیریی ئەڵمانیای خۆرئاوا کاتێ سەردانی شارۆچکەی عەین سفنەی دەکرد، ئەوا خۆی لەناو ئابلۆقەی پەنجا چەکداری کورددا بینییەوەو، کاتێ (کارتڕایت) هەوڵی دا سەردانی هەمان شوێن بکات لە میانەی گەشتێکی بارزگانیدا لە ٥ی حوزەیراندا،

ئـەوا شـۆفێرەکەی ئامۆژگاریـی کـرد کـە ئـەو کارە نـەکات و پێـی گوتبـوو: بـۆ یارمەتیدانــی خەڵـک چــەک هێنراوەتــە نزیکــی شــارەکان.

٣. بـاس لــەوە دەکرێـت لــە رۆژی ٢٠ی حوزەیرانـدا دوو فرۆکــەی میـگ بـە ناپاڵـم هێرشـیان کردۆتـە سـەر گوندێـک لـە نزیـک سنڵێ (Sinle).

٤. دیـارە جەنـەراڵ بارزانـی چاوپێکەوتنێکـی ئەنجامـداوە لەگـەڵ پەیامنێرێکـی ئەمریکیـدا بەنـاوی هۆگلانـدەوە، کـە تیایـدا باسـی لـە هەڵگیرسـانی شـەڕێکی دیکـە کـردووە لەنێـوان کـورد و بەعسـدا و، بانگێشـتی ئەمریکییەکانـی کـردووە کـە یارمەتـی کـورد بـدەن و ئەگـەر پێویسـتی کـرد یارمەتییەکـە بـا لـە ڕێگـەی ئێـران و ئیسـرائیلەوە بێـت.

٥. تــا ئێســتا بەعــس بــە هێواشــیی بەرامبــەر بــەم هێرشــە یەکلایەنەیــە کاردانـــەوەی نوانـــدووە. حزبـــی شۆڕشـــگێڕانی کـــورد (کـــە نەیـــاری پدکـــە) ڕاگەیەنراوێکیـــان بـــڵاو کردۆتـــەوە کـــە وتارەکـــەی هۆگلانـــد ڕەت دەکاتـــەوە و، ئەلســـەورە ئـــەو وتـــارەی بـــە زمانـــی عەرەبـــی بـــڵاو کردۆتـــەوە و داوای ڕونکردنـــەوەی لـــە بارزانـــی کـــردووە.

(تـا ئێسـتا لـە ئەلتەئاخیـدا کـە ڕۆژنامـەی پدکـە، هیـچ کاردانەوەیـەک نەبـووە، بـەڵام لـە سـەروتارێکی پڕلەکینـەدا کـە لەبـارەی سـەردانەکەی سـەرۆک بەکـر بـۆ بولگاریـا و پۆڵەنـدا بڵاوکراوەتـەوە پێشـنیاری ئـەوەی تێـدا هاتـووە کـە دەبـو تیمەکـەی سـەرۆک لـە عـەرەب و کـورد پێـک بهاتبایـە.)

دڵسۆزی هەمیشەییت،

ئای. مەککلۆنی

وەرگێڕانی ئەلتەئاخی رۆژی ١ی تەموزی ١٩٧٣
ڕوونکردنەوەیەک بۆ رای گشتی عێراق و عەرەب
سەبارەت بە لێدوانێک کە دراوەتە پاڵ سەید ئەلبارزانی

سەرچاوەیەکی ڕێگەپێدراو لە مەکتەبی سیاسیی پارتی دیموکراتی کوردەوە ئەم لێدوانەی بە رۆژنامەکەمان راگەیاند:
رۆژنامەی ئەمریکان هێراڵد تریبیون، لە ژمارەی رۆژی ٢٢ی حوزەیرانی ١٩٧٣ دا لێدوانێکی بەناوی سەید ئەلبارزانی، سەرۆکی پارتی دیموکراتی کوردمانەوە لەلایەن جیم هۆگلاندی پەیامنێرییەوە بڵاو کردۆتەوە.

بۆ ڕوونکردنەوەی راستییەکان، ئێمە رایدەگەیەنین کە ئەو وتووێژەی کە لەگەڵ پەیامنێری ناوبراودا هەبووە سەبارەت بووە بە رێکەوتنەکەی ئازار و راددەی جێبەجێکردنەکەی، هەروەها ئەو لەمپەڕانەی لەبەردەم جێبەجێکردنەکەدان، بارودۆخی گەلی کوردمان لە عێراق و ئەو کێشە و دواکەوتویی و بێبەشییانەی پێوەی دەناڵێنن باس کرا، هەروەها باس لە پێویستبوونی کوردستان بە پەرەپێدان و بەرزکردنەوەی ستانداردی کلتوری رۆشنبیریی و کۆمەڵایەتیی هاووڵاتییانی کرا.

ئەو بابەتانەی دیکەی لە لێدوانەکەدا هاتووە و دراوەتە پاڵ سەید ئەلبارزانی، هەرگیز باسیان لێوە نەکراوە.
ئومێدەوارین هەمووان لەوە تێ بگەن کە بۆچوونەکانی بارزانی لە رابردودا روون و راستگۆیانە بووە سەبارەت بە پەیوەندییە برایانەکەی

نێــوان عــەرەب و کــورد و، هەروەهــاش دەمێنێتــەوە، هەروەهــا هەوڵەکانــی ناوبـراو لەپێنـاو تۆکمەکردنـی برایەتـی نێـوان ئـەو دوو نەتەوەیـە لەسـەر بنەمـای دانپیانانــی مافــە نەتەوەییەکانــی گەلــی کوردمــان لەچوارچێــوەی یەکێتیــی نیشــمانییدا بــەردەوام دەبێــت.

بروامــان وایــە کــە خســتنە پاڵــی لێدوانــی لەمجــۆرە بــە ســەید ئەلبارزانــی، ئـەوا کار ناکاتـە سـەر ئـەو هەوڵـە راسـتگۆیانەیەی کـە لـە پێنـاو جێبەجێکردنـی رێکەوتنەکـەی ئـازار و، پتەوکردنـی یەکێتیـی نیشـتمانیی و، بەهێزکردنـی برایەتـی راسـتەقینە لەنێـوان عـەرەب و کـورد و کەمـە نەتەوەییەکانـی تـردا دەیـدات.

باڵیۆزخانەی شاهانەی سوید
هۆبەی بەرژەوەندییەکانی بەریتانیا
بەغدا

بەڕێز جی. ئێس بێرتن
بەشی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست
وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنوێڵز
لەندەن
رۆژ: ٢ی تەموزی ١٩٧٣

بەڕێز گراهام،
عێراق – کورد

١. سەبارەت بە نامەکەی رۆژی ٢٨ی حوزەیرانم، رۆژنامەی ئەلتەئاخی پارتی دیموکراتی کوردستان لێدوانی لەسەر وتارێکی هۆگلاند داوە بەوەی کە زۆرێک لە ناوەڕۆکەکەی بەهەڵە باسکردنە لە بارزانی.

٢. تەواوی وەرگێڕانەکە هاوپێچ کراوە. رستە گرنگەکە کە دەتوانرێت وەکو داواکارییەکەی بارزانی بۆ کۆمەکی ئەمریکا ئاماژەی پێ بکرێت ئەمەیە کە دەڵێت "سەبارەت بەو بابەتانەی دیکە کە لە راگەیەندراوەکەدا هەن و دراونەتە پاڵ سەید ئەلبارزانی، هەرگیز باسیان لێوە نەکراوە".

٣. یەک دوو دیپلۆماتکار لێرە پێشنیاری ئەوەیان کردووە کە: بارزانی لە ئێستادا بۆتە پیاوێکی پیر و رەنگە بە بەراورد بەساڵی رابردو، سیاسەتمەدارێکی ئەوەندە جێی متمانە و شارەزا نەبێت.

دڵسۆزی هەمیشەییت،

ئای. مەککلۆنی

کۆتایی

وێنەیەک بۆ: بەڕێز تاران

جی پی ئێس ١٥٠
بەپەلە
سی ئەی تی ئەی
لە تارانەوە ٠٢١٠٠٠٢
نهێنی
بەپەلە: بۆ وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنوێڵز ژمارە ٥٥٢ ی ٢ی تەموزی ١٩٧٣

راپۆرتتان ژمارە ٣٣٣: ناوخۆی عێراق

١. راپۆرتە رۆژنامەییەکان لەبارەی شەڕی چرِوپرِی نێوان کورد و عێراقییەکان لە باشترین حاڵەتدا زیادەرِەوییەکی زۆری تێدایە و لە خراپترین حاڵەتیشدا هەڵە و دروستکراوە. ئێمە دەزانین کە رۆژنامە ئێرانییەکان پێیان گوتراوە کە ئەم شتانە دروست بکەن، بەلاّم بە روونی نازانین هۆکاری ئەم کارە چییە. رەنگە بۆ ئەوەی بێت کە عێراقییەکان تێ بگەیەنن کە کارتی کورد هێشتا لە دەستی ئەماندایە، ئەمەش لەپێناو بەهێزکردنی پێگەی مامەڵەکردنی ئێران لە دانوستانەکانی داهاتویاندا لەگەڵ عێراق.

٢. لە وەلاّمی پرسیاری رۆژنامەکاندا هێڵێکی بێلایەنمان گرتووە و گوتومانە کە هیچ بەڵگەیەکمان لەلا نییە کە بڵێین: شەڕەکە لە کاتی ئاسایی زیاتر بووە!، جار جارە لێرەو لەوێ شەڕ لەنێوان کورد و هێزەکانی حکومەتدا رودەدەن.

٣. مانشـێتی ئەمـڕۆی ڕۆژنامـەکان لەبـارەی هەوڵـی کودەتایەکـەوەن کـە لـە عێـراق ئەنجـام دراوە بـەڵام بـە ئاشـکرا دەردەکەوێـت کـە ئـەم ڕاپۆرتانـە هیـچ نەکەوتونەتـە ژێـر کاریگەریـی ئێرانییەکانـەوە. ئـەوان لـە بەیروتـەوەن و ڕاگەیەنـدراوە فەرمییەکانـی عێـراق بـە بەڵگـە دەهێننـەوە.

ئێلینگوۆرت

دۆسیەکان

MED

PUSD

مستەر پارسنز

مستەر ڕۆز

بەشی هەواڵ

نهێنی
باڵیۆزخانەی شاهانەی سوید
هۆبەی بەرژەوەندییەکانی بریتانیا
بەغدا

بەڕێز جی. ئێس بێرتن
بەشی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست
وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنویڵز
لەندەن
رۆژ: ٦ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٣

بەڕێز گراهام،
ئۆتۆنۆمی بۆ کورد

پێدانی ئۆتۆنۆمی بە کورد لە ١١ی ئازاری ١٩٧٠دا بە سەختترین و گرنگترین کێشە دادەنرێت کە لە ئێستادا حکومەتی بەعس لە بەغدا روبەڕوی دەبێتەوە. پوختەیەکی زۆر باشی هەڵوێستی هەردو لایەنەکە لە ناو بڵاوکراوەی "جیهانی عەرەبی"دا لە رۆژی ١٤ی ئەیلولی ١٩٧٣دا بڵاو کراوەتەوە. بۆ ئاسانکردنی ئاماژەپێکراوەکە، نوسخەیەک هاوپێچ دەکەم.

٢. وتارەکە لەو شوێنەوە دەست پێ دەکات کە حکومەت رەشنوسی پلانی ئۆتۆنۆمییەکەی پدکی رەت کردۆتەوە لەسەر ئەو بنەمایەی کە

کوردەکان خوازیار بون یاسا پێشنیارکراوەکانی خۆیان لە ناوچەکانی خۆیان دا کارپێکراو بن، ئەگەرچی لەگەڵ یاساکانی وڵاتدا ناکۆک بن. بەدڵنیاییەوە بەگشتی حزبی بەعس هەمو جۆرە پێشنیارێک رەت دەکاتەوە کە کوردەکان بخاتە پایەیەکی بەرزترەوە یاخود لە ئاستێکدابن کە لە دەرەوەی دەسەڵاتی دەوڵەتی عێراقییەوە بن.

٣. بەدڵنیاییەوە پدکیش "بەشداریکردنی بەرواڵەت"ی لە ئەنجومەنی گەل و بەرەی نەتەوەییدا رەتکردۆتەوە و بەو دەرفەتانە قایل نین کە لە رێگەی ئەنجومەنی وەزیرانەوە خراوەتە بەردەمیان. پێیان وایە: بەشداریکردن لە دامەزراوەی لەمجۆرەدا دەرفەتێکە بۆ بەعس کە کۆدەنگی و پشتیوانیی زیاتر بۆ سیاسەتەکانی خۆی بەدەست بهێنێت. پدک لە خاڵی هێزییەوە قسە دەکات، لەو رووەوە کە هێشتا چەند ناوچەیەکی شاخاوییان لە ناو وڵاتدا بەدەستەوەیە و پێناچێت دەستی لێ هەڵبگرن.

٤. بەڵام لەوەدا کە حکومەتی بەعسیش دەستپێشخەریی و پارەی بەدەستەوەیە ئەوا بەهێزە. ئێستا کە بەرنامەکەی پدک رەت کراوەتەوە، وتەی "کاربەدەستێکی باڵای عێراقی" وەرگیراوە کە دەڵێت "ئێمە بەرنامەکەی خۆمان ئامادە دەکەین" و ئەگەر پێویستیش بکات "لەو شوێنانەی لە کۆنترۆڵی ئێمەدان پیادەی دەکەین. ئەگەر هەندێ ناوچە یاخی بون، ئەوا جڵەویان دەکەین و دەیانهێنینەوە ژێر کۆنترۆڵی دەوڵەت." ئەم لێدوانە توندە ئامادەیی سوپا دەردەخات بۆ بەشداریکردن لە مامەڵەی سەربازییدا.

٥. پێدانی پشکی زیاتر بۆ کورد زیان بە حکومەتی ناوەند دەگەیەنێت، لەو رووەوە کە تا ئێستا رێگەیان داوە زۆرێک لە بەندەکانی مانیفێستۆی ١١ی ئازار جێبەجێ بکرێت. زمانی کوردی لە قوتابخانەکاندا دەگوترێتەوە، ئەو

خێزانانـەی نەهامەتیـان بەدەسـت شـەڕەکەوە چەشـتووە نیشـتەجێ کراونەتـەوە و قەرەبووشـیان پـێ دراوەتـەوە و، لـە ناوچـە کوردییەکانـدا کاربەدەسـتی کـورد دامەزرێنـراون. رەنگـە ئـەم هەنگاوانـە و لەگەڵیـدا پێدانـی دەرفـەت بـە پـدک کـە لـە حکومەتـی ناوەندیـدا بەشـداری بـکات لاوازبونـی پەیوەندییەکانـی نێـوان باڵـی مەدەنـی و باڵـی سـەربازیی حزبـی بەعسـی لـێ کەوتبێتـەوە، و هەروەهـا وای لـە کـورد کردبێـت متمانـەی بەخـۆی زیاتـر بێـت و کەمتـر هاوکاریـی بـکات.

٦. ئەگـەر یەکپارچەیـی حزبـی بەعـس بکەوێتـە مەترسـییەوە، ئـەوا رەنگـە بەعـس بەرنامـەی تایبەتـی خـۆی دابڕێژێـت و پیـادەی بـکات و، گوێ بـەوە نەدات کـوردەکان لـەو ناوچانـەی بەدەسـتیانەوەیە پێـی نـاڕازی دەبـن. ئەگـەری زۆرە ١١ی ئـازاری ١٩٧٤ ئەنجامێکـی لەمجـۆرەی لـێ بکەوێتـەوە. واتـە ئۆتۆنۆمییـەک بـۆ کـورد رابگەیەنـرێ و پیـادە بکرێـت کـە بەعـس بـە مەرجەکانـی قایـل بـن، لەکاتێکـدا بارزانـی و پدکیـش بگەڕێنـەوە بـۆ ناوچـە شـاخاوییەکانی قـەڵای قایمیـان و لـەوێ ببەسـترێنەوە.

دڵسۆزی هەمیشەییت
ئای. مەککلۆنی

ME/4431/A/24

وتوویژ لەبارەی کوردانی عێراقەوە

ئاژانسی ناوخۆی بەغدا

(أ) ٠٥:٢٠ گرینیچ لە رۆژی ١٨ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٣

(ب) ٠٥:٣٠ گرینیچ لە رۆژی ١٩ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٣

دەقی راپۆرتەکە:

دوێنێ کاتژمێر ١٩:٠٠ لە بارەگای ئەنجومەنی نیشتمانی، بەمەبەستی وتوویژکردن لەبارەی ئۆتۆنۆمی کوردستان، کۆبونەوەیەک رێکخرا. کۆبونەوەکە بە بەشداری کۆمەڵێک کەسایەتیی سەربەخۆی کوردی عێراق بوو کە ئەنجومەنی هەرێمی حزبی بەعس بانگێشتی کردبوون. کۆبونەوەکە چوار کاتژمێری خایاند و هەڤاڵ سەدام حسێن جێگری سکرتێری ئەنجومەنی هەرێمی حزبی بەعس و هەڤاڵانی ئەنجومەنی هەرێم: "نەعم حەدید و تایح عەبدولکەریم و، هەڤاڵان ئەندامانی سەرکردایەتی لقی بەغدا" بەشدارییان تێدا کرد. هەڤاڵ غانم ئەلجەلیل (ناوەکە ناڕوونە) کە ئەندامی سەرکردایەتی لقی بەغدا و بەڕێوەبەری گشتی نوسینگەی جێگری سەرۆکی ئەنجومەنی سەرکردایەتیی شۆڕشە، سەرپەرشتی کرد.

جێی وەبیرهێنانەوەیە کە رەشنووسی بەرنامە وتوویژ لەسەرکراوەکە لەلایەن لیژنەی باڵای بەرەی نەتەوەیی و نیشتمانییەوە وتوویژی لەسەر دەکرێت بەمەبەستی گەیشتن بە شێوازێک کە دواتر بخرێتە بەردەم وتوویژکردن لەگەڵ پدک دا.

ئەمە چوارەمین کۆبوونەوەیە کە ئەنجومەنی هەرێمی حزبی بەعس داوای کردووە بەمەبەستی وتووێژکردن لەسەر رەشنووسی یاسای ئۆتۆنۆمی کوردستان. پێشتر سێ کۆبونەوە ئەنجام دراوە کە بیروبۆچونی زیاتر لە ٢٠٠ کەسایەتی سەربەخۆی ناوخۆیی و دەرەکیی لەسەر وەرگیراوە. ئەمڕۆش لە بارەگای ئەنجومەنی نیشتمانی، کۆبونەوەیەکی دیکە ئەنجام دەدرێت. کۆبونەوەکەی ئەمڕۆ بە بەشداریی کەسایەتییە تورکمان و ئاشورییەکان ئەنجام دەدرێت و مەبەست لێی وتووێژکردنە لەسەر بەرنامەی ئاماژەپێکراو.

(ب) دەقی ڕاپۆرتی دەستپێکردن لەلایەن سەدام حسێنەوە:

سەدام حسێن کە جێگری سەرۆکی ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش و جێگری سکرتێری ئەنجومەنی سەرکردایەتی حزبی بەعسە گوتوویەتی: ئەوە حساباتێکی کۆنە کە دەڵێت عێراق یەکە و نەتەوەکەشی یەک نەتەوەیە. ئەم لێدوانە لە میانەی ئەو وتارەیدا بوو کە ئاراستەی کۆبونەوەیەکی دوێنێ شەوی بارەگای ئەنجومەنی نیشتمانی کرد کە بەمەبەستی وتووێژکردن لەسەر بەرنامەی ئۆتۆنۆمی بۆ برا کوردەکانمان ئەنجام درا بوو. کۆبوونەوەکە لەلایەن سەرکردایەتی هەرێمی حزبی بەعسەوە داوا کرابو و هەریەک لە نەعیم حەداد ئەندامی ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش و چەند ئەندامێکی سەرکردایەتی لقی بەغدا و زیاتر لە ٢٠٠ کەسایەتی تورکمان و ئاشوریی نیشتمانپەروەر بەشدارییان تێدا کرد.

سەدام حسێن لە وتارەکەیدا جەختی لەوە کردەوە کە وتووێژە کراوەکەمان لەبارەی بەرنامەی ئۆتۆنۆمی بۆ گەلی کورد بەرئەنجامی ئەم چەمکەیە. ئەمە بەرنامەیەکە کە پەیوەندی بە هەموو عێراقییەکانەوە هەیە بەبێ هەڵاوێرکردن و یەکێکە لەو رێکارانەی کە یەکێتیی نیشتمانیی بەهێزتر دەکات و ئامانجیش لێی بەدیهێنانی ئەو داهاتووە باشترەیە کە بۆ هەموو گەلەکەمانی دەخوازین.

حسێن ڕوونی کردەوە: هەموو هاووڵاتییەک، سەر بە هەر نەتەوەیەک

بێت، کە ئامانجی یەکەمی ڕێزگرتن نەبێت لە براکانی تری لە نەتەوەکانی تر، ئەو کەسە ناتوانێت خزمەتی ئەم گەلە بکات و دواجار زیانێکی گەورە بە گەلەکەی و نیشتمانەکەی دەگەیەنێت. حسێن بەشدارییە راستگۆییانە نەتەوەییەکەی بۆ وتووێژکردن لە بەرنامەی ئۆتۆنۆمییەکە بەرز نرخاند. ناوبراو رایگەیاند: ئەم کۆبوونەوانە نەک تەنیا زامنی ئەوە دەکات باشترین رێکار بۆ بەها و ئامانج و یەکێتیی نیشتمانیی و هەروەها بۆ بەرنامەی ئۆتۆنۆمییەکەی گەلی کوردمان هەڵبژێرین، بەڵکو ڕەگ و ڕیشەی متمانە لەنێوانماندا بەهێز دەکات، یەکڕیزیی و یەکێتیی و برایەتیی قوڵتر دەکاتەوە و درز و جیاوازییە حزبایەتییەکان ناهێڵێت و زۆر شت دەهێنێتە ئاراوە کە خزمەت بە بەرژەوەندییەکانی نیشتمان دەکات.

سەدام حسێن لەجیاتی ئەنجومەنی هەرێمیی حزبی بەعس سوپاسگوزاریی خۆی بۆ هەموو بەشدارانی وتووێژەکە دوپات کردەوە و، بەوە کۆتای بە وتارەکەی هێنا کە متمانەیەکی بەهێز و گەشبینییەکی گەورەی بە داهاتویەکی پرشنگدار هەیە. ناوبراو گوتی: ئێمە هەموومان سەربازی وەفاداری بەرژەوەندییەکانی هەموانین.

بەشدارانی کۆبونەوەکەی دوێنێ کە زیاتر لە سێ کاتژمێری خایاند، ئەو بەشدارییە مەزنەیان بەرز نرخاند کە شۆڕشی عێراق لە جەنگی چارەنوسدا پێشکەشی کردووە و لە سڕینەوەی دوایەمین بەرژەوەندیی ئیمپریالیزم لە سەرچاوە نەوتییەکانماندا خۆی دەبینێتەوە و، هەروەها بە پێزانینەوە باسیان لە بەشداریی تەواوی سوپا قارەمانەکەی عێراقیەکان لە جەنگی دژی دوژمنی زایۆنیستدا کرد.

جێگەی بەبیرهێنانەوەیە کە کۆبونەوەکەی دوێنێ، پێنجەمین کۆبوونەوەی ئەو زنجیرە کۆبوونەوانەیە کە بەمەبەستی وتووێژکردن لەسەر ڕەشنوسی بەرنامەی ئۆتۆنۆمی دەبەسترێت و دواتر ئەو ڕەشنوسە دەخرێتە بەردەم لیژنەی باڵای بەرەی نەتەوەیی و نیشتمانیی و، دواجار ڕێکارەکە لەگەڵ پدک گفتوگۆی لەسەر دەکرێت.

نهێنی
باڵیۆزخانەی شاهانەی سوید
هۆبەی بەرژەوەندییەکانی بریتانیا
بەغدا

بەڕێز جی. ئێس بێرتن
بەشی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست
وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنوێڵز
لەندەن
ڕۆژ: ٢٠ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٣

بەڕێز گراهام،
عێراق- کورد

سەرەڕای شەڕ لە ناو خۆرهەڵاتی ناوەڕاست، ئەوا لە بەغداش هەوڵەکان بەردەوامن بۆ ئەوەی لە مانگی ئازاری داهاتوودا بناغەیەک بۆ ئۆتۆنۆمی کوردان بدۆزنەوە.

٢. لە ڕۆژانی ١٧ و ١٨ی تشرینی یەکەمدا، سەدام حسێن کۆبونەوەیەکی ئەنجامدا لەگەڵ "لایەنە جێی بایەخە" پاڵێوراوەکاندا. لە ڕۆژی ١٧ی تشرینی یەکەمدا نزیکەی ٢٠٠ نوێنەری کورد بۆ ئەنجومەنی نیشتمانی بانگ کران، و لە ڕۆژی ١٨ی تشرینی یەکەمدا هەمان ژمارە لە ئاشوری و تورکمانەکان

بانگکـران. ئەنجامـی کۆبونـەوەکان نەزانـراوە، بـەڵام پێـش ئـەوان ڕۆژنامـەی "ئەلتەئاخـی" پـدک سـکاڵای ئـەوەی دەکـرد کـە بەشـدارەکان نوێنـەر نیـن، و زۆرێـک لـە کەسـایەتییە خـاوەن کاریگەرییـەکان لـە لیسـتەکەدا دەرهێنـراون.

٣. ئەلتەئاخـی لـە ڕۆژی ١٦ی تشـرینی یەکەمـدا شـێوازی نوسـخەی ڕوانینـی پدکـی لـە بـارەی کوردسـتانەوە بـڵاو کـردەوە. دەبێـت ئـەم دەسـتورە بـەلای حکومەتــەوە قبوڵنەکــراو بێــت چونکــە داوای جێگرێکــی ســەرۆک کۆمــاری کـورد دەکات کـە لەلایـەن ئەنجومەنـی یاسـادانانی هەرێمییـەوە لەگـەڵ دادگـای بـاڵای دەسـتورییدا هەڵبژێردرێـت، کـە ئەندامەکانیـان بەیەکسـانی لـە ئەندامانـی حکومەتـە هەرێمییەکـە و حکومەتـی ناوەنـدی پێـک هاتبێـت. مـن دەقی سـەرەتایی وەردەگێـڕم و هاوپێچـی دەکـەم.

٤. پێشـهاتەکانی دیکـە سـەبارەت بـە کـورد لـەم چەنـد هەفتەیـەی ڕابـردودا بریتیــن لــە دانانــی کوردێــک کــە موحســین دزەییــە وەک وەزیــری کار و نیشـتەجێکردن. ئـەو لـە سـاڵی ١٩٦٩دا بـۆ ماوەیەکـی کـەم وەزیـری پەرەپێدانـی باکـور بـوو، بـەڵام لـە گۆڕانکارییـە وەزارییەکانـی تەمـوزی ١٩٦٩دا لادرا. لـە سـاڵی ١٩٧٠دا وەکـو باڵیـۆزی عێـراق لـە چیکۆسـلۆڤاکیا دەسـتنیشـان کـرا و لـە سـاڵی ١٩٧٢دا گواسـترایەوە بـۆ کەنـەدا.

٥. هەروەهـا ڕاپۆرتـی بـەردەوام هـەن لەبـارەی پێکدادنـی چەکـداری لەنێـوان کـورد و ئاشـورییەکان لـە سـنجار و دهـۆک.

دڵسۆزی هەمیشەییت،

ئای. مەککلۆنی

نهێنی
باڵیۆزخانەی شاهانەی سوید
هۆبەی بەرژەوەندییەکانی بریتانیا
بەغدا

بەڕێز جی. ئێس بێرتن
بەشی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست
وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنوێڵز
لەندەن
راپۆرتمان: ٢/١
رۆژ: ٢٠ی تشرینی دووەمی ١٩٧٣

بەڕێز گراهام،
عێراق: کورد

لە رۆژنامەی (رێگای گەل)ی شیوعییەکاندا لە رۆژی ١١ی تشرینی دووەم باس لەوە کراوە کە فەرماندەیی هێزە چەکدارەکانی پدک فەرمانێکیان دەرکردووە کە شیوعییەکان چەک بکەن و بیانبەزێنن. بەپێی راپۆرتەکان چەکدارەکانی کورد لەنزیک ئەو شارانە کۆبوونەتەوە کە شیوعییەکان و پشتیوانەکانیانی لێن. کوردەکان تۆپ و هاوەنیان پێیە. رۆژنامەکە ژمارەی کوردەکانی لە شاری دەربەندیخان بە ٢٥٠٠ چەکدار خەمڵاندووە کە چوار سەربازی کورد سەرکردایەتییان دەکەن بەناوەکانی: فەتاح ئاغا، حەمە

شـــەمێران، ســـاڵح بیـــداوی و مـــولازم نـــەوزاد.

٢. لەکاتـــی کۆبونەوەکانـــی نێـــوان بەعـــس و کوردەکانـــەوە لـــە ناوەڕاســـتی مانگـــی تشـــرینی یەکەمـــدا، لـــە ناوچەکـــە هیـــچ شـــتێک نەبیســـتراوە لەبـــارەی کێشـــەکانی ئـــەو دەســـتورە پەســـەندکراوەی کـــە بـــۆ ئۆتۆنۆمـــی کـــورد لـــە ١١ی ئـــازاری ١٩٧٤دا ڕاگەیەنـــراوە. حزبـــی بەعـــس پێشـــنیارەکەیان ئاشـــکرا نەکـــردووە.

٣. بەدڵنیاییـــەوە، پێشـــنیارە دورودرێژەکـــەی کـــوردم لەبەردەســـتدایە، هـــەروەک چـــۆن لەگـــەڵ نامەکـــەی ڕۆژی ٢٠ی تشـــرینی یەکەممـــدا هاوپێـــچ کـــراوە.

دڵسۆزی هەمیشەییت،

ئای. مەککلۆنی

بەڕێز جی. ئێس بێرتن

بەشی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست

وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنوێڵز

لەندەن

ڕاپۆرتمان: ٢/١

ڕۆژ: ٥ی کانونی یەکەمی ١٩٧٣

بەڕێز گراهام،

کورد و شیوعییەکان:

پدک و حزبی شیوعی ڕێک کەوتوون کە بە دانوستان جیاوازییەکانیان چارە بکەن. نوسخەیەک لەو ڕاگەیەنراوە هاوبەشە هاوپێچ دەکەم کە لە ڕۆژی ٢٠ی تشرینی دووەمدا بلاَویان کردۆتەوە و تیایدا ڕێککەوتون کە کار بکەن بۆ "بەرەوپێشبردنی پەیوەندییەکانیان لەداهاتودا" و هەروەها بۆ "پتەوکردنی پەیوەندییەکانی نێوانیان لەگەڵ هێزە نەتەوەییەکانی دیکە، بەتایبەتی ASBP".

هیچ زانیارییەکی دیکەم لەلا نیە لەبارەی ئەوەی ئەم ئاشتەواییە سەختە چۆن هێنراوەتە کایەوە یاخود تاچەند هیوای بەردەوامبونی هەیە. کەشوهەوا بۆ شەڕکردن لە چیاکاندا بەرەو ساردبون دەچێت. هەرچەندە هیچ ئاماژەیەک بۆ بەشدارییکردنی سوپا لەبەردەستدا نییە، بەڵام لەوانەیە خراپیی کەشوهەوا و گوشاری سەربازی هەردولای ناچار کردبێت کە لەگەڵ بەردەوامبونی ناکۆکییە ڕاستەقینەکەیاندا، قایل بن بەوەی ماوەیەک لە ئاشتیدا بن.

ئای. مەککلۆنی

بەڵگەنامەکانی ساڵی ١٩٧٦

نهێنی*

ژمارە ٢٤٥/٣

مستەر ویەر

سێر ئەی. دەف

عێراق و کوردەکان

١. لەپاش گەڕانـەوەی مسـتەر ئێنالـس لـە مانگـی تشـرینی دووەمـدا لـە عێراق و دوای کۆبوونەوەکـەی، سـێر ئـەی. دەف داوای لـێ کـردم لـەوە دڵنیاببمـەوە کـە ئایـا هیـچ چالاکییەکـی IRD هەبـووە کـە بـە هەرشـێوەیەک بێـت بووبێتـە هـۆی ئـەوەی کـە عێـراق بریتانیـا بـە پشـتیوانیکردنی کـوردە یاخی‌یـەکان تۆمەتبـار بـکات یـان نـا.

٢. IRD پێـی گوتیـن: کـە بابەتەکانیـان لـە سـاڵی ١٩٧٤دا تەنیـا لـە سـێ بابەتـدا سـنوورداربووە لەبـارەی پلانەکانـی یەکێتـی سـۆڤێت بـۆ حزبـی شـیوعی عێراقـی (حشـع) کـە وەکـوو ڕێگەیـەک بەکاریـان بهێنێـت لەنـاو ڕەوتـی نەتەوەخـواز و نەتەوەییـە پێشـکەوتنخوازەکاندا کـە حزبـی بەعـس تیایـدا باڵادەسـتە. لـەم بابەتانـەدا بـاس لـە پەیوەندییەکانـی یەکێتـی سـۆڤێت کـراوە لەگـەڵ حشـع و حزبـی بەعسـدا لەچوارچێـوەی خەباتـی کـورددا، بـەڵام لـە بابەتەکانیـان بەهـۆی

* شیاوی باسـە، ئـەم بەڵگەنامـە نهێنییـەش بێ-بـەروارە، ئەگـەر لـە زانیارییەکانی نـاوی وردبینەوە، بـاس لـە سـاڵانی ١٩٧٤ و ١٩٧٥ دەکات، هەروەهـا بـاس لـە گەڕانـەوەی مسـتەر ئێنالـس دەکات لـە مانگـی ١١ دا لـە عێـراق و، دواتریـش کۆبوونـەوەی دیکـەی ئەخاتـەڕوو کـە پـاش گەڕانـەوەی بـۆ بەریتانیـا لەگـەڵ دبلۆماتکارانـی ئینگلیـز دا ئەنجامـی داوە. بـەم پێیـە ئـەم بەڵگەنامـە نهێنییـەش یـان لـە کۆتاییەکانـی مانگـی ١٢ ی ١٩٧٥ نووسـراوە، یاخـود ئەگـەری زیاتـرە لـە سـاڵی ١٩٧٦ دا نووسـرابێت، بۆیـە بـە پەسـەندم زانـی کـە لـە سـەرەتای ڕیزبەنـدی بەڵگەنامەکانـی سـاڵی ١٩٧٦ دا دایبنێـم، شـەریف هـەژاری.

حسابكردن بۆ حكومەتی عێراق ئەوا پشتیوانیی كوردەكانی نەكردووە. (لە چوارچێوەی كاری ئاژاوەگێریدا لە كەنداو، لێكۆڵینەوەی دیكە هەن كە باس لە پشتیوانیی عێراق دەكەن بۆ PFLO، بەڵام ئەمە بابەتی رەخنەلێگرتن لە عێراق نییە و بە هیچ شێوەیەک لە لێدوانی رۆژنامە بەریتانیەكاندا رەنگی نەداوەتەوە).

٣. ئێمە بە وریاییەوە بە بابەتەكانی ساڵی ١٩٧٤ی IRDدا دەچینەوە. پێم وانییە هیچكام لە ئاماژەكانمان بە كورد دژی حكومەتی عێراق بن. بابەتەكان راستن و زۆر كورتوپوختن، لە ساڵی ١٩٧٥دا IRD لێكۆڵینەوەی لەبارەی عێراقەوە نەبووە. بۆیە هیچ هۆكارێک نییە كە پێمان وابێت كە سكاڵاكانی عێراقییەكان پاساوییان پێ بێت لەبارەی ناوەڕۆكی ئەو زانیارییانەوە كە حكومەتەكەمان پشتیوانیی كوردەكان دەكات و لە ساڵانی ١٩٧٤ و ١٩٧٥ بڵاوكراونەتەوە.

٤. هەرچەندە رۆژنامەنوسە بەریتانییەكان دەڵێن كە وتارەكانیان هاوسەنگ بون و بە هاوسەنگییەوە مامەڵەیان لەگەڵ ئاشتەوایی عێراق لە كوردستان دا كردووە، بەڵام بەبێ گومان هەندێک لە رۆژنامەكان مەیلی ئەوەیان هەبووە كە شكۆمەندی بە شەڕەكە ببەخشن. بە بۆچونی من، ئەمە هاوكات لەگەڵ سەردانی رۆژنامەنوس و پەرلەمانتارەكان بۆ بەرەی كوردەكان لەسەردەمی جەنگەكەدا هۆكارێكی سەرەكیی ئەم رەخنەیەی عێراقە. عێراقییەكان ئەمە بڕوایانە، هەرچەندە ئەمە بڕوایەكی هەڵەیە، كە پشتیوانیی رۆژنامەكانی بەریتانیا بۆ كوردەكان بەبێ رێنمایی دەوڵەتی بەریتانیای مەزن نەبووە.

ئای تی ئێم لوكاس
بەشی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست

ئەم بەڵگەنامەیە* لە خاڵی (٢) ەوە دەست پێ ئەکات:

٢. حکومەتی عێراق بڕوای وایە کە نزیکەی شەشسەد پارتیزانی کورد لەژێر فەرمانی جەلال تاڵەبانیدا بەم دواییە لە سوریاوە دزەیان کردووتە عێراقەوە. دوای پەڕینەوە لە سنور، ئەم پارتیزانانە لە زاخۆ چالاکی دەکەن تا ئەوکاتەی خۆیان ئامادە دەکەن کە مەترسییەکان تێپەڕێنن و بە ناوچە سنورییەکانی نزیک لە سنوری تورکیادا، کە بەمدواییە چۆڵ کراون، ببڕن و خۆیان بگەیەننە گەڵاڵە و حاجی ئۆمەران. ناوەندی چالاکییە پارتیزانییەکان لە سنورەکانی تورکیاوە گۆڕدراوە بۆ ناوچەکانی خۆرهەڵات بەرەو حاجی ئۆمەران، کە چەند شوێنکەوتەیەکی تاڵەبانی کە لە ئێران ماونەتەوە دەتوانن خۆیانیان پێ بگەیەنن. پارتیزانە کوردەکان نە لە سنورە داخراوەکانی تورکیاوە دەخزێن و نە لە ئێرانیشەوە دێن.

* خاڵێکی جێی سەرنج لەم بەڵگەنامەیەدا ئەوەیە: ئاماژە نەدراوە بەوەی کە بۆ کێ نێردراوە و هەروەها بەڵگەنامەکە لە خاڵی دووەمەوە دەست پێ ئەکات و بەرواریشی لەسەر نییە.

لێکدانەوەی من ئەوەیە: کە ئەم بەڵگەنامەیە لە دوای مانگی شەشی ساڵی ١٩٧٥ ەوە نووسرابێت، ئەمەش لەبەر دوو هۆکار.

یەکەم: باس لە سەرهەڵدانی شۆڕش دەکات لە باشوری کوردستان، کە ئەوەش پاش ڕاگەیاندنی دامەزراندنی یەکێتیی لە ١-٦-١٩٧٥ دا هاتووەتەکایەوە.

هەروەها، دووەم هۆکاریش: باس لە لێبوردنی گشتی بۆ ئاوارە کوردە عیراقییەکان ئەکات کە بەهۆی ڕێکەوتنامەی جەزائیرەوە ڕوویان کردبووە ئێران، کە ڕێکەوتنامەی جەزائیر لە ٦-٣-١٩٧٥ دا ئیمزاکرا لە نێوان حەمە ڕەزا شای ئێران و سەدام حسێنی جێگری سەرۆککۆماری عێراق (ئەحمەد حەسەن بەکر) لە جەزائیر دا و، لە ڕێکەوتی ١٩-٣-١٩٧٥یش دا مەلا مستەفای بارزانی فەرمانی کۆتایهاتنی شۆڕشی ئەیلوولی دەرکرد. هەربۆیە ئەم هۆکارانە وادەکەن کە بەرواری ئەم بەڵگەنامەیە لە پاش مانگی شەشی ساڵی ١٩٧٥ ەوە نووسرابێت، بەڵام لەبەر ئەوەی بەتەواوی نەمتوانی کە مانگەکەی بیسەلمێنم و ساغی بکەمەوە کە بە دەقیق لە چ مانگێک دا نووسراوە، بۆیە بەهەمان شێوە بە باشم دانا کە ئەم بەڵگەنامەیەش لە سەرەتای ساڵی ١٩٧٦ دا ڕیزبەند بکەم، شەریف هەژاری.

٣. هیـچ ئاماژەیـەک نییـە بـەوەی پشـتیوانانی بارزانـی لـەم یاخیبونـەدا بەشـدار بـن. رەنگـە هۆکارێکـی یارمەتیـدەر بـۆ پەیوەندییکـردن بـە گروپەکـەی تاڵەبانیـی لـە حاجـی ئۆمەرانـەوە بریتـی بێـت لـە: تورەیـی خەڵـک بەهـۆی بەرنامـەی "چاکسـازیی زەوی‌وزار"ەکـەی عێراقـەوە لـە کوردسـتان. حکومەتـی عێـراق لـە سـاڵی پـاردا لـە هەوڵێکـدا بـۆ تێکشـکاندنی دەسـەڵاتی سـەرۆک خێڵـە بەهێـزەکان، جوتیـارە کوردەکانـی راگواسـت بـۆ ناوچەکانـی دوور لـە ناوچـە خێڵەکییـە نەریتییەکانیـان.

٤. سـوپای عێـراق هیـچ زیانێکـی جـددی بەرنەکوتـووەو بڕواناکـەن کـە کـورد توانیبێتـی کەرەسـەی قورسـی سـەربازی بهێنـن. لەگـەڵ ئەوانەشـدا، سـوپا ئێسـتا لەوپـەڕی ئامادەباشـیدایە لـە باکـور و هەندێـک سـەرباز و بڕێکـی گـەورە لـە کەرەسـەی سـەربازی بـردووە کـە بـەم دواییـە لـە سنوری سـوریاوە گواسـتراونەتەوە بـۆ کوردسـتان. بارەگـای فەرماندەییـەکان کـە پێشـتر لـە هەولێـر بـوو ئێسـتا گواسـتراونەتەوە بـۆ گەلاڵـە.

٥. حکومەتـی عێـراق نیگەرانـی ئەوەیـە کـە زیادبونـی چالاکیی یاخیبـوان دوور لـە سـنورەکانی سـوریا و بەتایبـەت لەگـەڵ سـەختیی زسـتانەکەی ئەمسـاڵدا لـە چیاکانـی کوردسـتان ئـەوا وا دەخوازێـت کـە لـە پێشـبینییەکەی جـاران زیاتـر پێویسـت بـکات کـە سـەرچاوەکانی عێراقـی بـۆ تەرخـان بـکات. لەگـەڵ ئەوەشـدا، حکومەتـی عێـراق هێشـتا پێـی وایـە کـە دەتوانێـت شـەڕی پارتیزانیـی کـورد تـەوق بـدات (جڵـەو بـکات).

٦. لێـدوان: دیـارە پێشـنیارە بەخشـندەکەی کـە خراوەتـە بـەردەم کوردانـی عێراقـەوە لـە ئێـران، هەروەهـا درێژکردنـەوەی مـاوەی لێبوردنەکـە و، چونـی

وەفدی وەزارەتی بازرگانی ناوخۆی عێراق (عەلی حەسەن) بۆ ئێران ئەوا ئەو داوایەی لە کوردەکانی عێراق کرد کە بگەڕێنەوە، ئەمانەش هەموو وایان کرد کە هەندێک لە پارتیزانەکان ماوەیەک دوودڵ بن پاشان دووبارە دەست بکەنەوە بە بەرگریکردن لە بەرامبەر حکومەتی بەغدادا. هەرچۆنێک بێت، ئەو عێراقییانەی کە ئامادەییان تێدایە باس لەم بابەتە بکەن وا هەست دەکەن کە بە نزیکەیی هیچکام لەو ١٠٠٠ خێزانە کوردەی کە بەهۆی بەرنامەی لێبوردنەکەوە گەڕاونەتەوە، ڕێگەیان پێ نەدراوە لە کوردستان بمێننەوە و، یاخیبونەکەی کوردان، بەتایبەت لە نزیک زاخۆ، بە خێرایی لە گەشەکردندایە.

٧. حکومەتی عێراق باسی لەوە نەکردووەتەوە و بە ئاشکرا ددانی پێدا نەناوە کە چەند کردەوەیەکی بێزارکەر لە باکور ڕوویاندابێت. ئەگەر ئەم حکومەتە ناچاربێت بە ئاشکرا ددان بەم یاخیبونە سوریا-نشینەی کورددا بنێت، ئەوا ویلایەتە یەکگرتووەکان کە زوربەی جار لەلایەن ڕۆژنامەکانی عێراقەوە بەوە تۆمەتبار دەکرێن کە لەگەڵ سوریادا لە لوبنان هەماهەنگییان هەیە، ئەمجارەیان زۆر بە ئاشکرا لەلایەن حکومەتی عێراقەوە سەرکۆنە دەکرێت بەوەی هانی شۆڕشێکی نوێی کورد دەدات.

ویڵی

B T

1633 #

بەڵگەنامەیەکی* دیکە کە تەنها لە خاڵی (٩) ەوە دەست پێدەکات و ئەمەش ناوەرۆکەکەیەتی:

بابەتە سیاسییەکان — کوردەکان:

٩. من گوتم: کە ئێمە هێشتا لەبارەی پرسی کوردەوە رووبەڕووی کێشە دەبینەوە. بەتایبەتی لەبارەی مامەڵەکردنی رۆژنامە بەریتانییەکان و هەروەها چالاکییەکانی کوردەوە لەو وڵاتەدا. ئایا کەسی دیکە ئەزمونی لەم جۆرەی هەبووە؟ باڵیۆزی بەلجیکاش گوتی: بانگکراوە کە سکاڵایەک وەربگرێت سەبارەت بەوەی کە بەلجیکا پەنابەری کورد وەردەگرێت. ئەو بڕوای وابوو کە ئەم بابەتە راست نییە بەڵام گوتی کە لە برۆکسل لەم بارەیەوە دەپرسێت.

راسپێردراوی هۆڵەنداش گوتی: هۆڵەندا نزیکەی ٦٠ کەسی وەرگرتووە و بەم دواییە بانگ کراوە سکاڵایەک وەربگرێت لەبارەی خۆپیشاندانێکەوە کە لە دژی باڵیۆزخانەی عێراق ئەنجام دراوە. روونکردنەوەکەی ئەوە بووە کە ئەم بابەتە بۆ کۆمپانیای هاگ (The Hag Corporation) بووە و لەژێر کۆنترۆڵدا بووە و هیچی لێ نەکەوتووەتەوە. ئەو پێی وایە کە

* جێی ئامەژەیە، ئەم بەڵگەنامەیەش نە نووسراوە کە بۆ کێ نێردراوە و، هەروەها لە خاڵی نۆیەمەوە دەست پێ دەکات و، بەرواریشی لەسەر نییە. بەڵام ناوەڕۆکەکەی دا باسی وەرگرتنی پەنابەرە کوردە عێراقییەکانی ناو ئێران دەکات لە لایەن هەندێک وڵاتی ئەورووپییەوە، کەوابو دەبێت ماوەیەک دوای رێکەوتنامەی جەزائیر بووبێت و، زۆریش رێی تێ دەچێت کە لە ساڵی ١٩٧٦ دا نووسرابێت، چونکە تا ژمارەیەکی کەم لەو کوردە پەنابەرانەی عێراق کە لە ئێران بوون لەلایەن هەندێ وڵاتی ئەورووپییەوە وەک پەنابەر وەرگیران، ئەوا چەند مانگێک و بگرە ساڵیشی پێ چوو، هەربۆیە بە پەسەندم زانی ئەم بەڵگەنامەیەش بخەمە سەرەتای ڕیزبەندی ساڵی ١٩٧٦ ەوە، شەریف هەژاری.

ڕوونکردنەوەکـەی قبـوڵ کـراوە.

باڵیـۆزی کۆمـاری ئەڵمانیـای فیدراڵیـش ڕایگەیانـد: پێـی وایـە کۆمارەکەیـان هەندێـک پەنابـەری جـێ کردووەتـەوە.

هەروەهـا باڵیـۆزی فەڕەنسـاش گوتـی: فەڕەنسـا کەسـی قبـوڵ نەکـردووە و پـێ دەچـوو ئیتاڵیـاش داوای لـێ نەکرابێـت.

کۆمەڵەی دەستپێشخەریی هۆڵەندی بۆ کوردستان
سندوقی پۆستە ١٣٠٥٩

ئوتریخت (هۆڵەندا)

دوایین گەشەسەندنەکانی پرسی کورد

پێشەکی

دوو ئەندامی کۆمەڵەی دەستپێخەریی هۆڵەندی بۆ کوردستان لە مانگی تشرینی دووەمی رابردوودا لەسەر داوای حکومەتی عێراق سەردانی ئەو ولاتەیان کرد و مەبەستیان ئەوەبوو لە بارودۆخی باکوری ئەو ولاتە، واتە کوردستانی عێراق بڕوانن. بەلاّم پلانی سەردانەکەیان بۆ باکور هەلوەشایەوە و پێش ئەوەی دەستپێشخەرییەکە دەست پێبکات کشانەوە، چونکە تۆمەتبارکران بەوەی "زۆر لە بابەتە ناوخۆییەکانی عێراق دەکۆڵنەوە"، جێگەی تێبینییە کە پێشنیاری هێڵە گشتییەکانی سەردانەکە پێشتر لەلایەن بەرپرسی کاروبارەکانی عێراق لە (هاگ) و بە راوێژ لەگەڵ حکومەتەکەیدا رەزامەندی لەسەر دەربڕدراوە. کاتێک وەفدەکە گەشتنە بەغدا، ئەم بابەتە لەلایەن وەزارەتی رۆشنبیریشەوە پشتڕاست کرایەوە.

ئەم راپۆرتە پشت بەو زانیارییانە دەبەستێک کە لە ماوەی پێنج رۆژی مانەوەیان لە بەغداو دەوربەری بەدەستیان هێناوە و بەراورد کراوە بەو زانیارییانەی کە کوردەکان و سەرچاوەکانی دیکە لە سوریا و ئەوروپا و ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکاوە دابینیان کردووە. ئاماژەیەکی تایبەت

دراوە بە راپۆرتـە پڕ وردەکارییەکـەی د. عیسـمەت شـەریف وانلـی، لـە لۆزان، کـە لـە مانگـی ئابـدا وەکـو ئەندامـی وەفدێکـی نێودەوڵەتـی سـەردانی عێـراق و کوردسـتانی عێراقـی کـردووە.

ا. بارودۆخی کوردانی عێراق لە ئێران و لە خودی عێراقیش دا

١. کوردانی پەنابەر لە ئێران

لـە مانگـی ئابـی رابـردوودا، دەسـەڵاتدارانی عێـراق (بەڕێـز نەعیـم حـەداد، ئەندامـی سـەرکردایەتی هەرێمـی حیزبـی بەعسـی عێراقـی) بـە فەرمـی رایگەیانـد کـە تـا حاڵـی حـازر ٩٣ هـەزار کـوردی عێـراق لـە ئێـران ماونەتـەوە و تـا کـە ٥٠ هەزاریـان قایـل کـراون کـە بگەڕێنـەوە بـۆ وڵاتەکەیـان. بەپـێی راپۆرتـەکان، بـۆ زیادکردنـی ئـەم ژمارەیـە و خێراترکردنـی گەڕانەوەکـە ئـەم رێکارانـەی خوارەوە گیراونەتـە بـەر:

أ. کاربەدەسـتە عێراقییـەکان بەسـەر کەمپـی پەنابەرانـدا لـە ئێـران گـەڕاون و داوایـان لـە کـوردەکان کـردووە بگەڕێنـەوە.

ب. بارودۆخـی ژیـان لـە کەمپەکانـدا لـە ئاسـتێکی نزمـدا هێڵراوەتـەوە (بـۆ نمونـە کەمپێـک لـە قەسـری شـیرین کـە لـە ٣٠ هـەزار چـادر پێـک هاتـووە "خراپتریـن دۆخـی پاکوخاوێنـی تێدایـە"، بڕوانـە راپۆرتێـک لـە Neue Zurher Zeitung، ٣٠ی تەمـووزی ١٩٧٥).

ج. هەمـوو لیژنـە کوردییـەکان لەنـاو کەمپەکانـدا هەڵوەشـێنراوەتەوە و راسـتەوخۆ خراونەتـە ژێردەسـتی سـاواک (پۆلیسـی نهێنیـی ئێـران)ەوە. بەبـێ رەزامەندیـی سـاواک کـەس ناتوانێـت بچێتـە کەمپەکانـەوە یاخـود بەجێیـان بهێڵێـت. لـە رووداوێکـدا لـە کەمپـی (ئەنـزەل) لەبەرئـەوەی دوو کـوڕی کـورد بەبـێ وەرگرتنـی رەزامەندیـی و بـە مەبەسـتی خۆشـۆردن کەمپەکەیـان بەجـێ هێشـتبوو، بەهۆیـەوە ٩ تـا ٢٧ کـورد کـوژران (بڕوانـە راپۆرتەکـە لـە رۆژنامـە جیهانییەکانـدا، مانگـی تشـرینی یەکەمـی سـاڵی ١٩٧٥).

د. لـە مانگـی ئابـی رابـردوودا ٢٦٣ کـورد، کـە هەندێکیـان لێپرسـراوی کەمـپ و کاربەدەسـت بـون و بـە هـۆکاری سیاسـیی لەلایـەن دەسـەڵاتدارانی ئێرانـەوە تەسـلیم بـە ڕژێمـی عێـراق کراونەتـەوە.

ئێسـتا روون بووەتـەوە کـە بەهـۆی ڕێکەوتنێکـی نهێنـی نێـوان عێـراق و ئێرانـەوە، لـە درێـژەی ڕێککەوتنەکـەی ٦ی ئـازاری جەزائیـردا، تاوەکـو ١ی کانوونـی یەکەمـی ئەمسـاڵ بـە خۆشـی بێـت یـان بـە زۆر، نزیکـەی ٨٠ هـەزار کـوردی دیکـە دەگەڕێنرێنـەوە بـۆ عێـراق. لـە دواتـردا ئـەم وادەیـە لەبـەر چەنـد هۆکارێکـی کرداریـی تاوەکـو ١٠ی کانونـی یەکـەم درێژکرایـەوە. ئـەم تەسـلیمکردنەوەیە بـەم ڕێوشـوێنانەی خـوارەوە جێبەجـێ دەکرێـت:

أ. ناسـنامەی عێراقیبـوون لـە هەمـوو ئـەو کوردانـە دەسـەنرێتەوە کـە تاوەکـو ١ی تشـرینی یەکـەم یاخـود وادەیەکـی دواتـر نەگەڕێنـەوە وڵاتەکەیـان. ئـەم زانیارییـە لەلایـەن بەرێـز نەعیـم حـەدادەوە لەسـەردانیدا بـۆ کەمپـی پەنابـەران لـە ئێـران بـاس کـراوە (بڕوانـە سـەرەوە).

ب. وادیـارە ئـەو ١٠ هـەزار کـوردەی کـە ڕێگەیـان پێدەدرێـت لـە ئێـران بمێننـەوە، لەنـاو سیسـتمی کۆمەڵایەتـی و ئابوریـی ئـەو وڵاتـەدا یـەک دەخرێـن. ئـەم بابەتـە لەسـەرەتاوە و لـە نیسـانی سـاڵی ١٩٧٥ەوە لەلایـەن حکومەتـی ئێرانـەوە راگەیەنـدراوە. ئەمـەش بەمانـای بڵاوکردنـەوەی کوردەکان دێت بەسـەر وڵاتەکـەدا (تاوەکـو ئێسـتا ژمارەیـەک لـە کـوردەکان نێردراونەتـە بەلوچسـتان، کـە سـنوری خۆرهەڵاتـی ئـەو وڵاتەیـە)، هەڵبژاردنـی کۆمەڵێـک پیشـەی تایبـەت (کرێـکاری خـاوەن ئەزمـون، سـوپا)، و لەدەسـتدانی ناسـنامەی کوردێتـی.

ج. هەرچەنـدە حکومەتـی ئێـران و هەندێـک لـە حکومەتەکانـی وڵاتانـی ئەورووپا و وڵاتـە بیانییـەکان لەسـەر ئـەوە رێـک کەوتـون کـە پرۆسـەی چۆڵکردنەکـە (ی کەمپـەکان) لەسـەر ئاسـتی نێودەوڵەتـی خێـرا بەڕێوەبچێـت، بـەڵام هیـچ

کوردێکـی عێراقیـی نیشـتەجێی ئێـران رێگەیـان پێنادرێـت وەکـو پەنابـەر ئێـران بەجـێ بهێڵێـت. وا دیـارە رۆیشـتنەکەیان پەیوەنـدی هەبێـت بـە رێککەوتنـی نێـوان عێـراق و ئێرانـەوە، واتـە تاوەکـو وادە دیاریکراوەکـەی گەڕانـەوە (کـە ١٠ی کانونـی یەکەمـە)، رێگـە بـە کـەس نادرێـت ئێـران بەجێبهێڵێـت. تاوەکـو ئەمـڕۆ، دیـارە کـە رێوشـوێنی چۆڵکردنەکـە کارا کرابێـت.

ئـەم رێکارانـەی سـەرەوە، کوردانـی پەنابەریـان لـە ئێـران خسـتووەتە حاڵەتـی تـرس و نائومێدییـەوە. جگـە لـەو کەسـانەی کـە دەتوانرێـت قایـل بکرێـن بگەڕێنـەوە بـۆ عێـراق، زۆر کـوردی دیکـە هـەن کـە پاسـاوی باشـیان بەدەسـتەوە بـووە خۆیـان لەدەسـت حکومەتـی بەعـس بـەدوور بگـرن، ئێسـتا گەیشـتوونەتە ئـەو بڕوایـەی کـە باشـترە مەترسـی بخەنـە سـەر ژیانـی خۆیـان و ئەوانیـش بگەڕێنـەوە. بۆیـە، بەپـێی راپۆرتـەکان، لـە مانگـی رابـردوودا دەیـان هـەزار کـورد گەڕێنراونەتـەوە بـۆ عێـراق.

تێبینییەکان:

دەسـتبەجێ دوای رێکەوتننامەکـەی جەزائیـر، لـە مانگـی ئـازاری رابـردوودا (شـا)ی ئێـران بەڵێنـی ئـەوەی بـە کـوردەکان دا کـە وەکـوو (میـوان) لـە وڵاتەکەیـدا قبوڵیـان بـکات. لەبـری ئـەوە، ئـەو ٢٥٠ هـەزار کـوردەی کـە پەنایـان بردووەتـە بـەر ئێـران بـە ئاشـکرا دەردەکەوتـن، هەرچەنـدە لەبەرامبـەر عێراقـدا مامەڵـەی دیکەیـان پێـوە دەکرێـت. هیـچ وڵاتێـک یاخـود دەسـەڵاتێکی نێودەوڵەتـی فشـارێکی کاریگەریـان دروسـت نەکـردووە کـە رێ لـەم کارەسـاتە مرۆییـە بگرێـت. دوا هیـوای بارزانـی بـە حکومەتـی ویلایەتـە یەکگرتووەکانـی ئەمریـکا بەخەسـار چـوو، ئاشـکرایە کـە سـەردانەکەی ئـەم دواییـەی ناوبـراو بـۆ ویلایەتـە یەکگرتـووەکان کاریگەرییەکـی ئەرێنـی لـێ نەکەوتووەتـەوە لەسـەر رێوشـوێنەکانی دەسـەڵاتدارانی ئێـران.

٢. بارودۆخی کوردەکان لە عێراق

ئێستا حکومەتی عێراق دەستی کراوەیە کە سیاسەتی بەعەرەبکردنەکەی بەسەر کوردەکاندا بسەپێنێت، چونکە بەرهەڵستی چەکدارییی لە بەرامبەریدا گەیشتووەتە سفر و پێناچێت هیچ حکومەتێکی دەرەکی هەڵبداتێ، بۆیە لەئێستادا ئەم رێکارانەی خوارەوەی گرتووەتەبەر (وەک لەلایەن سەرچاوە فەرمییەکانی بەغداوە پشتراست کراوەتەوە):

أ. لە ناوچە نا- ئۆتۆنۆمە کوردییەکانی باکوری عێراق سەدان گوندی کورد بەتەواوی چۆڵ کراون، مەبەست لەم کارەش (پڕکردنەوە)ی گوندەکانە بە جوتیاری عەرەب، یاخود هۆکاری سەربازی/ ستراتیجی لەپشتەوەیە. نمونەکان

- لە پارێزگای دیالە، زیاتر لە پەنجا گوندی سەر بە شارەکانی جەلەولا، خانەقین و قۆرەتوو، لەسەر سنوری ئێران چۆڵکراون، هەروەها چەندین گوند لە شاری مەندەلی خۆرهەڵاتی بەعقوبەوە، لەنزیک هەمان سنورەوە چۆڵ کراون.

- لە پارێزگای کەرکوک، زوربەی گوندەکانی سەر بە شارەکانی کفری توز و داودە و شوان و دبس و داقوق و دەوروبەری شاری کەرکوک چۆڵکراون (ناوی زیاتر لە ٤٠ گوند دراون).

- لە پارێزگای نەینەوا (موسڵ)، چەندین گوند لە شارەکانی سنجار، تەل ئەعفەر، زەمار، شێخان، عەقرە و دەوروبەری شاری موسڵ چۆڵ کراون.

ب. لە ناوچە ئۆتۆنۆمەکەدا، کە لە ٣ پارێزگای تەواو کورد پێکهاتووە، چەندین گوندی دوورەدەست چۆڵ کراون. دانیشتوانەکەی دواجار راگوێزراون بۆ (کۆمەڵگەی نیشتەجێبوون)ی نوێ یاخود گوندی نمونەیی کە نزیکن لە رێگە سەرەکییەکانەوە، و ئوتومبیلی خزمەتگوزاری و ئوتومبیلە سەربازییەکان بە ئاسانی دەیانگەنێ (هەروەک "گوندە ستراتیجییەکان" کە

ویلایەتــە یەکگرتــووەکان و پورتوگالییــەکان یــەک لــەدوای یــەک لــە ڤێتنــام و مۆزەمبیقــدا سیاســەتی نیشــتەجێبونیان تێــدا ســەپاند). چەندیــن نمونــە لــە پارێزگاکانــی هەولێــر و دهــۆک و سلێمانی لەبەردەسـتدان، بـۆ نمونـە، شـارەکانی ســیمێڵ و زاخــۆ و مەخمــور و هەندینــاوە و هەڵەبجــە و پێنجوێــن. هەروەهــا، پڕۆســەی بەعرەبکــردن لــە ڕێگــەی جێنشــێنیکردنی عــەرەب لــە جێگــەی کــوردەکان لــەم ناوچەیــەش بەردەوامــە.

ژمـارەی ئـەو کەسـانەی لـەم گواسـتنەوە زەبەلاحـەی خەڵکدا بەشـدارن بـە تـەواوی نازانریـن، بـەڵام بـە ٢٠٠ تـا ٥٠٠ هـەزار کـەس دەخەمڵێنریـن.

ج. زۆرێـک لـەو پەنابـەرە کوردانـەی لـە ئێـران گەڕاونەتـەوە، لەبـری ئـەوەی بنێردرێنـەوە بـۆ گوندەکانـی خۆیـان، دەگوێزرێنـەوە بـۆ ناوچـە عەرەبنشـینەکانی باشـوری وڵات. ئەمـە بـۆ زۆرێـک لـەو کوردانـەش راسـتە کـە لـە گوندەکانیـان هەڵدەکەنرێـن (بڕوانـە خاڵـی أ و ب ی سـەرەوە). تەنیـا لـە ناوچـەی دیوانیـە، لـە باشـوری بەغـدا، نزیکـەی ٥٠ هـەزار کـورد لـە کوختـەی زۆر سـەرەتاییدا کـە بـە (سـەراعیف) ناودەبرێـت لـە کەمپـدا جێگیرکـراون و زۆری تریـش. (بڕوانـە ڕۆژنامـەی گاردیـان، ١٤ی تشـرینی یەکـەم).

د. لـە چەنـد ناوچەیەکـی نـا- ئۆتۆنۆمـی کوردەکانـدا، بـۆ نمونـە لـە خانەقیـن (لـە پارێزگـای دیالـە) و هەروەهـا شـنگال (لـە پارێزگـای نەینـەوا) قوتابخانـە کوردییــەکان بــە قوتابخانــەی عەرەبــی جێگەیــان گیراوەتــەوە، و زمانــی کــوردی چیتــر بــۆ خوێنــدن بەکارناهێنرێــت. تێبینــی: ئەمــە دژی ڕێککەوتنەکــەی ١١ی ئــازاری ١٩٧٠یــە، هەرچەنــدە ڕێکەوتنامەکــە بــە فەرمــی هێشــتا لەکاردایــە و پابەندیــی پێــوە دەکرێــت.

ە. منداڵانـی کـورد لـە ناوچـە عەرەبییەکانـی باشـوری وڵاتـدا ناتوانـن بـە زمانـە کوردییەکــەی خۆیــان بخوێنــن، هەرچەنــدە بەپــێی ڕێکەوتنەکــەی ١١ی ئــازار، زمانــی کــوردی دووەم زمانــی فەرمــی عێراقــە و دەبێــت شانبەشــانی زمانــی عەرەبــی لەسەرانســەری عێراقــدا بخوێنرێــت.

و. ڕێکخـراو و بزووتنـەوە سیاسـییەکانی کـورد لـە بـەر بەرژەوەنـدی حزبـی بەعسـی عەرەبیـی و ڕێکخـراوە پەیوەندیدارەکانـی سـەرکوت دەکرێـن.

ز. ئەنجومەنەکانـی یاسـادانان و جێبەجـێ کـردن لە ناوچە ئۆتۆنۆمەکـە دا، واتە لەهەرسـێ پارێزگـا تـەواو کوردەکـەدا، بریتیـن لـە دامـەزراوەی بـێ دەسـەڵات و بـە تـەواوی لەلایـەن حکومەتـی ناوەنـدی بەغـداوە کۆنتـڕۆڵ کـراون، حکومەتـی ناوەندیـش لەلایـەن حزبـی بەعسـی عەرەبییـەوە حوکـم دەکرێـت. ئەندامانـی ئەنجومـەن بەپێـی مەرسـومی سـەرۆکایەتی دادەمەزرێنرێـن، بڕیارەکانیـان پێویسـتی بـە ڕەزامەندیـی دەسـەڵاتدارانی بەغدایـە، واتـە ڕەزامەندیـی ئەنجومەنی پلاندانـان.

ح. ناوچـە کوردییەکانـی پارێزگاکانـی نەینـەوا و کەرکـوک و دیالـە بـە تێکـڕا نەخراونەتـە سـەر هەرێمـە ئۆتۆنۆمەکـە. شـاری عەقـرە هەرچەنـدە دانرابـوو کـە بخرێتـە سـەر ئـەو هەرێمـە، بـەڵام هێشـتا لەژێـر دەسـەڵاتی پارێزگـای نەینـەوادا هێڵراوەتـەوە. ئەمـەش پێچەوانـەی ڕێککەوتننامەکـەی ١١ی ئـازارە، چونکـە لـە سـەرژمێرییەکەی سـاڵی ١٩٥٧دا کوردێتیـی ئـەم شـارە بەروونـی سـەلمێنراوە.

ت. کەمینـەکان لـە ناوچـە کوردییەکانـدا، بـۆ نمونـە مەسـیحییەکان و تەنانـەت ئێزیدییەکانیـش، کـە بەگشـتی خۆیـان داوەتـە پـاڵ کـوردەکان، گوشـاریان دەخرێتەسـەر کـە خۆیـان بـە عـەرەب لەقەڵـەم بـدەن و پەیوەنـدی بـە بـەرەی بەعسـەوە بکـەن.

ی. پڕوپاگەنـدە حکومییـەکان دەیانەوێـت ژمـارەی کوردانـی عێـراق بـە کـەم نیشـان بـدەن، بـۆ نمونـە، تەنیـا ئامـاژە بـۆ دانیشـتوانی ناوچـە ئۆتۆنۆمەکـە دەکـەن (خەمڵاندنـی فەرمـی ١,٤ ملیـۆن)، لەکاتێکـدا ژمـارەی دانیشـتوانی کوردسـتانی عێـراق، واتـە ئـەو ناوچەیـەی کـە کـورد تیایـدا زۆرینەیـە، لەلایـەن د. وانلیـیەوە بـە ٣ ملیـۆن کـەس دەخەملێنرێـت، لەبەرامبـەر ٧,٥ ملیـۆن عـەرەب لـە باشـوری وڵاتەکـەدا.

پێویسـتە ئـەوەش لەبەرچـاو بگیرێـت کـە بەڕێـز تاریـق عەزیـز، وەزیـری

ڕاگەیاندنی عێراق، بە ئاشکرا ئەوەی باس کردووە کە ڕاگواستنی کورد لە گوندەکانیان (هۆکاری ئاسایش و ئابوری) لەپشتەوەیە، بۆ نمونە: هەستیاریی ناوچە سنورییەکان و ناوچە نەوتییەکان، پاراستنی تاکی کورد(!) و گۆڕینی کوردەکان بە کارمەندە پسپۆڕەکانی عەرەب. بڕوانە: ڕاپۆرتەکەی وانلی، گاردیانی ١٤ی تشرینی یەکەم، تایمزی ٢٨ی ئۆکتۆبەر.

د. وانلی بە پشتبەستنی بە وتەیەکی بەڕێز زاید حەیدەر، ئەندامی سەرکردایەتی نەتەوەیی حزبی بەعس دەڵێت، پرسی کورد، و بەتایبەت دیاریکردنی سنوری هەرێمە ئۆتۆنۆمەکە، لە داهاتودا بە مەبەستی ڕاستکردنەوەی ئەوا چاوی پێدادەخشێنرێتەوە.

٢. پلان و تەگەرەکانی بەردەم کوردانی عێراق

- پارتی دیموکراتی کوردستان کە لەلایەن جەنەراڵ مەلا مستەفا بارزانییەوە سەرکردایەتی دەکرێت (لقی دەرەوەیان لە تارانە) هەوڵ دەدات کار بۆ ناردنەوەی چەند سەد کەسێکی کورد بکات، کە زۆربەیان کەیسی زۆر مەترسیداریان هەیە، و ڕەوانەی وڵاتانی ئەوروپا و دەرەوەیان بکات (ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و کەنەدا و ئوستورالیا).

- یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان کە لەلایەن بەڕێز جەلال تاڵەبانییەوە کە لە دیمەشق سەرکردایەتی دەکرێت لە هەوڵدایە هێزەکانی لەگەڵ ئۆپۆزسیۆنی عێراقدا کە ئێستا لە سوریا دان یەک بخات و باس لە یەکڕیزی لەگەڵ عەرەب و پێشکەوتنخوازیی دەکات. یەکێتی نیشتیمانی کوردستان بە ئاشکرا ڕایگەیاندووە خەباتی چەکداریی بەم نزیکانە لە عێراق دەست پێدەکاتەوە، بەم دواییە، ئەم حزبە بە توندی دژی پلانەکانی دەسەڵاتدارانی بەغدا بۆ گێڕانەوەی ١ ملیۆن کورد نارەزایی دەربڕیووە.

- پارتی دیموکراتی کوردستان لە بەغدا لەلایەن بەڕێز عەزیز

عەقراوی‌یەوە سەرکردایەتی دەکرێت کە پێشتر ئەندامی مەکتەب سیاسیی بارزان بووە و ئێستا لە حکومەتی بەغدا وەزیری دەوڵەتە. حزبەکە وەکوو حزبێکی لاواز و بچوک دەردەکەوێت. بەڕێز عەقراوی کاریگەرییەکی ئەوتۆی لەسەر ڕووداوەکان نییە. دەگوترێت حزب و چالاکییە کوردییەکانی دیکەش کە لە بەغدان ئەوا شتی بچوکن و لەگەڵ سیاسییەکانی حزبی بەعسدا کۆکن.

- د. عیسمەت شەریف وانلی، لە لۆزان، هەوڵ دەدات کوردە سۆشیالیستەکان بخاتە ژێر باڵی خۆیەوە. ئەو پێشنیارەی لە مانگی ئەیلولدا پێشکەشی حزبی بەعسی کرد هێشتا وەڵام نەدراوەتەوە، پێشنیارەکانی بابەتگەلی وەک جێبەجێکردنی تەواوی ڕێکەوتننامەی ١١ی ئازار و لەخۆگرتنی زوربەی ناوچە زۆرینە کوردییەکانی باکوری عێراق بۆ ناوچە ئۆتۆنۆمەکە، و هەروەها پێشنیاری ئەوەی کردووە کە ناوچە کوردییەکانی دیکە بخرێنە ژێر فەرمانی ئیدارەیەکی عەرەبی/ کوردییەوە و هەموو پرۆسەیەکی بەعەرەبکردن بوەستێنرێت. تێکڕای ڕاپۆرتەکەی د. وانلی بەم نزیکانە بڵاو دەکرێتەوە.

لێکۆڵینەوەی (کۆمەڵەی دەستپێشخەریی هۆڵەندی بۆ کوردستان) لەبارەی کوردەوە:

١. بەڕێزیان داوایان لێ کردم بۆچونیان لەبارەی لێکۆڵینەوەهاوپێچکراوەکەوە بخەمە ڕوو کە داوییانە بە بەرپرسی کاروبارەکانی هۆڵەندا. ئاشکرایە کە کۆمەڵەی دەستپێشخەریی هۆڵەندی بۆ کوردستان لایەنگری کوردە، و بەڕێز مەیهویزن باسی لە سەفەری ٢ ئەندامی کردووە لە مانگی تشرینی دووەمدا (بڕوانە نامەکەی بە ژمارە ٢/١ی ڕۆژی ١٦ی تشرینی دووەم بۆ بەڕێز لوکاس)، و هیچ گومانێک نییە کە هەندێک لە باسەکانی ناو ئەم لێکۆڵینەوەیە

زیـادەڕەوی تێداکـردووە، بـەڵام چەنـد بابەتێکـی جـێی سەرنجیشـی تێدایـە.

٢. ئـەو راپۆرتـەی کـە هەمانبـوو لێکۆڵینـەوەم لەسـەر کـردو ئـەم بابەتانـەی لای خـوارەوە بـە نادروسـت یاخـود زیادەڕۆیـی دەزانـم:

أ. ژمـارەی کـوردە عێراقییـەکان لـە ئێـران لەگـەڵ ئـەو زانیارییانـەدا ناگونجێت کـە لـە نامەکانـی نێـوان باڵیۆزخانـەی تـاران، و بەشـی نەتـەوە یەکگرتـووەکان لـە وەزارەتـی دەرەوە و کۆمۆنوێڵـز و UKMISدا لـە جنێـف هاتـووە (بڕوانـە راپۆرتەکانـی ژمـارە ١٥٠، ١٥٤، ١٥٦ لـە فایلـی ژمـارە ١/٤/٣ی سـاڵی ١٩٧٥). لەکاتێکدا لێکۆڵینـەوە هۆڵەندییەکـە لـە لاپـەڕەی ٢دا دەڵێـت (٢٥٠ هـەزار کـورد لـە ئێـران بوونەتـە پەنابـەر)، بەرزتریـن ژمـارە کـە بتوانـم وەکـو کـۆی گشـتی لـە فایلەکانـدا بەدەسـتی بهێنـم بریتییـە لـە ١٨٦ هـەزار کـورد کـە دەسـتبەجێ دوای داخرانـی سـنوری ئێـران لـەو وڵاتـە بـوون بە گوتـەی نوێنـەری کۆمسـیۆنی باڵای نەتـەوە یەکگرتـووەکان بـۆ کاوربارووبـاری پەنابـەران (UNHCR) لـە تـاران، لـە کۆتایـی مانگـی حوزەیرانـی ١٩٧٥دا تەنیـا ٩٠ هـەزار کـوردی عێـراق لـە ئێرانـدا مابونـەوە و لەوکاتـەوە ٥٠ هـەزاری دیکـە گەڕاونەتـەوە عێـراق و بەمـەش لـە ناوەڕاسـتی مانگـی تشـرینی دووەمـدا تەنیـا نزیکـەی ١٥ هـەزار کەسـێک لـە نـاو کەمپـەکان و نزیکـەی ٣٥ هەزارێـک لـە خاکـی ئێرانـدا ماونەتـەوە. ئـەم ژمارانـەش وا دەکـەن کـە ئـەو بارودۆخـەی کـە راپۆرتـە هۆڵەندییەکـە لـە پەرەگرافـی ١١ "ب"ی لاپـەڕە ١دا باسـی دەکات ڕێی تێنەچێـت.

ب. ئـەو ژمارانـەی کـە لـە راپۆرتـە هۆڵەندییەکـەدا سـەبارەت بـە پرۆسـەی بەعەرەبکردنـی کوردسـتانەوە خراونەتـەڕوو پێدەچێـت زیادەڕۆییـان تێـدا کرابێـت، راپۆرتەکـە دەڵێـت ٢٠٠ تـا ٥٠٠ هـەزار کـەس لـە بەرنامەدایـە کـە نیشـتەجێ بکرێـن. بـەڵام لـە کۆبەنـدە سـاڵانەکەی بەرێزیانـدا، بەرێزیـان گوتـی: "رەنگـە ٥٠ هـەزار کـورد" لـە باشـور نیشـتەجێ کرابـن، هەرچەنـدە ئـەم ژمارەیـە هیـچ عەرەبێکـی نەگرتووەتـەوە کـە ئەکرێـت لـە باکـور نیشـتەجێ کرابێـت و، کـۆی گشـتی ژمارەکـەش بـە هیـچ جۆرێـک ناگاتـە ژمـارە هۆڵەندییەکـە.

ج. سەبارەت بە پەروەردە، لێدوانەکەی پەرەگرافی ٢ (د) کە دەڵێت زمانی کوردی دەبێت لە قوتابخانەکانی سەرانسەری عێراقدا بگوترێتەوە بە تەواوی راست نییە. هەرچەندە ڕێکەوتننامەی ١١ی ئازار دەڵێت کە دەبێت ئەم بابەتە بەم شێوەیە بێت، بەڵام یاسای ئۆتۆنۆمییەکەی ١١ی ئازاری ١٩٧٤ تەنیا دەڵێت: زمانی کوردی دەبێت لە ناوچە ئۆتۆنۆمیەکەدا وەکو زمانی سەرەکی و زمانی عەرەبیش وەکو زمانی دووەم بخوێنرێت.

د. گومانم لە ژمارەی دانیشتوانەکەی پەرەگرافی ٢ (ی) لە خوارووی لاپەڕە ٣ی راپۆرتە هۆڵەندییەکە هەیە. راپۆرتێکی بەشی لێکۆڵینەوە لە ساڵی ١٩٧١دا دەڵێت: بەپێی سەرژمێرییەکەی ساڵی ١٩٦٥ی عێراق، تەنیا ٢ ملیۆن کورد هەن و ژمارەی دانیشتوانی تێکڕای عێراق ٨,٣ ملیۆن کەسە. لەگەڵ ئەوەشدا، زیادبونی ژمارەی دانیشتوان لەوکاتەوە تائێستا ڕەنگە کۆی گشتیی کوردەکانی گەیاندبێتە نزیکەی ٣ ملیۆن کەسێک.

٣. ناتوانین لەسەر زۆرێک لە خاڵەکانی لێکۆڵینەوە هۆڵەندییەکە لێدوان بدەین، بەتایبەت لەسەر وردەکاریی ئەو گوندانەی لە پارێزگاکانی دیالە و کەرکوک و نەینەوادا چۆڵ کراون. ئەو بابەتەی لە پەرەگرافی ٢ (ج) دا سەبارەت بە پێناسەی هەرێمە ئۆتۆنۆمەکە پێناسەیەکی رەوایە، چونکە یاسای ئۆتۆنۆمییەکە هەرگیز سنورە جوگرافییەکانی هەرێمەکەی دیاری نەکردووە و تەنیا گوتویەتی ئەو شوێنانە دەگرێتەوە کە کورد تیایاندا زۆرینەیە. ڕەنگە هۆکارەکە ئەوەبێت کە حکومەت بە نیازی ئەنجامدانی سەرژمێرییەک بێت، و ئەم راپرسییەش ببێتە بنەمای پیاچونەوە بەسەر سنورەکانی هەرێمە ئۆتۆنۆمەکەدا، هەروەک راپۆرتەکە لە زاری زەید حەیدەرەوە دەڵێت: پێویستە راست بکرێنەوە.

٤. بۆچونەکانی کۆتایی لێکۆڵینەوەکە سەرنجیان راکێشام کە تیایدا دەڵێت عەزیز عەقراوی نایەوێت کەسێکی بێدەسەلات بێت، ئەمە یەک دەگرێتەوە لەگەڵ ئەو قسانەی بەڕێز مەیهویزن سەبارەت بە هاشم عەقراوی کە بە

بەڕێزیانــی گوتــووە و رایگەیانــدووە کــە (کەســێکی زۆر نیگەرانــە) (ئەمــەش بەپێــی ئــەو نامەیــەی کــە لەســەرەوە ئامــاژەی بۆکــراوە).

٥. ئــەو د. وانلی‌یــەی کــە لــە راپۆرتەکــەدا چەنــد جارێــک ئامــاژەی بۆکــراوە پێدەچێـت کەسـێکی گرنـگ بێـت، و ئەگـەر توانیبێتـی هاوینـی رابـردوو سـەردانی عێــراق بــکات و پێشــنیار بخاتــە بــەردەم حکومــەت (بڕوانــە دوا پەرەگرافــی راپۆرتەکــە)، ئــەوا دیــارە کەســێکی تــا رادەیــەک میانــڕەوە. حەزدەکەیــن راپۆرتەکــەی ببینیــن، کــە دیــارە بــەم زووانــە بــڵاو دەکرێتــەوە، و زۆر پێــم وایــە کــە UKMIS لــە جنێــف بتوانێــت بەدەســتی بهێنێــت.

١٨ی کانوونی دووەمی ١٩٧٦
کەی. دی. تێمپڵ

نهێنی

رۆژی گەیشتن ٢٦ی کانوونی دووەمی ١٩٧٦

ژمارە ٣/٢٤٥

باڵیۆزخانەی بریتانیا

بەغدا

١٩ی کانونی دووەمی ١٩٧٦

بەڕێز ئای تی ئێم لوکاس

بەشی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست

وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنوێڵز

ئایڤۆری بەڕێز،

کوردستان

١. جاروبار راپۆرتمان پێداون لەبارەی راستودروستیی مەسەلەی راگواستنی کوردانەوە لە بەرەی باکورەوە بۆ باشوری عێراق لەلایەن دەسەڵاتدارانی عێراقەوە (بۆ نمونە، بڕوانە نامەکەی ژمارە ٢/١ی رۆژی ١٦ی تشرینی دووەم کە بۆ تۆم ناردووە).

٢. دوێنێ لەسەر نانخواردنی نیوەڕۆ کە بۆ لۆرد ئارمسترۆنگ رێکخرابوو، لەتەنیشت عیسمەت کیتانی‌یەوە دانیشتبووم، کە پێشتر یاریدەدەری سکرتێری گشتیی نەتەوە یەکگرتووەکان بووە و ئێستاش بەڕێوەبەری گشتیی بەشی رێکخراوە نێودەوڵەتییەکانە لە MFA. من ئەم کەسە تا راددەیەکی زۆر

بە باشی دەناسم - زۆر کراوە و بەردەستە، شنەبایەکی نوێیە، وەک لە نامەکانی پێشودا پێم وایە پێم راگەیاندبیت. کیتانی دەڵێت: پەیمانە دادپەروەرانەکەی گەورەیی بەخشین بۆ کورد نەهێنراوەتە دی. سیاسەتێکی روون لەئارادا نەبووە. مەسەلەی پێدانی دەسەڵات بە کورد شتێکی ناڕاست بووە و تەنانەت بە گرنگیش نەدەزانرا ئەگەر بهاتایە و بەشەکانی تری سیاسەتەکە رون و بنیادنەر بونایە. راگواستنەکە بێمانا بووە. عەبدولعەزیز عەقراوی، ئەو تاکە سەرکردەی کوردە کە شتێک متمانەی ماوە، پێی گوتووە: کە ئامارێکی لەلایە دەریدەخات تەنیا لە شاری خانەقینەوە ٦٠ هەزار کەس راگوێزراون. کیتانی دەڵێت دەتوانم لەوە تێ بگەم کە بۆچی ئەو کوردانەی لە ئێرانەوە گەڕاونەتەوە بە زۆرەملێ لە باشور نیشتەجێ کراون، بەڵام ئەندامانی خێزانەکەی خۆیشی کە هیچ بەشدارییەکیان لە شۆڕشەکەدا نەبووە نێردراونەتە باشوور بۆ ئەوەی لە "کوختەی قوڕین"دا بژین - ئامۆزایەک داوای لێ کردبو کە بتوانێت خانویەک لە بەغدا بەکرێ بگرێت، بەڵام بەخت یاوەری نەبووە. ئەو تێ ناگات چی وای لە حکومەت کردووە کە سیاسەتەکانی رابردووی بۆ ئاشتەوایی پشتگوێ و فەرامۆش بکات. رەنگە "جەماعەتەکەی تاڵەبانی" نیگەرانی کردبن. حامید ئەلجبوری کە وەزیری دەوڵەتە بۆ کاروباری پەیوەندی لەگەڵ دەسەڵاتدارانی هەرێمە ئۆتۆنۆمەکە، پیاوێکی باش بووە بەڵام هیچ سەنگێکی نەبووە.

٣. پێگەی کەسێتیی کیتانی زۆر گونجاو نییە. دەستنیشانکردنەکەی وەک بەڕێوەبەری گشتیی زۆر لە خوار تواناکانی کیتانییەوەیە و سەرەڕای ئەو کارە ئەرکی ئەوەشی دراوەتێ کە هۆش بکات بەبەری ئەو پەیکەرەی کە عێراق لە دوایین کۆبونەوەی وەزیرانی دەرەوەی کۆمکاری عەرەبیدا پێشنیاری کرد، لەپێناو گەشەپێدان و بە دامەزراوەییکردنی هاوکارییە ئابورییەکان (بڕوانە نامەکەم ٣/٥ی ٢٥ی تشرینی یەکەم). ئەو دەڵێت نیگەرانی

پێگەکـەی خـۆی نی‌یـە و، ئـەو لەبـەر هـۆکاری نیشـتمانپەروەریێتی گەڕاوەتـەوە عێـراق، بـەو بڕوایـەوە کـە بتوانێـت بەشـداربێت لـە دابینکردنـی خۆشـگوزەرانی بـۆ داهاتـوی عێـراق، ئـەم بڕیـارەی لەپێـش ڕێکەوتننامەکـەی جەزائیـرەوە داوە. سـاڵێک یـان دوانـی تـر چـاوەڕێ دەکات و، ئـەو کات لانـی کـەم دەزانێـت کـە هەوڵـی داوە و شکسـتی هێنـاوە.

٤. ئـەم وتووێـژە جەخـت لـە بوونـی ناڕەحەتییەکـی بەرچـاو دەکاتـەوە لەنـاو سـەرکردە "وەفـادار"ە کوردەکانـدا سـەبارەت بـە ڕووداوەکان و، هەروەهـا بـەو ڕاپۆرتانـەی لەبـارەی ڕاگواسـتنەوە هـەن، ئەمانـەش ڕاپۆرتـی دڵنیـان و جێگـەی گومـان نیـن. لـە ڕاپۆرتـە سـاڵانەکەمدا سـەبارەت بـە ژمـارەی کەسـانی گیرۆدەکـراو باسـم لـە ٥٠ هـەزار کـەس کردبـو. وا دەردەکەوێـت ئەمـە بـە لایەنی کەمـی خەمڵاندنەکانـەوە بێـت، ئەگـەر ژمارەکـەی عەزیـز عەقـراوی ڕاسـت بێـت. بـەڵام ئێـرە ئـەو ناوچەیەیـە کـە هەمیشـە زیادەڕۆیـی بـە مەترسـی دەزانرێـت. بـۆ نمونـە، نوسـخەیەکی ئـەو ڕاپۆرتەمـان بینیـوە کـە هۆڵەندییـەکان ئامادەیـان کـردووە و لـە ڕاپۆرتەکـەی ١٦ی تشـرینی دووەممدا ئامـاژەم پـێ داوە و لـەوێ ژمـارەکان زۆر زیاتـرن. نوسـخەیەک لـەو ڕاپۆرتـە و ڕاپۆرتـی لیدوانـی تێمپڵ هاوپێـچ دەکـەم کـە مـن لەگەڵیـدا کۆکـم.

٥. مـن ئـەم ڕاپۆرتـە بـۆ کەسـی دیکـە نانێـرم و وەکـو نهێنـی دایدەنێـم لەبـەر ئـەوەی گرنگـی کەسـێتی کیتانـی بۆمـان نابێـت بخرێتـە ژێـر مەترسـییەوە.

دڵسۆزی هەمیشەییت

جەی ئەی ئێن گراهام

کۆتایی

نهێنی
باڵیۆزخانەی بریتانیا
بەغدا
٢٦ی کانونی دووەمی ١٩٧٦

ڕۆژی گەیشتن ٢ی شوباتی ١٩٧٦
ژمارە ٣/٢٤٥

٢/٠١١
بەڕێز ئای تی ئێم لوکاس
بەشی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست
وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنوێڵز

ئایڤۆری بەڕێز
کوردستان: ڕاگواستن

١. جارجارە و، لە هەموشی تازەتر لە نامەکەی ڕۆژی ١٩ی کانونی دووەممدا، باسمان لە ئەو کوردانە کردووە کە لەباکورەوە دەگوێزرێنەوە و لە باشوری عێراق نیشتەجێ دەکرێن. بەڵگەکان جۆراوجۆرن بۆ نمونە بینینی کەسانی کورد لە شوێنە پێشبینی نەکراوەکانی وەک دیوانییەدا کە تیایدا زۆر بەزەقی دەردەکەون، یاخود بینینی ئوتومبیلی سەربازی کە ماڵە کوردی تێدایە و لە تاریکی شەودا لە شارێکەوە دەبرێنە شارێکی تر، تا

دەگاتە زانیاریی ئەو کەسانەی کە کەسوکاریان بەر ئەم راگواستنە کەوتووە و تەنانەت پڕوپاگەندەی ناوبازاڕیش گەرمە لەم بارەیەوە.

٢. تا کاتی نوسینی ئەم نامەیە، تاکە حاڵەتێکمان بینیوە کە کەسێکی ئاشوری، کە شانبەشانی پێشمەرگە چەکی هەڵگرتبو، لەگەڵ خێزانەکەیدا لە گوندێکی باکورەوە راگوێزراوە بۆ گوندێکی دوورەدەست کە چەند میلێک لە دیوانیەوە دوورە. دەگوترێ لەوێ لە کوختەیەکی قوڕینی یەک ژووریدا دەژین و موچەیەکی ٢٥ دیناریی مانگانەی دەدرێتێ و هیچ کارێکی نیە بیکات. لە باکور، ئەو کەسە خۆی پارچە زەوییەکی هەبووە و پشتی بەخۆی بەستووە، بەڵام هیچ زانیارییەک نیە لەسەر ئەوەی زەوییەکەی چی بەسەر هاتووە.

٣. ئەمڕۆ کاتێ چاوم بە محەمەد سەبری ئەلحەدیسی کەوت، کە جێگری وەزارەتی کاروباری دەرەوەیە، ئەم پرسە گشتییەم لەگەڵدا باس کرد. کاتێ باسی وتارێکی رەخنەییم لە رۆژنامە عێراقییەکاندا دەکرد، پێم گوت کە سوپاسگوزار دەبم ئەگەر بزانم دەبێت لەبارەی پرسی راگواستنەوە چ قسەیەک بۆ رۆژنامەنوسە بریتانییەکان بکەم کە رەنگە پرسیارم لێ بکەن، چونکە گوتم پێشبینی دەکەم وەک بابەتێکی جێی رەخنە بایەخێکی زۆر بەم بابەتە بدەن و دەبێت من لە پێگەیەکدا بم کە بتوانم تێڕوانینی عێراقییەکانیان لەمبارەیەوە پێ رابگەیەنم. حەدیسی لە وەڵامدانەوەدا کەمێک نارەحەتی پێوەدیاربو. ئەو گوتی هیچ گواستنەوەیەکی خەڵک لە باکورەوە بۆ باشور لە ئارادا نیە. ئەوەی هەیە ئەوەیە کە زۆرێک لەوانەی بڕیاریان داوە لە ئێرانەوە بگەڕێنەوە بۆ عێراق لە باشوری عێراق نیشتەجێ دەکرێن لەبەر ئەوەی شەڕ ناوچەکانیانی لە باکور وێران کردووە و ئەو ناوچانە پێویستیان بە ئاوەدانکردنەوە و بنیادنانەوە هەیە. ئەوانەیماڵیان

هەبووە بچنەوە ڕێگەیان پێ دراوە بەڵام ئەوانەیماڵەکانیان نەماوە، لە باشور نیشتەجێکراوە، ئەو بەتایبەتی باسی لە رومادی و کوت و دیوانییە کرد. پرسیارم کرد ئایا ئەم کارە خۆبەخشانەیە یان نا. لە وەڵامدا گوتی ئەنجامگیریەکەمان خۆبەخشانەیە چونکە ئەم کەسانە لە کەمپەکانی ئێراندا بارودۆخەکەیان بۆ روونکراوەتەوە و بە چاوکراوەییەوە بڕیاری گەڕانەوەیان داوە. لێبوردنەکە بەسەر ئەو کەسانەدا جێبەجێ کراوە کە بەشدارییان لە شۆڕشەکەدا کردووە و مەسەلەی نیشتەجێکردنەوەیانی لێ بەدەر نەکراوە. ئەمە یاسا نەبووە، بەڵکو پێویستییەکی کرداری و ئابوری بووە.

٤. تێ گەیشتم کە تا ئەم خاڵە دەتوانم لەسەری بڕۆم. ئەمە بە هیچ جۆرێک جێی ئاسودەیی نییە و بڕوا ناکەم رۆژنامەکانمان جگە لە رەخنەگرتن هیچ هەڵوێستێکی تریان ببێت، کە لە راستیدا مۆرتایمەر دەستی بە رەخنە کردووە (هەرچەندە کاتێ بەم دواییە جێگری وەزیرم لە وەزارەتی راگەیاندن بینی رایگەیاند بە وتارەکەی مۆرتایمەر نارەحەت نەبووە لەبەر ئەوەی هیچ نەبێت لەو رووەوە بێلایەن بووە کە تێڕوانینە عێراقییەکەی باس کردووە).

دڵسۆزی هەمیشەییت

جەی ئەی ئێن گراهام

وێنەیەک بۆ بەڕێز تاران

کۆنفرانسی رێکخراوە بەریتانییەکان بۆ هاوکاریکردنی پەنابەران
ناوەنـدی پەرەپێدانـی نێودەوڵەتـی (پارنێـڵ هـاوس، ٢٥ ویلـتـۆن رۆد، لەنـدەن sw1v1js، ژمـارە تەلەفـوون ٧٦١٦ ٠١-٨٢٨

کۆمەڵەی کوردەکان

کۆنووسـی ئـەو کۆبونەوەیـەی لـە رۆژی چوارشـەمە ٢٥ی شـوباتی ١٩٧٦ لـە کاتژمێـر ٤ی پاشـنیوەرۆ لـە کتێبخانـەی ناوەنـدی پەرەپێدانـی نێودەوڵەتـی، پارنێـڵ هـاوس، ٢٥ ویلتـۆم رۆد، لەنـدەن، SW1 گرێـدرا.

ئامادەبووان

سەرۆک

مستەر کێنیف لید

ئەندامان

کۆمەڵگەی خاچی سوری بەریتانی	مس ئێس سینگر
کریستیان ئەید	مستر جی. گێڵبەر
دەزگای کۆمەڵایەتی نێودەوڵەتی	مس ئار بلاک
نوێنەرایەتی کورد لە ئەوروپا	مستەر جەی عەلی
پارتی دیموکراتی کوردستان	مستەر ئێچ غەفوری
نوێنەری شانشینی یەکگرتوو لە UNHCR	مستەر جەی هیدلەر
پەیوەندییەکانی نەتەوە یەکگرتوەکان	مسس ئێڵ لێڤین
وار ئۆن وەند	مستەر ئای مەکدۆناڵد

دەزگای زانکۆی جیهان — مستەر ئەی دی جەی فلیپس
دەزگای زانکۆی جیهان — مس سی هەد سن
بە بەشداری — مستەر دی میران

١. داوای لێبوردن بەرامبەر بە ئامادەنەبوونەوە وەرگیرا لە: مستەر ئەی ئێن دەیڤس لە ئەنجومەنی خزمەتی هاوڕێیان.

٢. کۆنوسەکانی کۆبوونەوەی رۆژی ٢ی کانونی یەکەمی ١٩٧٥ کە دابەشکرا رەزامەندی لەسەر نیشان دراو واژوو کرا.

٣. بابەتە باسکراوەکان، هەموو بابەتەکان لەژێر ناونیشانی سەرەکیدا باسکران.

٤. کۆمەڵگەی هاوڕێیەتی بەریتانی- کوردی

سەرۆک باسی لەو پێشکەوتنە کرد کە کۆمەڵگەکە بەدەستیهێناوە لەکاتی دروستبوونیەوە لە مانگی نیسانی ١٩٧٥.

بەرەوپێشچوونەکە کارێکی سەخت بووە، بەشێک لە هۆکارەکەش ئەوەیە کە وەکوو پێویست ئەندامی بەریتانیی لەبەردەستدا نین کە کاتی خۆیان لە بەرنامە دارشتندا سەرف بکەن و ئەوەندەش ئەندامی کوردیان نییە کە بۆنەی کلتوری ئامادە بکەن.

ئەنجومەنەکە بەردەوام کۆبوونەوەی ئەنجامداوە و جاروبار زانیاری داوەتە دەست کەناڵەکانی راگەیاندن. هەندێک لەو وتارانەی کە بەم دواییانە بینراون ئەنجامی دەستپێشخەرییەکی لەمجۆرەن. هەروەها بایەخ بە کێشەی خوێندکارە کوردە پەنابەرەکان و بابەتی دیکەش دراوە.

کۆبونەوەی گشتی ساڵانە لە رۆژی یەکشەمە ٢١ی ئازاری ١٩٧٦ ئەنجام دەدرێت و (ئێوارەیەکی کۆمەڵایەتی) رێکخراوە بۆ رۆژی شەممە ٢٠ی ئازار لە ئیمپێریاڵ کۆلێج لە کێن سینگی تۆنی باشوور لەلایەن کۆمەڵگەی خوێندکارە کوردەکانی ئەوروپاوە و هەموو ئەندامانی کۆمەڵە کوردییەکە

و هاوڕێیـان بـۆ هـەردوو بۆنەکـە بانگهێشـت کـراون. لـە کۆبونـەوەی گشـتی ساڵانەدا وتوویـژ لەسـەر رەشنووسـی دەسـتور دەکرێـت ئەمـەش لەسـەر بنەمـای ئـەو خاڵانـە کـە لـە ئێسـتا دارێـژراون.

بـۆ سـاڵی داهاتـوو هـەوڵ دەدرێـت ژمـارەی ئەندامـان زیـاد بکرێـت و هەروەهـا بەرنامـە بـۆ چەنـد چالاکییـەک دابرێژرێـت

راپۆرتێـک کـە لەلایـان پارتـی دیموکراتـی کوردسـتانەوە ئامادەکرابـوو لـە کۆبونەوەکـەدا بەسـەر ئامادەبوانـدا دابـەش کـرا

٥. راپۆرت لەسەر پەنابەرە کوردەکانی شانشینی یەکگرتوو:

أ) نامـە بـۆ وەزارەتـی ناوخـۆ لـە رۆژی ٣١ی کانونـی یەکەمـی ١٩٧٥ لـە وەڵامـی نامەکـەی رۆژی ٣١ی کانونـی یەکەمـی ١٩٧٥ ی سـەرۆک، کـە تیایـدا داوای روونکردنـەوەی کردبـوو بەرامبـەر بـە رێوشـوێنی پێویسـت بۆ سپۆنسـەر کردنـی کـوردە پەنابـەرەکان، لـە رۆژی ٢١ی کانونـی دووەمـی ١٩٧٦دا نامەیـەک لـە مسـتەر ئەلیکـی لیۆنـەوە گەیشـتووە. لەگـەڵ ئەجێنـدای کۆبونەوەکـەدا نوسـخەی ئـەم نامەیـەش دابـەش کـرا.

نامەکـە بـە وردەکارییـەوە روونکردنـەوەی پرۆسـەکەی لەخـۆ گرتـووە و نێـردراوە بـۆ لیژنەکـە بـۆ ئـەوەی پێـش ئامادەکردنـی وەڵامـی تـەواو بۆچونـی لەسـەر دەرببڕدرێـت.

مسـتەر یـان مەکدۆنـاڵ (وارِ ئـۆن وەن)، کـە لەنـاو نامەکـەدا وەکـوو یەکێـک لەوانەیـە کـە پشـتیوانی دەکات، خـۆی نامەیەکـی بـۆ کاربەدەسـتانی کـۆچ لـە وەزارەتـی ناوخـۆ نـاردووە و داوای روونکردنـەوەی لێکـردوون سـەبارەت بـە هەڵوێسـتی یاسـایی و، ئـەو کردارانـەی کـە پۆلیس دەیگرێتـە بـەر لـە لێکۆڵینـەوە لەگـەڵ سپۆنسـەرەکاندا و هەروەهـا پرسـیاری کـردووە لەبارەی ئـەو گەرەنتییەی کـە دەبێـت پـڕ بکرێتـەوە. دەرکـەوت کـە ئەمـە یاسـایەکی گشـتی یاخـود پـلان

نی یـه، بۆیـه شـتێکی باشـه کـه لێدوانـی یەکلاکراوەمـان هەبێـت سـەبارەت بـەو رێوشـوێنانەی وەزارەتـی ناوخـۆ کـه لـه هێنانـه نـاوەوەی پەنابـەران بـۆ ئـەم وڵاتـەدا دەیگرنـه بـەر.

له میانەی وتووێژەکەدا ئەم بابەتانه لەبەرچاوگیران:

(١) مسـتەر هیدلـەر رێوشـوێنەکانی شانشـینی یەکگرتـووی سـەبارەی بـه پێدانـی پەنابەرێتـی روونکـردەوە، پەنابەرێتـی نادرێـت بـەو کەسـانەی لـه دەرەوەی ئـەم وڵاتـەن. بۆیـه ئـەو کوردانـەی بـۆ نموونـه: لـه ئێرانـن ناتوانـن داوای پەنابەرێتـی بکـەن، بۆیـه تەنیـا رەنگـه بتوانـن لـه چوارچێـوەی یاسـاکانی کۆچـدا رێگـەی هاتنەناوەوەیـان پـێ بدرێـت، بـۆ نموونـه:

- وەکـو خوێنـدکار بـەو مەرجـەی بەڵگەیـان پـێ بێـت کـه بەشـداری کۆرسـەکانی خوێنـدن دەکـەن.

- کاتێک رەزامەندی دامەزراندنیان بۆسەر کارێک پێ بێت.

- وەکو کەسانێک که بتوانن خۆیان پشت به خۆیان ببەستن.

بـه پێچەوانـەوە داواکارەکان دەخرێنـه ژێـر چاودێـری هێـزه یەدەگەکانـی وەزارەتـی ناوخـۆ، لەسـەر ئـەم بنەمایـەش بـوو کـه وەزارەتـی ناوخـۆ لـه مانگـی ئایـاری ١٩٧٥دا لـه پەرلەمـان (کۆمـۆن) راگەیاندنێکـی بڵاوکـردەوە.

کارێکـی ئەسـتەم بـوو کـه بزانیـت: بۆچـی وا پێویسـت دەکات پەنابەرانـی کـورد بـه چاوێکـی جیـاواز لـه چیللیەکانـی ئەرجەنتیـن یاخـود هیندۆچینییەکانـی تـر یاخـود وڵاتانـی دیکـه تەماشـا بکرێـن.

هەردووکیـان لـه یەکـەم وڵاتـی پەنابەرێتیانـدا بـوون و مەترسـییان لەسـەر بـووه و مانەوەیـان گونجـاو نەبـوو.

بەپێـی ئـەو زانیارییانـەی لـه سـەرچاوه کـوردەکان و لـه رۆژنامەکانـەوه دەسـتمان کەوتـووە، بارودۆخـی زۆرێـک لـەو کوردەکانـەی کـه لـه ئێرانـن

تاڕادەیەکـی زۆر بارودۆخێکـی ناجێگیریـان هەیـە یاخـود پێشـینە مێژووییـەکان پاسـاومان دەدەنـێ کـە لـە بارودۆخیـان بترسـین و ئەمـەش لـە هەلومەرجێکدایـە کـە ڕەنگـە گۆڕانکاریـی زۆر گـەورە لـە ماوەیەکـی کورتـدا ڕووبـدات.

پەنابـەران لـە ئێـران، کـە ئێـران ئەندامـی ڕێککەوتنەکـەی سـاڵی ١٩٥١ نی‌یـە، هیـچ پێگەیەکـی یاسـاییان لـەو وڵاتـەدا نی‌یـە و هیـچ زامنێکـی کۆچبەرییـان نی‌یە. ڕەنگـە بارودۆخەکەیـان هاوشـێوەی بارودۆخـی نەخوازراوتریـن بێگانـەکان بێت. لەبـەر ئـەم هۆکارانـە بـوو کـە بـە گرنـگ زانـراوە کـە کاربەدەسـتانی وەزارەتـی ناوخـۆ قایـل بکرێـن بـەوەی: هەندێـک لـە کـوردەکان وایـان بـە بـاش زانیـوە کـە داوای پەنابەرێتـی لـە شـوێنی دیکـە بکـەن لـە دەرەوەی ئێـران.

(٢) مسـتەر غەفـوری باسـی لـەو سـەختییانە کـرد کـە دێنـە بـەردەم ئـەو کوردانـەی داوای پشـتیوانییان لـێ دەکرێـت. هەندێکیـان نەیاندەزانـی چـۆن پشـتیوان بدۆزنـەوە، ئەوانـی دیکـە داوای ئەوەیـان لـێ کـراوە کـە ئایـا خۆیـان دەتوانـن پشـتیوانی لـە خۆیـان بکـەن یـان نـا. ئـەم بابەتانـە پرۆسـەکەیان دواخسـتووە کـە خـۆی لـە خۆیـدا لانـی کـەم دوو مانگـی پـێ دەچێـت.

سـەبارەت بـە ڕێوشـوێنی پشتیوانیکردنەکەشـەوە بـاس لـەم بابەتانـەی دیکـەش کـرا:

أ. چالاکـی پۆلیـس. ئاشـکرابوو کـە پۆلیـس بەڕاسـتی سـەردانی ماڵـی پشـتیوانەکانی کـردووە بـۆ ئـەوەی لێکۆڵینـەوە بـکات. نەزانـراوە کـە چـۆن ئـەم پشـتیوانانە دۆزراونەتـەوە.

ب. سـەبارەت بـە فۆڕمـی پشـتیوانییەکان کـە بـە چاپکـراوی نێـردراون بـۆ مسـتەر مەکدۆناڵـد.

- بەرپرسـیار بکرێـت بـۆ بەڕێوەبردنـی کاروبـاری پەنابـەران و مانەوەیـان تـا ئەوکاتـەی پەنابەرەکـە دەتوانێـت خـۆی پشـتیوانی لـە خـۆی بـکات.

- پەنابەرەکە زامنی ئەوە بکات کە ڕێگای پێ نادرێت لەسەر گیرفانی دەوڵەت بژی.

وەها زانرا کە پرسیاری لەمجۆرە ڕەنگە ببێتە هۆی ئەوەی کە خەڵکان حەز نەکەن ببنە پشتیوان و، لە هەموو حاڵەتێکیشدا ئەم پرسیارانە تێگەیشتن لێیان قورسە. لە کرداردا ئەو کەسانەی ڕێگەیان پێدەدرێت بێنە ئەم وڵاتەوە دەستبەجێ مافی ئەوەیان هەیە داوای کۆمەک بکەن.

سەرەڕای چەند حاڵەتێک، ئەوا زانرا کە ئەو کەسانەی داوای پەنابەرێتیان کردووە بەهۆی سەختی لە دۆزینەوەی پشتیواندا کارەکەیان دواکەوتووە.

دواجار ڕێکەوتن لەسەر ئەوەی:

أ) پرۆسەی وەرگرتنی کوردەکان نابێت بە هیچ جۆرێک ئەنجام بدرێ و، بۆ ئەمەش، ئەنجومەنی بەریتانی بۆ هاوکارییکردنی پەنابەران دەبێت لەکاتی پێویستدا داوای (پشتیوانیکردن)ی پەنابەرە کوردەکانی لێ بکرێت، هەروەک چۆن پێشتر یارمەتی دامەزراندنی ئەم پەنابەرانەی داوە. لەبەرئەوەی وەها چاوەڕوان دەکرێت کە بەشێک لەم کەسانە خوێندکار بن و WUS بەرپرس بێت لێیان و، کۆی وەرگرتنەکە سنوردارە، بۆیە پێشبینی نەکرا کە ئەم بڕە بڕێکی گەورە بێت.

بەڕێز سەرۆک ڕەزامەندی دەربڕی لەسەر ئەوەی کە ئەم بابەتە بخاتە بەردەم ئەنجومەنی بەریتانی بۆ هاوکارییکردنی پەنابەران.

ب) لەبەرئەوەی وا دەردەکەوێت ئەم پرسی پشتیوانی کردنە پەیوەندی بە سیاسەتی گشتییەوە هەیە بۆیە پێویستە کۆنفرانسی بۆ ئامادە بکرێت.

ج) لەدوای وتووێژی زیاتر سەبارەت بە دوایین بڕگەی نامەکەی مستەر ئەلێکس لوین لە ڕۆژی ٢١ی کانوونی دووەم دا کە ئاماژەی بەوە دەکرد: ترسی کوردەکان لەوەدایە کە بە زۆر بنێردرێنەوە بۆ عێراق، کە ئەوەش

ترسێکی بێ بنەمایە، ڕێکەوتن لەسەر:

١. بەڵگە لەم وڵاتانەدا کۆبکرێتەوە لەڕێگەی سەرچاوە سەربەخۆکان و لەناو کۆمەڵگەی پەنابەرە کوردییەکان دا تاوەکوو بزانرێت ئەم پرسە چەند لەجێی خۆیدایە.

٢. داوا لە (UNHCR) بکرێت کە لێدوان لەسەر هەڵوێستەکەی وەزارەتی ناوخۆ بدات و بەڵگە پێشکەش بکات سەبارەت بە بارودۆخی کوردانی ئێران.

لەمیانەی وتووێژەکەدا مستەر جۆرج گێڵبەر (کریستیان ئەید) پێشنیاری کرد کە هەندێک لە ئەندامانی گروپی کوردی و کۆمەڵگەی دۆستایەتی بەریتانی-کوردی بانگهێشت بکرێن بۆ ئەوەی لەپێناو پشتیوانیکردنی (BCAR) دا گروپێکی بچوک پێکبهێنن و لەکاتی پێویستدا ڕاوێژیان لێوەربگیرێت.

ب) دەزگای زانکۆی جیهان - بۆ کۆمەکی دارایی خوێندکاری کوردی پەنابەر. مستەر ئالن فلیپس (دەزگای زانکۆی جیهان) ڕایگەیاند: دوو لەمپەری سەرەکی لەبەردەم بەرەوپێشچوونی ئەم بەرنامەیەدا:

أ. سەختیی بەدەستهێنانی زانیاری پێشینەی باش لە ئێرانەوە سەبارەت بەو خوێندکارانەی کە زۆرترین سود لە زەمالەکانی (WUS) وەردەگرن کە کۆرسەکان و هەندێک بابەتی پەرەپێدانیان پێدەدرێت. زۆر پێویست بوو کە لیژنەیەکی WUS لە ئێران دا هەبێت، کە بتوانرێت لە ڕێگەیەوە ئەم زانیارییانەی بۆ ئاراستە بکرێت. هەروەها هیوای ئەوە خوازرا کە لە ڕێگای نوێنەری UNHCRەوە لە ئێران چەند پەیوەندییەک دروست بکرێت.

ب. چەند بەڵێنێکی کاتی دران و چەند بەشدارییەکی دڵنیاکەرەوە پێشکەش کران - ئۆکسفام ڕەزامەندی دەربڕی کە پێنج هەزار پاوەند بدات.

کریستیان دەبوو لە ماوەیەکی کەمدا ئەم بابەتە لەگەڵ لیژنەی خۆرهەڵاتی

ناوەڕاستەکەیدا باس دەکات و هیوای وایە بەشێک لەو بودجەیەی کە بۆ هاوکاریکردنی کوردانی سەردەمی شەڕ تەرخان کراوە، ئەوا بۆ ئەم مەبەستە دابین بکرێت.

سکرتێر ئاماژەی بەوەدا کە رێکخراوی فەندی منداڵپارێز لەوە دەکۆڵێتەوە و، لە هەر خولێکی داهێنانی خوێندکاران دەکۆڵێتەوە کە ئامانجەکەی تەندورستی یاخود چاودێری منداڵان بێت.

لە وەڵامی پرسیارێکی سکرتێردا سەبارەت بە کۆمەڵگەی دۆستایەی بەریتانیایی-کوردیی کە لە یەکێک لە بڕگەکانیدا باس لە دابینکردنی هەلی خوێندنی کردووە بۆ کوردەکان لە شانشینی یەکگرتو و، هەروەها ئامادەکاری بۆ یارمەتیدانیان لە بوارەکانی زەماڵە و راهێناندا، سەرۆک رەزامەندی نیشان دا کە لە AGM پشتیوانی لەم بابەتە بکات و هەوڵبدات سەرنجی ئەندامانی کۆمەڵەکە رابکێشێت و هانیان بدات لەم هەڵمەتی کۆکردنەوەی کۆمەکەدا یارمەتی بدەن.

٦) بارودۆخی پەنابەران لە ئێران و لە عێراق.

عێراق

مستەر عەلی ئاماژەی لە راپۆرتێکی دا کە لەلایەن "ئێم. جەی. سی. لوپی" سەر بە کۆمەڵەی سویسرا بۆ مافەکانی مرۆڤەوە ئامادەکرابوو، ئاماژە بەوە دەکات حکومەتی عێراق دەیەوێت نزیکەی یەک ملیۆن کورد لە ماڵەکانی خۆیان راگوێزێت و رەوانەی باشورییان بکات. ئەم راپۆرتە پێشتر خراوەتە بەردەم کۆمسیۆنی مافەکانی مرۆڤی نەتەوە یەکگرتووەکان و لە رۆژنامەی گاردییانی رۆژی ٤ی شوباتدا بڵاوکراوەتەوە. ئەم هەواڵە نیگەرانییەکی زۆری لە جڤاتی کوردیدا دروست کرد: دیارە تائێستا نزیکەی ٢٠٠ هەزار کەسێک راگوێزراون و جێگاکانیان لە باکور بە عەرەب پڕ دەکرێتەوە. وردەکاری ئەم

بابەتـە لـە راپۆرتەکـەی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتاندا بەسـەر ئامادەبووانـدا دابـەش کـرا.

راپۆرتـی هاوشـێوە لەلایـەن فاینەنشـیاڵ تایمـز و تایمـز (رۆژی ٢٧ی تشـرینی دووەمـی ١٩٧٥)ەوە بڵاوکراوەتـەوە و هەروەهـا بابەتەکـە لەلایـەن کۆمەڵێـک رۆژنامەنوسـی هۆڵەندیشـەوە ئامـاژەی پـێ دراوە کـە سـەردانێکی زۆر کورتیـان بـۆ عێـراق ئەنجـام داوە و بەزوویـی داوایـان لـێ کـراوە ئـەو وڵاتـە بەجـێ بهێڵـن. ئـەو گروپـە نێودەوڵەتیـی و تاکـە کەسـییانەی کـە حەزیـان کـردووە لـە بارودۆخەکـە بکۆڵنـەوە رێگـای چوونەنـاوەوەی عێراقیـان پـێ نـەدراوە.

مسـتەر عەلـی پرسـیاری کـرد: ئایـا دەکـرێ ئـەم کەسـانە لـە چوارچێـوەی (پەنابـەر)دا پۆلێـن بکرێـن یـان نـا، بەشـێک لـەم کەسـانەش کـە گەڕاونەتـەوە بـۆ عێـراق لـە ئێـران پەنابـەر بـوون. ئەگـەر پەنابـەر بووبـن، ئایـا ئـەم کۆنفرانسـە ئامادەیـە دەتوانێـت یارمەتییـان بـدات؟

سـکرتێر هەوڵـی دا نوسـخەیەک لـە راپۆرتەکـەی "ئێـم. لوپـی" دەسـتبکەوێت بـەڵام هێشـتا بەدەسـتی نەگەیشـتووە.

سـەرۆک ئامـاژەی بەوە دا کـە لەبەرئەوەی ئـەم بابەتـە بابەتێکـی نێودەوڵەتییە لـە چوارچێـوەی عێراقـدا، بۆیە باشـترین هەنگـاو ئەوەیە:

أ) راستەوخۆ لەگەڵ حکومەتی عێراق ئەنجام بدرێت.

ب) لـە رێگـای کەناڵـە دیپلۆماسییەکانەوە و لەلایـەن حکومـەی شانشـینی یەکگرتـووەوە - یاخـود لەلایـەن حکومەتـی دیکـەوە ئەنجـام بدرێـت.

ج) لە رێگەی پرسیارەوە کە لە پەرلەمان بپرسرێت.

وتووێژ لەسەر باشترین رێگاکانی ئەنجامدانی ئەم کارە ئەنجام درا.

مسـتەر لیـا لێڤیـن (UNA) رایگەیانـد: کـە (UNA) چەنـد هەنگاوێکی نـاوە تیایدا

نوێنەرێکیان ناردووە بۆ لای باڵیۆزی عێراق لە لەندەن، لە کۆبونەوەکەدا باس لە مەسەلەی هەڵکەندنی کوردەکان لە باکور و پەرش‌وبڵاوکردنیان بە باشووری وڵاتدا باسکراوە. باڵیۆزەکە لێدوانێکی داوە کە لەم خاڵانەی خوارەوەدا خۆی دەبینێتەوە:

أ) بارودۆخی کەمپی پەنابەرە کوردەکان لە باشوری وڵات باشە و وەکوو بارودۆخی عێراقیەکانی دیکەی دراوسێیانن.

ب) ئەو کوردە پەنابەرانەی کە گەڕاونەتەوە بۆ عێراق ڕێگایان پێ نەدراوە بچنەوە ماڵەکانی خۆیان. لەبەر ئەوەی کە ناوچە نەوتییەکانی باکوریان بەجێهێشتووە و حکومەت هیچ ناچار نیە ڕێگایان بدات کە بگەڕێنەوە بۆی.

ج) هیچ پێویست بە هاوکاری دەرەکی ناکات، عێراق خۆی دەتوانێت کێشەکانی چارەسەر بکات.

باڵیۆزەکە بانگێهشتێکی کراوەی پێشکەشی (UNA) کردووە تاوەکوو هەر کاتێک بیەوێت سەردانی بکات و بابەتی دیکەی لەگەڵدا باس بکات. هەروەها نامەیەکی بۆ ڕۆژنامەی تایمز ناردووە کە تیایدا ئاماژەی بەوە کردووە تەنیا چەند پەنابەرێکی کوردی زۆر کەم پەرشوبڵاو کراونەتەوە.

لە وتووێژەکەدا گەیشتنە ئەو ئەنجامەی کە ئەم بابەتە بەڕاستی کێشەی پەنابەرێتی نییە، بۆیە ڕاستەوخۆ با ببێتە بابەتی ناو کۆنفرانسی ئامادەوە. پێشنیاری ئەوە کرا کە کۆمەڵگای دۆستایەتی بەریتانی-کوردی و UNA کاری زیاتر لەسەر ئەم بابەتە بکەن، وەک بەدواداچونێک بۆ هەنگاوەکەی بەرەو باڵیۆزخانەی عێراق و، لە ڕێگای کۆمەڵەی پەرلەمانیی نەتەوەیەکگرتووەکان بۆ مافەکانی مرۆڤەوە، کۆمەڵێک پرسیار ئامادە بکات کە لە پەرلەمان (House of Commons)دا ئاڕاستە بکرێت.

مستەر غەفوری ئاماژەی بە یاسایەکی نوێ کرد کە لەلایەن حکومەتی عێراقەوە دەرکراوە، بەوەی: هەرکەسێک بەبێ ڕەزامەندیی حکومەتی عێراقی زەماڵەی خوێندن لە هەر حکومەتێک بەدەست بهێنێت ئەوا دەخرێتە زیندانەوە. باسی حاڵەتی پزیشکێکی کوردی کرد کە پێشتر هاتووەتە شانشینی یەکگرتوو و داوای بەڵگەنامەی زیاتریان لێ کردووە، بۆیە پرسیار سەبارەت بە پێشینەی ناوبراو لە حکومەتی عێراق کراوە، حکومەتی عێراقیش ڕایگەیاندووە: کە ئەم کەسە شایستە نییە، لەکاتێکدا کە ئەو کەسە بەڕاستی شایستە بووە و چەند ساڵێک وەکوو پزیشک ئەزمونی کارکردنی هەبووە. دەتوانرێت چ هەنگاوێک بنرێت بۆ ئەوەی سەرنجی لایەنەکان بۆ سەر ئەم یاسایە ڕابکێشرێت؟

ڕێککەوتن کرا لەسەر أ) زانیاری زیاتر لەبارەی ئەم یاسایەوە بەدەست بهێنرێت و، ب) دەزگای زانکۆی جیهان و ڕەنگە بە هاوکاریی لەگەڵ دەزگای دیکەی خوێندکاریی وەک یەکێتی نیشتمانیی خوێندکاران، لە کۆبوونەوەی داهاتویدا ئەم بابەتە بخاتە بەردەم لیژنەکەی.

٧. کاری UNHCR سەبارەت بە کوردانی پەنابەر:

مستەر جین هێدڵەر ڕایگەیاند: کە مستەر لێسڵی گودیەر کە بەرپرسی ئەرکەکانی UNHCRە لە تاران ئەوا دەستی بە کارەکەی کردووەتەوە. تائێستا زانیارییەکی زۆرکەم لەناوبراو و لە جنێفەوە بەدەست گەیشتوون. نزیکەی ١٤٠٠ داوا لەلایەن ئەو کوردانەی کە دەیانەوێت ئێران بەجێ بهێڵن خراوەتە بەردەم UNHCR. لەو ژمارەیەش ٧٠٠ کەس دەیانەوێت بچنە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، ١٠٠ کەس بۆ ئوستورالیا، ٧٠ کەس بۆ شانشینی یەکگرتوو، و ڕەنگە ٣٥٠ کەسیش بۆ کەنەدا بێت. ڕەنگە ئەوانەی

دەیانەوێت ئـەو وڵاتـە بەجـێ بهێڵـن لـە ١٤٠٠ کـەس زیاتـر بـن، بـۆ هەمـوو ئـەو کەسـانە ئاسـان نیـیە کـە پەیوەنـدی بکـەن بـە UNHCRەوە و هەروەهـا هەموشـیان نازانـن کـە چـۆن ئـەم کارە بکـەن.

هەر بابەتێکی دیکە

"مسـتەر میـران" کـە کوردێکی پەنابەرە و ئێسـتا لـە بەریتانیایە بـە ئامادەبووان ناسـێنرا. سـەرۆک هیـوای خواسـت ناوبـراو بتوانێـت ژیانێکـی نـوێ لـەم وڵاتـەدا دابمەزرێنێت.

١: پێشەکی:

ئـەم راپۆرتـە بـاس لـەو بەرنامەیـە دەکات کـە دەزگـای زانکـۆی جیهـان (شانشـینی یەکگرتـوو) لەبـری کۆمەڵێـک دەزگـای پەرەپێـدان و دەسـتەی پەنابەرێتـی لەپێنـاو یارمەتیدانـی خوێندکارانـی کـوردی پەنابـەرەوە دایڕشـتووە.

ئـەم بەرنامەیـە ئامانجـی یارمەتیدانـی ٥٠ خوێنـدکاری کـوردە کـە بەهـۆی شـەڕی کوردسـتانەوە لـە خوێندنەکەیـان دابـڕاون و دەربـازی ئێـران بـوون و ئێسـتاش ناتوانـن بگەڕێنـەوە بـۆ عێـراق و، ناشـتوانن لـە وڵاتانـی دراوسـێ یاخـود وڵاتانـی عەرەبیدا هەلـی شایسـتە بەدەسـت بهێنـن. ئامانـج لـەم بەرنامەی پەرەپێدانـە دابینکردنـی زەمالـەی خوێندنـی باڵایـە لـە شانشـینی یەکگرتـوودا بـۆ خوێندکارانـی "پزیشـکی ددانسـازی، ئەندازیـاری مەدەنـی، کشـتوکاڵ و زانسـتە کۆمەڵایەتییـەکان". هەرچەنـدە لایەنـە مرۆییـەکان لەبەرچـاو دەگیردێن، بـەڵام زیاتر جەخـت لـە پشـتیوانی کوردانـەی ئـەو خوێندکارانـە دەکرێتـەوە کـە ئاواتەخـوازن خزمەتـی خەڵکـی کوردسـتان بکـەن و حەزدەکـەن لەوکاتـەدا بتوانـن بگەڕێنـەوە بـۆ ئـەو ناوچەیـە.

پێویسـتی سـەرەکی بریتییـە لـە: کۆمەکـی دارایـی هـەر خوێندکارێـک کـە سـاڵانە پێویسـتی بـە ١٤٢٠ پاوەنـدە. بـەم جـۆرە ئامانجـی سـەرەتایی بریتییـە لـە

٧١ هــەزار پاوەنــد و بــۆ ســاڵانی داهاتــووش پێویســتی بــە بڕێکــی زیاتــرە.

٢) ناساندن:

کۆنفرانــس ئامادەیــی ڕێکخــراوە بەریتانیەکانــی بــۆ یارمەتیدانــی پەنابــەران (Scboar) بــاس کــرد، لــە ســاڵی ١٩٧٤دا لیژنەیــەک پێکهێنــراوە بــۆ ئــەوەی بڕیــار بــدات کــە ئایــا چ بەخشــینێکی هاوکارییــەکان بــۆ کــوردەکان ئــەوا لــە کاریگەرییــە نەرێنییەکانــی شــەڕەکە لەســەریان کــەم دەکاتــەوە. لیژنەکــە نوێنەرانــی هەمــوو ڕێکخــراوە ســەرەکییەکانی بــواری پەرەپێــدان و پەنابەرانــی لــە شانشــینی یەکگرتــوو لەخۆگرتبــوو، هــاوکاران لەگــەڵ نوێنــەری (UNHCR) لــە لەنــدەن و هەروەهــا نوێنــەری پارتــی دیموکراتــی کوردســتان و کۆمەڵــە ڕۆژنامەنوســێک لــە کوردســتانەوە بۆنــاو کۆبونــەوەکان بانگهێشــت کــرد بــوو.

لــە کۆتایــی شــەڕەکەی مانگــی ئــازاری ١٩٧٥، (SCBOAR) ســەرنجی خســتە ســەر ئــەو هاوکارییــەی کــە دەتوانێــت بــۆ پەنابەرانــی کــوردی دابیــن بــکات بەتایبەتــی بــۆ ئــەو کەســانەی کــە لــە ئێــران جێگیــر نەبــوون و ناشــتوانن بگەڕێنــەوە بــۆ عێــراق، بــە لەبەرچاوگرتنــی ئــەو بڕیــارەی حکومەتــی بەریتانیــا کە بــۆ یارمەتیدانی پەنابــەران لــە ڕێگــەی پێدانــی کۆمەکــی ســەرەتاییەوە داویەتــی تا ئەوکاتــەی کارێکــی گونجــاو دەدۆزنــەوە، بڕیــاری ئــەوەدرا کــە هاوکارییەکــە چــڕ بکرێتــەوە بــۆ ســەر ئــەو خوێندکارانــەی کــە پەنابــەرن و حەزدەکــەن ڕووبکەنــە شانیشــینی یەکگرتــوو بــەڵام هەلــی زەماڵــەکان نایانگرێتــەوە.

بەهــۆی ئەزموونــی دەزگــای زانکــۆی جیهانــەوە لــە بــواری پەرەپێدانــی بەرنامەکانــی زەماڵــە لــە شانشــینی یەکگرتــوو، ئــەم دەزگایــە لەلایــەن (SCBOAR) ەوە بانگهێشــت کــرا بــۆ دارشــتنی بەرنامەیــەک بــۆ خوێندکارانــی کــورد و بــۆ کۆکردنــەوەی کۆمەکــی دارایــی و، هەڵبژاردنــی کاندیــدەکان و بەڕێوەبردنــی زەماڵــەکان. تێکــڕای هەلومەرجــی کــوردەکان خرایــە بەرچــاوی بەرپرســی

دەزگاکـە و ئەویـش سـەرەڕای داوایەکـی زۆر کـە بـۆ یارمەتیـدان خرابـووە بەردەمـی، ئـەم بابەتـەی وەک پڕۆژەیەکـی گرنـگ قبـوڵ کـرد.

لیژنەیەکـی خوێندکارانـی کـوردی پەنابـەر لـە دەزگـای زانکـۆی جیهـان لـە مانگـی ئایـاردا دامـەزرا کـە (کەسـانی ئەکادیمـی و نوێنەرانـی) (SCBOAR) "کریسـتیان ئەیـد، وارئـۆن وەنـت، کۆمەڵگـای دۆسـتایەتی ئینگلیـز- کـورد و پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان" تیایـدا بەشـدار بـوون. ئـەم راپۆرتـە لەسـەر بنەمـای راوێـژی سـەرەتای لیژنەکـە ئامادەکـراوە.

٣) پێشینە:

نەهامەتییەکانـی کـورد و دواکەوتنەکانـی هەرێمـی کوردسـتان لەلایـەن دەزگاکانـی پەرەپێدانـەوە زۆر روون و ئاشـکران، ئـەم بابەتـە زۆر بـە باشـی لـە راپۆرتەکانـی ئەمسـاڵی رێکخـراوی وەک وارئـۆن وەنـت، کۆمەکـی منداڵپارێـز و گروپـی مافەکانـی کەمینـەدا تۆمارکـراوە، لـەو بەشـە دورەدەسـتەی خۆرهەڵاتـی ناوەڕاسـتدا کوردەکان بوونەتـە رەگەزێکـی لەبیرکراو کـە سـاڵانێکی زۆرە لەپێناو مافـی چـارەی خۆنوسـین و پشتبەسـتن بـە خەباتەکەیـان بـۆ بەرەوپێشـچوونیان هەوڵێکـی زۆریـان داوە. ئەمـەش لـە پەنجـا سـاڵی رابـردوودا چەنـد جارێـک جەنـگ و تەنانـەت تەنگژەی زیاتـری ئابوریـی بـۆ کوردانـی تورکیـا و ئێـران و عێـراق لێکەوتووەتـەوە.

زۆربـەی ژیانـی کـوردەکان تائێسـتاش بـەدەوری خێڵـدا دەخولێتـەوە. کـوردە جوتیـارەکان کـە لـە ناوچـە شـاخاوییە دورەدەسـتەکاندا دەژیـن و زۆربـەی گوندەکانیـش لـە چەنـد سـەد کەسـێکی کـەم تێناپەڕێـت، ئـەوا نـە هەلـی گەشـەکردنی ئابورییـان هاتووەتـە بـەردەم و نـە رێگـەی پەیوەندیکردنێکـی باشـتریان هەبـووە کـە بتوانـن هەلومەرجـە کۆمەڵایەتیـە ئابورییەکەیانـی

پیێ بگۆڕن. زۆربەی جار ژیانی ئەم کەسانە لەژێر دەسەڵاتی دەرەبەگە خاوەن زەوییەکاندا بووە و دابەشکردنی زەویش تارادەیەکی ناشیرین نایەکسان بووە، چاکسازی لە بواری زەویوزاردا بەردەوام یەکێک بووە لە داواکارییەکانی بزوتنەوەی کورد.

لەبەر ئەوەی لە کوردستان تەنیا چەند شارێکی سەرەکی هەن، بۆیە دەبێت بۆ هەلی راستەقینەی خوێندن رووبکەنە پایتەختە دورەکانی ئەو وڵاتانەی باسکران. لەم چەند دەیەی دواییدا دەستەبژێرێکی رۆشنبیر لە مەنفادا لە زیادبووندان- کە زۆرجار هەڵبژاردەی کەسەکان خۆیان بووە، ئەمانە: دەرچوانی زانکۆکانی خۆرهەڵاتی ناوەراست، ئەوروپای خۆرئاوا و باکوری ئەمریکا لەخۆدەگرن. ئەم دەستەبژێرە رۆڵی لە گەشەسەندنی بزووتنەوەی نەتەوەی کوردا بینیوە و زۆرجار پشتیوانی لە کەرامەتی کلتوری کوردی و سەربەخۆیی دەکات.

لە عێراق، هەروەک پارچەکانی دیکەی کوردستان، بەڵگە لەسەر هەڵاوێرکردن دژی کورد لە کۆلێجەکانی "پزیشکی و ددانسازی و کشتوکاڵ و ئەندازیاری" لەبەردەستدایە. ئەم هەڵاوێرکردنە کۆی بواری پەروەردەی گرتووەتەوە. رێژەی ئەو کوردانەی لە قۆناغی ناوەندیدا دەخوێنن نیوەی رێژەی عەرەبەکانن. هەرچەندە کوردەکان نزیکەی ٢٠٪ی دانیشتوانی عێراق پێک دەهێنن، بەڵام کەمتر لە ٧٪ی خوێندکارانی زانکۆکانی عێراق پێک دەهێنن. نەخوێندەواریی لە ناوچە کوردییەکان زۆر لە ناوچەکانی دیکەی عێراق زیاترە. لە ناوچەی هەولێردا ٨٠٪ی پیاو و منداڵان و ٩٩,٥٪ی ژنان نەخوێندەوارن. لەکاتێکدا بەپێی خەمڵاندنی ساڵی ١٩٧٠ی یونسکۆ کە بۆ تێکڕای وڵاتان عەرەبی ئەنجام دراوە، دەریدەخات کە ٦٠,٥٪ی پیاوان و ٨٥,٧٪ی ژنان نەخوێندەوارن.

بۆیە پێویستە مەسەلەی خوێندنی باڵا کە لەم چوارچێوەیەدا و بە

لەبەرچاوگرتنی ئامادەکاری بۆ پەروەردەکردنی مامۆستا و پزیشک و پیشەمەندی داهاتوو تەماشا بکرێت. خوێندنی باڵا لە ناوچە کوردییەکانی عێراق بەهۆی شەڕەکەوە زیانێکی گەورەی بەرکەوتووەو تاکە زانکۆی کوردی لە سلێمانی لە رۆژی ١٢ی ئازاری ١٩٧٤دا لەلایەن سوپا و تانکەکانییەوە داگیرکرا، لەئەنجامدا جڤاتی زانکۆ ناچارکران شاری زانکۆکە بەجێبهێڵن و زۆربەیان روویان کردە ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی کوردەکانەوە.

لە نیسانی ١٩٧٤یشدا، کاربەدەستانی زانکۆ بڕیاریاندا وانەکانیان لە مانگی ئایاری ١٩٧٤ەوە لە شاری قەڵادزێ دەست پێبکەنەوە. لە ٢٤ی نیساندا هێرشی ئاسمانی کرایە سەر ئەو شارۆچکەیە و زۆرێک لە بیناکانیان روخاند و، زۆرێک لە خوێندکار و ستافی ئەکادیمیشیان کوشت و بریندار کرد. لەئەنجامی ئەمەدا زانکۆکە نەیتوانی خۆی لە قەڵادزێ دابمەزرێنێ و ، لە مانگەکانی نیسان و ئایاردا یانزە خوێندکاری زانکۆی بەغدا کە هاوسۆزیان بۆ کوردەکان هەبوو لەسێدارەدران. دوای ئەوەش ٥٥١ خوێندکاری کورد زانکۆکانی عێراقیان بەجێهێشت و خۆیان دەربازی کوردستان کرد، زۆرێک لەمانە و خوێندکارانی دیکەش لە ماوەی شەڕەکەدا و یاخود ماوەیەکی کورتی دوای شەڕەکەش روویان کردە ئێران. وادەزانرێت کە چەند هەزار خوێندکارێکی ناوەندی و زانکۆ ناتوانن بگەڕێنەوە بۆ عێراق، ئەمەش بەهۆی چالاکییە ئاشکراکانیان لەکاتی شەڕەکەدا و ترسیان لە عێراق. لەگەڵ ئەوەشدا، کارێکی گونجاویشە کە بەشێکی زۆری ئەم کەسانە بێنە شانشینی یەکگرتووەوە، هەر بۆیە ئامانجە سەرەتاییەکە لە ٥٠ خوێندکاردا خۆی دەبینێتەوە.

٤) بەرنامەی دەزگای زانکۆی جیهان (شانشینی یەکگرتوو):

بەرنامەکەی دەزگای زانکۆی جیهان لە روانگەی نێودەوڵەتیی دەزگاکەوە دارێژراوە، کە مەبەست لێی یارمەتیدانی ئەو کەسانەیە کە لە بواری

خوێندنـدا هەڵاوێـردراون و هەلـی خوێندنـی گونجاویـان بـۆ دابیـن دەکات. هەرچەنـدە بەرنامەکـە پێکهێنەرێکی گرنگی مرۆیـی لەخـۆ دەگرێـت، بـەڵام بڕیـار دراوە تەنیـا یارمەتـی ئـەو خوێندکارانـە بدرێـت کـە بـە ئاشـکرا دیـار بێـت سـود لـە شانشـینی یەکگرتـوو دەبینـن و ناتوانـن یارمەتـی لـەوە باشـتر لـە شـوێنی دیکـە وەربگـرن، هەروەهـا ئـەو کەسـانەش دەتوانـن لـە دواجـاردا لـە پەرەپێدانـی کوردسـتاندا بەشـدار بـن.

لـە سـەرەتادا زەمینەسـازییەکە بـۆ ئـەو خوێندکارانـە دەبێـت کـە ئاسـتی ئەکادیمیـان باشـە و لـە خوێندنەکانیـان لـە بوارەکانـی "کشـتوکاڵ، ئەندازیـاری مەدەنـی، پزیشـکی و زانسـتە کۆمەڵایەتیـەکان"دا دابـڕاون. وا باشـترە کـە ئـەم خوێندکارانـە زمانـی ئینگلیـزی بزانـن، بـەڵام لـەوە گرنگتر ئەوەیـە: کـە ئامادەییان تێدابێـت خزمەتـی گەلەکەیـان بکـەن. گرنگـە کـە ئـەم کارە نەبێتـە هـۆی کۆچـی خوێندەوارانـی کـورد، کـە دواتـر بچنـە نـاو کلتورێکـی خۆرئاواییـەوە و حـەز بـە گەڕانـەوە نەکـەن. هەوڵـەکان بەردەوامـن بـۆ دۆزینـەوەی ئـەو دەرفەتانـەی کـە دەتوانرێـت لـە خـودی ئێـران یـان لوبنـان و جەزائیـر بـۆ کـوردەکان دابیـن بکرێـت. ئەزمونەکانـی رابـردوو دەریـان خسـتووە کـە دەرفەتـی لـەم جـۆرە زۆر سـنوردار دەبـن، هەروەهـا لەبـەر هـۆکاری سیاسـیی ناخرێتـە بـەردەم خوێنـدکاران.

قۆناغـی سـەرەتایی ئـەم بەرنامەیـە: بەدەسـتهێنانی کۆمەکـی داراییـە بـۆ زامنکردنـی زەماڵـە بـۆ مـاوەی سـێ سـاڵ، لەهەمـان کاتـدا کاندیـدەکان لـە رێگەی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتانەوە نـاوی خۆیـان بـۆ دەزگـای زانکـۆی جیهـان تۆمـار دەکـەن، بـەڵام ئـەم بەرنامەیـە بـە هیـچ شـێوەیەک تەنیـا بـۆ ئەندامانـی ئـەم حیزبـە نیـیـە. کاتێـک کۆمەکـە داراییەکـە بەدەسـت هێنـرا و پاڵێـوراوەکان هەڵبژێـران، دەزگـای زانکـۆی جیهـان کاندیـدەکان لـە زانکـۆ و پەیمانگاکانـی خوێندنـی بـاڵادا جـێ دەکاتـەوە و هانیـان دەدات کـە بێن بـۆ شانشـینی یەکگرتوو.

ئەگەر لەم هاوینەدا کۆمەکە داراییەکان بەدەستبهێنین، ئەوا دەتوانرێت ئەو پاڵێوراوانەی کە زمانی ئینگلیزییەکەیان باشە لە کۆرسەکانی وەرزی پایزدا بەشداری پێ بکرێن، بەڵام ئەو خوێندکارە کوردانەی دیکە کە دواتر وەکو پەنابەر دێنە ئەم وڵاتە، ئەوا زمانی ئینگلیزییەکەیان پەرەپێدەدەن و لە ساڵی داهاتووی خوێندنەوە دەست بە خوێندنەکەیان دەکەن.

دەزگای زانکۆی جیهان هەوڵ دەدات ئەگەر ئەم خوێندکارە پەنابەرانە بیانەوێت، پەیوەندییان لەگەڵ بزوتنەوە کوردییەکانی شانشینی یەکگرتوودا بۆ دروست بکات و، کار بکات بۆ ئەوەی ئامۆژگاری و چاودێری پێویستیان لەلایەن زانکۆکانەوە پێ بدرێت. لە قۆناغەکانی کۆتایی خوێندنەکەیاندا دەزگای زانکۆی جیهان هەوڵدەدات ئامۆژگاریی و هاوکاریی ئەم خوێندکارانە بکات کە بەدوای هەلی کارکردندا لە کوردستان یاخود لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بگەڕێن و هەموو بەهرەکانیان لەپێناو (پەرەپێداندا) بخەنەگەڕ.

٥) کارگێڕی:

بەرنامەکە لەلایەن سکرتارییەتی دەزگای زانکۆی جیهان (شانشینی یەکگرتوو)ەوە بەڕێوەدەبرێت کە ئەزمونێکی بەرچاوی لە بەرنامەی لەم جۆرەوە هەیە. بڕیار لەسەر شێوازی بەڕێوەبردن و هەڵبژاردنی پاڵێوراوەکان لەلایەن لیژنەی خوێندکارە کوردە پەنابەرەکانەوە دەدرێت و ئەم بڕیارەش پێویستی بە رەزامەندی بەرپرسی دەزگای زانکۆی جیهانە. وەک لە پێشەکییەکەدا باس کرا نوێنەری زۆر لایەن لەخۆ دەگرێت و دەتوانێت زۆر لە نزیکەوە لەگەڵ ئەو دامەزراوانەدا لە پەیوەندیدا بێت کە لە بواری کورد چ لە ناوەوە و چ لە دەرەوەی شانشینی یەکگرتوودا کاردەکەن.

لەم ساڵانەی دواییدا دەزگای زانکۆی جیهان (شانشینی یەکگرتوو) زیاتر لە ٢٠٠ زەماڵەی خوێندنی بۆ خوێندکارە پەنابەرە چیکۆسۆڤاکییەکان

بەڕێوەبـردووە، زیاتـر لـە ٣٠٠ خوێنـدکار و مامۆسـتای ئۆگەنـدای ئاسـیایی جێکردووتـەوە و، لـە ئێسـتادا لە هەوڵی پەرەپێـدان و بەڕێوەبردنـی بەرنامەیەکدایە بـۆ ٢٠٠ خوێنـدکاری (چیلـی)، کـە ئەگـەر ئـەم بەرنامەیـە سـەرکەوتوو بێـت ئـەوا ژمـارەی کورسـییەکانی خوێنـدن دەکرێـت بـە دوو ئەوەنـدە. شـارەزایی بەدەسـت هێنـراوە سـەبارەت بـە: کێشـەکانی بەدەسـتهێنانی زانیـاری پێویسـت لەبـارەی پاڵێوراوەکانـەوە، پاراسـتنی پەیوەنـدی بـاش لەگـەڵ زانکـۆ و کەسـانی ئەکادیمـی، بەشـداریکردنی خوێنـدکاران لـە کۆرسـی پەیوەندیـدار و دابینکردنـی فیـزە لـە ڕێگـای وەزارەتـی ناوخـۆوە، ئاشـناکردنی خوێنـدکارەکان لەگـەڵ گەیشـتنیاندا، هەروەهـا شـارەزاییەکی بـاش لـە چاودێریکردنـی گەشـەی خوێنـدکاران بـە درێژایـی مـاوەی کۆرسـەکانیان. ئەمـەش بابەتێکـی ئاسـان نیـیە، لەکاتێکـدا هـەم ڕێکخـراوەکان و هـەم داودەزگـا حکومییـەکان ئەوکاتـەی نەتوانـن خۆیـان بەرنامەیەکـی لەوجـۆرە دابڕێـژن ئـەوا بـۆ دارشـتنی ڕوو دەکەنـە دەزگـای زانکـۆی جیهـان.

دەزگـای زانکـۆی جیهـان لـە شانشـینی یەکگرتـوو، لـە پێگەیەکـی لەباردایـە چونکـە وەکـوو دەزگایەکـی خێرخوازیـی پەروەردەیـی تۆمارکـراوە. بـەم هۆیەشـەوە چالاکییەکانمـان سیاسـیی نیـن، بەڵکـوو پەروەردەیـن و لـە بـواری پەرەپێدانـدان، هـەر بۆیـە دەتوانـن کۆمەکـی دارایـی لـە متمانەپێکـراوان و سـەرچاوە حکومییـەکان وەربگـرن و، بەبـێ ئـەوەی ئـەم کۆمەکانـە لێکدانـەوەی سیاسـیان بـۆ بکرێـن، ئـەوا لـە شانشـینی یەکگرتـوو کۆمەکـی دارایـی بـۆ کاری خێرخـوازی لـە بـاج دەبەخشـرێت. هەمـوو حسـاباتەکان تۆمـار دەکرێـت و هەژمارێکـی جیـاواز بـۆ بەرنامـەی خوێنـدکارە کـوردەکان دادەڕێژرێـت. ڕێـکاری هەژمارکردنـی لـەم جـۆرەش بـۆ بەرنامـەی زەمالـەی چیلییـەکان بەکارهێنـراوە و ئەوپـەڕی هەمـوو تێچووەکانـی دیکـە بـۆ بەڕێوەبردنـی بەرنامەکـە لـە ١٠٪ تێپـەڕ نـاکات. ئـەم تێچوونـەش بـە بـەراورد بـە تێچوونـەکان و دەزگاکانـی دیکـەی

زەماڵـەی وەک (ئەنجومەنـی بەریتانیـا) زۆر کەمتـرە و هۆکارەکەشـی ئەوەیـە دەزگـای زانکـۆی جیهـان هـاوکار و لیژنـەی لـە زۆرێـک لـە زانکۆکانـدا هەیـە.

٦) بڕی پێویستی کۆمەکی دارایی:

سـەبارەت بـەو بـڕەی خوێندکارێکـی بیانـی لـە شانشـینی یەکگرتوو پێویسـتی پێیـە، ئـەوا هەندێـک مشـتومڕ لـە ئارادایـە، هەرچەنـدە وا باشـە بڕێکـی زیاتـر داوا بکرێـت بـۆ ئـەوەی بتوانرێـت یارمەتـی ژمارەیەکـی زۆرتـری خوێندکارانـی پـێ بدرێـت. بـەڵام ئەگـەر ئـەم ژمارەیـە بـە زۆر بزانرێـت، وەک لـەوەی رێگـا بدرێـت خوێنـدکارەکان برسـی ببـن. ئـەوا گریمانـەی ئێمـە وایـە کـە لەبـەر ئـەوەی خوێنـدکارەکان بـە فیـزەی پەنابەرێتـی دێنـە شانشـینی یەکگرتـووەوە تـا ئەوکاتـەی دەسـت بـە خوێندنەکانیـان دەکـەن یاخـود لەکاتـی پشـووەکاندا نەبێـت ئـەوا پێویسـتیان بـە کۆمـەک نابێـت، لـەم کاتانـەدا خوێنـدکارەکان دەتوانـن کاربکـەن یاخـود خۆیـان بـۆ کۆمەکـی سـەرەتایی ناونـووس بکـەن، بەهەمـان شـێوەی خوێنـدکارە بەریتانیـەکان، هەروەهـا پێویسـت نـاکات هیـچ بڕێـک بـۆ تێچوونـی فڕۆکـە تەرخـان بکرێـت چونکـە نوێنـەری (UNHCR) لـە لەنـدەن ئامـادەی خـۆی نیشـان داوە لـەم بـوارەدا کۆمەکمـان بـکات، بەتایبـەت ئەگـەر ژمـارەی خوێنـدکارەکان لـە ١٠٠ کەمتـر بێـت، دەزگـای زانکـۆی جیهـان دەشـتوانێت زانکـۆکان قایـل بـکات نرخەکانیـان کـەم بکەنـەوە، هەرچەنـدە ئـەم کارە لـەم هەلومەرجـە ئابوورییـەی ئێسـتادا سـەختترە، بـەڵام لـە رابـردوودا بەشـێوەیەکی سـەرکەوتوو توانیومانـە لـە نیـوەی حاڵەتەکانـدا ئـەم کارە بکەیـن.

ئەگـەر پێویسـت بـکات خوێنـدکاران لەسـەرەتاوە دەسـت پێبکـەن یاخـود خوێندکارانـی پزیشـکی کـە پێویسـتە پێنـج سـاڵ بخوێنـن، ئـەوا ئەمان پێویسـتیان بـە پـارەی سـاڵی دووەم و سـێهەمی زانکـۆش دەبێـت. ئـەم تێچوونانـەی خوارەوە تەنیـا بـۆ سـاڵی ١٩٧٥ - ١٩٧٦ن. ئاشـکرایە کـە بـۆ سـاڵانی دواتـر تێچوونـەکان زیـاد دەکـەن، هەرچەنـدە ناتوانرێـت بـە دیاریکـراوی تێچوونەکـە بخەملێنرێـت،

بەڵام لەوانەیە ساڵانە لە ١٠٪ بۆ ٣٠٪ زیاد بکات.

تێچووی فڕۆکە	سفر
مینحەی مەسرەف بۆ خوێندکارە سەڵتەکان	٨١٠
نرخی کۆرسەکان	٣٢٠
نەسرییەی جلوبەرگ کە لەسەرەتادا دەدرێت	٧٠
کۆرسی زمانی ئینگلیزی	٥٠
تێچووی هەمەچەشن بۆ نمونە (سەفەرکردن)	٣٠
تێچووی هەڵسوڕان	١٤٠
	١٤٢٠ پاوەند

مینحەی مەسرەف نەسرییەکی ستاندارده بۆ خوێندکارە بەریتانییەکان لە لەندەن بەڵام لە یەکەم ساڵدا بڕێک پارەی دیاریکراو بۆ جلوبەرگ و هەروەها بۆ ڕاهێنانی زمانی ئینگلیزی دابین دەکرێت کە لە ساڵانی داهاتوودا پێویست بەم مینحانە ناکات.

نهێنی

وێنەیەک بۆ مستەر لیدەر، مستەر ویلیامز و، سێر ریچارد کینگ.

رەشنووسی راپۆرتێک بۆ وەزیری پەرەپێدانی دەرەوە سەبارەت بە هاوکارییکردنی خوێندکارانی کورد

کێشە:

چۆنێتی وەڵامدانەوەی نامەکەی دەزگای زانکۆی جیهان (WUS) کە داوای بڕی ٢٥ هەزار پاوەند دەکەن لە بودجەی هاوکاریی ساڵی ١٩٧٧/١٩٧٦ بە مەبەستی هاوکاریی خوێندکار و کەسانی ئەکادیمیی کورد، تاوەکو بتوانن هەلی زیاتری خوێندنی باڵا لە بوارەکانی "پزیشکی و پزیشکی ددان و ئەندازیاریی مەدەنی و کشتوکاڵ و زانستە سیاسییەکان" لە شانشینی یەکگرتوو بەدەست بهێنن. رایت ریڤێراند، تریڤۆر هەدلستۆن، ڤلیپ وایتهێد (ئەندام پەرلەمان) و، و رەسڵ جۆنا**1** "ن (ئەندام پەرلەمان) کە هەموویان پشتیوانی لە کۆمەڵگای دۆستایەتی بەریتانی- کوردی دەکەن. نامەی هاوشێوەی دیکەش لە مایکڵ دەمێت (لە ئۆڵ سۆوڵز کۆلێجی ئۆکسفۆرد) و پرۆفیسۆر ئادامە کێرڵ (لە زانکۆی برادۆفۆرد)ەوە بەدەستی گەیشتووە. وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنویڵزیش چەند داوایەکی هاوشێوەی بەدەست گەیشتووە.

مشتومڕ:

٢. چەندین ساڵە کوردەکان لەپێناوی بەدەستهێنانی مافی چارەی خۆنووسین و سەربەخۆیی لە عێراقدا خەبات دەکەن. ئەمەش بارودۆخێکی

جەنگیـی لـە سـاڵی ١٩٧٤ و سـەرەتاکانی ١٩٧٥ دا لـە باکـوری عێـراق لـێ کەوتووەتـەوە. لەسـەرەتای سـاڵی ١٩٧٥دا ڕێککەوتنێـک لەنێـوان عێـراق و ئێرانـدا واژۆ کـرا و، لێبوردنێـک بـۆ ئـەو کـوردە پەنابەرانـە دەرکـرا کـە خۆیـان دەربـازی وڵاتانـی دراوسـێی عێـراق کـرد بـوو. زۆرێـک لـە کـوردەکان هەسـتیان دەکـرد ناتوانـن بگەڕێنـەوە بـۆ عێـراق و هەندێکیشـیان بـۆ خوێنـدن هاتوونەتـە بەریتانیـا. ئەمـەش بووەتـە هـۆی داڕشـتنی بەرنامەکـەی دەزگـای زانکـۆی جیهـان (WUS).

٣. ئێمـە پێشـتر لەسـەر ئـەم بابەتـە نامەگۆڕینـەوە و کۆپـی نامەیەکـی "ڕایـت ڕیڤیترانـد تراڤـۆر هەدڵسـتۆن"مان بـۆ وەزیـر (مسـز هـارت) و، هەروەهـا وەڵامەکـەی ناوبراومـان بەدەسـت گەیشـتووە. بەگشـتی ئێمـە تەنیـا دەتوانیـن لەسـەر ئاسـتی "حکومـەت بـۆ حکومـەت" هـاوکاری پێشـکەش بکەیـن، یاخـود لـە وەڵامـی داوایەکـدا کـە ڕێکخراوێکـی نێودەوڵەتـی ئاراسـتەی کردبیـن. حکومەتـی عێـراق داوای هاوکاریـی بـۆ ئـەم کـوردە یاخییانـە نـاکات؟ کـە بـێ ئومێـدن بـەوەی هیـچ ڕێکخراوێکـی نێودەوڵەتـی بـە هانـای داواکانیانـەوە نەچـووە. لەگەڵ ئەوەشـدا، نامەکـەی WVS ئامـاژە بـە بەرنامـەی خوێنـدکارە چیلـی و هینـدۆ-چینیـیـەکان دەکات کـە لەبـری ئێمـە بەڕێـوەی دەبـەن، ئەمـەش وەک پێشـینیەک بـۆ بەشـداری لـە دانانـی نەخشـەی بنەڕەتـی بـۆ بەرنامـەی خوێندکارانـی کـورد بـاس دەکـەن.

٤. پێشـینەی بەشـدارییەکە سـەبارەت بـە خوێنـدکارە چیلـی و هینـدۆ-چینیـیـەکان هاوپێچکـراوە. هیـچ یـەک لـەو حاڵەتانـە لەگـەڵ کەیسـی کوردەکانـدا بـە تـەواوی هاوتەریـب نیـیـە. هەندێـک هاوتەریبـی لەگـەڵ باودۆخـی چیلییەکاندا هەیـە، ئەمـەش لـە زۆر ڕووەوە پێشـینەیەکی سـەختی دروسـت کـردووە و ڕەنگە ببێتـە هـۆی فشـاری زیاتـر لـە دەزگـای زانکـۆی جیهـان "WUS" ەوە، تاوەکـوو ڕێوشـوێنی هاوشـێوە بگرنـە بـەرو فراوانتـری بکـەن بـۆ ئـەوەی خوێنـدکاران لـە

لوبنـان و ئۆرۆگـوای و ئیتیۆپیـا و ئۆگەنـدا و هەروەها کوردی دیکەیـش بگرێتەوە. ئەمــە وای کــردووە وەزارەتەکــە بــە بەشــدارییەکەی ئێســتای ســەبارەت بــە خوێندکارانـی پەنابـەردا بچێتـەوە و چەنـد بنەمایـەک دابڕێژێـت کـە بەهۆیانـەوە کۆمەکـە داراییەکانـی داهاتـوو بـۆ خوێنـدکارە پەنابـەرەکان رێکبخـات. ئەمانـەش لــە رەشنووســێکدا کــە لەلایــەن بەشــی پــەروەردە و راهێنانــەوە ئامادەکــراوە باســیان لــێ کــراوە و لەلایــەن وەزیرەکانــی ئــەم وەزارەتانــەوە رەزامەنــدی ســەرەتاییان لەســەرکراوە.

٥. هاوکاری ئێستامان بۆ عێراق بریتییە لە: بەرنامەیەکی راهێنان لەلایەن شانشینی یەکگرتووەوە کە تێچووی ساڵانەی نزیکەی ٤٥ هەزار پاوەندە، لەگەڵ ئەوەشدا ئەم بابەتە لە چوارچێوەی هاوکارییەکەمان بۆ ئەم وڵاتە بە (نەوت دەوڵەمەندە) لەژێر پێداچوونەوەدایە و، ئێمە بە کاربەدەستانی عێراقمان راگەیاندووە کە هیچ کۆمەکێکی دارایی دیکە خەرج ناکرێت. مەبەستمان ئەوەیە کە بەرنامەکە هێواش هێواش کەم بکرێتەوە و دواجار لە ساڵی ١٩٧٩دا بە تەواوی بوەستێنرێت. ئێمە نامانەوێت لەم بودجەیە بەبێ رەزامەندی حکومەتی عێراق هاوکاری خوێندکارە کوردەکان بکەین و پێشکەشکردنی هاوکاری دارایی بە کوردەکان لەوکاتەدا کە هاوکارییەکانمان لە خوێندکارە عێراقییەکان دەکێشینەوە بەبێ گومان دەبێتە هۆی دروستبوونی نارەزایی کاربەدەستانی عێراق. هیچ هۆکارێکی پەرەپێدان نییە کە پێویست بکات هاوکارییەکی نائاسایی بۆ خوێندکارانی کورد دابین بکرێت و ئەمەش رەنگە داهاتوویەکی نادیارمان بۆ بێنێتە کایەوە، چونکە ئەگەری ئەوە لاوازە ئەو کوردانەی کە بڕیاریان داوە لەدوای لێبوردنەکەوە نەگەڕێنەوە بۆ عێراق، لە داهاتوویەکی نزیکدا بگەڕێنەوە ئەو وڵاتە.

٦. بارودۆخـی کـوردەکان ناچێتـە چوارچێوەی ئەو دوو مەرجـەی کە لە بڕگەی یانـزەی راپۆرتـی هاوپێچکـراودا هاتووە و، بـاس لەوە دەکات کـە وەزارەتی ناوخۆ

بـە ئاشـکرا رایگەیانـدووە: کـە ئامادەیە رێگـە بەو کوردانـەی پەنابەر بـدات کە بێنە نـاو شانشـینی یەکگرتـووەوە گـەر بێـت و پەیوەندییەکیـان بـەم وڵاتـەوە هەبێت و بـۆ خوێندنیـش لایەنێـک پشـتیوانیان بکات. تائێسـتا ژمارەی ئەو کەسـانەی رێگەی هاتنەناوەوەیـان پـێ دراوە ژمارەیەکـی کەمـەو زۆربەی ئەو کەسـانەی ئـەم بابەتە دەیانگرێتـەوە لـە چوارچێـوەی ئـەو شـەش سـەد کەسـە دان کـە (UNHCR) وەک کەسـانێک نـاوزەدی کـردون کـە لـەڕووی سیاسـییەوە مەحاڵـە بگەڕێنـەوە بـۆ عێـراق بەهـۆی ئـەوەی کەسـانی دیـاری یاخیبوونەکـەی کـوردەکان بـوون. لەگەڵ ئەوەشـدا عێـراق چیتـر وەکـو وڵاتێکـی شایسـتەی هـاوکاری نابینرێـت، ئەمەش بە لەبەرچاوگرتنـی پێـوەرە ئاسـاییەکانی پەرەپێدان کە لەلایـەن وەزارەتی پەرەپێدانی دەرەوە کاری پێدەکەرێـت، سـەرەڕای ئەمـەش وەزارەتـی دەرەوە و کۆمۆنوێڵـز بە تونـدی ئامۆژگـاری دەکات دژی هەرجـۆرە هاوکارییەکـی دارایـی بـۆ خوێنـدکارە کـوردەکان چونکـە کاری لـەم جـۆرە لەمپـەر دەخاتـە بـەردەم ئـەو هەوڵانەمـان کـە لەپێنـاو گەشـەپێدانی پەیوەندییـە سیاسـییەکانمان لەگـەڵ عێراقـدا دەیدەیـن و هەناردەکانـی بەریتانیـا دەخاتـە بەردەم مەترسـی.

پێشنیار:

٧) بەشـی خۆرهەڵاتـی ناوەڕاسـت و دەریـای ناوەڕاسـت پێشـنیاری ئـەوە دەکـەن کـە نابێت وەزارەتـی پەرەپێدانـی دەرەوە کۆمەکـی دارایی بـە بەرنامەکەی دەزگـای زانکـۆی جیهـان (WUS) ببەخشـێت کـە تایبەتە بـە خوێنـدکارە کوردەکان و، پێشـنیار دەکـەن کـە وەزیـر وەڵامـی ئـەو نامانـە بداتـەوە کـە لـە برگـەی یەکدا بـاس کـراون، بەوشـێوەیەی کـە لـە رەشنووسـەکەدا هاتـووە. ئـەو بڕگەیـەی کـە لـە رەشنووسـەکاندا هاتـووە رەزامەندبوونـی هەریـەک لـە وەزارەتـی دەرەوە و کۆمۆنویڵـز و وەزارەتـی ناوخـۆی لەسـەرە.

بەشی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست و دەریای ناوەڕاست

نهێنی
مستەر کامپبێڵ
پاشکۆ/ مستەر ئینەڵز
وێنەیەک بۆ:
PUSD
MVD
D١٤
کابینەی وەزارەت
وەرگیراوە لە تۆماری ژمارە ٣٥ لە ڕۆژی ١٦ی ئازاری ١٩٧٦

کوردانی عێراق

١. ڕاپۆرتەکانی ئەم دواییە کە لە عێراقەوە ڕەوانە کراون (نامەکانی مستەر گراهامی لە ڕۆژانی ١٩ و ٢٦ی کانوونی دووەم) ئەو دەنگۆیە پشتڕاست دەکەنەوە کە تێیاندا هاتووە: ژمارەیەکی زۆری کورد لەلایەن حکومەتی عێراقییەوە لە باشووری وڵاتەکە نیشتەجێ دەکرێن و لە ماڵ و شوێنی خۆیان هەڵ دەکەنرێن و دوردەخرێنرێنەوە. هەربۆیە، چیتر مەرج نیە ئەوە ڕاست بێت کە بڵێین لەدوای کۆتاییهاتنی شۆڕشی کورد لە ساڵی ڕابردووەوە کوردەکان بە ئاشتی دەگەڕێنەوە بۆ گوندەکانی خۆیان.

٢. باڵیۆز لە کۆبەندی ساڵانەکەیدا باسی لەوە کردبو کە نزیکەی ٥٠ هەزار کورد ڕاگوێزراون و زوربەیان براونەتە ناوچەی دیوانییە. ڕاپۆرتەکانی دواتری باڵیۆز دەریدەخەن کە بەدڵنیاییەوە ئەم ژمارەیە بە لایەنی کەمەوە

خەملێنـراوە. سـەرکردەیەکی کـورد لـە عێـراق کـە عەبدولعەزیـز عەقراوییـە دەگوتـرێ بـە نهێنـی باسـی لـەوە کـردووە کـە تەنیـا لـە شـاری خانەقینـەوە ٦٠ هـەزار کـورد راگوێـزراون. کاربەدەسـتێکی بـاڵای وەزارەتـی کاروبـاری دەرەوە کـە بـە رەگـەز کـوردە بـەڵام بـە هەڵوێسـت زۆر لایەنگری حکومەتـە، گوتویەتـی لەکاتێکـدا کـە حکومەتـی عێـراق رەنگـە پاسـاوی خـۆی هەبێـت لـەوەی پەنابـەرە گەڕاوەکانـی ئێـران و ئەوانـەی بەشـداریی شـەڕەکەیان کـردووە رابگوێزێـت، بـەڵام سـەختە لـەوە تـێ بگـات کـە کەسـانی وەک خزمەکانـی ئـەو کاربەدەسـتە کـە هیـچ بەشـدارییەکیان لـە شۆڕشـەکەدا نەکـردووە بۆچـی رادەگوێزرێـن. ئـەو تـێ ناگـات کـە چـی وای لـە حکومـەت کـردووە کە پشـت لـەو سیاسـەتە بکات کە پێشـتر بـۆ ئاشـتەوایی هەیبـووە، رەنگـە حکومـەت بـە "جەماعەتەکـەی تاڵەبانـی" نیگـەران بوبـن. (جـەلال تاڵەبانـی یەکێـک بـووە لـە ئەفسـەرەکانی بارزانـی و ئێسـتا لـە سـوریایە و چەنـد کەسـێکی کەمـی لەگەڵدایـە کـە هێشـتا نەیـاری حکومەتـی عێراقـن. هەنـدێ لـە کەسـوکاری ژنەکـەی لـە بریتانیانـن و باڵیـۆزی عێـراق سـکاڵای ئـەوەی کـردووە کـە رێگـە بـە تاڵەبانـی دەدرێـت جارجـارە سـەردانی ئێـرە بـکات. MVD و وەزارەتـی ناوخـۆ جەخـت لـەوە دەکەنـەوە کـە: لـە سـاڵی ١٩٧٣وە ناوبـراو سـەردانی بەریتانیـای نەکـردووە و ئێمـە دەمانەوێـت لـە دەرفەتێکـدا ئـەم بابەتـە بـۆ عێراقییـەکان بـاس بکەیـن).

٣. جێگـری وەزیرێـک بـە باڵیـۆزی راگەیانـدووە لـە وەزارەتـی دەرەوە کـە: ڕاگواسـتنی خەڵـک لـە باکـورەوە بـۆ باشـور لەئـارادا نیـیە. بـەڵام زۆرێـک لـەو پەنابـەرە کوردانـەی کـە بڕیاریانـداوە لـە ئێرانـەوە بگەڕێنـەوە بـۆ عێـراق لـە باشـور نیشـتەجێ کـراون چونکـە بەهـۆی ئەنجامـی ئـەو وێرانکارییـەی لـە سـەردەمی شـەڕەکەدا لـە باکور روویداوە، ئـەوێ پێویسـتی بـە ئاوەدانکردنەوە و بنیادنانـەوە هەیـە. ئـەو کەسـانەی ماڵیـان هەبـووە رێگەیـان پـێ دراوە بگەڕێنەوە. بـەڵام ئەوانـەی ماڵیـان نەبـووە لـە ناوچەکانـی باشـور وەکـو رومـادی و کـوت

و دیوانییە نیشتەجێ کراون. تا ئێستا ئەم پرۆسەیە خۆبەخشانە بووە چونکە کاتێ بارودۆخەکە لە ئێران بۆ پەنابەرەکان باسکراوە، پەنابەرەکان بڕیاری گەڕانەوەیان داوە. هەرچەندە ئەمە بڕیارێکی یاسایی نییە، بەڵام پێویستییەکی کرداری و ئابورییە.

٤. کاتێ قەبارەی تەواوی ڕاگواستنەوەکە ئاشکرا ببێت ئەوا ڕەنگە ڕۆژنامەکانی بەریتانیا ڕەخنە لە سیاسەتەکەی حکومەتی عێراق بگرن و، پێم وایە مستەر ئینەڵز حەز دەکات کە پێشوەخت بۆ ئەم ئەگەرە ئاگادار بکرێتەوە.

ئای تی ئێم لوکاس
بەشی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست
٦ی شوباتی ١٩٧٦

تایبەت
باڵیۆزخانەی بریتانیا
تاران
٢١ی نیسانی ١٩٧٦
ژمارە: ٢٠/٠١٤
بەڕێز پی. کەی. ویلیامز
MED
وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنویڵز
وەرگیراوە لە تۆماری ژمارە ٣٥ی رۆژی ٥ی ئایاری ١٩٧٦
ژمارە ٣/٢٤٥

پەنابەرانی کورد لە ئێران

١. ئێمە، بەغدا و UKMIS لە جنێف دوا راپۆرتمان لەسەر بارودۆخی پەنابەرانی کورد لە مانگی تشرینی دووەمی ساڵی پاردا پێشکەش کرد. بە لەبەرچاوگرتنی بایەخی بەربڵاو بە کوردەکان، رەنگە وا باش بێت کە بە تۆمارکراوی راپۆرتێکی نوێ لەسەر بارودۆخیان لە روانگەی نیشتەجێکانی ئێرانەوە لەبەردەستدا بێت ئەویش لەسەر بنەمای وتووێژەکانی ئەم دواییە لەگەڵ باڵیۆزخانەی ویلایەتە یەکگرتووەکان و لەگەڵ (گودیەر)دا، کە نوێنەری UNHCRە لە تاران.

٢. دوو لێبوردنەکەی عێراق دو گروپ کوردی لە ئێران هێشتەوە. بەشی یەکەمیان ١٥٠٠ کەسێک دەبون لە "رۆشنبیران" کە سەرکردایەتی کورد

دەیویست لە خۆرئاوا نیشتەجێیان بکات، بەشی دووەمیشیان ٣٥ هەزار کەس بوون و بەسەر پیاوانی سەڵت و ئەندامانی خێزاندا دابەش بوون، ئەمانە لەو کوردانەن کە رۆشنبیرییان کەمترە و دژی گەڕانەوەن بۆ عێراق.

٣. بەرنامەی نیشتەجێکردنی گروپی یەکەم لە چەند مانگی رابردوودا هێواش هێواش بەرەوپێش چووە. UNHCR یش بەوریاییەوە هەوڵی داوە کە رێز لە حەزی ئێرانییەکان بگرێت لەپێناو خۆدورخستنەوە لە زیانگەیاندن بەو پەیوەندییانەی کە بەمدواییە لەگەڵ ئەو وڵاتەدا دروستی کردووە، ئەم کردەوەیە دەبێت لە کەمترین ئاستدا باسی لێوە بکرێت. ئێرانییەکان لەلای خۆیانەوە کە بڕیاریان داوە رێگە بە کۆچەکە بدەن، پێیان خۆشە کارە قورسەکە بۆ UNHCR و کوردەکان خۆیان بەجێ بهێڵن و کەمترین کێشەی بیرۆکراسییان خستۆتە بەردەمیان، ژمارەکانی ئێستا بەم جۆرەیە: کە نەمساییەکان رێگە بە ١٠٠ کەسی ئەم گروپە دەدەن (هێشتا پەنجا کەسیان ماونەتەوە)، هۆڵەندییەکان ٥٠ کەس، کەنەدا ١٠٠ کەس، و خۆشمان ٤٠ بۆ ٥٠ کەس. وڵاتانی سکەندەناڤیا وەڵامی داواکەی UNHCRیان نەداوەتەوە. گودیەر دڵنیایە لەوەی کە رەزامەندییەکی سەرەتایی وەرگرتووە کە ئەمریکا ٦٠٠ بۆ ٧٠٠ کەسیان وەرگرێت، بەڵام ئەم پەنابەرانە دەبێت یەکەمجار بچنە فەرمانگەی کۆچی ویلایەتە یەکگرتووەکان لە فرانکفۆرت بۆ ئەوەی داواکەیان بە فەرمیی وەربگیرێت (رەزامەندیی ئەڵمانییەکان بۆ ئەم رێوشوێنە وەرگیراوە). کۆی گشتیی ئەم ژمارەیە دەکاتە ١٠٠٠ بۆ ١،١٠٠ کەس کە بەنزیکەیی هەمو ئەو کەسانەی لیستەکەی یەکەمجارن کە پەیوەندییەکی راستەوخۆیان لەگەڵ فەرمانگەی UNHCRدا هەیە. ئەو ٤٠٠ بۆ ٥٠٠ کەسەی لە لیستەکە دەمێننەوە، ئەوا UNHCR بڕوای وایە هەندێکیان یان ئەوەتا خۆیان بەبێ UNHCR توانیویانە رەزامەندیی وڵاتێکی خۆرئاوا بۆ نمونە ئیتاڵیا وەربگرن، یاخود لە ئێران ترازاون بۆ ئەوەی خۆیان بگەیەننە

بزوتنەوەکـەی تاڵەبانـی. هەندێکـی تریشـیان رەنگـە لـەدوای داخسـتنی کەمپـی پەنابـەران لـە مانگـی تشـرینی یەکەمـی رابـردودا، بەسـەر وڵاتەکـەدا پەرشـوبڵاو بوبنـەوە. ئـەو کاتـەی کارکـردن لەسـەر داواکارییەکانـی ئێسـتا کۆتایـی هـات، UNHCR و سـەرکردایەتی کـورد هیـوای ئـەوە دەخـوازن ئێـران رێگەیـان بـدات کـە هەولێـک بـدەن شـوێنی ئەوانـەی ماونەتـەوە بدۆزنـەوە. لەبـەر ئـەوەی هەنـدێ لـەو پاڵێوراوانـەی لـە لیسـتەکەدا ناویـان هاتـووە هێشـتا داواکارییـان پێشـکەش نەکـردووە، بۆیـە لـە گودیـەرم پرسـی: ئایـا چاوەڕوانـی ئـەوە بکەیـن کـە داواکاری زیاترمـان بەدەسـت بگـات یـان نـا. ئـەو گوتـی کـە بەڵـێ، بـەڵام ژمارەکـە لـە ٢٠ بـۆ ٣٠ کەسـی دیکـە زیاتـر نابێـت.

٤. ئـەو ٣٥٠٠ (٣٥٠٠٠ - شـیاوی باسـە دبلۆماتـکاری وەرگـری ئـەم دۆکیۆمێنتـە سـفرێکی بـۆ ژمارەکـە زیادکـردووە و کردوویەتـی بـە سـی و پێنـج هـەزار کـەس، بۆیـە بەبـاش زانـرا ئـەوەی دبلۆماتـکارە وەرگرەکـەش دابنرێـت) کەسـەی کـە نیشـتەجێی کەمپـەکان بـون و بریاریاندابـو لێبوردنەکـەی عێـراق قبـوڵ نەکـەن، لـە کۆتایـی پاییـزی رابـردوودا بەسـەر وڵاتەکـەدا بـڵاو کرانـەوە و زوربەشـیان بـە گروپـی بچـوک بچـوک و بەگشـتییش لـە ناوچـەی باشـوری وڵاتەکـە و زۆر دوور لـە سـنوری عێراقـەوە نیشـتەجێ کـران. (ئەندامانـی باڵیۆزخانـە چەنـد گروپێکـی بچوکیـان لـە ناوچەکانـی باکوریشـدا بینیـوە). تاکـە گروپـی گـەورە کـە لـە ١٢،٠٠٠ پیـاوی گەنجـی سـەڵت پێکهاتـووە لـە جەهرومـی فـارس هێڵراونەتـەوە و لـەوێ راهێنانـی پیشـەییان پـێ دەکرێـت پاشـان بەسـەر شـوێنی نیشـتەجێبونی نوێـدا دابـەش دەکرێـن. ئـەم چالاکییـە لەژێـر کۆنترۆڵـی تونـدی سـاواکدایە، هەرچەنـدە جێگەورێگـە و بەڕێوەبردنەکـە لەلایـەن (رێـد لایـەن و سـەن سۆسـایەتی)یەوە دابیـن کـراون.

٥. هێشـتا زۆر زووە کـە بزانیـن ئـەم سیاسـەتی پەرشـوبڵاوکردنەوەیە تـا

چەند دەسەڵاتدارانی ئێران لە کێشەکانی جڤاتێکی پەنابەری بێرەگوریشە دەپارێزێت. لە ئێستادا هەندێ لە کێشەکان دەرکەوتون. کوردەکان بەگشتی سوننەن بەڵام زوربەیان نێردراونەتە ناوچە شیعەکانەوە. چەند نمونەیەک بیستراوە کە دەسەڵاتدارە ناوچەییەکان برێک ئازاری کوردەکانیان داوە. هەروەها سکاڵای ئەوەش هەیە کە ئەو کۆمەکەی بەڵێندرابوو پێیان ئەوا نەدراوە، کێشەی بێکاری هەیە و کێشەی نیشتەجێبون و تادوایی. روونە تا ئێستاش کە سەرکردایەتی کورد دەسەڵاتێکی سەرسورهێنەری بەسەر پەنابەرەکاندا هەیە و ئێستاش وادیارە کە گەرانەوەیان بۆ عێراق رێگەپێنەدراوە و، هانیان دەدەن بە باشترین شێوە خۆیان لەگەڵ بارودۆخە نوێیەکاندا بگونجێنن. بەدڵنیاییەوە مەترسی ئەوە هەیە کە ئەم پەرشوبڵاوکردنەوەیە ببێتە هۆی تێکشکاندنی ئەم دیسپلینە و دواجار کوردە نیشتەجێکراوەکان لە ناوچەجیاجیاکانی وڵاتەکەدا کێشەی زیاتر بخوڵقێنن. ئەو راستییەی کە تا ئێستاش چەند کەسێک دەتوانن هەموو پەنابەرەکان پێکەوە یەکبخەن، مانای ئەوەیە چەند گومانێکی بەردەوام لەلای کاربەدەستانی ئەمنی هەن کە چۆن بەباشترین شێوە پەرشوبڵاویان بکەنەوە.

٦. گودیەر دەسەڵاتێکی تایبەتی لە جنێفەوە پێ درابێت یان نا (بروانە راپۆرتەکەی کۆڵوەی بە ژمارە 9/UN18ی ١٢ی تشرینی دووەم کە لە جنێفەوە بۆ جۆن سایمۆنسی ناردووە)، بە وریاییەوە هەوڵ دەدات ئەگەرەکان بە کراوەیی بهێڵێتەوە و هەرکاتێ پرۆگرامی کۆچەکە کۆتایی پێهات، بتوانێت نوسینگەکانمان (UNHCR) دامەزرێنێت و یارمەتیدەربێت لەوەی هەمو ئەو سەختییانە چارەسەر بکات کە رەنگە تا ئەو کاتە بێنە رێیان.

٧. هێشتا خودی بارزانی کاریگەرییەکی گەورەی هەیە بەڵام وا دیارە کە بەخێرایی پیر دەبێت. بەگشتی پەیوەندییەکی تارادەیەک باشی لەگەڵە

ئێرانییەکاندا هێشتۆتەوە و ئەو نارەحەتی و تورەییانەی جڵەو کردووە کە بەهۆی کۆتوبەندەکانی بارودۆخەکە توشی بووە، لەگەڵ ئەوەشدا، بە لایەنی کەمەوە جارێک تورەییەکەی تەقیوەتەوە ئەمەش کاتێک بووە کە توانای گەیشتنی بە کاربەدەستە باڵاکانی ئێران کەم کراوەتەوە. هاوکات ئەوەندەش خۆی لە ئێرانییەکان بە دوور گرتووە کە خۆی لەو تۆمەتانە بپارێزێت کە بڵێن بووەتە داردەستی ئێران. خۆی و ئەو ٥٠ یان ٦٠ خێزانەی کە سەرکردایەتی پدک دەکەن هەموو پێکەوە لە ژێر چاودێری ئێراندان لە کەرەج و لە دەرەوەی تاران نیشتەجێن و تاکە بەهێزترین کاریگەردانەریشن لەسەر ئەو کوردانەی کە لە ئێران ماونەتەوە. برێک نائاسودەیی هەیە بەهۆی ئەو هەواڵانەی لە عێراقەوە دێن و باس لە نیشتەجێکردنی زۆرەملێ دەکەن و، هەندێ کەسیش هەن کە بە سیاسەتە وەستاوەکەی بارزانی نارەحەتن و هەوڵ دەدەن ناسنامەی پەنابەربونیان وەک خۆی بهێڵنەوە تا ئەوکاتەی ئەگەر بارودۆخە سیاسییەکە جارێکی تر گۆڕانی بەسەردا بێت و دەرفەتێکی نوێ بێتە ئاراوە بۆ دەستپێکردنەوەی هەڵمەتی دژ بە عێراقییەکان. بەڵام پێدەچێت بە گشتی زۆرینەیان ئەو بۆچونەی بارزانییان قبوڵ بێت کە لەئێستادا بەبێ پشتیوانیی ئێران و ئەمریکا، ئەوا سیاسەتی چالاکوانانەیان سودێکی ئەوتۆی نابێت. بەلای کەمەوە ژمارەیەکی تا رادەیەک کەم لەناو ئاوارە کوردەکانی نیشتەجێی ئێراندا بە بۆچونەکانی تاڵەبانی سەرسامن یاخود هەوڵیان داوە لە ئێران دەرباز ببن و پەیوەندی بە زیندوکردنەوەی ئەو جووڵانەوەوە بکەن کە تاڵەبانی هەوڵ دەدات لەسەر سنورەکانی سوریا و عێراقدا هەڵیگیرسێنێت.

٨. ئەگەر بتوانم چاوێکی خێرا بە بەغدا دەگێڕم. هەڵسەنگاندنەکەی گودیەر لەبارەی بارودۆخی ئەو کوردانەی لێبوردنەکەیان قبوڵ کردووە و گەڕاونەتەوە بەغدا ئەوەیە کە خەڵکانی پێشتری "ناوچە ئۆتۆنۆمەکە"

بەتێکــڕا نزیکــەی ٢ هــەزار کەســێکیان کــە بــەلای دەســەڵاتدارانی عێراقــەوە توانــای ســەرکردایەتییان تێدایــە، ئــەوا ڕێگەیــان پێــدراوە بگەڕێنــەوە ناوچەکانــی خۆیــان بــەڵام مــەرج نیــە ڕێ پێدانەکــە گوندەکانــی خۆیــان بگرێتــەوە. بارودۆخــی ئــەو پەنابەرانــەی لــە کەرکــوک یاخــود موســڵەوە هاتبــون جیــاوازە، ئــەوان بەگشــتی ڕێگەیــان پــێ نــەدراوە بچنــەوە شــوێنی خۆیــان و لــە باشــور نیشــتەجێ کــراون. ئەمــە بڕێــک ســەختیی بــەدوای خۆیــدا هێنــاوە بــەڵام بۆچونــی نەتــەوە یەکگرتــووەکان ئەوەیــە کــە ئــەم بابەتــە لەلایــەن کــوردە توندڕەوەکانــەوە و پشــتیوانەکانیان لــە لەنــدەن و بەتایبەتییــش لــە زویــرخ زیــادەڕەوی تێداکــراوە. هەمــووان کۆکــن لەگــەڵ ئــەوەی کــە ڕەنگــە چەنــد نمونەیەکــی ئــازاردان و تەنانــەت کوشــتنیش هەبێــت بــەڵام بڕوایــان وایــە کــە ڕەنگــە ئــەم نمونانــە ئــەو کوردانــە نەگرێتــەوە کــە لــە ئێرانــەوە گەڕاونەتــەوە.

ئار جەی ئالستۆن

وێنەیەک بۆ: بەڕێزان:

UKMIS جنێف

UKMIS نیویۆرک

بەغدا

واشنتۆن

١١/٢
بەغدا
٢٤ی حوزەیرانی ١٩٧٦
بەڕێز ئای. مەکلەنێی
بەشی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست
وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنوێڵز
لەندەن
وەرگیراوە لەژێر تۆماری ژمارە ٣٥ لە ١٩٧٦
ژمارە ٢٤٥/٣

کوردستان

١. لەدوای دەستنیشانکردنی حامد ئەلجبوورییەوە (بە پلەی وەزیر) و وەکوو بەرپرسی نوسینگەی تایبەتی سەدام حسێن لە ڕێکخستنەوە وەزارییەکەی ئەم دواییەدا، کە ئایا لە ئەرکەکەیدا وەک وەزیری هەماهەنگی لەگەڵ دامەزراوە ئۆتۆنۆمەکەی حکومەتە کوردییەکەدا دەمێنێتەوە یان نا. بەڵام لە ڕۆژی ١٢ی حوزەیراندا، RCC بڕیاری دا کە غانم عەبدولجەلیل دەبێتە ڕێکخەری نێوان حکومەتی ناوەندی و دامەزراوە هەرێمییە ئۆتۆنۆمەکان، ئەویش سەرەڕای کارەکانی خۆی وەک وەزیری خوێندنی باڵا و توێژینەوە زانستییەکان .

کەی. دی. ئێمپڵ

نهێنی
باڵیۆزخانەی بەریتانیا
بەغدا
١ی تەموزی ١٩٧٦
٢/٠١١
بەڕێز ئای. مەککلۆنی
بەشی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست
وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنوێڵز
لەندەن

بەڕێز ئیان،
پارتی دیموکراتی کورد

١. لە نامەکەی رۆژی ٢٤ی ئایارمدا باسم لەوە کردبوو کە کۆمیتەیەکی ناوەندی بۆ پارتی دیموکراتی کورد هەڵبژێردراوە. رۆژنامەی "ئەلعێراق"ی رۆژی ٣٠ی حوزەیران نوسیویەتیی: لە رۆژی ٢٨ی حوزەیراندا کۆمیتەی ناوەندی بە کۆی دەنگ ئەم کەسانەی خوارەوەی وەک ئەندامی مەکتەبی سیاسیی پدک هەڵبژاردووە:

سالْح ئەلحەیدەری
سەعید ئەلجاف
محەمەد ئەمین ئەلحەیدەری

فازڵ عەلی حسێن

راپۆرتەکە باس لەوەش دەکات کە هاشم حەسەن عەقراوی وەکو سکرتێری کۆمیتەی ناوەندی هەڵبژێردراوە، هەرچەندە ناوی لەناو مەکتەب سیاسییەکاندا نەهاتووە، بەڵام گریمانەی ئەوە دەکرێت کە ئەویش ئەندامی مەکتەبی سیاسی بێت.

٢. لە بیرتانە کە ساڵح ئەلحەیدەری نوسەری "ئەلعێراق"ە.

دڵسۆزی هەمیشەییت،
کەی. دی. تێمپڵ

نهێنی

باڵیۆزخانەی بەریتانیا

بەغدا

٨ی تەموزی ١٩٧٦

٢/٠١١

بەڕێز ئای. مەککلۆنی

بەشی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست

وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنویڵز

لەندەن

بەڕێز ئیان،

کوردستان:

١. هەرچەندە لە ئێستادا لێرەوە لە بەغدا ئاستی کێشەکانی باکورمان بە روونی لەبەرچاو نییە، بەڵام بە ئاشکرا هەفتەی رابردوو بۆمان دەرکەوت کە حکومەت نیگەرانە.

٢. لە رۆژی ٥ی تەموزدا، رۆژنامەی ئەلعێراق کە رووی لە کوردەکانە وتارێکی سەدام حسێنی لە پۆستەکەیدا وەک سەرۆکی ئەنجومەنی باڵای کاروباری باکور بڵاو کردەوە کە سەبارەت بوو بە "سروشتی رێوشوێنە کتوپڕەکان لە شارەکانی باکوردا".

سەیر لەوەدایە کە بەتایبەت ئەم بەشە لە هیچ رۆژنامەیەکی دیکەدا

بڵاو نەکراوەتەوە. راگەیەندراوەکە بەوە دەست پێ دەکات کە دەڵێت: ئەو رێوشوێنە کتوپڕانەی کە لە رابردودا گیراونەتەبەر توانیویانە ئاستی یاخیبونەکە کەم بکەنەوە، بەڵام بەهۆی بەردەوامبونی ئەم رێوشوێنە نائاساییەوە، ئەوا هێزەکانی بەرامبەر چەند ریگایەکیان بۆ "زیانگەیاندن بە یەکێتیی نیشتمانیی" دۆزیوەتەوە. بۆیە بەرژەوەندییە نەتەوەییەکان وایان خواستووە کە گواستنەوەیەکی "راستەقینە و هەستپێکراو" بۆ بارودۆخی ئاسایی جێبەجێ بکرێت. هەرچەندە ئاشتیی و ئارامی لەئارادایە، بەڵام ئەمە مانای ئەوە ناگەیەنێت کە روداوی "پەراوێزی زیانبەخش" رویاننەداوە، لەگەڵ ئەوەشدا نابێت دەسەڵات بخزێتە "پەلەپەل و کاری دیراسە نەکراو و بگەڕێتەوە بۆ بارودۆخە کتوپڕەکەی پێشوو". هێزە دواکەوتووخوازەکان و ئیستیعمار توشی شۆکێکی گەورەبون کاتێ ئاشتیی و ئارامییەکەی باکوریان بینیوە (من کە ئەمەم خوێندەوە پچڕام چونکە رێگام پێ نەدرا لە مانگی ئایاردا بچم ببینم!)، بۆیە هەوڵ دەدەن حکومەت بەرەو راگەیاندنی بارودۆخی لەناکاو بئاژون.

٣. ئەو خاڵەی کە راگەیەنراوەکە سەبارەت بە "راگواستن" جەختی لەسەر کردۆتەوە لەگەڵ ددانپیانان بەوەی کە دەسەڵاتداران گوندەکانی ناوچە "سنوریی و ستراتیجی"یەکان و دوایەمین وەجبەی پەنابەرە گەڕاوەکانی ئێرانیان راگواستووە، ئەوا سەدام حسێن لەبارەیەوە دەڵێت: "لەسەر بنەمای ئەو بابەتانەی لەم راگەیەنراوەدا باسیان لێوە کراوە، لە پێناو بەهێزکردنی پایەکانی یەکێتیی نیشتمانیی و، ئاسایش و سەقامگیری لە باکوردا، ئەوا بڕیاردراوە کە کۆتایی بەو رێوشوێنانە بهێنرێت". ئەمەش وەها رونکراوەتەوە کە کەیسەکان یەک بەیەک و وەک عێراقییەکانی دیکە مامەڵەیان لەگەڵدا دەکرێت، بەڵام پێویستیی بە رەزامەندیی ئەنجومەنی باڵای کاروباری باکور هەیە.

٤. بە پێکەوەبەستنی ئەم بابەتە لەگەڵ ئەو زانیارییانەی کە لەسەر باکور هەمانن، من دەگەمە ئەم بەرئەنجامانەی خوارەوە:

ا) چەند روداوێک رویانداوە کە وای لە حکومەت کردووە لەپێناو بەدەستهێنانەوەی پشتیوانییدا چەند رێوشوێنێک بگرێتە بەر.

ب) حکومەت کاتێ بۆی دەرکەوتووە کە سیاسەتیی راگواستن سەرەکیترین هۆکاری ناهەموارییە، ئەوا سیاسەتەکەی راگرتووە.

٥. لەدوای بڵاو بونەوەی ئەم راگەیەندراوەوە، سەدام حسێن لە نێوان ٥ تا ٧ی تەموز گەشتێکی بۆ باکور ئەنجام داوە. (ئەمە روناکییەکی سەرنجراکێشی خستە سەر بەشێک لە بارودۆخی ئاسایشیی عێراق، لێکۆڵینەوەکەی ٦ی تەموز باسی لەوە دەکرد کە ٦ وەزیر سەردانی باکور دەکەن بەڵام لە دوێنێ ئێوارەدا ئینجا ئەوەیان راگەیاند: کە سەدام حسێن و کەسانی دیکەشیان لەگەڵە.) وەزیرەکان بریتین لە: عیزەت ئەلدوری، عیزەت مستەفا، تەها جەزراوی، حەسەن ئەلعامری، سەعدون غەیدان، محەمەد مەحجوب و هی تر – گروپێکی زۆر بەهێزن. ئەو تیمە سەردانی سێ پارێزگا کوردییەکە و نەینەوا و تەئمیم (کەرکوک)یان کرد و، هەروەک چۆن ئەسقوفێک سەردانی شوێنێک بکات سەدام حسێنیش هاندان و ئامۆژگاریی بەسەردا بەشینەتەوە.

دڵسۆزی هەمیشەییت،
کەی دی تێمپڵ

وێنەیەک بۆ: D14، وەزارەتی بەرگری، بارەگای سەرەکی، وایتهۆڵ لەندەن SW1.

نوسینگەی پاشکۆی سەر بە هێزی دەریایی و سەربازی و ئاسمانی
باڵیۆزخانەی بەریتانیا
تاران، ئێران
نهێنی
TEH/115/DA
وەزارەتی بەرگری
دی ئای ٤
بینای سەرەکی
وایت هۆڵ
لەندەن ئێس دەبلیو ١
٢١ی تەموزی ١٩٧٦
وەرگیراوە بە ژمارە ٣٥ لە ٢ی تەموزی ١٩٧٦
ژمارە ٣/٢٤٥

بەشێک لە سەردانم بۆ باکوری لوڕستان و کوردستان و ئازربایجانی خۆرئاوا

گەڕانەوە: ا. TEH/115/DA ڕۆژی ٢٥ی ئازاری ١٩٧٦

نەخشەکان:

١. نەخشەی ڕێگاوبانی دامەزراوەی جوگرافیی سەحاب. ژمارە ٢٥٣، پێوەر: ١:٢,٥٠٠,٠٠٠

٢. نەخشەی هاتوچۆی ئاسمانی

پێشەکی:

١. گەشـتی پێشـووم (گەڕانـەوەی ا) بـە ناوچەیەکـی تاڕادەیـەک گـەورەی باشـوری خۆرئـاوای سـنوری عێـراق دا گـەڕام، کـە لـە باکـورەوە دەگەیشـتە قەسـری شـیرین کـە لەسـەر ڕێگەی سـەرەکیی بەغدادە. مەبەسـتی ئەم گەشـتەی دوایشـم بـەرەو باکـور ئـەوا بـۆ گەشـتنم بـووە بـە کوردسـتان، تـا ئێسـتا، ئەوەنـدەی لـە ناوچەگشـتییەکانی سـنوردا توانیبێتـم، خـۆم بـە وڵاتەکـە ئاشـنا کـردووە و سـەرنجم لـە بارودۆخـەکان و جموجوڵـی هێـزەکان و بارودۆخـی ڕێگەوبانـەکان داوە.

٢. ئـەو یاسـایە هێشـتا لـەکار نەخـراوە کـە دەڵێـت پاشـکۆکانی سـەر بـە باڵوێزخانـەکان ناتوانـن بەتەنیـا سـەردانی بارەگـا سـەرەکی و بارەگـای یەکـەکان بکـەن، بۆیـە هیـچ کام لـەم سـەردانانە لـەم گەشـتەدا ئەنجـام نـەدراون. مـن و هاوسـەرەکەم بـە ڕەنجرۆڤەرێـک، کـە پڕکرابـو لـە سـوتەمەنی و ڕۆن و ئـاو و خـۆراک و کەرەسـەی چادرگـە بـۆ خۆئامادەکـردن بـۆ شـتی چاوەڕواننەکـراو کەوتینـە ڕێ.

شەممە ٥ی حوزەیران، تاران بۆ کرماشان

٣. کاتژمێـر ٨:٢٠ خولەکـی بەیانـی تارانمـان راسـتەوخۆ بـەرەو کرماشـان بەجـێ هێشـت و نزیکـەی ٥:٢٠ خولەکـی پاشـنیوەڕۆ لەگـەڵ مسـتەر و مسـز ڕۆجـەرز کـە لـە خزمەتگوزارییـە هونەرییەکانـی میڵبانـک (MTS) کاردەکـەن گەیشـتینە ئۆتۆمبێلـە تایبەتەکـەی گەشـتەکەمان. تاوەکـو لۆفەکـەی تەبریـز کـە ٤٠ کیلۆمەتـر لەخـوار قەزوینەوەیـە، ڕێگەکـە قەرەباڵغـە بـەڵام لەوێوە ئیتـر قەرەباڵغی لەسـەر نییـە. رووپۆشـی ڕێگاکـە باشـە و ئەمسـەر تـا ئەوسـەری دوو سـایدە، تاکـە شـوێنێک کـە کەمێـک سـەخت بـو ڕێگەکـەی باشـوری هەمـەدان بـو، کـە

کاتێ بەوێدا تێدەپەڕین باران و هەورەگرمەیەکی زۆر بوو.

٤. ژمارەیەکی کەم چالاکیی سەربازیی لەوێ بەدی کرا. لە بنکەی هەوایی هەمەداندا ٢ هێلیکۆپتەری چینوک و ٤ هێلیکۆپتەری هیوی (Huey) لێ بوون، ٣ هێلیکۆپتەری (هیوی) سوکیش بە بەرزی ٢٠٠٠ پێوە بەرەو هەمەدان دەفڕین کە رەنگە لە کرماشانەوە هاتبن، و تانکێکی چیفتەین (Chieftain) لەسەر ناقیلەیەکی دەبابە هەبوو کە بەرەو بنکە سەربازییەکانی خواری هەمەدانەوە دەچوون.

٥. زوربەی ئەو بنکە سەربازییانەی کە لەم گەشتەدا بەلایاندا تێپەڕین، بیناسازیی تێدا دەکرا، یەکەمجار کە تێبینی بیناسازیی لەمجۆرەمان کرد لە کرماشان بو، هەم لە بنکەکانی IIGF کە ١٠ کیلۆمەترێک کەوتۆتە باشوری شارەکە و هەم لە دەروازەی خۆرهەڵاتی بنکە ئاسمانییەکەی کەتیبەی هێزی ئاسمانی.

٦. لە پاش گفتوگۆکانی مانگی ئازارەوە، ئەوا مستەر رۆجەرز زانیارییەکی نوێی پێ نیە. ئەو دەڵێت کە فەرماندەکەی ئێستای لەشکری ٨١ پێدەچێت بەم زووانە فەیلەق لە کرماشان دروست بکات (هەندێک کەسی تر دەڵێن ٦ ئەفسەر لە خۆپاڵاوتندان بۆی). ئەو دەڵێت هیچ نیشانەیەک نییە لەبارەی نائارامیی کوردەکانەوە ئەوە نەبێت کە جاروبار لەناوخۆیاندا لەسەر لەوەڕگا دەبێتە شەڕیان و هیچ هێزێکیش لەپڕ نەهێنراوەتە ناوچەکە. ناوبراو باسی لەوە کرد کە بەم نزیکانە فیلمێک بەرهەم هێنراوە دەریدەخات هەمو هێزەکان لە راهێناندا یارمەتی یەکتری دەدەن، هەروەها گوتی پیاوەکانی لە MTS لەجاران دامەزراوترن و هەروەها گوتی داوای لێکراوە وەکو راوێژکار لەبارەی رێکخستنی مەودای چەکی تانکەکان کار بکات: شێوازی ئێستا ئەوەیە کە بە وەستاوی تەقە لە قەدپاڵی گردێک بکات.

یەکشەممە ٦ی حوزەیران، کرماشان بۆ قەسری شیرین:

٧. بایەخـی سـەرەکیم (لـە سـاڵرۆژی نۆرمانـدی دا) ئەوەبـوو کـە بەرێگـا سـەرەکییەکەی شـائاباد - ئیلامـدا بەرەوخـوار ببمـەوە و بچمـە سـوماری نزیـک سـنور. لـە گەشـتی رابردومـدا ئـەم رێگەیـە بەهـۆی بەردەڵانـی دەسـتکردەوە بەربەسـتی بـۆ دروسـت بووبـوو و ناچـار بـوم بگەڕێمـەوە (بڕوانـە أ، پەرەگرافی ٢٥) و ناوچـەی نەفتـی شـاهم نەبینـی.

٨. کاتژمێـر ٧,٣٠ خولەکـی پێـش نیـوەڕۆ لـە کرماشـانەوە بـەرەو شـاهاباد کەوتینـەڕێ. لـە بنکەکانـی شـاهاباد برێکـی کـەم یـان هیـچ زرێپۆشـێکمان نەبینـی کـە لـە شـوێنی وەسـتانی ئۆتومبیلەکانـدا راگیرابێـت، لـە مانگـی ئـازاردا زۆری لـێ بـون. هەندێـک لـە ئۆتومبیلـە تایبەتـە راگیـراوەکان بـە چـادر داپۆشـرابون، ئەمـــەش رەنگـــە نیشـــانەی ئەوەبووبێـــت کـــە یەکەکـــە بـــۆ ماوەیـــەک لـــەوێ دوورکەوتبێتـــەوە.

٩. بـە رێگـای ئیلامـدا بـەرەو باشـوور بـەردەوام بوویـن، لـە هەندێـک جێگـەدا تاسـەی زۆری تێدابـوو، و پاشـان بـەرەو خۆرئـاوا رووەو سـومار بـەڕێ کەوتیـن. خێڵـەکان لـە ناوچەکـەدا نەبـوون (زۆرێـک لـە خێڵەکان ئێسـتا لـەدەوری کرماشـان نیشـتەجێ بـون) و ئـەو شـوێنەی کـە لـە مانگـی ئـازردا ناوچەیەکـی سـەوز و قەرەباڵـغ بـوو، ئێسـتا وشـک و بیابانـە. پردەکـە چـۆڵ بـوو بـە رێگـە خاکییـە باشـەکەدا بەردەوامیمـان بـە گەشـتەکە دا.

١٠. سـومار شـوێنێکی بچوکـی گەرمـی تەپوتـۆزاوی و کۆنەسـاڵە و لـە نیـوەڕۆدا گەیشـتینە ئـەوێ. بنکەکانـی ژانـدارم پەڕپـووت بـوون و نیشـانەیەکی کەمـی ژیانـی لـێ بـەدی دەکـرا. دوای نزیکـەی یـەک کیلۆمەتـری دیکـە رومـان کـردە باکـور بـەرەو نەفتـی شـا، کـە بریتییـە لـە بیرەنـەوت و وێسـتگەیەکی

سوتەمەنی لەنزیک سنورەکەوە. من کە بەو کەشوهەوایە رانەهاتبوم، هەستم کرد نیشانە سەرەتاییەکانی گەرمابونم تیا دەرکەوت و پێم خۆش بوو کاتێک گەیشتینە ئەوێ چەند خولەکێک پشوو بدەم. لەوێ نزیکەی سریەیەک ژاندارمی لێیە.

١١. کەسێکی ئێرانیمان سەرخست کە دەیگوت سەردانی ئەندازیارێکی نەوت دەکات و داوای لێ کردین سەریبخەین، و لەسەر رۆیشتنەکەمان بەرەو باکور بەردەوام بوین. لە نزیک رێگەکەوە چەند بنکەیەکی ژاندارمی لێن، نیشانەی زۆر کەمی چالاکی و وریاییان لێ بەدی دەکرا. نزیکەی کاتژمێر ٤ی پاشنیوەڕۆ گەیشتینە قەسری شیرین و لە بارێکی گەشتیاریی زۆر رێکوپێک لاماندا.

١٢. گەشتەکەم بەناو شارۆچکەکەدا وایکرد چەند سەربازێکی زۆرکەم ببینم کە لە کاتی پشوودا بوون، بەڵام توانیم وێنەی چەند سوارەیەک بگرم کە سوارەی پاشماوەی جەنگی پێشووبوون و مابوونەوە. لە شارەکەدا یەکەی نیشتەجێبونی نوێ بنیاد دەنرێت و، دۆخێکی چالاکی گشتی لەئارادایە.

دووشەممە ٧ی تەمووز، قەسری شیرین بۆ سەنەندەج:

١٣. لەدوای خۆرهەڵاتن لە کاتژمێر ٥,٤٠ خولەکی بەیانیدا بە رێگە نایابەکەدا بەرەو خۆرهەڵات رۆشتین و دوای ٢٥ کیلۆمەتر بە رێگەیەکی خاکی باشدا روومان کردە باکور. جیهانە کشتوکاڵییەکە بەتەواوی بەئاگا هاتبووەوە و دەستەی دروێنەکاران دەبینران. لێرە بەدواوە بەراورد کردنی رێگەوبانەکە لە رێی هەموو ئەو نەخشانەی کە لەبەردەستماندا بوون سەختتر دەبوو. ئامانجی یەکەممان ئەوەبوو بچینە نەوسود، کە دیارە گەشتێکی ئاسانە و تەنیان چەند لۆفەیەک بە گردەکانەوە لەبەردەممان‌دا بوون.

١٤. تاوەکو گوندی شێخ ساڵح، یاخود ئەو جێگەیەی لام وابو گوندی شێخ ساڵحە، ڕێگە خاکییەکە باشە. بەلای کەمپێکی چۆڵدا ڕەت بوین کە رووبەرەکەی ٨٠٠م بە ٨٠٠م دەبوو، پێم وایە ڕۆژێک لە ڕۆژان کەمپی پەنابەران بوبێت. لێرە بە دواوە، ڕێگاکە بەرەو شوێنێکی بێ ناو هەڵدەکشێت و پاشان نزم دەبێتەوە و دەگاتە یەکەمینی ئەو چەند رووبارەی کە نەوسود لەوبەریانەوەیە. هەموو پردێکیان بنکەیەکی ژاندرمی لەسەرە و تێکەڵەیەک لە لیڤی ئاسایی و خێڵەکی لێیە، خێڵەکییەکان توندترن و خنجەر و شانەیان بە لاقەدیاندا کردووە.

١٥. پاشان ڕێگا کە سەخت دەبێت، ڕێگا کە بە ئەندازەیەکی باش و بە شانی چیاکاندا دروستکراوە و میل لەدوای میل هەڵدێری هەزار بە هەزاری تێدایە، بەڵام رووی ڕێگاکە تارادەیەکی زۆر چونیەکە. ڕەنگە بتوانرێت بارهەڵگری ٤ تەنی پێدا ببرێت، بەڵام لەکاتی باراندا یاخود لە تاریکیدا کێشە دروست دەبێت. هەریەک لە بنکەکان بەجۆرێکی جیا مامەڵەیان لەگەڵ دەکردین، هەندێکیان سڵاویان دەکرد و بانگێشی چا خواردنەوەیان دەکردین، بەڵام لە یەک دوانێکیاندا زۆری نەمابوو دەستگیر بکرێین، لە یەکێکیاندا بەوە رزگاربوین کە کاتێک گوتیان یەکێک لە لیڤییەکان سەربخەین مشتومرمان نەکرد (چوار کاتژمێر دوای ئەوە ئینجا رزگارمان بوو لێی). ناوچەیەکی نایابە بۆ پارتیزان بەڵام جگە تەنگ پێ هەڵچنین بە ژاندارمەکان هیچی دیکەی لێ سەزو نابێت.

١٦. یەکێک لە راستییە گرنگەکان کە شیاوی باس لێ کردنە ئەوەیە: هەندێک لەو گوندانەی کە پیایاندا تێپەڕین تاوەکو گەیشتینە نزیکەی ٣٠ کیلۆمەتر پێش نەوسود، چۆڵ بون و هیچ مرۆڤێک یاخود ئاژەڵێکیشی لێ

نەدەبینران. پێ نەدەچوو گوندەکان بەجێ هێڵرابن چونکە باخەکان لە ژیاندا بون و خانووەکان بە باشی مابونەوە و، یەکەم پیاوی خێڵمان لە گەڕانەوەدا لەلای شێخساڵحەوە بینی. لەگەڵ ئەوەشدا ڕێی تێدەچێت کە ئەو چەند کەسەی بینیمان پێشڕەوی خێڵەکە بووبن و بەرەو ئەوێ چووبن کە بۆ وەرزی هاوین بچنەوە گوندەکانیان. ڕێیشی تێدەچێت هەموویان راگوێزرابن و، من پێم وایە راستییەکە ئەمەیان بێت.

١٧. کاتژێر ٢,٣٠ی پاشنیوەڕۆ دوا رووبارمان تێپەڕاند، کە نزیکەی ١٥ کیلۆمەتر لەپێش نەوسودەوەیە، و چوینە ئەو ڕێگە خاکییە باشەی کە لە پاوەوە بەرەو کرماشان دەچێت. لە نەوسود لە نەفەرەکە رزگارمان بو و توشی ئەوە بوین کە من هیوام دەخواست نوکتە بێت بەلاَم راست بوو، ئەوەش کۆمەڵێک لۆفەی پێچاوپێچ بوو بەرەو سەرکەوتن بەسەر گردێکی زۆر لێژدا. ئەمە سەرەتای ڕێگەی باکور بوو بەرەو مەریوان، کە لە وەرزی گەرمادا بۆ ئوتومبیلی بچوکی ٢ ویل دەبێت. ئەوەی لە نەوسود بینیمان تەنیا سەرەتای سەرکەوتنەکە بوو، نەوسود نزیکەی ٣ هەزار پێ بەرزە و لوتکەی ڕێگاکە تۆزقاڵێک لە ١٠ هەزار پێ نزمترەو لە دۆڵەکانی کە روویان لە باکورە هێشتا بەفرێکی زۆری پێوەبوو.

١٨. لە دابەزینەوە و چوونمان بۆ سەر ئەو ڕێگا دوو سایدە (لێرەدا ڕێگاکە باشە) خاکییەی کە لە سەنەندەجەوە بۆ مەریوان دەچێت و نزیکەی ١٥ کم لە مەریوانەوە دوورە، کاتژمێر ٦ی پاشنیوەڕۆ گەیشتینە شارۆچکەکە. ٣٠٦ کیلۆمەترمان لە قەسری شیرینەوە بە ١٢,٥ کاتژمێر بڕیبوو، بەبێ ئەوەی هیچ لادانێکی دورودرێژمان بوبێت و زوربەی ڕێگاکەمان بە نمرە ٢ دەبڕی.

١٩. لەسەر نەخشە ٣ ڕێگا هەن لە مەریوانەوە بۆ سەنەندەج، ئامۆژگاریی ئەوەیان داینێ (گومان دەکەم بە هەڵەپێمان درابێ) کە ڕێگاکەی خوارەوە لە هەمووی باشترە، بۆیە ١٥ کیلۆمەتر بە ڕێگاکەدا گەڕاینەوە و پاشان رومان کردە خۆرهەڵات. لەگەڵ سەرکەوتن بەسەر ڕێگاکەدا رووی ڕێگاکە خراپ دەبوو. کە گەشتینە تێژتێژ (Tizhtizh) دنیا تاریک بووبوو (شیاوی ئاماژەیە کە "تێژتێژ" گوندێکە و لە نزیک مەریوان دایە)، بۆیە جگە لە تاسەیەکی قووڵ لە کۆتایی ڕێگاکەدا پێش ئەوەی شۆڕ ببینەوە بۆ سەنەندەج ئەوا هیچمان نەبینی. ١٥ کیلۆمەترێک پێش ئەوەی بگەینە شارەکە، کاروانێکی هەڵگری ٥ چارەکە تەنی و ٦ تەنیمان بینی کە بەلاماندا رەت بون و بەرەو خۆرئاوا دەچون. چەند کیلۆمەترێک دواتر لە ناوەڕاستی ڕێگاکە ٢ سەربازمان بینی کە بەدەست ئاماژەیان بۆ دەکردین، و لەودیویانەوە ٢ دەستە سەرباز هەبون، هەریەکەیان لە بەرێکی ڕێگاکەدا بوون. بە تێکڕا نزیکەی ٢٠٠ کەسێک دەبوون و بە تفەنگ و مەتارەی ئاوەوە بەرەو سەنەندەج دەچون. لەگەڵ تێپەڕبونماندا هەمویان تەماشایان دەکردین، بۆیە ئەوان تووشی شەوارەی گڵۆپەکانمان بوون. ئەمە لە دیمەنی شەڕ دەچوو، بەڵام لانی کەم جۆرە ڕاهێنانێکی شەوانە لەئارادا بوو.

٢٠. لە کاتژمێر ١٠,٢٠ خولەکی شەودا گەیشتینە سەنەندەج و خواردنی بارە گەشتیارییەکەمان بەلاوە خۆش بوو، بارەکە پاکوتەمیز و بە باشی بەڕێوە دەبرێت و بۆ گەشتیارانی داهاتوو دەکرێت بۆیان پێشنیار کەین.

سێ شەممە ٨ی حوزەیران، سەنەندەج بۆ مهاباد

٢١. دوای ئەوەی ئوتێلەکەمان بەجێهێشت، یەکەمجار بەلای بنکە سەربازییەکانی خۆرئاوای شارەکەدا تێپەڕین. لە ڕێگاکەوە ئەوەندە نابینرێن، جگە لە چەند نیشانەیەک کە دەریدەخەن کاری بیناسازییان تێدا

دەکرێت. پاشان بە ڕێگە سەرەکییەکەدا بەرەو باکور چوین، ڕێگایەکی دووسایدی نایابی قیرە، تەنیا پێچێک نەبێت کە بۆ سەقز دەچێت و لەوێوە رومان کردە باشوری خۆرئاوا، کە بە شانیشییەوە ڕێگای بانەیە کە لە سنورەوە نزیکە. لە سەنەندەجەوە بۆ سەقز، زوربەی جێگاکە گۆلاوە و بەشێکی کشتوکاڵییە، ناوچەکە زۆر ئارام و سروشتییە و پڕە لە کانی رون و گوڵی کێوی داپۆشیوە.

٢٢. لە بەشی خۆرئاوای دەرەوەی سەقزیشدا بنکەی سەربازیی لێیە و دیسان ئەوێش کاری بیناسازیی تێدا دەکرێت. چەند کیلۆمەترێک دواتر سریەیەکی چەکدارمان بینی لەسەر شێوازی مەشقی جەنگی کە بەناو زەوییەکی کێڵراودا دەڕۆشتین، دوو سریە لەسەرەوە بون، هیچ دوکەڵێک نەبوو (!) و زۆر ڕێکخراو بون، دیاربو راهێنانیان لەسەر ڕێکخستنی دەکرد چونکە هیچ دوژمنێک یاخود ئامانجێکم نەدەبینی. نازانم بۆچی ئەو کێڵگەیە هەڵبژێردرابوو، ٤٠٠ مەتر لەولاترەوە بە هەردوو بەردا پەناگەی باش هەبون. دوای نزیکەی کیلۆمەترێک، لە باشوری خۆماندا کەمپێکی چادرمان بینی لەسەر زەوییەکی تەختی کەنار رووبارەکە، لەوێوە ڕێگایەک بەرەولای ئێمە دەهات. نزیکەی ٢٠٠ چادری دوو نەفەریی کاتیی هەڵدرابون، بەشێکیان چادری ١٨٠ پاوەندی بون، دوو چادری گەورەی ١٢ سێ تەنی، و یەک یان دوو ئوتومبیلی جێبی لێ بوو. رەنگە یەکەیەک بوبن بە سەردان هاتبن (بۆ نمونە فەوجێک؟) یاخود رەنگە یەکەکان سەقزبوبن تاوەکو کاری بیناسازی لە بنکەکانیاندا تەواو دەبێت لەوێ نیشتەجێ کرابن. هەرچۆنێک بێت بە هێڵی راستی شێوازی RSM زۆر بەرێکی هەڵدرابون. ناتوانم باس لە رێوشوێنەکانی پاک و خاوێنی بکەم.

٢٣. ڕێگای بانە بەتایبەتی لەوکاتەدا کە ڕێگا نزمەکە بە گردەکاندا

تێدەپەڕێنێت و ١٥ کیلۆمەترێک لەپێش بانەوە، کاری تێدا دەکرێت. شارۆچکەکە لەناو دەشتێکی بەپیتدایە و زۆر کوردانەیە. بەشێوازی جیاجیا پێشوازیمان لێ کرا، هەندێک لە خەڵکەکە پرسیارە ئاشکراکانی ئێمەیان نادیدە دەکرد و رویان لێ وەردەگێڕاین و بەلاماندا رەت دەبون. وێستگەی سوتەمەنی کە ژاندارمێک دەیپاراست. زۆر دڵنیا نیم مانەوە لەو جێگایە بەبێ یەک دوو پاسەوانی شەوانە تا چەند ئاقڵانەیە (هۆتێلی لێ نییە).

٢٤. پاشان بەرەو سەقز گەڕاینەوە و چوینەوە سەر رێگا سەرکییەکە و، کاتژمێر ٦ی ئێوارە گەیشتینە مهاباد، دیسان چوینە باڕێکی گەشتیاریی کە کوالیتیەکی باشی هەبوو. دەبوو دوو شەوی داهاتوو لەم جێگەیە بەسەر ببەین.

بەرئەنجام:

٣٣. من لەم گەشتەمدا ئامانجەکەمم بەدەست هێناو هەردوکمان چێژمان لە گەشتە ٢٨٦٨ کیلۆمەترییەکە بینی، هەرچەندە (تایە)کان چێژیان لێ نەبینی. من ئێستا لەبارەی ناوچەی سنوری عێراقەوە زۆر (دەزانم)، بەلاّم هێشتا رێگایەکی سەرنج راکێش ماوە کە رێگای مەریوان - بانە - سەردەشتە و دەبێت لە داهاتوودا گەشتی بۆ بکەم. هەموو شتێک ئارام و بێ کێشە بوو، جگە لە هەڵوێستی ژاندرم/ لیڤی یەک و چەند هاوولاّتییەکی شاری بانە نەبێت. ئێمە تەنیا جموجوڵی ئاساییمان لە هێزە سەربازییەکان بینی.

٣٤. بەوەی کە بینیم و بەو زانیارییە زۆر سنوردارەی کە خەڵک دەتوانێت لە سەرچاوەکانی دیکەوە دەستی بکەوێت دەزانم کە هیچ نائارامییەکی ئاشکرای کوردەکان لەئارادا نییە و هیچ جموجوڵێکی نائاسایی سەربازیی لە ناوچەکاندا نییە. بەڵگەیەکی دیکە بۆ راستی ئەم قسەیە ئەوەیە کە

بەبێ دوودڵـی رێگـەم پـێ درا بـۆ ئـەو شـوێنە بچـم کـە داوام کردبـوو. تکایـە ئـەم راپۆرتـە بـدە بـە هەمـوو ئـەو کەسـانەی پێـت وایـە گونجـاوە.

ئێم ئێچ جۆنز

عەقید

پاشکۆی سەر بە بەرگری و سەربازی

نهێنی
ژمارە ..؟ (بێ ئاماژەدان بە ژمارەی بەڵگەنامەکە!)
بۆ تۆمار کردن

کوردەکان

١. "مستەر گراهام و مستەر دەی" هەڵوێستی ئێستای وەزارەتی ناوخۆیان بۆ کوردەکان باس کرد. مستەر دەی روونی کردەوە کە سیاسەتی وەزارەتی ناوخۆ بەڕوونی رێگرە لەوەی ئەو کوردانە دور بخرێنەوە تەنیا لەبەر ئەوەی بەناوی پارتی دیموکراتی کوردەوە چالاکیی سیاسییان ئەنجام داوە چونکە بەپێی هەمو پێودانگەکان قبوڵ دەکرێن. دەنگۆ نوێیەکەی خەرتوم لەبارەی بوونی سەرکردەی کودەتایەکی لەباربراوەوە لێرە، دەچێتە خانەی ئەم چوارچێوەیەوە.

٢. مستەر دەی ئەوەشی رونکردەوە کە رەنگە سەخت بێت قبوڵی بکەین کە ئەو کوردانەی دێنە بەریتانیا ئەوا ئاگاداریان بکەینەوە کە لەم وڵاتەدا بەشداریی چالاکیی سیاسی نەکەن.

ئیان مەککلۆنی
بەشی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست
٩ی ئابی ١٩٧٦

نهێنی
ژمارە ... (بێ ئاماژەدان بە ژمارەی بەڵگەنامەکە!)
مستەر لیتڵفیلد (PUSD E203)

پارتی دیموکراتی کورد (پدک)

١. ئـەم پاشـنیوەڕۆیە باڵیـۆزی عێـراق پێـی راگەیاندیـن کـە: پـدک دەیەوێـت کۆنفرانسـی سـاڵانەی لقەکانـی ئەوروپـای لـە نێـوان ١٥ بـۆ ١٨ی ئابـدا لـە لەندەن ئەنجـام بـدات. پێشـتر بڕیـار وابـوو کـە ئـەم کۆنفرانسـە لـە ئەڵمانیـای خۆرئـاوا (بەرلیـن) ئەنجـام بدرێـت بـەڵام ئێسـتا گواسـتراوەتەوە بـۆ لەنـدەن.

٢. پرسـیاری ئـەم بابەتـەم لـە بەڕێـز بـۆن (جـی ئێـم سـتێفنس) کـرد کـە جەختـی لـەوە کـردەوە کـوردەکان بەنیازبـوون کۆنفرانسـێک لـە ئەڵمانیا ببەسـتن. ئـەوان تـێ گەیەنـراون کـە ئـەم کارە نەخـوازراوە، بۆیـە رەنگـە پلانیـان دانابێـت لەبـری بەرلیـن، لـە لەنـدەن ئەنجامـی بـدەن.

٣. مـن MVD و (مسـتەر مالێـت) وەزارەتـی ناوخـۆ (مسـز بێلفـۆڵ) مـان ئاگـادار کـردەوە. ئەمـڕۆ MVD گشـتاندنێک بـۆ بنکەکانـی ئەوروپـا و خۆرهەڵاتـی ناوەڕاسـت دەنێرێـت و پرسـیاری ئـەو کەسـانەیان لـێ دەکات کـە بـۆ بەشـدارییکردن لـەو کۆنفرانسـەدا لـە لەنـدەن داوای ڤیزایـان کـردووە.

٤. سوپاسـت دەکـەم ئەگـەر هـەر زانیارییەکـت لەبـارەی ئـەو کۆنفرانسـەوە هەبێـت. هـەروەک باڵیـۆز ئامـاژەی پـێ داوە، بەسـتنی کۆنفرانسـی پـدک لـە

لەندەن رەنگە زیان بگەیەنێت بە پەیوەندییە دولایەنەکانمان لەگەڵ عێراقدا. حەز دەکەین رێگایەک بدۆزینەوە کە بە پەدک رابگەیەنین کۆنفرانسەکە لە لەندەنیش بە هەمان ئەندازەی بەرلین نەخوازراوە.

ئیان مەککلۆنی
بەشی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست
3751 233 92
١٠ی ئابی ١٩٧٦

وێنەیەک بۆ مستەر مالێت (بەشی کۆچ و ڤیزا سی.ئێڵ ٤٣٤) و، مستەر دەی (بەشی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست)

٧٠
١٢ی ئابی ١٩٧٦
بەپەلە
سایفەر/ پۆلینی A
لە وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنوێڵز
نهێنی
بەپەلە بۆ: بروسکەی بەغدا ژمارە ٣٥٠ی ٨/١١
زانیاری تاران بۆن

ئەگەری کۆنفرانسی کورد لە لەندەن لە ١٥ تا ١٨ی ئاب:

١. باڵیۆزی عێراق دوێنێ پێی ڕاگەیاندم کە لقەکانی ئەورووپای پدک بەرنامەیان وایە لەنێوان ١٥ تا ١٨ی ئابدا لە لەندەن کۆنفرانسی ساڵانەیان ئەنجام بدەن. ئەو ئاماژەی بەوە داوە کە ڕەنگە ئەم کارە زیانی گەورە بە پەیوەندیی نێوان بەریتانیا و عێراق بگەیەنێت کە ئێستا لەگەشەکردندایە و بە دڵنیاییەوە خراپترین دەستپێک دەبێت بۆ ئەو لەم پۆستە نوێیەیدا. ئەو داوای کرد دەوڵەتی بەریتانیای مەزن بتوانێت هەنگاو بۆ هەڵوەشاندنەوەی کۆنفرانسەکە بنێت.

٢. "دەی" باسی لەو کێشە درێژخایەنانە کرد کە ڕووبەڕووی دەوڵەتی بەریتانیای مەزن دەبنەوە لە مەسەلەی دەستێوەرداندا لەو کۆبونەوانەی کە بەشێوەیەکی یاسایی لە بەریتانیادا ڕێک دەخرێن. ئەو نیگەرانییەکەی دەربڕی و ئاماژەی بە وتووێژەکەی مستەر ئینالْ کرد لە بەغدا کە لەسەر ئەم بابەتە هەستیارە ئەنجامی دابوو، و دەستبەجێ دەستی بە لێکۆڵینەوە کرد.

٣. بۆمـان دەرکەوتـووە کـە نیـاز وابـووە کـە ئـەم کۆنفرانسـەی پـدک لـە ئەڵمانیـای خۆرئـاوا ئەنجـام بدرێـت و پاشـان ئەڵمانییـەکان بـە نهێنـی داوایـان لـێ کـردوون لـە جێگەیەکـی دیکـە ئەنجامـی بـدەن. EWE یـش هیـچ پـێی خـۆش نییـە کـە کارئاسـانی بـکات بـۆ گرێدانـی ئـەم کۆنفرانسـە لێـرە. لەگـەڵ ئەوەشـدا، وەک دوا پەناگـە، دەتوانیـن ئامـاژە بـەوە بدەیـن کـە هیـچ ڕێگەیـەک نییـە ڕێگری لـەو کوردانـە بکەیـن کـە بـە یاسـایی هاتونەتـە وڵاتەکـەوە و نەهێڵیـن کۆببنـەوە. ئەگـەر ئـەم بۆنەیـە لێـرە ئەنجـام بدرێـت، حەزدەکەیـن حکومەتـی عێـراق بـە تـەواوی ئاگـادار بێتـەوە کـە بەبـێ ڕەزامەنـدی یاخـود پشـتیوانیی دەوڵەتـی بەریتانیـای مـەزن ئەنجـام دراوە، بـەڵام ناتوانـرێ بەشـێوەیەکی یاسـایی ڕێگـەی لـێ بگیرێـت.

٤. ئێمــە هەوڵمــان داوە کــە بــە نهێنــی کــوردەکان ئاگــادار بکەینــەوە کــە کۆنفرانســەکەیان لێــرە نەخــوازراوە. MVD گشــتاندنێکی بــەو بنکانــەدا بڵاوکردووەتــەوە کــە ڕەنگــە بەشــدارانی کۆنفرانســەکە لێیانــەوە داوای ڤیــزا بکـەن، و داوای لـێ کـردون هەمـوو داوایەکـی لەوجـۆرەی بـۆ ڕەوانـە بکـەن.

تائێسـتا هیـچ بەڵگەیەکـی ڕاسـتەوخۆمان نییـە کـە دەریبخـات ئەو کەسـانە بە نیـازی هاتـن بـن. لەگـەڵ بەدەسـت گەیشـتنی زانیاریـی نـوێدا ئـەوا ئەنجامدانـی کاری پێویسـت لەبەرچـاو دەگرین.

کرۆسلاند

دۆسـییەکان: MVD، MED، PUSD، بەشـی نەتـەوە یەکگرتـووەکان، NEMAI، بەڕێـز مسـتەر لـوراد، بەڕێـز مسـتەر هاتەرسـلی و، سـێر ئـەی. دەن.

جی پی ئێس ٢٣٠
دەستبەجێ
١٣ی ئابی ١٩٧٦
سایفەر/ پۆلین A
لە وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنوێڵزەوە (Z.١١١٩١)
تایبەت

بەپەلــە بــۆ بــۆن راپۆرتــی ژمــارە ٤١٩ی رۆژی ١١ی ئــاب و ڤیەنــا، بێــرن، جنێــف، ســتۆکهۆڵم، پاریــس، رۆمــا، برۆکســل، لۆکســەمبۆرگ، هــاگ، تــاران، قاهیــرە، دیمەشــق، عەممــان، ئەنقــەرە، کۆپنهاگــن، هێلســنکی، ئەســینا، ئۆســلۆ، مەدریــد، کوەیــت، ئەبوزەبــی، دوبــەی، دۆمــە، جــددە، بولگاریــا، واشــنتۆن، نیویــۆرک، ئۆتــاوا، دبلــن و کابــوڵ.

کۆنفرانسی ساڵانەی پارتی دیموکراتی کورد

١. پێمــان راگەیانــدراوە کــە ئــەو کۆنفرانســە ســاڵانەیەی پــدک کــە بڕیاربــوو لــە ئەڵمانیــای خۆرئــاوا ببەســترێ ئــەوا ئێســتا نیــاز وایــە لەنێــوان ١٥ تــا ١٨ی ئــاب لــە لەنــدەن ببەســترێت.

٢. دەبێــت داواکاری ڤیــزای هەمــوو ئــەو کەســانەی کــە بەنیــازن بێنە شانشــینی یەکگرتــو و بەشــداریی لــە کۆنفرانســەکەدا بکــەن ئــەوا بنێردرێــت بــۆ بەردیــدی بەشــی کــۆچ و ڤیــزا. وا دیــارە زۆرێــک لــە داواکارەکان هەڵگــری پاســپۆرتی

عێراقین و داواکانیان نێرداوە کە بڕیاری لەسەر بدرێت، بەڵام پێویستە ئەو وەفدە کوردییانەش دەستنیشان بکرێن کە بەڵگەنامەی نەتەوەکانی دیکەش بەکاردەهێنن.

٣. ئەمەی لای خوارەوە ناو و ناونیشانی هەندێک ماڵی بەرپرسەکانی پدکە لە شانشینی یەکگرتوو کە لەوانەیە لە دەستنیشانکردنی وەفدەکانی کۆنفرانسەکەدا یارمەتیان بدەن:

١) هاوار و ئاراس زەید
AIRLIE GARDENS 10
LONDON W C B
٢) جەمال عەلەمدێر
ناونیشانی نەزانراوە
٣) ئۆ. عەتتار
LACK LION LANE 61
LONDON W6

ئەنجومەنــی بــاڵای شــۆڕش بــە پشــت بەســتن بــە یاســاکانی بڕگــەی (ا) لــە مــاددەی ٤٢ی دەســتوری کاتــی، لــە کۆبونەوەیەکــدا کــە لــە ڕۆژی ١٦ی ئابــی ١٩٧٦ گرێــدرا ئــەم یاســایەی دەرکــرد:

یاســای ژمــارە ٩٣ی ســاڵی ١٩٧٦ ســەبارەت بــە لێبوردنــی گشــتی بــۆ کوردانی ریزەکانــی ســوپا و دەزگــا مەدەنییەکان:

بڕگەی ١:

ئەو کوردانەی لە سوپا، پۆلیس، ئاسایش، رەگەزنامە، هاتۆچۆ، و پاسەوانی سنور کاریان کردووە و لە ماوەی کارپێکراوی ئەم یاسایەدا خۆیان بگەیەننە نزیکترین بارەگای سەربازی، ئەوا لەم سزایانەی خوارەوە دەبەخشرێن:

١. ئــەو ســزایانەی کــە لە یاســای ســەربازییدا هــەن ســەبارەت بــە ئامادەنەبون لــە شــوێنی کار، یاخیبــون، یاخــود هەڵهاتن.

٢. ســزای ســەرەکی یاخــود لاوەکییــەکان لــە بڕگەکانــی ١١٦ و ١١٧ی یاســای ســزای ســەربازی ژمــارە ١٣ی ســاڵی ١٩٤٠ (چاککــراو) دا هاتــون.

بڕگەی ٢:

کوردەکان لە سزاکانی یاسای خزمەتی سەربازی ژمارە ٦٥ی ساڵی ١٩٦٥ و هەروەها لە یاسای خزمەتی بەرگری نیشتمانی دەبەخشرێن بەو مەرجەی لە ماوەی کارپێکراوی ئەم یاسایەدا خۆیان بگەیەننە نزیکترین بارەگای سەربازی.

برگەی ٣:
کاربەدەستە دەوڵەتییە کوردەکان، کارمەندان و کرێکاران لە هەمو ئەو سزایانە دەبەخشرێن کە بەهۆی ئامادەنەبونی رێگەپێنەدراوەوە دروست بووە بەو مەرجەی کە لەماوەی کارپێکراوی ئەم یاسایەدا پەیوەندی بکەنەوە بە شوێنی کارەکەیانەوە یاخود بە نزیکترین بارەگای سەربازی یاخود مەدەنییەوە.

برگەی ٤:
ئەو یاسایانە کە لە برگەکانی سەرەوەدا هاتون ئەوا هەموو کوردەکان دەگرێتەوە چ ئەوانەی ناو عێراق و چ ئەوانەی کە لەکاتی دەرکردنی ئەم یاسایەدا لە دەرەوەی عێراقن.

برگەی ٥:
ئەو کوردانەی کە ئەم یاسایە دەیانگرێتەوە لە خزمەتی زۆرەملێی سەربازی یاخود خزمەتی یەدەک، یاخود ئەگەر کەسەکە پێشتر لە ریزەکانی سوپادا بووە و لەپێش دەرچونی ئەم یاسایە لە کارەکەی دوور کەوتۆتەوە یاخود هەڵهاتووە، لەو ماوەیە دەبەخشرێن کە لە هەرکام لەم خزمەتانەی مابێت ئەوا دەبەخشرێت.

برگەی ٦:
ئەم یاسایە لە رۆژنامەی فەرمیدا بڵاو دەکرێتەوە و لە رۆژی دەرچونییەوە کاری پێ دەکرێت. بەندەکانی ئەم یاسایە تاوەکو رۆژی ١٥ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٦ کاریان پێ دەکرێت.

نەتەوە یەکگرتووەکان
ئەنجومەنی ئابوری و کۆمەڵایەتی
کۆمسیۆنی مافەکانی مرۆڤ
لقی رێگریکردن لە هەڵاوێرکردن و پاراستنی کەمینەکان
دانیشتنی بیستونۆهەم
رۆژەفی ژمارە ٨
جنێف، ١٩ی ئابی ١٩٧٦

پێشـێلکردنی مافەکانـی مـرۆڤ و ئازادییـە بنەڕتییـەکان: کارێـک لەلایـەن کۆمەڵگـای دژە-کۆیلایەتییـەوە.

بەرێز سەرۆک:

ئەم لقی کۆمسیۆنە بە ناهەمو‌ارییەکانی ئاوارە فەلەستینییەکان ئاشنایە و ئاگاداری ئەو نارەحەتییانەیە کە بەهۆی بەناو راگواستنەکەی نیشتمانەکەی "بانتوو"ەوە بەسەریاندا هاتووە. داوای بوارم کردووە کە سەرنجتان بۆ کوێرەوەرییەکانی میللەتێکی دیکە رابکێشم کە بەدەست چارەنوسێکی هاوشێوەوە گیرۆدە بوون و زۆربەیان لە نیشتمانەکەیان دورخراونەتەوە و پەراکەندە کراون.

ئـەو گەلـەی کـە باسـی لێـوە دەکـەم ئەوەیـە کـە نیشـتمانە شـاخاوییەوکەی هەمیشـە جێگـەی ژیانیـان بـووە و بەسـەر پێنـج وڵاتـدا دابـەش کراون. مەبەسـتم لـە: گەلـی کـوردە.

کـورد لــە یەکێـک لــە وڵاتــەکان کــە ئۆتۆنۆمییەکیــان رەت کردووەتــەوە،

ئەمەش لەبەر چەند هۆکارێک کە ئەندامانی ئەم لقە لێی بەئاگان، لەپێناو سەربەخۆییدا جەنگان و شکستیان پێ هێنرا. نزیکەی ٣٠٠ هەزارێکیان پەنایان بردە بەر وڵاتێکی تر. لێبوردنێک دەرکرا و پەنابەران دڵنیا کرانەوە لەوەی ئەگەر بگەڕێنەوە بۆ وڵاتەکەی خۆیان، مافی یەکسانیان لەگەڵ هاووڵاتیانی دیکەی وڵاتەکەیاندا دەبێت.

هەموو کەسێکی ئەقڵانی لەوە تێ دەگات کە ئەوە ئەرکی حکومەتە پارێزگاری لە ئارامیی سنورەکانی بکات و، ئەو برینانە ساڕێژ بکاتەوە کە خەڵکەکەی دابەش کردووە. ڕێککەوتن لەسەر ئەوەی: گرتنەبەری چ سیاسەت و چ ڕێوشوێنێک دەتوانێت ئەم ئامانجانە بەدەست بهێنێت، کارێکی سەختە. ئەمەش بە دڵنیاییەوە یەکێکە لە سەختترین پرسە بنەماییەکان کە لە کرۆکی ئەرکەکانی لقی کۆمسیۆنی ڕێگریکردن لە هەڵاویرکردن و پاراستنی کەمینەکاندایە.

لەم ساڵانەی دواییدا، چەند هەوڵێک لەلایەن کەمینە جیاجیاکانەوە لە جیهاندا دراون بۆ ڕزگاربوون لەو کۆت و پێوەندانەی کە وەکوو میراتێکی حوکمی ئیستیعمار و لەگەڵ کێشانی سنورەکاندا بەبێ گوێدانە جیاوازییە ڕەگەزییەکان کێشراوە و، بۆیان ماوەتەوە. بە خۆشحاڵییەوە هەندێ لەم هەوڵانە بە بەکارهێنانی حیکمەت، ئەقڵانییەت و بەخشندەیی هەردوو لایەنەکەوە چارەسەر کراون. ئەوانی تر هێشتا بەردەوامن، بە خۆیان و هەموو ئەو مەرگەساتانەوە کە بەدوای خۆیاندا دەیانهێنن.

حکومەتی ئەو وڵاتە ڕاستییەکانی هەموو ئەم ڕاپۆرتانەی ڕەت کردۆتەوە. بەڵام ئێمە پێمان وایە کە سروشتی ڕاپۆرتەکان دەرخەری بوونی ئەو بارودۆخەیە و ئەمەش شایستەی ئەوەیە کە کۆمسیۆنی مافەکانی مرۆڤ لێکۆڵینەوەی لەسەر بکات. بۆیە داوا لە لقی کۆمسیۆن دەکەم کە پێشنیار بکات کە لێکۆڵینەوەیەکی لەوجۆرە ئەنجام بدرێت.

ئـــەو راپۆرتانـــەی کـــە بەدەســـتمان گەیشـــتوون بانگەشـــەی زۆر دەکـــەن. بەشـێک لـەو بانگەشـانە بریتیـن لـە:

أ) راگواستنی بە کۆمەڵی کوردان لە باکورەوە بۆ باشور.

ب) کۆمـەک و نیشـتەجێکردنی عـەرەب و تەنانـەت کۆچبـەرە بیانییـەکان لـەو شـوێنانەی کـە پێشـتر شـوێنی کـوردەکان بـووە.

ج) لەسـێدارەدانی ٢٢٤ کـورد لـە مانگـی ئـازاری ١٩٧٥ەوە و دەسـتگیر کردنـی ٢٠٠ بـۆ ٣٠٠ کەسـی کـورد لـە مانگـی تشـرینی یەکـەم و دووەمـی سـاڵی ١٩٧٥دا، بەهـۆی بەشـدارییکردنیان لـە چالاکی سیاسـیی دا.

د) پێدانـی ٥٠٠ دینـار (١٥٠٠ دۆلار) بـەو کەسـانەی کـە هاوسـەرگیری نێـوان عـەرەب و کوردێـک رێـک دەخـەن. ئەمـە کـراوە بـە فەرمانـی کارگێڕیـی و هیـچ رێگرێکـی یاسـایی نایگرێتـەوە.

ە) بەردەوامبوونـی سیاسـەتی "بـە عەرەبکـردن" کـە ئەمانـەی خـوارەوە لەخـۆ دەگرێت:

-قەدەغـە کردنـی وتنـەوەی زمانـی کـوردی لـە قوتابخانەکانـی سـێ شـارە کوردییەکـەدا.

-سێ رۆژنامە کە بە زمانی کوردی دەردەکران ئەوا داخران.

-سـتافە کـوردەکان لـە زانکۆکانـدا زۆر کەمکراونەتـەوە و، نـاوی شـار و شـارۆچکە و گونـدەکان کـە پێشـتر کـوردی بـوون گـۆڕاون بـۆ نـاوی عەرەبـی.

سـەبارەت بـەو زانیارییـەی کـە بـاس لـە کـوردە کـوژراو و زیندانیکـراوەکان دەکات، ئـەوا قـەرزداری رێکخـراوی لێبوردنـی نێودەوڵەتیین. چونکـە رێکخراوەکە بـەوە شایسـتەیی بـە راپۆرتەکانـی دەدات کـە دەڵێـت نابێت لیسـتەکان بە گشـتگیر بزانرێـن لەبـەر ئـەوەی دەستگەیشـتن بـە زانیـاری کارێکـی سـەختە. هۆکارەکەش ئەوەیـە: کـە دەسـتگیرکردن و لێکۆڵینـەوە و لەسـێدارەدان زوربـەی جـار بـە

نهێنیی ئەنجام دەدرێن و، خێزانەکان ئاگادار ناکرێنەوە و زیندانییەکان دەستیان بە پارێزەر ڕاناگات. دادگاییکردن ئەگەر هەبێت، ئەوا هەمیشە لە دانیشتنی داخراودا بەڕێوە دەچێت و ڕێگە بە پارێزەری بەرگریکار نادرێت. ڕەنگە لەسێدارەدانی زیندانییەک تەنیا ئەو کاتە پشتڕاست بکرێتەوە کە لاشەکەی دەدرێتەوە دەست خێزانەکەی.

یەکێکی تر لە بانگەشەکان بریتی بوو لە: ڕاگواستنی بەکۆمەڵ: حکومەت وتوویەتی هەموو کوردەکان جگە لە هەندێ سەرکردەی بزوتنەوە جوداییخوازەکە، ئەوا ڕێگەیان پێدەدرێت کە بگەڕێنەوە بۆ سەر ماڵوحاڵی خۆیان. بەڵام ئەمە پێچەوانەی لێدوانی هەندێ لە وەزیرەکانە بەتایبەتی لێدوانەکانی جێگری سەرۆکی ئەنجومەنی فەرماندەیی شۆڕش کە لە ڕۆژی ٥ی تەموزی ١٩٧٦ دا ڕایگەیاند: "دەسەڵاتدارە لێپرسراوەکان چەند ڕێوشوێنێکیان گرتووەتە بەر، بۆ نموونە گۆڕینی جێگای خەڵکانی هەندێ لە گوند و هەندێ لە ناوچە ستراتیجییەکان، هەروەها گۆڕینی شوێنی هەندێ کەس بۆ نموونە: فەرمانبەرانی کەرتی گشتیی و کرێکار و کەسانی تر".

ئەم "گۆڕینی شوێن"ە بەسەر ٣٠٠ هەزار کەسدا لە گەنج و پیر پیادە کراوە، بەشێک لەم کەسانە هیچ پەیوەندییەکیان بە سیاسەت یاخود بە چەکدارانەوە نەبووە و، ئێستاش هەموو شتێکیان لەدەست داوە. ئەمەش واتە هەڵتەکاندنیان لە نیشتمانی باووباپیریان. بەشێک لەو کەسانە، بەبێ هیچ ئاگادارییەک ڕاگوێزراون و، لە خێزانەکانیان دابڕاون. لە بارهەڵگر ئاخنراون و ٦٠٠ میل لە بارودۆخێکدا کە من باسی لێوە ناکەم، لە شاخە فێنکەکانی خۆیانەوە گواستراونەتەوە بۆ بیابانێک کە لەم دواییانەدا وشکەساڵی دانیشتوانەکەی ڕاگواستووە.

لێرە، لەم شوێنەی بەناو "ناوچەی کشتوکاڵی"یە، لە ئۆردوگادا نیشتەجێ کراون بۆ ئەوەی کەناڵی ئاودێری هەڵکەنن. لەم ناوچەیەدا ڕۆژانە پێنج

تا دە منداڵی کورد بەهۆی کەمئاوییەوە دەمرن. خێزانە کوردەکانی دیکە بەسەر گوندەکانی ناوەڕاست و باشوری وڵاتدا پەرشوبڵاو کراونەتەوە و، دەستبەجێ بۆیان دەرکەوت کە هاتنەکەیان جێگەی دڵخۆشی نییە: نانخۆری دیکە دێتە سەر هەمان سفرەی بچوک. بە فەرمی ئازار دەدرێن و مەبەست لەم کارەش وروژاندنی هەستی تەریکخستنەکەیانە. بەمدواییە هەستیان کردووە دراوسێکانیان دۆستانەتر مامەڵەیان لەگەڵدا دەکەن و بەرامبەر بەو بارودۆخەی کە بە ناشایستەی دەزانن، هاوسۆزییان لەگەڵ دەردەبڕن. هەرچەندە بەرنامەکە لە سەرەتادا ئەوە بوو: سێیەکی کوردەکان راگوێزرێن، کە دەکاتە یەک ملیۆن کەس، بەڵام بەم دواییە ئەم پرۆسەیە راگیراوە. بڕوا وایە وەستاندنی ئەم پرۆسەیە بەهۆی ئەو هاوسۆزییەوەیە کە بەرامبەر بە کوردەکان دروست بووە.

سەرۆکی بەڕێز: من لەم نووسینەدا بە وریاییەوە ئەو وردەکارییە تۆقێنەرانەم سڕیوەتەوە کە راپۆرتەکانمان لێیان خاڵی نییە. من ئەم کارەم بە مەبەست ئەنجام داوە.

یاسای ئۆتۆنۆمی، کە لە ساڵی ١٩٧٤ بۆ هەرێمە کوردییەکە دەرکرا، ددان بە بوونی گەلی کورددا دەنێت و دڵنیایان دەکاتەوە کە داوودەزگای سیاسیی خۆیان و هەمان ئەو مافانەیان دەبێت کە عەرەبی زۆرینە هەیانە. ئامانجی ئەم یاسایە وەکوو راگەیەندراوە بریتییە لە: گێڕانەوەی ئاشتیی و یەکێتیی نەتەوەیی. راگەیاندنەکە لە رۆژی ٢ی نیسانی ١٩٧٦ لەلایەن لیژنەی نەهێشتنی هەڵاوێری رەگەزیی سەر بە نەتەوە یەکگرتووەکانەوە پێشوازی لێ کرا، چونکە ئەم کارە "پێکەوەژیانی ئاشتییانەی نێوان دوو نەتەوە سەرەکییەکەی وڵات زامن دەکات".

دامەزراوەکەی من بڕوای وایە: کە جێبەجێکردنی بەویژدانانەی ئەو یاسایە، بەو شێوەیەی لە دەقەکەیدا هاتووە، دەتوانێ ئامانجی دڵخۆشکەر بەدی بهێنێت. بەڵام پێدەچێت پێویست بە گۆڕینی ناخی بەشێک لە دەسەڵاتداران

بکات. ئەمە ئەزموونی دوو پارێزەری هۆڵەندیش نیشان دەدات کە بەهۆی بڵاو کردنەوەی راپۆرتی رۆژنامەوانیی لە هۆڵەندا لەسەر مامەڵەی خراپ لەگەڵ کوردەکاندا، وەکوو میوان لەلایەن حکومەتەوە بانگێشت کران بۆ ئەوەی راستەوخۆ و وەکوو خۆی بینەری بارودۆخەکە بن. لە رۆژی پێنجەمی سەردانەکەیاندا پێیان راگەیەنرا کە داواکەیان سەبارەت بە سەردانیکردنی ئەو جێگایانەی کوردەکانی بۆ راگوێزراوە بووەتە هۆی ئەوەی حکومەت حەزی بە مانەوەیان نەبێت و هەمان رۆژ ناچار کران وڵاتەکە بەجێ بهێڵن. کاربەدەستی وەزارەتی راگەیاندن گوتی: "ئێمە چاوەڕوانیی ئەوەمان لە میوانەکان هەیە کە لایەنە درەوشاوەکانی بابەتەکان ببینن. چاوەڕێی ئەوەیان لێ ناکەین کە تەماشای لایەنە تاریکەکانی کاروباری ناوخۆمان بکەن، کە بەتەواوی بابەتێکە پەیوەندی بەخۆمانەوە هەیە".

کۆمەڵگەی دژی کۆیلایەتی داوا دەکات کە لقی کۆمسیۆن پێشنیاری لێکۆڵینەوەیەک بکات لەسەر ئەو بارودۆخەی کە باسم کرد.

نهێنی

بۆ لەبەرگرتنەوە و بڵاوکردنەوە نیە

راپۆرت

سەردان بۆ تاران، ٢٩ی تەموز بۆ ٨ی ئابی ١٩٧٦

لەلایەن:

کێنیت لی، سەرۆکی کۆمەڵگەی دۆستایەتی بەریتانی- کوردی

ئامانج:

ئامانجی سەردانەکە دروستکردنی پەیوەندیی راستەوخۆ بوو لەگەڵ دۆخی کوردە عێراقییە پەنابەرەکانی ئێران و، بەتایبەتی بۆ ئەوە بوو کە پرۆسەی هەڵبژاردنەکە لەگەڵ نوێنەرانی پدک و کونسوڵی بەریتانیا باس بکرێت، بۆ ئەو دۆزانەش کە حکومەتی بەریتانیا رێگا دەدات کە بەهۆیەوە بێنە شانشینی یەکگرتووەوە. هیواخوازیش بوم کە چاوم بە باڵیۆزی بەریتانیا بکەوێت. گرنگ بوو سود لە ئامادەبونی مستەر لێسڵی گودیەر وەربگیرێت کە ناوبراو نوێنەری کۆمیسیۆنی باڵای نەتەوە یەکگرتووەکانە بۆ کاروباری پەنابەران، کە دوای ئەوەی چەند مانگێک کارکردن لە ئێران دابوو لەبارەی جوڵەی کوردە عێراقییە پەنابەرەکانەوە بۆ وڵاتانی تر، ئەوا نیازی بوو پشویەک وەربگرێت. من وەک سەرۆکی کۆمەڵگەی دۆستایەتی بەریتانی - کوردی ناوی خۆم بۆ داواکاریی هاوکاری بەکاردەهێنا، چ لەبەردەم حکومەتی بەریتانیا و چ بۆ داواکردنی کۆمەکی ماددی بەتایبەتی بۆ کۆمەکی

دارایی دەزگای زانکۆی جیهانی (WUS) بۆ خوێندکارە کوردەکان، بەگشتیش لە ڕێگای ئەو بڵاوکراوانەی کە جاروبار کۆمەڵگەی دۆستایەتی بەریتانی-کوردی بڵاوی کردونەتەوە. هەروەها لە ڕێگای ئەنجومەنی بەریتانیا بۆ کۆمەککردنی پەنابەرانەوە کە خۆم تیایدا جێگری سەرۆکم، پەیوەندییم هەیە بە خۆشگوزارەنی و نیشتەجێکردنی ئەو پەنابەرانەی کە دێنە ئەم وڵاتەوە. بۆیە زۆر گرنگە کە ئەو ئەزمونەی لەبارەی بارودۆخەکەوە هەمە لەو زانیارییانە بەرفراوانتر بێت کە لە ڕێگەی نوێنەرانی پارتی دیموکراتی کوردستان لە شانشینی یەکگرتووەوە بەدەستی دەهێنم.

ئامادەکاری:

لەپێناو خۆئامادەکردن بۆ سەردانەکە، چەند چاوپێکەوتنێکم لە وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنزێڵز و وەزارەتی ناوخۆ لەگەڵ ئەفسەرە پەیوەندیدارەکاندا ئەنجامم دا، هەروەها چاوم بە نوێنەری UNHCR لە شانشینی یەکگرتو، WUS و BCAR و پدک کەوت. من سوپاسی یارمەتییەکانیان دەکەم و، لەکاتێکدا کە دەتوانم هەندێ لە بۆچونەکانیان لەم ڕاپۆرتەدا باس بکەم، پێویستە ئاماژە بەوە بکەم کە ڕاپۆرتەکە لەسەر بنەمای تێگەیشتنی منە لە هەڵوێستیان، نەوەک ئەمە گواستنەوەی دەقاودەق و بێدەستکاریی ببێت بۆ بۆچون و هەڵوێستەکانیان. ئەمە بۆ ئەو کەسانەش ڕاستە کە لە ئێران چاوم پێیان کەوت، کە من بە هەمان ئەندازە قەرزداری میهرەبانی و هاوکارییەکانیانم کە وایکرد ئەو سەردانە کورتەم ئەوەندە بەسود بێت.

پێشینە:

لەدوای جەنگی یەکەمی جیهانییەوە، نەتەوەی کورد کە لە ناوچەیەکی گرێداوی سەرزەمینێکی شاخاوییدا دەژین، لە باشور و خۆرهەلات و خۆرئاوای دەریای قەزویندا، بە کردەوە سەربەخۆییان وەرنەگرت و لە پێنج وڵاتدا کە

تورکیا و عێراق و ئێران و یەکێتی سۆڤێت و سوریان، بونەتە کەمینە.

لە عێراق پرسی ئۆتۆنۆمی کوردەکان دداني پێدانراوە و وتووێژی لەسەر کراوە، بەڵام دەرکەوتووە کە گەیشتن بە ڕێکەوتنێک کە کوردەکان بەدڵیان بێت ئەستەمە، بەتایبەت سەبارەت بە پێناسەکردنی ناوچە ئۆتۆنۆمەکان، کە بەبۆچونی پدک دەبێت کەرکوکیش لەخۆ بگرێت. دانوستاندنەکان شکستیان هێنا و حکومەتی عێراق تاکلایەنە شێوازی ناوچەی ئۆتۆنۆمییەکەی دیاریکرد و بەبێ ڕەزامەندیی پدک بڕیاری لەسەردا، کە شۆڕشێکی چەکداریی بەدوای خۆیدا هێنا. ئەمەش ئەگەرێکی کراوە بوو چونکە حکومەتی ئێران پشتیوانی لە پدک و جەنەراڵ بارزانی دەکرد و ئەو پشتیوانییە لەگەڵ ڕێکەوتننامەی جەزائیردا کۆتایی پێ هات کە ڕێکەوتنێکی نێوان ئێران و عێراق بو و لە ڕۆژی ٦ی ئازاری ١٩٧٥ ڕاگەیەنرا و لەبارەی یەکلاکردنەوەی کێشە سنورییەکانی نێوان ئەو دوو وڵاتە بوو. بەهۆیەوە، ئێران خۆی لە پشتیوانی کردنی بزوتنەوەی کوردی کشاندەوە.

نزیکەی ١٩٠ هەزار کوردی عێراق پەنایان بردە بەر ئێران، سەرەتا لە کەمپەکاندا نیشتەجێ کران و، دواتر بە ناوچە جیاجاکانی ئەو وڵاتەدا بڵاوکرانەوە. لە ئەنجامی ئەو لێبوردنانەی کە عێراق ڕایدەگەیاندن، ژمارەیەکی زۆری کوردە عێراقییەکان گەڕانەوە بۆ عێراق، بەڵام نەک بۆ شوێنەکانی پێشویان کە لێوەی هاتبوون. بگرە حکومەتی عێراق دداني بەوەدا ناوە کە سیاسەتی دوبارە دابەشکردنەوەی کوردەکانی بەسەر ناوچەکانی دیکەی وڵاتدا سەپاندووە و ناوچە کوردییەکانی (بە زۆرەملێ) بەعەرەبکردووە.

بەپێی خەملاندنەکان، تا ئێستا (ئابی ١٩٧٦) ئەوا ٣٥ هەزار کوردی عێراقی لە ئێران ماونەتەوە. زۆرینەی کوردەکان جوتیارن و لە ناوچە شاخاوی و دۆڵەکاندا دەژین. جیابوونەوەکە و سەربەخۆییە سروشتییەکەی

ئـەم خەڵکانـە وایکـردووە هەسـتکردن بـە گرنگـی کارکردنـی پێکەوەیـی لەپێنـاو سـەربەخۆیی سیاسـییدا لەناویانـدا دوابکەوێـت. ئەمـان لـە روی ڕەگەزییـەوە لـە عـەرەب جیـاوازن و کلتورێکـی جیاوازیـان هەیـە. بـە ئاییـن مسـوڵمانی سـوننەن - هـەر وەک سـەرکردەکانی حزبـی بەعسـی عێـراق، هەرچەنـدە ٧٥٪ی عەرەبـی عێـراق شـیعەن. زوربـەی کوردانـی ئێـران هـەر وەک زۆرینـەی ئێرانییەکانـی تـر مسـوڵمانی شـیعەن. جیاوازیـی لـە نێـوان ئـەم دو مەزهەبـە مسـوڵمانەدا زۆر قووڵـە، لـە جیاوازییەکانـی نێوان کاتۆلیـک و پرۆتسـتانتەکانی دنیای مەسـیحییەتدا زۆر قوڵتـرە. جیاوازییـە ئایینییـەکان رەنگـە رۆڵـی لـە کێشـە سـنورییەکانی نێـوان ئێـران و عێراقـدا بینیبێـت. خەڵکـی ئێـران، هەرچەنـدە بە رەگـەز ئارییـن، چەندین گروپـی ڕەگـەزی لەخـۆ دەگـرن و ئەوەنـدەی مـن تـێ گەیشـتبم، کوردانـی ئێـران زیاتـر لـە ئێرانیبوونـی خۆیـان بەئاگـان وەک لـە پەیوەندییەکانیـان لەگـەڵ کـوردە نا-ئێرانییەکانـدا.

نیشتەجێبوون لە ئێران:

حکومەتـی ئێـران پەنابەرەکانـی وەرگـرت و دەسـتبەجێ سیاسـەتی پەرشـوبڵاوکردنەوەی خێزانەکانـی بـە سەرانسـەری وڵاتـدا گرتەبـەر، ئەمـەش بۆ لادانیـان بـوو لـەو کەمپانـەی کە سـەرەتا تیایـدا نیشـتەجێ کرابون. دواییـن کەمپ ماوەیەکـی کـورت پێـش سـەردانەکەی مـن داخـرا بـوو. حکومـەت سـاواکی وەک بەرپرسـی ئـەم کارە دەستنیشـان کردبـوو، لەکاتێکدا کۆمەڵگـەی شێروخورشـید وەکـو دەزگایەکـی چاودێـری کرداریـی، کاروبـاری بەڕێوەبردنەکـەی لەئەسـتۆدا بـوو. سـاواک کـە دەزگـای ئاسایشـی وڵاتـە لەسـەرو پۆلیسـی ئاسـاییەوەیە و ئێـران وڵاتێکـە کـە خەڵکەکـەی ددان بـە دەسـەڵاتدا دەنێـن و بـە دەگمـەن راسـتەوخۆ روبـەڕوی دەوەسـتنەوە. ئەگـەر لـە مەسـەلەیەکدا لەگـەڵ حکومـەت ناکـۆک بیـت، تەکنیکـە قبوڵکراوەکـە ئەوەیـە کـە: داوای یارمەتـی لـە کەسـێک بکەیـت کـە ئەوەنـدە بەدەسـەڵات بێـت بتوانێـت کاریگەرییەکـی هەبێـت. ئەگەرنـا،

مل کەچ دەکەیت. حکومەت بڕیاری دا کە خۆی مامەڵە لەگەڵ بارودۆخەکەدا بکات، ئەمەش تایبەتمەندێتی گەلێکە کە شانازی بەخۆیانەوە دەکەن، کە داهاتی نەوتەکەی بۆتە سەرچاوەیەکی نوێی ئابوریی و گرنگییەکەی. بۆیە، ئەمان داوای هاوکاری یاخود ئامۆژگاریی کۆمیسیۆنی باڵای نەتەوە یەکگرتووەکان ناکەن، بەڵکو ئەوەیان لا پەسەندە کە خۆیان کاری گەڕاندنەوە و نیشتەجێکردنەکە ئەنجام بدەن. لەکاتی قەیرانەکەدا، ئێران پەیماننامەی پەنابەرانی واژۆ نەکردبوو، بەڵام دواتر واژۆی کردووە. وەک چاوەڕوان دەکرێت، رەنگە ئامانجە گشتییەکە ئەوە بێت کە بتوانرێ بارودۆخەکە بە شێوەیەکی مرۆییانە و تێگەشتنەوە بەڕێوە ببرێت، بەڵام مەبەستیشیانە کە یەکلاکەرەوەش بن. هەروەک ئەمەش چاوەڕوانکراوە، جاروبار هەڵە رودەدات. خەڵک بۆچوونی جیاجیایان هەیە کە ئایا هەڵەکە بەهۆی بڕیاری سیاسییەوە بووە، یاخود بەهۆی شکست یان کەموکوڕیی کاربەدەستە بێ ئەزمون و بیرتەسکەکانەوە بووە، یان ئەوەتا هۆکارەکەی نەبوونی تێگەیشتنی هاوبەشە لەسەر کلتور و بۆچونەکان، یاخود لەبەر ئەو هەڵوێستە ئاشکرا و بەربڵاوەیە کە دەڵێت پێویستە تازەهاتووەکان لە دواوەی ریزەکان بوەستن و بەرامبەر بەوەشی کە بەدەستی دەهێنن ئەوا سوپاسگوزار بن، بەتایبەتی لە ناوچە دوورەدەستەکاندا. چەند مەرگەساتێک رویانداوە، چەند کوڕێکی گەنج لە کەمپێکدا بە فیشەک کوژراون، چەند خێزانێک نێردراون بۆ ناوچەی بوشەهر لەناوچەی کەنداو کە کەشوهەوا و گەرمییە زۆرەکەی دەبێتە هۆی نارەحەتکردنی ئەو کەسانەی بە ناوچە شاخاوییەکان راهاتون (لەڕاستیدا چەند منداڵێک مردن). سکاڵا گشتییەکان باس لەوە دەکەن کە هەندێجار بۆ هاندانی گەڕاندنەوەکە فشار بەکارهێنراوە یاخود گەڕاندنەوە وەکو هەڕەشەیەک بەکارهێنراوە بۆ ئەوەی ملکەچیی پەنابەران بۆ بڕیارە ناوخۆییەکان بەدەست بهێنرێت. هەروەها شوێنی نیشتەجێبون و دەرفەتی کار وەکو پێویست نیە و لەخوار چاوەڕوانییە واقیعییەکان و خواستی

تازەهاتووەکانە و، کاتێک پەنابەرێک کارێک بدۆزێتەوە رێگای پێنادرێت وەربیگرێت. پەرشوبڵاوکردنەوەکە وایکردووە خێزانەکان لەیەکتر جیا ببنەوە، مەبەست ئەوە نیە کە خێزانەکانی لەبەریەک هەڵوەشاندبێتەوە، بەڵام خێزانی برای لە خێزانی براکەی دابریوە، ئەمەش بەسەر نەتەوەیەکدا هێنراوە کە پەیوەندییەکی توندوتۆڵیان لەگەڵ یەکتریدا هەبووە و هاوخەباتییشیان لەو گروپەدا کە بەهۆی شۆڕشەکەوە ناهەمواری زۆری بەسەر هێنان ئەوەندەی تر نزیکی کردونەتەوە.

پێویستە قەبارە زەبەلاحەکەی سەرەتای کێشەکەمان لەبیر بێت، هەروەک چۆن لەبیرمان بێت کە ئەوانەی مامەڵەیان لەگەڵ کێشەکەدا دەکرد ئەزمونێکی زۆر کەمیان لەبارەیەوە هەبوو، ناوچەکەش زیاتر لە ملیۆن و نیوێک کیلۆمەتری چوارگۆشە بوو، کە بەقەد بەشێکی گەورەی ئەورووپای خۆرئاوا دەبێت. هەروەها چەند لەبەرچاوگرتنێکی سیاسییش هەبون کە لە رابردو و ئێستاشدا هەستیارن. لەگەڵ سەلماندنی نیازپاکیی راستەقینە و رۆحی هاوکاریی زەبەلاح و هەوڵە مرۆییانەکەی دەسەڵاتداران و گەلی ئێراندا، مرۆڤ دەتوانێت هۆکاری ئەوەش ببینێت کە بۆچی هەندێ لە تازەهاتووەکان ئەگەر بزانن ژیانیان لە جاران خراپتری بەسەر نایەت ئەوا پەسنی گەڕانەوە بەسەر مانەوەدا بدەن و، بۆچی هەندێکی دیکەیان رەنگە وا بیر بکەنەوە کە لە وڵاتێکی تر دەتوانن دەرفەتی باشتر بەدەست بهێنن.

دەسەڵاتداران جێگایەکیان بۆ جەنەراڵ بارزانی و هاوەڵەکانی دروست کردووە، کە پێدەچێت دڵخۆش بن بەوەی رێگەی مانەوەیان لەو وڵاتە پێ بدرێت، بەڵام بەهۆی سروشتی بارودۆخەکەوە پێویستە چالاکییە سیاسییەکانیان بەتوندی سنوردار بکرێت.

پێویستە نەبوونی دڵنیایی لە بارودۆخەکەدا لەبەرچاو بگیرێت. تازەهاتووەکان هیچ پێگەیەکی فەرمییان نییە، بەڵام مانەوەیان بەهۆی

نیازپاکیی حکومەتی ئێرانەوەیە. ئاشکرایە کە دەکرێ بونیان وەکو بەشێک لە یارییە سیاسییەکە تەماشا بکرێت، یان ئەوەتا بیانهێڵێتەوە یاخود رادەستی عێراقیان بکاتەوە بە مەبەستگەلی ئەوتۆ کە پەیوەندی بە خۆشگوزەرانییانەوە وەکو تاکەکەس نەبێت. ئەگەر سیاسەتێکی ئاشکرا یاخود نهێنی دروست ببێت بۆ هاندانی پەنابەرەکان سەبارەت بە گەڕانەوە بۆ عێراق، ئەوا پێناچێت کە روبەڕوی نەیارێتییەکی بەرفراوان ببنەوە لەلایەن کۆمەڵانی خەڵکەوە یاخود لەو دەزگایانەوە کە پەیوەندییان بە چاودێری و خزمەتکردنەوە هەیە، روداوی لەم جۆرە لەو کۆمەڵگایانەدا رودەدەن کە نەریتی لیبراڵ دیموکراتی تیایاندا زیاترە. ئەم نەبوونی دڵنیاییە یەکێک دەبێت لەو هۆکارانەی کە هەڵوێستی پەنابەر لەسەر داهاتوی خۆی زیاتر لەبەرچاو بگرێت، هەر ئەم نەبوونی دڵنیاییەیە کە دەریدەخات بۆچی رەنگە کە پەنابەران پێیان وابێت ئێران بۆ مانەوە وڵاتێکی پەسەندکراوە. بڕیارەکەی دەسەڵاتداران سەبارەت بە بانگێشت نەکردنی کۆمەکی دەرەکی ئەم لەبەرچاوگرتنەی گرنگتر کردووە.

گەڕانەوە بۆ عێراق:

هۆکارەکانی گرتنەبەری کردەوە سەربازییەکە هەرچییەک بوون، پێویستە ئەوەمان لەیاد نەچێت کە کوردەکان بەشدارییەکی زۆریان پێشکەش کردووە بۆسەر ژیانی دەوڵەتی عێراق و، هەروەها هەندێ لە کوردەکان لە حکومەتدا وەزارەتیان دراوەتێ بەبێ ئەوەی بە خائین و وڵاتفرۆش ناوزەد بکرێن، هەرچەندە لەوانەیە ئەم کارە بە نارەحەتییەوە ئەنجام درابێت.

بەشی باکوری وڵاتەکە بەزۆری کشتوکاڵییە و خەڵکەکەی و بەروبومەکەیان گرنگییەکی زۆریان بۆ وڵاتەکە هەیە. بۆیە چ لەڕووی ئابوری و چ لەڕووی کۆمەڵایەتییەوە، گەڕاندنەوەی ئەم پێکهاتەیە بۆ وڵات گرنگیی خۆی هەیە، بەڵام لەگەڵ ئەمەشدا، رەنگە چاوەڕوانی ئەوە بکرێت کە حکومەت تاوەکوو

دەتوانێت ئـەم گەڕانەوەیـە دوابخـات بەهـۆی ئـەو كۆمەكانـەی كـە ئەمـان پێشـتر بـۆ شۆڕشـەكەیان دابیـن كـردووە(؟).

چەنـد لێبوردنێـک دەركـراون و، خەڵـک ڕێگایان پـێ دراوە بگەڕێنـەوە بۆ وڵات، بـەڵام مـەرج نیـیە ڕێگایـان درابێتـێ بچنـەوە مـاڵ یاخـود ناوچەكانـی خۆیـان و، ئـەو كەسـانەش كـە گومانـی سـەركردەبوونیان لـێ كراوە دەسـتگیركراون و سـزا دراون. دیـارە هەندێكیـان تەقەیـان لـێ كـراوە. سیاسـەتی ڕاگواسـتنی كـوردەكان بـۆ بەشـەكانی دیكـەی عێـراق گیراوەتەبـەر و، خەڵكـی عـەرەب هانـدراون كـە لـە چەنـد ناوچەیەكـی دیاریكـراو نیشـتەجێ بـن، بەتایبەتـی لـە ناوچـەی كەركـوک. ئەوكاتـەی كـە بەرنامـەی سـەردانەكەمم دادەنـا، ژمارەیـەک كـورد بانگێشـت كرابـون چاویـان بـە وەفدێكـی حكومەتـی عێـراق بكەوێـت لـە ئێـران و، پێیـان ڕاگەیەنـدرا كـە لێبوردنێكـی دیكـە دەردەكرێـت و دیاربـوو وەک نیشـانەیەكی بەخشـندەیی لـەم كارەیـان دەڕوانـی. بەخشـینی ئـەم لێبوردنـە لـە ٢٦ی ئابـدا ڕاگەیەنـدرا. لەكاتێكـدا كـە بۆچونـەكان جیـاوازن سـەبارەت بـە كاردانـەوەی ئـەو ٣٥ هـەزار پەنابـەرە كـوردە عێراقییـەی كـە لـە ئێرانـدا ماونەتـەوە، بـەڵام ئەگـەر چەنـد دڵنیاییەكـی ڕاشـكاو لەبـارەی چەنـد بابەتێكـی دیارییكـراوەوە بخرێتـە ڕوو، پێدەچێـت كـە ژمارەیـەک لـە جوتیـاران و گوندنشـینان گەڕانـەوە بـۆ سـەرزەمینەكەی خۆیـان بەسـەر مانـەوە لـە نـاو ئێرانـدا پەسـەند بكـەن، ئەوانـەی دەمێننـەوە باشـتر پێناسـەی پەنابەریـان بەسـەردا دەچەسـپێت كـە بریتییـە لـەو كەسـەی كـە ترسـی ئـازاردان و ناهەمواریـی ناتوانێـت بیگەڕێنێتـەوە بـۆ وڵاتەكـەی خـۆی. هەندێكیـان لـە ئێـران دەمێننـەوە، بـەڵام هەندێكـی دیكـە لـە ڕێگـەی كۆچكردنـەوە بـەدوای داهاتـودا دەگەڕێـن، كـە دەرفەتـی خوێندنیـش بەشـێكیەتی.

کۆچ:

مەبەستێکی سەرکیی سەردانەکەم ئەوەبوو لە پرۆسەی دەستنیشانکردن و کارکردن لەسەر ئەو کوردانە بەئاگابم کە دەیانەوێت بێنە شانشینی یەکگرتوو. کۆچ ئەو بوارەیە کە تیایدا حکومەتی ئێران بە کردار رەزامەندی دەربڕیوە هاوکاریی لە کۆمیسیۆنی باڵای پەنابەرانی نەتەوە یەکگرتووەکان وەربگرێت، هەرچەندە ئێران دەیەوێت هاوکاریی لەسەر ئاستی نافەرمی بێت. بەڵام ئەوان رەزامەندییان دەربڕیوە کە لیسلی گودیەر - کە ئەزمونی پێشتری لە ئێراندا هەبووە، وەک ناوبژیوانێک لەو وڵاتە بمێنێتەوە. گودیەر لەم رێگەیەوە دەتوانێت لە بواری دابینکردنی بەڵگەنامە و جوڵەی ئەو پەنابەرانەدا هاوکار بێت کە لە وڵاتانی دیکەدا بەدوای داهاتودا دەگەڕێن. ناوبراو بەهۆی ئەزمونەکانییەوە لە ئێران و هەروەها بە پشتبەستنی بەو شارەزایی و پەیوەندییە ئاستبەرزانەی کە هەیەتی ئەوا بە دڵنیاییەوە کەسێکی زۆر بەنرخ بووە. بەبێ یارمەتی ناوبراو و، هاوکارییە هەمەچەشنەکەی کە راست و دروستیی بریاری گەشتەکەمیان سەلماند، گەشتەکەم ئەم سودەی ئێستای نەدەبوو. هەڵوێستی دەسەڵاتدارانی ئێران لەبارەی کۆچەوە نە هاندانە و نە دژایەتیکردنیشە. گەورەترین گروپی کۆچبەرەکان رویانکردووەتە ئەمریکا، بەڵام بڕیارە بیرۆکراتییەکە ماوەیەکی کاتیی دیاری کردووە کە بووەتە رێگر لەبەردەم داواکردنی هەموو ئەو شوێنانەی ئامادەییان بۆ وەرگرتنی کۆچبەر دەربڕیوە.

چاوەڕوان دەکرێت ئەو جێگایانەی دیکە کە ماونەتەوە لە داهاتوودا پڕبکرێنەوە. هەندێک لە وڵاتەکانی دیکە بریتین لە بەریتانیا و هۆڵەندا. ئەوانەی چونەتە ویلایەتە یەکگرتووەکان لەبەر هۆکاری هونەری بە ئەڵمانیادا تێپەڕیون و، دەسەڵاتدارە ئەڵمانییەکان ئەوەندە بە چۆنایەتی

و رەفتاری رێبوارەکان سەرسام بووبون کە رەنگە رێگە بدەن خەڵکانی دیکە لە کۆماری ئەڵمانیای دیموکراتدا بەشوێن داهاتویاندا بگەڕێن. تێکڕای وڵاتان نزیکەی ١٤٠٠ جێگەیان دابین کردووە و نزیکەی نیوەی ئەم ژمارەیە پڕکراونەتەوە و تەواو بوون.

سەبارەت بە کۆچکردن بۆ شانشینی یەکگرتوو، من یەکێک بووم لەو وەفدەی کە چاوم بە جێگری وەزیری دەرەوە کەوت کە سەردانی وەزارەتی ناوخۆی کردبوو، مستەر ئالێکس، لیۆن و، ئێم پی پێمان راگەیەند: کە ئەگەر ژمارەی ئەو کوردانەی دێنە ئەم وڵاتەوە بەو ئەندازەیە سنوردار بێت کە پێشنیار کرابوو، (ژمارەی پێشنیارکراوەکە نزیکەی ٥٠ بوو)، ئەوا هیچ سەختییەک لە رێگەپێدانیان بۆ ناو وڵاتەکە نایەتەرێ، بەڵام تەنیا یەک مەرج هەیە کە ئەوەیە کەسە داواکارەکە لەم وڵاتەدا کەسێک بناسێت. دڵنیاکراینەوە کە دەتوانرێت ئەم مەرجە زۆر بە بەخشندەییەوە لێکدانەوەی بۆ بکرێت. لە کرداردا، هاتنەناوەوە بۆ ئەم وڵاتە زۆر خاو بەرێوە دەچێت. بەشێک لە هۆکارەکەی ئەوەیە کە پرۆسەکە کاتێکی زۆری پێ دەچێت و لەو ماوەیەدا ئەگەر دەرفەتێکی دیکەی پەنابەرێتی بێتە پێشەوە، پەنابەرەکە کە دڵنیا نییە لە قبوڵکرانی داوای پەنابەرێتییەکەی لە شانشینی یەکگرتوو دا، ئەوا ئەو هەستەی لەلا دروست دەبێت کە چاوەڕوانیکردنی شتێکی نادڵنیایە و زۆر مەترسیدارە. هەروەها سروشتی ئەو پرسیارانەش کە دەخرێنە بەردەم داواکارەکان توشی نیگەرانییان کردین چونکە هاوشێوەی ئەو پرسیارانە بوو کە دەخرێنە بەردەم ئەو کۆچبەرانەی کە نە پێویستیی و نە هەلومەرجی پەنابەرێتییان تێدایە. بۆ نمونە "چەندت پارە هەیە؟" و "ناوی ئەو کەفیلانەمان پێ دەڵێیت کە ناهێڵن تۆ ببیت بە بار بەسەر دەوڵەتەوە؟". ئەمەی دواییان ئەوکاتە ئاشکرا بوو کە پۆلیس چوو سەردانی کەفیلە ناوهێنراوەکانی کردو پرسیاری لێ کردن لەبەرئەوەی کە ئەنجومەنی بەریتانیا بۆ هاوکاری

پەنابـەران خزمەتگوزارییەکانـی بەشـی نیشـتەجێکردنی پەنابـەرە کوردەکانـی خستووەتەبەردەسـت، هـەروەک چـۆن لەگـەڵ کەسـانی دیکەشـدا ئـەم کارە دەکات، BCAR بـە ئامادەییـەوە وەزارەتـی ناوخـۆی ئاگادارکـردەوە کـە چیتـر بـۆ پەنابەرانـی دیکـە پێویسـت بـەم ڕێوشـوێنە نـاکات، BCAR بەرپرسـیارێتی ئامۆژگاریـی و هـاوکاری بـۆ پەنابـەرە کـوردەکان لەئەسـتۆ دەگرێـت و ئیتـر پێویسـت نـاکات بـەدوای کەفیلـدا بگەڕێـن. لـە کـرداردا، کاتێـک وەکـو پەنابـەر ڕێگـای هاتنـە نـاوەوە بدرێـت، ئـەوا (خزمەتگوزارییـە کۆمەڵاتییـەکان) لەبەردەسـتدا دەبـن. دەرفەتێکـی بەسـود و گرنـگ بـوو بـۆ مـن کـە توانیـم ئـەم بابەتـە بـۆ باڵیـۆز و کاربەدەسـتانی باڵیۆزخانـە و نوسـینگەی کنسـوڵ بـاس بکەم و ڕووبـەڕوو بـاس لـە نیگەرانییەکانـی B-KFS و BCAR بکـەم.

هەروەهـا، ئێمـە دەمانویسـت دڵنیابیـن لـەوەی زانیـاری و ئامۆژگاریـی دروسـت دەدرێـت بـەو کوردانـەی کـە ڕەنگـە شایسـتەیی ئەوەیـان تێـدا بێـت وەکـو پەنابـەر بێنـە شانشـینی یەکگرتـووەوە و هـان بدرێـن کـە داوای پەنابەرێتی بکـەن.]...چەنـد دێڕێـک لـە بەڵگەنامەکـە پەڕیـوە[

لەبەرئـەوەی دەسـەڵاتدارانی ئێـران حەزدەکـەن کۆنترۆڵـی تـەواوی نیشـتەجێکردنەکەیان لەدەسـتدا بێـت، بۆیـە پێناچێـت کـە پەنابـەران ڕێکخـراوی تایبـەت بـە خۆیـان دروسـت بکـەن و، هەروەهـا ئـەم پەنابەرانـە بەسـەر وڵاتەکەدا پـەرش‌و بـڵاو کراونەتـەوە. لەگـەڵ ئەمەشـدا، لـە بارودۆخێکـی لـەم چەشـنەدا، ئـەو کەسـانەی کـە لـە ڕێکخراوەکـەی پێشـوودا بـون یەکتـری دەناسـن، حـەزی بەردەومیـدان بـە پەیوەندییەکـە لەناویانـدا بەهێـزە و، "تـۆڕی گەیاندنـی وتـی وتـی" کاردەکات. بـە دڵنیاییـەوە جـۆرە ڕێکخسـتنێک لەناویانـدا هەیـە و نافەرمـی و نهێنـی هەڵدەسـوڕێت، ئەمـەش بـە فەرمـی زانـراوە، بـەڵام تـا ئەوکاتـەی جموجوڵـەکان لـە سـنوری نهێنیبونـدا بمێنێتـەوە دەسـتی تـێ وەرنادرێـت.

بەهـۆی ئـەم سـەردانەوە بـۆم روون بووەتـەوە کـە ژمارەیـەک کـورد هـەن رەنگـە شایسـتەی پێویسـتیان تێدا بێـت کـە بتوانـن ببـن بـە موڵکێکـی بـاش بـۆ ئـەم وڵاتـە ئەگـەر بتوانیـن یارمەتییـان بدەیـن و جێگایـان بکەینـەوە تـا ئەوکاتـەی شـوێنی گرنگـی خۆیـان لـە کۆمەڵگـە و ئابورییەکەمانـدا دەکەنـەوە. ئـەم کەسـانە لــە رەشــە خەڵکەکــە نیــن، بەڵکــو لــەو توێــژەن کــە پێشــینەیەکی باشــتری خوێندەواریـی یاخـود توانـای باشـتریان هەیـە و، ئـەو کەسـانەن کـە بەراسـتی دەتوانرێـت بخرێنـە چوارچێـوەی پێناسـەی پەنابـەرەوە. ئـەو تێڕوانینـەی لـە رێگـەی چاودێـری کەسـانی دیکـە و چاودێرییەکانـی خۆمـەوە لـەلام دروسـت بــووە ئەوەیــە کــە ئــەوان خەڵکێکــن شــانازی بەخۆیانــەوە دەکــەن، ئەقڵێکــی سـەربەخۆیان هەیـە، هەسـتیارن، ئەقڵانیـی و سـۆزدارن و، کاتێک لـە وڵاتەکەماندا جێگەیـان بکەینـەوە پێویسـت نـاکات داوای لێبـوردن لـە هیـچ کەسـێک بکەیـن.

ئەو بابەتە دیاریکراوانەی باسم کردن:

سـەرەڕای باسـکردنی بۆچونەکانـی ئـەو رێکخـراوە ناحکومییانـەی چالاکانـە کـە لـە بەریتانیـاوە کار لەسـەر کـوردەکان دەکـەن، بـۆ باڵیۆزخانـە و کونسـوڵخانەی بەریتانیـا و، جگـە لـە باسـکردنی رێوشـوێنی کـرداری سـەبارەت بـە وەرگرتـن و راوێـژ پێـدان، توانیـم کێشـەیەکی (WUS)یشـیان بـۆ بـاس بکـەم و ئـەوان لەبەرامبـەردا ئامۆژگاریـی خۆیـان خسـتەڕوو و بەڵێنیانـدا هەرکاتێـک پێویسـت بـکات یارمەتـی پێشـکەش بکـەن. هەروەهـا ئـەو بەرپرسـانەی پـدک کـە دەیانەوێـت خەڵکەکەیـان کـۆچ بکـەن، پێـم راگەیانـدن کـە دەبێـت پێشـوەخت تایبەتمەندێتییەکانـی هـەر زانیارییـەک کـە لـە رێگـەی فەرمییەکانـەوە ناردویانـە بنێـرن بـۆ BCAR، ئەمـەش یـان بـە راسـتەوخۆ یاخـود لـە رێگـای ئـەو کوردانەوە کـە لـە بەریتانیـادا نیشـتەجێن. هەروەهـا توانیـم بـاس لەو دەرفـەت و بەربەسـتانە بکـەم کـە رەنگـە کۆچبـەران لـە هاتنـدا بـۆ ئـەم وڵاتـە رووبـەڕووی ببنـەوە و

هەندێـک نمونـەم پـێدان لەسـەر ئـەو جـۆرە فۆڕمانـەی کـە رەنگـە سـەبارەت بـە دەرفەتـە پەروەردەیـی یاخـود پیشـەییەکان کـە داوایـان لـێ بکرێـت پـڕی بکەنـەوە.

پێـم خۆشـە سـود لـەم دەرفەتـە وەربگـرم بـۆ تۆمارکردنـی سـوپاس و پێزانینـی خـۆم بـۆ هەمـوو ئـەو کەسـانەی کـە بـە دەسـتکراوەییەوە هاوکاریـی مادییـان پێشـکەش کـردم کـە بەهۆیـەوە توانیـم ئـەم گەشـتە بکـەم، بەشـێکی کۆمەکەکـە لـە رێکخراوەکانـی دۆسـتایەتیی و هاوکاریـی پەنابەرانـەوە هاتـووە و، بەشـێکی دیکەشـی لـە کەسـایەتییەکانەوە نێـرداوە. هەروەها سوپاسـی راسـتەقینە بـۆ هەمـوو ئـەو کەسـانەی یارمەتـی کردارییـان پێشـکەش کـردم. هەروەهـا سوپاسـی ئـەو کەسـانەش دەکـەم کـە کات و هەوڵـی خۆیـان تەرخـان کـرد و پێشـوازییان لـێ کـردم، زانیارییـان پـێ بەخشـیم و، یارمەتییـان دام زۆرتریـن سـود لـەو کاتـە سـنوردارە وەربگـرم کـە لەبەردەسـتمدا بـوو.

لەندەن. ٣١ی ئابی ١٩٧٦
کێنێت لی

کلەیر
لە بەغداوە Z٢٨١٠٣٠ ئاب
نهێنی نیە
رۆژی وەرگرتن ٣١ی ئابی ١٩٧٦

بـۆ رۆتیـن: وەزارەتـی دەرەوە و کۆمۆنویڵـز راپۆرتـی ژمـارە ٢٧٦ی رۆژی ٢٨ی ئـاب
زانیاری ئاسایی تاران و دیمەشق
وێنە بۆ واشنتۆن UKMIS نیویۆرک و UKMIS جنێف

لێبوردن بۆ کوردە عێراقییەکان:

لـە رۆژی ٢٨ی ئابـدا حکومەتـی عێـراق لێبوردنێکـی گشـتی دەرکـرد بـۆ هەمـو کوردەکانی"ریزەکانـی سـوپا، کاربەدەسـتان، کارمەنـدان و کرێـکاران" کـە ئێسـتا بەبـێ مۆڵـەت لـە کارەکانیـان دور کەوتونەتـەوە، بـەو مەرجـەی تاوەکـو رۆژی ١٥ی تشـرینی یەکـەم بچنـەوە سـەر کارەکانیـان یاخـود خۆیـان بـە نزیکتریـن دەسـەڵاتی عێراقـی بناسـێنن. ئـەم لێبوردنـە بـۆ هەموانـە چ لەنـاوەوە و چ لـە دەرەوەی عێـراق، لێبوردنەکـە خزمەتـی سـەربازییش دەگرێتـەوە.

٢. مەرجەکانـی ئـەم لێبوردنـە هەمـان مەرجەکانـی جـاری رابـردووە و ئـەو تاوانانـە ناگرێتـەوە کـە رەنگـە رویاندابێـت.

٣. وەرگێڕانەکــە بــە پێچــراوی تەنهــا بنێردرێــت بــۆ بەشــی خۆرهەڵاتــی ناوەڕاســت.

وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنوێڵز تکایە وێنەیەک بگەیەنن بە ناوبراوان.

گراهام

لەسەر داواتان دوبارە نێردرایەوە

دۆسیەکان

MED

سێر ئەی. دەف

نهێنی*
سی
مستەر میڵن
HE o/r

کوردەکان:

١. لــە میانــەی گفتوگۆکانــی ئــەم دواییــەم لەگــەڵ مســتەر ســتێمپڵ لــە باڵیۆزخانــەی ئەمریــکا و دکتــۆر مەحمــود عوســماندا لــە پــدک، یــەک دو بابــەت هاتنــە پێشــەوە.

(ا) کۆنفرانســەکەی کــورد. بــە قســەی د. عوســمان هیــچ پلانێــک نەبــووە بــۆ بەڕێوەبردنــی کۆنفرانســی ســاڵانەی پــدک لــە لەنــدەن لــە ڕۆژانــی ١٥ تــا ١٨ی ئابــدا. (ڕاپۆرتــی ژمــارە ٣٥٠ی وەزارەتــی دەرەوە و کۆمۆنوێڵــز ئامــاژەی پــێ دەدات). لەگــەڵ ئەوەشــدا ناوبــراو جەختــی لــەوە کــردەوە کــە لــە ڕۆژانــی ٥ تــا ١٠ی ئابــدا لــە بەرلیــن کۆنفرانســی پــدک ئەنجــام دراوە و کۆنفرانســێکی دیکــەش لەلایــەن ینــک ەوە ئەنجــام دراوە کــە کێبڕکێــکاری پدکــە (ینــک ڕەنگــە کورتکــراوەی حزبــی یەکێتیــی کوردســتان بێــت)، جــەلال تاڵەبانــی لــە ڕۆژانــی ١٤ تــا ١٧ی ئــاب لــە فرانکفــۆرت ســەرپەرشــتی کۆنفرانســەکەی ینــک ی کــردووە. بۆنەیەکــی گــەورەی دیکــە کــە بڕیــارە ئەنجــام بدرێــت بریتییــە لــە: هەفتــەی کــورد

---

* ئــەم بەڵگەنامــە نهێنییــەش، هیــچ ئامــاژە بــۆ بــەرواری نووســینی نەکــراوە، بــەڵام بــە پێــی ئــەو زانیارییانــەی کــە تێیــدا هاتــووە: بــاس لــە کۆنفرانســەکانی پارتیــی و یەکێتیــی ئــەکات لەمانگــی ئــاب دا، هەربۆیــە بــە پەســەندم زانــی کــە لــە ڕیزبەنــدی دانانــی بەڵگەنامەکانــدا، ئــەوا ئــەم بەڵگەنامــە نهێنییــەش بخەمــە ڕیــزی بەڵگەنامەکانــی مانگــی ئەیلولــی ١٩٧٦، شــەریف هــەژاری.

کە لە ناوەڕاستی مانگی ئەیلولدا لە بەریتانیا بەڕێوە دەبرێت و هاوکات وەکو "کۆنفرانسی لقەکان"ی پدکیش تەماشا دەکرێت. باڵیۆزخانەی ئەمریکا لێرە بڕوای وایە لە چەند مانگی داهاتودا کوردەکان بەمەبەستی دوبارە ڕێکخستنەوە چەند کۆبونەوەیەک لە ئەوروپا ئەنجام دەدەن، بەڵام ناتوانێ هیچ وردەکارییەکی دیکەمان بداتێ.

(ب) بارزانی. ئێستا مەلا لە ویلایەتە یەکگرتووەکانە و قسە بۆ "هاوڕێکانی" دەکات و، وەها تێ دەگەم کە چەند وانەیەکیش پێشکەش دەکات. بارزانی پێی گوتم: چاوەڕوان دەکرێت بارزانی ساڵێک لە ئەمریکا بمێنێتەوە. باڵیۆزخانەی ئەمریکا لێرە کەمێک لەو ئەگەرە نیگەرانن و وەزارەتی کۆچ هێشتا بڕیاری نەداوە کە ئایا ڕەزامەندی لەسەر ساڵێک مانەوەی دەدات یان نا. بە بۆچونی من ئەگەر ناوبراو لە ئەمریکا بمێنێتەوە تەنیا بەو مەرجە دەبێت کە بەشداری سیاسەتیی کوردی نەکات.

(ج) کوردەکان لە ئێران. بە وتەی باڵیۆزخانەی ئەمریکا، کوردەکان هاندەدرێن کە لێبوردنە نوێیەکەی حکومەتی عێراق قبوڵ بکەن. ئەمریکییەکان پێیان گوتین کە ٩٠٪ی ئەو ٣٨ هەزار کوردەی هێشتا لە ئێران ماونەتەوە لێبوردنەکە قبوڵ دەکەن. لە ڕاستیدا، باڵیۆزخانەی ئەمریکا بڕوای وایە کە ئێرانییەکان بەمەبەست هەڵمەتێکی تەنگپێهەڵچنینیان لە بەرامبەر جڤاتە کوردییەکە گرتۆتە بەر بۆ ئەوەی هانیان بدەن کە بڕۆن، چەند کوردێک دوای ئەوەی سەردانی باڵیۆزخانە بیانییەکانیان کردووە (بە باڵیۆزخانەکەی ئێمەشەوە)، ساواک هەڵیگرتوون و لێکۆڵینەوەی لەگەڵ کردوون و، هیچ هەوڵێک نەدراوە بۆ چارەسەرکردنی کێشەکانی پەراوێزخران و نیشتەجێکردن و جیاوازییە ئاینییەکان و جیاوازیی موچە و تادوایی کە لە ئێستادا کاریگەرییان لەسەر جڤاتە کوردییەکە هەیە.

تایبەت
باڵیۆزخانەی بەریتانیا
بەغدا
١٦ی ئەیلولی ١٩٧٦
بەڕێز ئای تی ئێم لوکاس
بەشی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست
وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنوێڵز
وەرگیراوە لە تۆماری ژمارە ٣٥ی رۆژی ٢٤ی ئەیلولی ١٩٧٦
ژمارە ٣/٢٤٥

ئیڤانی بەڕێز،

بەعسیزم و کێشەی کەمینەی ناعەرەب

١. کاتێ لە ١٤ی ئەیلولدا قسەم لەگەڵ د. زەید حەیدەردا کرد، وتووێژەکە بەرەو ئەو پرسیارە رۆیشت کە کەمینە ناعەرەبەکان چۆن لە حزبی بەعسدا جێیان دەبێتەوە کە لەناوەڕۆکدا بەعس حزبێکی نەتەوەیی عەرەبییە. پرسیارەکە لە تێبینییەکەی د. حەیدەرەوە دروست بوو، تێبینییەک کە پێشتر لە د. حەیدەرم بیستبوو ئەوەیە: پێویستە لە پرسی خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا ئەوە بێتەکایەوە کە ئیسرائیل ددان بە بوونی نەتەوەی فەلەستیندا بنێت. ئەم نمونەیەشی بەوە رونکردەوە کە کاتێ بەعس لەساڵی ١٩٦٨دا لە عێراق هاتە سەر حوکم، یەکەم کار کە کردیان و حکومەتەکانی پێشوش دودڵ بون لە ئەنجامدانی، ئەوە بوو: ددانیان بە بوونی کەمینەکانی تری عێراقدا نا. بە

دڵنیاییەوە کوردەکان گەورەترین کەمایەتی بون، بەڵام تورکمان و ئاشوری و هی دیکەش هەبون. دوای ئەوەی حزبی بەعس وەک نەتەوە ددانی بەم کۆمەڵە کەمینەیەدا نا، لەناوخۆیاندا و لەگەڵ نوێنەرانی کەمینەکاندا دەستیان کرد بەوەی کە پێویستە وەک کەمینە و هاووڵاتی عێراق چ مافێکیان هەبێت.

٢. ئەم بابەتە وایلێکردم ئەو پرسیارە بکەم کە لە سەرەوەی نامەکەمدا ئاماژەم پێ کرد، کە ئایا د. حەیدەر چۆن پەیوەندییەکانی نێوان ناعەرەبەکان، بەتایبەتی کوردەکان، لەگەڵ بەعسیزمدا دەبینێت کە ئەمەی دواییان هەوڵ بۆ یەکێتی عەرەب و پشتیوانی دۆزەکانی عەرەب دەدات. د. حەیدەر گوتی ئەم پرسیارە بە ئاشکرا لەناو حزبدا وتووێژی لەسەر کراوە. بە بۆچونی ناوبراو، کلیلەکە ئەوەیە: کە حزبی بەعس بەرنامەی ئەوەی هەیە بەرەو سۆشیالیزم بەرەوپێش بچێت.

سەبارەت بەوەی جەختکردنەوەی بەعس لەسەر یەکێتی عەرەبی بەهۆی حەزێکی سۆزدارانەی رابردووەوەیە یاخود تەنیا لەسەر بنەمای نەتەوەیی و زمانەوانی نیە: ئەوان بروایان وابووە ئەگەر سۆشیالیزمی راستەقینە بەدی بهێنرێت، زەرورەتی یەکگرتن لەسەر بنەمای ئابوری دەبێت. هەرچەندە عێراق وەک هەموو وڵاتێکی دیکەی عەرەبی ئەگەری لەبەردەمدایە، بەڵام زۆر لەوە بچوکترە کە "سۆشیالیزم بنیادبنێت" لەناو سنورەکەی خۆیدا. هەروەها پێشبینی ناکرێت کە کوردەکانی عێراق لەو ناوچە بچوکەی گرتوویانە ئەوا سۆشیالیزم بنیاد بنێن و بەوەش خۆشگوزەرانی و کامەرانی بۆخۆیان بەدەست بهێنن - ئەو نەیدەتوانی باس لە کوردانی وڵاتانی دیکە بکات یان کاریگەرییان لەسەر دابنێت. بۆیە بەرژەوەندی کورد لەوەدایە کە لەگەڵ عەرەبدا کە لە هەوڵی ئەوەدان لە رێگەی سۆشیالیزم و لە رێگەی پەیوەندییکردنەوە بە هاوبیرەکانیانەوە بارودۆخی ژیانیان باشتر بکەن،

چارەنوسـیان بـە عێراقـەوە گـرێ بـدەن. ئەگـەر لـە کاتـی بەرەوپێشـچوندا ڕووەو سۆشـیالیزم کـوردەکان لەنـاو عێراقـدا یـان بەبـێ عێـراق ئەگـەری بەدیهێنانـی خۆشـگوزەرانییان لـە ڕێگـەی سۆشـیالیزمەوە لـە کوردسـتانێکی گـەورەدا بـەدی کـرد، د. حەیـدەر خـۆی هیـچ نارەزاییەکـی نابێـت. هـاوکات ناوبـراو پێـی وایبـو کـە لـە بەرژەوەندیـی کوردەکاندایـە کـە پشـتیوانی لـە حزبەکـە بکـەن و لـە ڕاستیشـدا کـوردەکان بـەرەو ئەندامبـون لـە حزبەکـەدا هەنگـاو دەنێـن.

دڵسۆزی هەمیشەییت

جەی ئەی ئێن گراهام

وێنەیەک بۆ: بەڕێزان: دیمەشق و واشنتۆن

کۆمەڵگەی دۆستایەتی بەریتانی-کوردی
سی/ئۆ نانسین هاوس
٦٤ میڵ بانک
لەندەن SW١
٦ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٦
وەرگیراوە لە تۆماری ژمارە ٣٥ی رۆژی ٦ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٦
ژمارە ٣/٢٤٥

بەڕێز ئار. ئێم. جەیمس
بەشی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست
وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنوێڵز
لەندەن SW1A 2AL

بەڕێز مستەر جەیمس،
لێرەدا دو نوسخە لەو راپۆرتە هاوپێچ دەکەم کە لەدوای سەردانەکەم بۆ ئێران ئامادەم کردووە. پێم وایە مستەر مەکڵەنیش حەز بکات نوسخەیەکی پێ بگات.

پێم وایە ئەم راپۆرتە شتێکی زۆر تایبەتی تێدا نییە، بەڵام زۆرم پێ باشە کە ئەگەر حەزت کرد باسی لێوە بکەین یان ئەگەر پرسیارت لەبارەیەوە هەبوو ئەوا ئەکرێ لە داهاتوویەکی نزیکدا قسەی لەسەر بکەین. تکایە بە ناونیشانەکەی سەرەوە پەیوەندییم پێوە بکە، یاخود دەتوانیت زۆر

راستەوخۆتر سەردانی ماڵەکەم بکەیت لە شەقامی ٢، کینیگتۆن، ئاشفۆرد، (٠٢٣٣ ٢١٧١٦).

دڵسۆزت،
کێنیت لی
سەرۆکی
کۆمەڵگەی دۆستایەتی بەریتانی-کوردی

تایبەت
باڵیۆزخانەی بەریتانیا
بەغدا
٣٠ی ئەیلولی ١٩٧٦
٢/٠١١
بەڕێز ئای تی ئێم لوکاس
بەشی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست
وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنوێڵز
وەرگیراوە لە تۆماری ژمارە ٣٥ی رۆژی ١١ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٦
ژمارە ٣/٢٤٥

ئیڤانی بەڕێز،
کوردستان

١. بەم دواییە داوای رێپێدانم کرد بۆ وەی سەردانی کەرکوک بکەم و بەپێچەوانەی پێشبینییەکانیشمەوە رێگەم پێدرا. لە هەمان کاتدا، پاشکۆی سەر بە وەزارەتی بەرگریش هەر لە لەلایەن دەسەڵاتدارانی سوپای عێراقەوە رێگەی پێدرا سەردانی موسڵ و هەولێر و ناوچەی شەقڵاوە / رەواندوز بکات، ئەمە لەکاتێکدا کە ئەندامانی دیکەی باڵیۆزخانە توانیویانە بگەنە مێرگەسوری باکوری رەواندوزەوە و دیارە بەدیکردنیان لەو جێگایانەدا ئەوا هەندێ گومانی دروست کردبوو. لەگەڵ ئەوەشدا کەسمان نەچوینەتە ناوچەی دهۆک / سەرسەنگ و ئەوەشم بیستووە کە چەند داواکارییەکی کەسانی

تـری دەزگـا دیپلۆماسـییەکە بـۆ سـەردانیکردنی سەرسـەنگ رەتکراوەتـەوە. وەک لـە تەلەگرامـی ژمـارە ٣٣٢ی رۆژی ٢٧ی ئەیلولـدا ئامـاژەم پـێ کـردووە، رەنگـە ئـەم شـوێنە ناوەنـدی زورێـک لـە تالآنوبڕۆکانـی چەتـە کـوردەکان بێـت.

رەنگـە ئـەم کێشـەیە بووبێـت کـە ئـەو روداوەی لـێ کەوتـەوە کـە تیایـدا هێلیکۆپتەرێکـی عێراقـی هێرشـی کـردە سـەر بنکەیەکـی تورکـی. باڵیـۆزی تورکیـا پێـی وتـم: عێراقییـەکان داوای لێبوردنیـان کـردووە و پێشـنیاری قەرەبوکردنەوەشـیان داوە پێمـان.

٢. سـەبارەت بـە خـۆم، ئێمـە شـەوێکمان لـە کەرکـوک بەسـەر بـرد و دواتر بە رێگـەی سـلێمانی و دەربەندیخانـدا گەڕاینـەوە. هەمـو شـتێک زۆر ئـارام بـو بەڵام ئامادەبوونـی سـەربازی زۆر بـە ئاشـکرا دیـار بـو و بنکـەی سـەر بەرزاییـەکان هێشـتا سـەربازیان تێدابـو، بـەڵام ژمـارەی سـەربازەکان بـە بـەراورد بـەوەی لـە گەشـتەکەی مانگـی تەمـوزی سـاڵی پـاردا بینیبـوم کەمتـر بـو. ئامـاژەی زۆر هەن کـە پێشـهاتە نوێیـەکان دەردەخـەن. رێگاکـەی نێـوان سـلێمانی و دەربەندیخان کە سـاڵی رابـردو زۆر خـراپ بو رێـک کراوەتـەوە و قیرتاوی تـازە کـراوە، پاڵاوگەی شـەکرەکە کە ئیسـپانییەکان لە سـلێمانی دروسـتیان کردووە، تەواو بووە و مانگی ئایـاری رابردوو دەسـتی بەکار کردووە (باڵیۆزی ئیسـپانی پێی وتـم: کە پاڵاوگەکە زۆر گـەورە و پێشـکەوتووە و دەشـڵێت شـێلمی شـەکر وەکـو پێویسـت دەسـت ناکەوێـت)، هەروەهـا ئـەو ئۆردوگـا تـازە و رەنگـە جێـی مشـتومڕانەی کە لەسـەر رێگـا سـەرەکییەکان دروسـت دەکرێـن و حکومـەت لەسـەر بنەمـا کۆمەڵایەتـی و ئابورییـەکان و بـە دڵنیاییـەوە بـە لەبەرچاوگرتنـی مەسـەلە ئاسایشـییەکان، نیازی وایـە دانیشـتوانی گونـدە بچوکەکانـی دەوروبەریانـی تێدا نیشـتەجێ بـکات، بەرەو پێشـچونیان پێـوە دیـارە. پێویسـتە بڵێـم لەگـەڵ ئەوەشـدا زۆر چۆڵ و ساردوسـڕ دیـارن، چونکـە زوربەیـان لـە چۆڵەوانییەکـدا دروسـت کـراون و هەلومەرجـە سروشـتییەکەی خاکەکـە لەبەرچـاو نەگیـراوە.

٣. چەنـد کوردێکـم سـوار کـرد کـە یەکێکیـان زۆر زۆربڵـێ بـو. ئـەو لـە شـارەوانی کەرکـوک کاری دەکـرد و بـۆ پێناسـەکەی دەگەڕایـەوە بـۆ ماڵەوەیـان کـە لـە ناوچـەی (دوکان) بـوو. ئـەو گوتـی: بەروبومـی کشـتوکاڵی زیـادی کـردووە و سـتانداردی ژیـان لـەدوای کۆتاییهاتنـی کێشـەکانەوە لـە سـاڵ و نیـوی رابـردودا بەروپێشـەوە چـووە. ئـەو ددانـی خێـری بـە ئۆردوگـا نوێیەکانـدا دەنـا: خانـووەکان کارەبایـان دەبێـت، بـەڵام هێشـتا ئـاوی بەلوعەیـان نابێـت، و لـە خانـوی گونـدەکان زۆر باشـترن. مـن پێـم گـوت کـە هەنـدێ لەوانـەی تیایانـدا نیشـتەجێ دەکرێـن لـە باشـورەوە دەهێنرێـن، بـەڵام ئـەو رەتـی کـردەوە، دەیگـوت: خەڵکانـی باشـور ناتوانـن لـەو ناوچەیـە هەڵبکـەن.

٤. دوو ئەندامـە موحافیزکارەکـەی پەرلەمـان: مێسـرس کـراوچ و هیکـس، ئەوانیـش لـە رۆژانـی ٢٣ و ٢٤ی ئەیلولـدا سـەردانی هەولێـر و رەواندوزیـان کـرد و لـەم گەشـتەیاندا لەلایـەن سـەرۆکی ئەنجومەنـی کارگێـڕی و ئەنجومەنـی یاسـادانانەوە پێشـوازییان لـێ کـرا. هەروەهـا چاوپێکەوتنیـان لەگـەڵ هەنـدێ بەڕێوەبـەری گشـتیی هەرێمـە ئۆتۆنۆمەکـەدا کـرد. مسـتەر هیکـس پێـی گوتـم ئـەو ئۆتۆنۆمییـەی کـە دراوە بـە دڵنیاییـەوە تەنیـا رواڵەتـە، بـەڵام ناوبـراو سەرسـام بوبـو بـەو بۆچونـە سـەربەخۆیانەی کە لـە خەڵکی بیسـتبون و بەوەش سەرسـامبو کـە ئـەو خەڵکـە متمانەیـان بەخۆیـان هەیـە بتوانـن کاریگەری لەسـەر سیاسـەتی عێـراق لـەو ناوچەیـەدا دابنێـن.

دڵسۆزی هەمیشەییت،
جەی ئەی ئێن گراهان

وێنەیەک بۆ بەڕێزان لە: ئەنکەرە، تاران و، واشنتۆن

جی ئار ئێس ٦٠

ئاسایی

لە بەغداوە T٠٨٠٠

١٧ی تشرینی یەکەم

نهێنی نیە

نامـەی ئاسـایی بـۆ وەزارەتـی دەرەوە و کۆمۆنوێڵـز، نامـەی ژمـارە ٣٧٢ی ١٧ی تشـرینی یەکـەم*

زانیاری ئاسایی. تاران و دیمەشق.

وێنەیەک بۆ: واشنتۆن، کوەیت و UKMIS جنێف

راپۆرتەکەم ژمارە ٢٧٦: کوردستان.

ئـەو لێبوردنـەی کـە بـۆ ئـەو کوردانـە دەرکرابوو کـە تـا ١٦ ی تشـرینی یەکەم دەگەڕێنـەوە ئـەوا تـا یـەک مانگـی دیکـە درێـژ کراوەتـەوە. بەپێـی راگەیەنراوەکـە

* ئەم بەڵگەنامەیە تەنها ڕۆژ و مانگ «١٧ی تشرینی یەکەم»ی لەسەرە و ساڵی لەسەر نەنووسراوە، بەڵام لەبەر ئەوەی باس لە دەرکردنی لێبوردن لەلایەن ڕژێمی عێراقەوە بۆ ئاوارە کوردە عێراقییەکانی ناو ئێران دەکات ، کەوابو بە دڵنیاییەوە یان لە ١٧ ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٥ دا نووسراوە یان لە ١٧ ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٦.

هەروەها لەبەر ئەوەی ساڵی لێبوردنەکەی ئاماژە پێ نەداوە کە کام لێبوردنی ‹ساختەی!› ڕژێمی عێراقی بووە، هەربۆیە کەمێک ئەستەمە ساڵەکە ساغ بکرێتەوە. هەرچەندە توێژەر ئەگەر بە دیقەتەوە بیەوێت بزانێت لە چ ساڵێکیش دا نووسراوە، ئەتوانێت بەدواداچوونی ورد بکات بۆ ئەو لێبوردنە ‹‹کارتۆنیانە!››ی کە ڕژێمی عێراق بۆ ئاوارە کوردە عێراقییەکانی ناو ئێرانی دەرکردووە، ئەوکات ئەگوونجێت بە چەند فاکتێک بۆی ساغ بێتەوە کە ئەم بەڵگەنامەیە هی ١٧ ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٥ ە یاخود ١٧ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٦. بەهەرحاڵ، من لە ڕیزبەندی ١٧ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٦ دا دامناوە و، ئەشگوونجێت بەڵگەنامەکە لە ١٧ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٥یش دا نووسرابێت، شەریف هەژاری.

٥٠٠ خێـزان سـودیان لـەم لێبوردنـە وەرگرتـووە (واتـە لـە کۆتایـی مانگـی ئابـەوە).

وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنوێڵز تکایە ناونیشانی پۆستەکانتان بنێرن.

لەسەر داواتان دوبارە کرایەوە

گراهام

دۆسیەکان

MED

سێر ئەی. دەف

مستەر ویەر

کۆمەڵگەی دژە کۆیلایەتی

بۆ پاراستنی مافەمانی مرۆڤ

کە لەسەر بنەمای کۆمەڵگەی دژە کۆیلایەتی بەریتانی و دەرەکی و هەروەها کۆمەڵگەی پاراستنی خەڵکە رەسەنەکان دامەزراوە

شەقامی ٦٠ی وەیماوس

لەندەن، وین ٤ دی ئێکس

(لەولای شەقامی سەرەکی ماریلبۆنەوە)

تەلەفون: ٦٤٩٨ ٩٣٥-٠١

٢١ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٦

وەرگیراوە لە تۆماری ژمارە ٣/٢٤٥ ی رۆژی ٢٥ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٦

بەڕێز ئیڤان کالان،
وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنوێلز
وایتهۆل
ئێس. دەبلیو، ئێل

بەڕێز ئیڤان،

هەرچەندە ئەم نامەیە درەنگتر لە کاتی خۆی ئامادەم کرد لەبەر گرنگییەکەی، بەڵام دەقی ئەو سێ کارەت بۆ هاوپێچ دەکەم کە لە دانیشتنە لاوەکییەکانی ئەم دواییەی کۆمیسیۆن دا بەناوی ئەم کۆمەڵگەیەوە ئەنجامم داون.

ئاشکرایە کە ئەنجامێکی بەرچاویان نەبووە، هەروەها جگە لەو ڕەدە

روونەی کە راوێژکار لە باڵیۆزخانەی عێراقیدا پێی لەسەر داگرت، ئەوا رایگەیاند: کە کارەکە بەتەواوی گونجاوە. سەرۆکە نیکاراگواییەکە و ئیکوادۆرییەکە بە گەرموگوڕییەکی دیارەوە بانگێشتیان کردم کە سەردانی ولاتەکانیان بکەم (بەدڵنیاییەوە بە هێلەکی گوللەنەبڕەوە).

درێژکراوەی چیرۆکەکەی نەسرین ئەوەیە: کە نەسرین نامەیەکی دیکەی بە نهێنی دەرکردووە و گەیاندوویەتییە باوکی کە دەڵێت: نێردەیەکی حکومەت لێی پرسیوە ئایا -بەو گریمانەیەی نەسرین ئازاد بکرێت- دەیەوێت بەبێ مناڵەکانی بڕوات یان نا. ئەو گوتویەتی: کە بەڵێ دەیەوێت. جگە لەمە، هیچ ئاماژەیەکی دیکە نیە کە نەسرین ئازاد بکرێت. وا تێ دەگەم کە تاکە زەنزیباری (Zanzibari) بەرەگەز فارس کە لەو دورگەیە مابێتنەوە بریتی یە لە نەسرین، باوکی و، دوو مناڵەکەی نەسرین. دایکی لە دارل سەلامە. ئەوانی دیکە چوونەتە ئێران.

بەم نزیکانە چەند نوسخەیەکی زانیارییەکە و لێدوانەکانت بۆ رەوانە دەکەم کە بۆ کۆمەڵەی کارکردن لەسەر کۆیلایەتی نێردراون.

دڵسۆزت،
(بەڵگەنامەکە ناوی لەسەر نییە)
سکرتێر

کۆتایی

نەتەوە یەکگرتووەکان
کۆمیسیۆنی باڵای پەنابەران
برووسکەی: HICOMREF
تێلێکس: 22.212 ی 22.344
تەلەفون: 00 20 33 00 40 33 11 80 34
کۆشکی نەتەوەکان
CH-1211 جنێف 10
٢١ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٦
شانشینی یەکگرتو و جنێف ٢٧ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٦

گەورەم،

لە غیابی نوێنەری باڵادا، شەرەفی ئەوەم پێ دەبڕێت کە ئاماژە بە نوسراوی رۆژی ٢٢ی ئابی ١٩٧٥ بکەم کە تیایدا کۆمیسەری باڵا بارودۆخی ئەو کۆمەڵە کوردەی عێراقی خستبوە بەر سەرنجتان کە لە ئێرانن و پێی راگەیاندبویت کە نیازی وایە یارمەتییان بدات لە وڵاتێکی سێیەمدا لە چوارچێوەی چالاکییەکانی نوسینگەکانمان نیشتەجێیان بکات.

تا ئێستا شەشسەد و چواردە کەس یارمەتی دراون کە لەو وڵاتانەدا نیشتەجێ ببن، کە بە بەخشندەییەوە ئەو وڵاتانە وەڵامی نامەکەی رۆژی ٢٢ی ئابی ١٩٧٥ی کۆمیسیۆنی باڵایان داوەتەوە. ژمارەی ئەو کەسانەی کە خوازیاری ئەوە بون لە وڵاتێکی سێیەم نیشتەجێ بکرێن کەم بۆتەوە و تەنیا ٦٠٠ کەس لە ئێران ماون کە هێشتا ماومانە کە هەلی نیشتەجێبونیان بۆ بدۆزرێتەوە. لەگەڵ رەزامەندی و یارمەتییە بەردەوامەکەی حکومەتی

ئێرانـدا، کۆمیسـیۆنی بـاڵاش نیـازی وایـە ئـەو چالاکییـە بەکۆتـا بگەیەنێـت کـە لـە سـاڵی ١٩٧٥دا دەسـتی پێکـردووە.

ڕەنگــە کــە بزانیــت، ئــەو کوردانــەی کــە تــا ئێســتا نیشــتەجێ کــراون سـەلماندوویانە کـە کەسـانێکن توانـای پیشەسـازییان هەیـە، خۆیـان دەگونجێنن و سـورن لەسـەر ئـەوەی ئەوەنـدەی لەتواناياندایـە جـێ دەسـتی خۆیان پێشکەشـی ئـەو وڵاتانـە بکـەن کـە قبوڵیـان کـردوون. ئەوانەش کـە ماونەتـەوە هەمـان جۆرن و ڕەنگـە پـاش ئـەوەی لـە ژێـر سـەرنج دا- ڕەزامەنـدی گواسـتنەوەیان بـۆ ئـەو وڵاتانـە دەدرێـت، ئـەوا توانـا بەهرەدارییەکانیـان لـەو وڵاتانـەدا دەخرێتەگـەڕ.

لــە رابــردوودا شانشــینی یەکگرتــوو بــە بەزەییــەوە لــەو کەســانە تــێ گەیشـتووە کـە خۆیـان لـە بارودۆخـی هاوشـێوەی ئـاوارە کـوردە عێراقییەکانـی ئێرانـدا بینوەتـەوە و بـە لەبەرچاوگرتنـی ئەمـەش، لەبـری نوێنـەری بـاڵا، داوا لـە حکومەتـی شانشـینی یەکگرتـوو دەکـەم کـە لـە نیشـتەجێکردنی ئەوانـەدا کـە ماونەتــەوە یارمەتیـدەر بـن.

وەزیری کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێڵز

سەرپەرشـتیاری شانشـینی یەکگرتـوو لـە نوسـینگەی نەتـەوە یەکگرتـووەکان و ڕێکخـراوە نێودەوڵەتییەکانـی دیکـە لـە جنێـف

39-37، رو دو ڤێرمۆنت

١٢٠٢ جنێف

تایبەت

ژمارە ٢٤٥/٣

مستەر چەرچ (بەشی هەواڵ دەبلیو ٢١)

ڕاپۆرتی ڕۆژنامەکان لەسەر کورد:

١. عیسام مەحبوب کە وەزیری عێراقە چەند جارێک باسی ئەوەی لەگەڵدا کردین کە وەکو حەزێکی گشتییان ڕۆژنامەکانی بەریتانیا ئاماژەی بە کورد دەکەن، بۆ نمونە تایمز و فانیەنشیەڵ تایمز و گاردیان، کە تیایاندا هەواڵەکان لەبارەی کوردەوە بڵاو دەکرێنەوە کە زیاتر پشت بە زانیاریی کوردەکان دەبەستن هەتا لە باڵیۆزخانەی عێراقەوە وەری بگرن.

٢. دوا نمونە کە ئاماژەی پێ دا هەوڵی کوشتنەکەی ئەم دواییەی د. وانلی بوو لە جنێف. باڵیۆزخانەکە بە تایمزی ڕاگەیاندووە: ئەو بەیاننامەیەی کە لەلایەن کۆمیتەی پەیوەندییەکانی دەرەوەی (پدک)ەوە بڵاوکراوەتەوە هەڵەی ڕاستەقینەی تێدایە، بەڵام تایمز هیچ هەنگاوێکی بۆ ڕاستکردنەوەی ڕاپۆرتەکەیان نەناوە. بۆ نمونە، باڵیۆزخانەکەی پێی گوتون: کە ماجب ئەلتکریتی کونسوڵی عێراق نییە لە جنێف بەڵکو بەڕێوەبەری گشتیی پەیوەندییە گشتییەکانی وەزارەتی کاروباری دەرەوەیە لە بەغدا (لەم ڕووەوە، بەرێکەوت ناوبراو وەکوو میوانی فەرمی دەوڵەتی بەریتانیای مەزنە کە بۆ فیستیڤاڵی جیهانی ئیسلام سەردانی بەریتانیای کردووە).

٣. بەدڵنیاییەوە عێراقییەکان زۆر کراوە نین بەرامبەر بەو کەسانەی کە دەیانەوێت زانیاریی پلەبەندی نەکراو لەبارەی ڕووداوە ناوخۆییەکانەوە بڵاوبکەنەوە. بەڵام هاندراون کە لێرە پەیوەندی ڕاستەوخۆ لەگەڵ

رۆژنامەکانـدا و لەگـەڵ ئەنـدام پەرلەمـان و کەسـایەتییە خـاوەن دەسـەڵاتەکاندا دروسـت بکـەن، ئەمـەش وەک هەوڵێکـە بـۆ گەیاندنـی بۆچوونەکانیـان و دەبێـت دڵنیاشـبن لـەوەی بـە باشـی گوێیـان لـێ دەگیرێـت. بـۆ نمونـە، ئەگـەر لـە مەسـەلەی کـورددا، ئەگـەر هێڵـی پـدک بـەردەوام زانیـاری بـدات بەبـێ ئـەوەی بۆچونەکانـی عێراقییـەکان دەرببڕدێـن، ئـەوا ئەوەنـدەی دیکـە سـارد دەبنـەوە و، هەروەهـا پاسـاوی ئەوەیـان دەداتـێ کـە بەشـێوەیەکی نادادپەروەرانـە مامەڵەیـان لەگەڵـدا دەکرێـت.

٤. دەمەوێـت بزانـم ئایـا هیـچ کارێکـت پـێ دەکرێـت، بەبـێ ئـەوەی بچیتـە وردەکاری بابەتەکانـەوە، کـە هانـی "ئێـدوارد مۆتایمـەر و جـۆن کاس و ئەوانـی دیکـە" بدەیـت تاوەکـو لەکاتـی باسـکردنی بابەتـە هەسـتیارەکاندا سـەرنجێکی زیاتـر بـە بۆچونەکانـی حکومەتـی عێراقیـی بـدەن. ئایـا ئـەم کارە لەسـەر ئاسـتی پیشـەیی نـەک سیاسـیی ئەنجـام دەدرێـت، واتـە لەسـەر ئـەو بنەمایـەی کـە بۆچونـە فەرمییەکانـی عێراقیـش هـەر هەواڵـن؟

٥. لەکاتـی ئامادەکردنـی ئـەم نوسـراوەدا، نامەکـەی باڵیـۆزی عێراقـم بـۆ سـەندەی تایمـز بەرچـاو کـەوت کـە لـە ٢٤ی تشـرینی یەکەمـدا بڵاوکراوەتـەوە (هاوپێچـە). ئەمـە هەسـتیاریی عێراقییـەکان نیشـان دەدات، بـەڵام بـە دڵنیاییـەوە داوایەکـی زیـاد لـە پێویسـتە کـە چـاوەڕوان بـکات هەمـوو جارێـک کـە هەواڵێکـی یـەک لایەنـە بڵاوببێتـەوە ئـەوا باڵیـۆز خـۆی نامەیـەک بنوسـێت و رەنگیشـە هەمـوو جارێـک ئەنـدام پەرلەمانێکـی دەسـت نەکەوێـت کـە پشـتیوانی لـێ بـکات.

ئای. مەککلۆنی
بەشی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست
233571 دەبلیو 92
٢٨ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٦

نهێنی
٢٣٣ ٣٩٨٢
بەڕێز پی. وێستماکۆت
تاران
٥ی تشرینی دووەمی ١٩٧٦

کوردان لە ئێران

١. ڕۆژی ٤ی تشرینی دووەم مستەر کێنیت لی، سەرۆکی کۆمەڵگەی هاوڕێیەتی بەریتانی/ کوردی بانگی کردم (ئیان مەککلۆنی لەبەر نەخۆشی لەوێ نەبوو) بۆ ئەوەی قسە لەسەر ئەو گەشتەی بکەین کە بەنیازبوو لەنێوان ٢٩ی تەمووز تا ٨ی ئاب بۆ تاران ئەنجامی بدات. ئەو نوسخەیەک لە ڕاپۆرتەکەی دەنێرێت بۆ سێر ئانتۆنی پێرسنز، بۆیە من تاکە نوسخەکەی خۆم لەگەڵ ئەم نامەیەدا دەنێرم بۆ دیک گیدنس.

٢. مستەر لی پێی گوتم کە زۆرێک لە کوردان لە ئێران لە ناهەمواریی و قەلەقیی دا بینیوە. زۆربەیان بێکار بون یاخود کارێکی وەهایان نەبووە چونکە دەرفەتی شوێنی شیاو و باشتریان پێ ڕەوا نەبینراوە، بەلاّم پێی وابووە کە لەرووی داراییەوە کەموکوڕی لێ نەبینیون. لە وەلاّمی پرسیارێکدا گوتی: بڕوا ناکات ڕێژەیەکی زۆری کوردێک لەدوای لێبوردنەکەی ئەم دواییەوە گەڕابنەوە بۆ عێراق – ئەوان متمانەیان بە زەمانەتەکان نەبووە و نارەحەتیی و بێمتمانەیییان بەرامبەر بەو عێراقییانە پەیدا کردبوو کە نێردرابون قسەیان بۆ بکەن و لێیان بپرسن: کە ئایا دەیانەوێ لەکوێ بژین.

٣. ئەو بە تەواوی بۆی روون نەکردمەوە کە بۆچی بانگی کردوم

بەڵام بە روونی پێی گوتم: کە هیواخوازە بتوانین کاری ئەو کوردانەی ئێران ئاسان بکەین کە حەزیان دەکرد ئێران بەجێ بهێڵن و بێنە شانشینی یەکگرتوو. ئەو دەیویست نوسینگەکانمان وەزارەتی ناوخۆ بەکاربهێنن کە لە وەڵامی داواکاریی کوردەکاندا کەمێک بێ باکن. ئەو گوتی: کارمەندەکانمان وەکوو خەڵکانی ئاسایی مامەڵەیان لەگەڵدا کردووین، نەک وەکوو پەنابەری سیاسیی.

٤. مستەر لی زۆر لە سیاسەتی دەوڵەتی بەریتانیای مەزن بەئاگایە لەبارەی داواکارە کوردەکانەوە و، منیش گوتم: پێناچێت ئەو سیاسەتە رابگیرێت، ئاماژەم بەوە دا کە دەسەڵاتدارانی حکومەت سود لە هەموو دەرفەتێک وەردەگرن بۆ ئەوەی سەرزەنشتمان بکەن بەرامبەر بەوەی وەکو پشتیوانی بەردەوامی ئێمە لە دۆزی کورد ناوزەدی دەکەن. لەگەڵ ئەوەشدا مستەر لی رایگەیاند: دەبێت بەبێ هیچ تەنگوچەڵەمەیەک بتوانین ئەوە بۆ عێراقییەکان روون بکەینەوە کە تەنیا لەبەر هۆکاری مرۆیی نەک سیاسیی ئەوا حەزمان کردووە کە پەنابەرە کوردەکان لە شانشینی یەکگرتوودا نیشتەجێ بکەین کە ئەمە لەگەڵ نەریتە لیبراڵیەکانی بەریتانیادا دەگونجێت.

نهێنی
IOC (76) 126
پەنابەران
کۆبونـــەوەی ٢٧ـــەمین لیژنـــەی کارگێــڕی کۆمیســیۆنی بــاڵای نەتــەوە یەکگرتــووەکان بــۆ کاروبــاری پەنابــەران

ڕاپۆرتی وەفدی شانشینی یەکگرتوو

ڕاپۆرتــە هاوپێچەکــە لەلایــەن وەفدەکــەوە ئامادەکــراوە بــە ڕاوێــژ لەگــەڵ بەشــی نەتــەوە یەکگرتــووەکان لــە وەزارەتــی دەرەوە و کۆمۆنوێڵــز. هــەر تێبینییــەک هەبــوو دەبێــت بنێردرێــت بــۆ "مســتەر پــێ مۆرگــن" لــە بەشــی نەتــەوە یەکگرتــووەکان، وەزارەتــی دەرەوە و کۆمۆنوێڵــز (تەلەفــون: ٨٦٣١ - ٢٣٣).

هۆبەی بەڵگەنامەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان
وەزارەتی دەرەوە و کۆمۆنوێڵز

٢٤٣/٥٤٨/٨
مستەر مەککۆڵونی (MED – W.92)
سکاڵای UNHCR لەبری کوردانی پەنابەر لە ئێران

١. نوسـخەی نامەیەکـی UNHCR بـۆ وەزیـری دەرەوە هاوپێـچ دەکـەم، کە داوا دەکات هەلـی نیشـتەجێکردن بـۆ کوردانـی عێـراق لە ئێـران دەسـتەبەر بکرێت.

٢. حەز دەکەم ئەم سکاڵایە بنێرم بۆ وەزارەتی ناوخۆ تاوەکو بەشێوەیەکی ئاسایی لەبەرچاوی بگرن، بەڵام پێش ئەم کارە، سوپاسی هەر لێدوان یاخود تێبینییەک دەکەم کە هەتبێت.

پی. مۆرگن
بەشی نەتەوە یەکگرتووەکان
k. 152 ext 8631
٥ی تشرینی دووەمی ١٩٧٦

پاشکۆ

بەشێک لە بەڵگەنامەکان

SECRET - UK EYES ONLY

RR 6/10

(6 December, 1971) Departmental Series No.17

RESEARCH DEPARTMENT MEMORANDUM

THE KURDISH PROBLEM IN IRAQ, 1963-1971

SUMMARY

1. Introduction. The Kurds in Iraq are understood to constitute between 15 and 20 per cent of the total population (8.3 million in the 1965 census). There were various Kurdish tribal revolts in Iraq under the monarchy. When Qasim seized power in 1958 there was an initial period of cooperation between him and the Kurds, but in 1961 Mulla Mustafa Barzani and the Kurdish Democratic Party led a widespread revolt against the Government. Neither side gained a decisive advantage in the hostilities which ensued. (Paragraphs 1-5)

2. In 1963 the Ba'ath Government renewed hostilities against the Kurds, but again there was a military stalemate. In February 1964 a cease-fire was arranged, but hostilities were resumed in 1965. (Paragraphs 6-10)

3. In June 1966 the Iraqi Prime Minister, Dr Bazzaz, announced a 12-point plan for peace in Kurdistan, but when he was dismissed from office in August hopes of a settlement faded. (Paragraphs 11-13)

4. In March 1970 the terms of a new settlement providing for Kurdish autonomy within the framework of the Iraq Republic were agreed between the Kurds and the Ba'ath Government. But progress in implementing this agreement has been slow and some crucial problems, including the precise extent and nature of Kurdish autonomy, remain unresolved. (Paragraphs 14-23)

5. Apart from tribal rivalries, a division exists within the Kurdish ranks between the tribal elements led by Barzani and the Left-wing urban elements represented by Jalal al Talabani and Ibrahim Ahmad. Talabani and Ahmad were expelled from the Kurdish Democratic Party in 1964 and since then Barzani's authority has been supreme; but if a firm peace were established the radical elements would be likely to make their influence felt again. (Paragraphs 24-27)

6. Organisation of the Kurdish army. It has employed guerrilla tactics with success. (Paragraphs 28-30)

7. Attitudes of other countries in the region. The Syrians sent troops to help the Iraq Government in 1963 but have not since been involved in the dispute. Nor have the Turks, who, with a Kurdish population of some 3 million, have a considerable Kurdish problem of their own. Iran has

1

SECRET - UK EYES ONLY

covertly supplied the Kurds with arms and finance, originally in order to pre-empt Soviet involvement on the side of the Kurds and more generally in order to weaken the Iraq Government. Israel has supplied arms and military advisers, likewise in secret. (Paragraphs 31-39)

8. The Soviet Union has constantly advocated that the Kurds should enjoy national rights within the framework of the Iraq Republic and was active behind the scenes in promoting the 1970 settlement. While providing the Kurds with moral support, she and other Communist countries have given them little in the way of material aid. (Paragraphs 40-43)

9. HMG's policy has been one of non-involvement. The Kurdish dispute has been of special concern to Britain because of the possibility of sabotage to the oil installations in northern Iraq during hostilities; the reverse side of the coin, however, is that a final settlement of the Kurdish dispute would enable the Iraqi régime to redispose troops tied up in the north and would perhaps encourage them to indulge in foreign adventures in the Persian Gulf area. While HMG have in their attitude to the dispute attached over-riding importance to their relations with the Iraq Government, on some occasions in the past they have phased the delivery of arms ordered by the Iraqi forces in order to hinder their use against Kurdish civilians. The Iraqis have, mistakenly, suspected HMG of cooperating with Iran in supplying the Kurds with arms. The Kurdish question has not been discussed by the relevant bodies of the UN and HMG have therefore not had to determine what attitude they would adopt if such a discussion took place. (Paragraphs 44-53)

10. Conclusions. It is far from certain how long the 1970 settlement will survive. (Paragraphs 54-59)

Annex: Translation of part of the declaration issued by the Iraqi Revolutionary Command Council, 11 March 1970.

I. INTRODUCTION

1. Research Department Memorandum LR 6/9G of 1963 surveyed the Kurdish problem in Iraq between 1958 and 1963. The present memorandum examines developments since 1963.

2. There are probably between 6 and 7 million Kurds in the Middle East. Their racial origins are obscure; they combine the physical characteristics of various races. Their language, however, is of Indo-European origin and bears a close relation to Persian. They are mostly Sunni Muslims, although a few tribes are Shi'i. A hardy and dour mountain race with a reputation for brigandage, they have never been united politically as one people but have mostly lived a tribal life with its attendant disputes and differing dialects and customs. "Kurdistan" - the area inhabited by them as a more or less homogeneous community constituting the majority of the population - is at present divided between Turkey, Iraq and Iran, with small overlaps into Syria and the Soviet Union.*

3. The Kurds in Iraq are understood to constitute between 15 and 20 per cent of the total population (8.? million in the 1965 census) - a larger percentage than in any other country. Thanks partly to the mountainous nature of their terrain, they have managed to maintain a large degree of independence from the central Government. In the tribal areas their basic desire is to maintain this independence and to be free to continue their traditional way of life - farming and herding - without interference. For the urban elements, however, which now make up about a quarter of the Kurdish population in Iraq, the question of equality of opportunity within the Iraqi State has become increasingly important in recent years. The demands of the Iraqi Kurds therefore include at one and the same time autonomy for the Kurdish region and full rights for themselves as Iraqi citizens. The establishment of an independent Kurdistan uniting all the Kurds at present divided by international frontiers is not an immediate aim,** though it has long been the dream of almost every Kurd.

4. During the period of British administration (1920-1932) steps were taken to improve conditions among the Kurds in Iraq, but efforts to establish

---

* The Treaty of Sèvres (1920) envisaged the setting up of an autonomous Kurdistan, but was never ratified because of Turkish opposition. Instead, the Kurds found themselves divided by the international frontiers of Turkey, Iraq and Syria where under the Ottoman Empire only provincial boundaries had existed.

** The 1966 Programme of the Kurdish Democratic Party stated that the Kurds were fighting "for liberation and the autonomy of Iraqi Kurdistan within the framework of the Iraq Republic".

a special administration for Kurdish districts were hampered by a series of tribal revolts. When Iraq became fully independent in 1932 she made a formal declaration to the League of Nations guaranteeing the rights of the Kurds and other minorities. This guaranteed them equality before the law with other Iraqi nationals and stipulated inter alia, areas in which Kurdish was to be an official language side by side with Arabic and in which officials should if possible be Kurds. It also promised the allocation of official funds for the provision of primary education in the Kurdish language. The Government, however, did little to honour this declaration and concerned itself primarily with enforcing its authority in Kurdistan. Kurdish discontent led to a number of uprisings, the most serious of which was led by the tribal leader Mulla Mustafa Barzani in 1943-1945. He was defeated by the Iraqi army, aided by tribes in Government pay, and fled to Iran, where he joined the short-lived Kurdish "Republic of Mahabad". After its collapse he made his way with a number of his followers to the Soviet Union.

5. When Qasim deposed the monarchy in 1958 he gave the Kurds promises of equality with the Arab population of Iraq and allowed Barzani to return from exile. After an initial period of cooperation, however, Kurdish opinion hardened against the Government because of its neglect of their interests and its arming of tribes hostile to the Barzanis. In July 1961 the Barzanis took to arms and defeated these enemies. Supported by other tribes and by members of the Kurdish Democratic Party, they then proceeded to take over Government posts in the north. By the end of August the semi-circle of mountains from north-west of Mosul to south-east of Kirkuk was effectively under Kurdish control. Barzani then presented Qasim with a number of demands, including autonomy for the Kurds, to which Qasim replied by launching a full-scale military offensive against the Kurds in September. Hostilities continued intermittently until Qasim's fall in February 1963, neither side gaining a decisive advantage. The Government forces held the main towns in the North - Mosul, Erbil, Kirkuk and Suleimaniya - but the Kurds controlled most of the rest of their territory.

II. THE KURDISH WAR, 1963-1969

The 1963 Ba'athist campaign

6. Almost immediately after the Ba'ath Party came to power in February 1963 a cease-fire was arranged. Negotiations began in the following month, when it was announced that the Government were prepared to grant the Kurds "national rights on the basis of decentralisation". Kurdish demands for a share in oil revenues and other State revenues on a per capita basis and the exclusion of Arab troops from Kurdistan proved unacceptable to the Government and, although they made counter-proposals, it soon became apparent that the negotiations were getting nowhere. In June the Government threw a Kurdish delegation into prison and launched a new military offensive. This was managed with more drive than had been

displayed under Qasim, and was more ruthless and bloody. But by the time winter closed in the army had secured control of only a small fraction of the mountainous area of Kurdistan and it was evident that the Government had little hope of imposing a military solution.

<u>1964 negotiations and Barzani's dispute with Ibrahim Ahmad and Jalal al Talabani</u>

7. In February 1964 a cease-fire was announced between the Kurds and the Government which, since the ousting of the Ba'ath in November 1963, had been Nasserist in complexion. An official statement by President Arif promised the Kurds national rights "in a single fraternal national unity", proclaimed a general amnesty, and pledged the Government to undertake the rehabilitation of the north and reinstate Kurdish officials and employees there. There followed innumerable visits to the north by Government representatives in an attempt to get the Kurds to accept something less than autonomy.

8. The Kurds meanwhile split into two main factions. The first, led by Barzani, who was both the dominant tribal leader and Chairman of the Kurdish Democratic Party (KDP), took the view that every effort must be made to test the Government's sincerity and see whether an agreement could be reached. The second, a group of younger and more radically inclined KDP members led by Ibrahim Ahmad and Jalal al Talabani, early came to the conclusion that there was nothing to be gained from dealings with the Government. The dispute came to a head at a meeting of the KDP at Qala Diza in July 1964, reportedly attended by some 900 delegates, at which 14 senior party members, including Ahmad and Talabani and all but one of the party's Politbureau, were formally expelled and a new Politbureau was elected. An armed clash then took place between the rival groups, as a result of which Ahmad and Talabani fled to Iran with some 400 of their supporters. (They were given sanctuary at Hamadan by the Iranian authorities.)

<u>The 1965 campaign</u>

9. After more than a year of truce, marked by increasingly desultory negotiations, hostilities were resumed by the Government in the first week of April, 1965. By then most of the dissident Kurdish group had made their peace with Barzani and returned from Iran, though Ibrahim Ahmad remained there unreconciled and Talabani spent the summer abroad trying to rally international support for the Kurdish cause.

10. The 1965 campaign went no better for the Government than previous ones and by the end of the year it was once again evident that deadlock had been reached on the military front.*

The Bazzaz Proposals, 1966

11. Early in 1966 there were indications that Dr Abdul Rahman al Bazzaz, who in the previous autumn had been appointed Iraq's first civilian Premier since the 1958 revolution, was in favour of negotiating peace with the Kurds rather than mounting a new spring offensive. His advice was over-ruled and a new offensive began in May, but the Government forces almost immediately suffered a severe setback near Rowanduz and early in June the campaign was called off.

12. On 29 June 1966 Dr Bazzaz announced a 12-point plan for peace in Kurdistan. His twelve points were, in summary:

(i) Equal national rights for Kurds and Arabs in Iraq.

(ii) Decentralisation: elected local assemblies to have wide powers.

(iii) Kurdish to be recognised as an official language, side by side with Arabic, in areas where the Kurds formed a majority.

(iv) Kurdish representation in the National Assembly on a proportional basis.

(v) Public offices and appointments to be open to Kurds.

(vi) Equality of educational opportunity.

(vii) Local officials to be Kurds if sufficient available.

(viii) A measure of political freedom and freedom of expression for the Kurds.

(ix) A general amnesty and reinstatement of Kurdish officials and employees.

(x) Kurdish members of the armed forces and police to report to their units. Others under arms to surrender their weapons.

(xi) Rehabilitation of the North.

(xii) Resettlement of displaced individuals and groups.

* Two notable features of this campaign were Kurdish accusations that poison gas was used and the presence of UAR troops in a camp near Baghdad (under the auspices of the Iraq-UAR Joint Military Command), which helped to release Iraqi troops from internal security duties to take part in the war.

SECRET - UK EYES ONLY

13. Although the plan was vague in parts and left a great deal unsaid* it seemed to provide an adequate basis for a settlement and it was felt that as long as Bazzaz remained in office there was a fair chance of progress. The plan was officially welcomed by Barzani. By mid-July, however the Kurds were becoming disillusioned by lack of any positive signs of implementation, and when Bazzaz was dismissed in August hopes of a settlement faded.

Continued stalemate in 1967

14. Although full-scale hostilities were not resumed in 1966 or 1967, Government forces remained deployed in the north and were involved in some skirmishes with Kurdish forces. The Government endeavoured to weaken Barzani's position by giving support to Talabani, who had again broken with him; sporadic armed clashes took place between the rival Kurdish groups, but Talabani's faction was too weak to present a serious challenge to Barzani's authority.

The return of the Ba'ath, 1968

15. The Ba'athist Government which came to power in July 1968 did not at first show any sign of having better ideas on how to deal with the Kurds than those which the previous Ba'athist Government had had in 1963 or those which other administrations had applied in the interim. They thus continued the policy which they had inherited from the previous Government of containing the extent of the area controlled by the Kurds and supporting Talabani's faction with money and arms.

16. After a time, however, they began to give effect to certain of the proposals put forward by Dr Bazzaz in 1966. Thus Kurdish was made the language of instruction in schools in the Kurdish areas; a university was established in Suleimaniya; a Kurdish Academy of Letters was set up; an amnesty was declared for those who had taken part in the fighting; and a measure of decentralisation of power to the governorates was introduced. In spite of these propitiatory gestures, skirmishing continued throughout 1969.

---

* According to Ismet Sharif Vanly (Le Kurdistan Irakien, Entité National, Neuchatel 1970) there were also three secret clauses in which the Government undertook
- (a) to create a new Liwa of Dohuk, comprising the Kurdish area then within the Liwa of Mosul,
- (b) to free all political prisoners in Iraq, and
- (c) to legalise the Kurdish Democratic Party.

7

SECRET - UK EYES ONLY

SECRET - UK EYES ONLY

III. THE MARCH 1970 SETTLEMENT

17. By January 1970 it became evident that serious negotiations were taking place between the Ba'ath and representatives of Barzani under cover of a de facto cease-fire. The successful outcome of these negotiations was announced by the Iraqi Revolutionary Command Council on 11 March. The terms of the announcement* followed fairly closely the proposals put forward by Dr Bazzaz in 1966 and contained the following main points:

(i) The Kurds were to enjoy political rights and autonomy within the framework of the Iraq Republic. The areas of Kurdish autonomy were to be determined by an official census.

(ii) The existence of two principal nationalities, Arab and Kurd, was to be recognised in the Constitution.

(iii) A Kurd was to be appointed as one of the Vice-Presidents of the Republic.

(iv) The Kurds were to share in the legislative power on a proportional basis.

(v) The Kurds were to participate in the Government and in Government departments without discrimination.

(vi) Officials in Kurdish areas were to be Kurds or persons competent in the Kurdish language.

(vii) Kurdish and Arabic were both to be official languages in the Kurdish areas; Kurdish was to be the language of instruction in these areas.

(viii) All former Kurdish military and civil officials, students and workers were to be reinstated.

(ix) Educational and cultural facilities for Kurds were to be expanded.

(x) The Kurds were to have their own organisations for students, youth, women and teachers, affiliated to the corresponding Iraqi national organisations.

---

* For a more detailed text of the announcement see the Annex to this memorandum.

8

SECRET - UK EYES ONLY

(xi) Inhabitants of Arab and Kurdish villages were to be restored to their former homes.

(xii) Relief measures for Kurds affected by the hostilities were to be put in hand.

(xiii) A Kurdish development commission with an adequate budget was to be established and a special economic plan for the Kurdish region was to be prepared.

(xiv) Agrarian reform was to be speeded up in Kurdish areas.

(xv) The exploitation of natural resources in the autonomous area was to be the responsibility of the Republican authorities.

(xvi) The Kurdish broadcasting station and all heavy weapons were to be surrendered during the final stages of the implementation of the agreement.

18. The published agreement was accompanied by a secret protocol, reportedly containing the following provisions:

(i) A joint committee was to be set up to supervise implementation of the agreement.

(ii) One of the tasks of this committee would be to resettle the Pish Merga (Kurdish rebel forces), except for about 6,000 men who would remain in the force. During the period of resettlement, which would be in five unspecified stages, the Government would pay for the general upkeep of the force.

(iii) The Government would disarm and disband all Kurdish forces opposed to Barzani, and the Iraqi armed forces would withdraw to their "normal positions".

(iv) The KDP was to be allowed to operate freely in the Kurdish region and to publish its own newspaper.

(v) All persons formerly in Government service who took part in the Kurdish rebellion would be permitted to resume employment without loss of seniority. Those who had served with the Kurdish armed forces would be permitted to count that service as if they had served in the Iraqi armed forces.

(vi) A nation-wide census would take place within one year to define the region of Kurdish majority.

(vii) Although the Iraqi national flag could not be altered immediately, a Kurdish symbol would be incorporated when next the flag was changed.

SECRET - UK EYES ONLY

19. Although the secret clauses went some way towards removing obscurities in the published terms, some important points, such as the exact nature of Kurdish autonomy and the amount to be allocated by the Iraq Government for the development of the Kurdish region, remained to be clarified; it was evident that further negotiation would be needed on these and other points before the settlement could be considered comprehensive.

20. Progress in implementing the agreement during 1970 was not speedy. The amnesty was generally observed, five Kurdish Ministers were appointed, development activities began in Kurdistan, and a number of gestures were made by the Government in the cultural and education fields. On the other hand the difficulties over the appointment of a Kurdish Vice-President and the creation of a National Assembly had still not been resolved in 1971 (see paragraph 22 below). The Government withdrew their support from Talabani and Ibrahim Ahmad, who made their submission to Barzani and formally merged their "Kurdish Revolutionary Party" with the KDP. A number of the Pish Merga returned to their civilian occupations and a number were formed into a Kurdish frontier force, under the Ministry of the Interior, but Barzani retained some 20,000 men under arms and kept both his heavy weapons and his broadcasting station. (In March 1971 it was reported that he had handed them over, but in fact he retained the major part of his serviceable equipment.) The future of the KDP, which was among the questions not satisfactorily spelt out in the agreement, remained unresolved; declarations of its identity of outlook with the Ba'ath were issued from time to time but no practical links were formed. A clear-cut picture of future administrative arrangements within Kurdistan also failed to emerge: there can be little doubt that by "autonomy" the Government meant no more than a modest measure of regional self-administration, whereas the Kurds intended it to mean a good deal more.

21. The all-important question of the physical extent of the area of Kurdish autonomy, which was to be determined by a census, also remained unresolved: the census was announced for October 1970 but was postponed sine die shortly before the appointed date. The main difficulty in fixing the boundary concerned the status of the governorate of Kirkuk, which contains the main oil-producing region of Iraq (although the country's large reserves are in the south) and has a mixed population of Turkomans, Kurds and Arabs. (The position is complicated by the fact that many Kurdish families were driven from their homes during hostilities and Arabs were settled in their place.) While accepting in March 1970 that the exploitation of the oilfields should be under the jurisdiction of the central Government, the Kurds have long insisted that Kirkuk should be their capital and are not prepared to accept its exclusion from the autonomous region. The Government, for their part, could hardly be expected to accept a boundary which left the oilfields on the wrong side of the line. Given the impossibility of the two sides agreeing on this point it was perhaps as well in the short term that the census was postponed, since the passions which would have been aroused by it on both sides might have jeopardised the implementation of other parts of the agreement. In the long term, however, no settlement is likely to be permanent unless the territorial question is solved.

10

SECRET - UK EYES ONLY

SECRET - UK EYES ONLY

22. The postponement of the census did not immediately provoke a reaction from the Kurds. Their first priority was evidently to see that the Government went ahead with reconstruction and development in the north and it was felt that as long as progress continued to be made in this and other fields they would continue to observe the truce, though their patience might not be inexhaustible. The Government, for their part, needing the stability that the cessation of hostilities could bring, favoured a policy of reconciliation. (It is noteworthy in this connexion that the political reputation of Saddam Hussein al Tikriti, the strong man of the Iraqi Ba'ath, is to some extent linked to the March 1970 agreement, which he brought about in the face of considerable opposition from within the party.) In 1971 the Government at various times announced plans for economic development in the north, especially in the tourist field. Their relaxation of restrictions on members of the diplomatic corps travelling in the north suggested that they considered reconciliation to be proceeding smoothly enough. Nevertheless, the appointment of a Kurdish Vice-President has still not taken place. (It is believed that Barzani is unwilling to see the post filled until its functions are defined: if it is to be a sinecure, he sees no point in offering a hostage to the Ba'ath.) Nor has the National Assembly been created, despite forecasts in the President's speech at the 1971 celebrations of the July Revolution. (The Ba'ath have still been unable to formulate terms under which the non-Ba'athi elements - the Kurds and the Communists - would be prepared to participate in national political life, and which would not jeopardise the Ba'ath Party's supreme rôle to an unacceptable degree.) There were indeed some specific indications of a deterioration in Kurdish-Government relations during 1971, such as a dispute over the status of the Feili Kurds - a tribe mainly of Iranian origin (and citizenship), many of whom work as labourers and porters in Baghdad and who were claiming Iraqi citizenship - and reports of skirmishes in the north in which pro-Talabani tribes appear to have been involved. Presumably in response to Kurdish complaints, the Government set up a new Higher Committee for Kurdish Affairs in May, with the ostensible purpose of implementing the 1970 agreement more actively; but since none of its members was a Kurd it can hardly have inspired much confidence in the Kurdish side; indeed, the Committee's attempt to co-opt the Chief Editor of Al Ta'akhi was rebuffed. There were also reports that Barzani had put further demands to the Iraq Government during the summer, including requests that ID 150 million per annum should be devoted to Kurdish areas and that a National Assembly should be set up with one-third Kurdish membership. Finally the attempt to assassinate Barzani in September 1971, which was widely held to have been the work of the central Government, but for which the Ba'ath leadership officially denied responsibility, must have increased the suspicion with which Barzani has always regarded the Baghdad Government and set back further the process of reconciliation. Barzani's feelings were shown in an interview with the Beirut French newspaper, L'Orient le Jour, on 18 November, in which he said that he did not trust the Baghdad authorities and feared a surprise attack by the Iraqi army.

11

SECRET - UK EYES ONLY

23. In short, the situation seems almost to have reached an impasse again and it appears unlikely that a solution to the outstanding problems will be found. If Kurdish irritation at the slow pace of implementation of the agreement continues to grow, there may soon be further outbreaks of fighting serious enough, cumulatively, to render the settlement a dead letter.

IV POLITICAL AND MILITARY ASPECTS OF THE KURDISH REVOLT

Political

24. Since 1961, when Barzani established himself as the dominant tribal leader and the KDP joined forces with him, the Iraqi Kurds have presented a more united front than during previous revolts. The feud which has continued on and off since 1964 between Barzani on the one hand and Jalal al Talabani and Ibrahim Ahmad on the other, however, is a symptom of the difference of outlook which separates the tribal population of the mountainous north from the urban population of the south of Kurdistan and the intellectuals in Baghdad and elsewhere. As long as the settlement remains incomplete and Barzani remains in reasonable health - he is now nearly 70 years of age - his position as the overall leader of the Iraqi Kurds is unlikely to be challenged,* but if a lasting peace is made serious divisions within the Kurdish ranks are likely to reappear. The tribal leaders, who will not necessarily remain united among themselves, will wish to preserve their authority in Kurdistan, whereas the more radical elements will want to see the KDP play a dominant role in the administration of the area and pursue progressive policies, including social and agrarian reform. In the long term the intelligentsia could find that they have more in common with the Arab socialists in Baghdad than with their kinsmen; this in part explains Talabani's past dealings with the Baghdad authorities.

25. Since the KDP is the only Kurdish political organisation in Iraq, any future struggle for control of the Kurdish movement is likely to take place within it. It is essentially a nationalist party without a coherent ideology. In the early days of Qasim's rule it associated itself with the Communists for tactical reasons and was infiltrated by them, but their influence has probably been negligible since 1960, when the party was purged; at the same time the Communist bias in its programme was watered down. The new programme adopted in 1964, which was revised in 1966, is fairly radical

---

* Vanli, op.cit., describes Barzani as both a protector of the traditional chiefs vis-à-vis the party radicals and a "catalyst of all the national forces". A national hero since the days of the Mahabad Republic and his exile in the Soviet Union, Barzani has unrivalled experience as leader of the Kurdish national movement and is at his best in a crisis. But his vision is limited and he can be stubborn and inflexible. His personal ideas as to future political arrangements in Kurdistan seem to be vague.

in emphasis*; but some of its language appears to be a legacy from the old programme adopted in Qasim's time.

26. Since 1964, when Barzani moved against Talabani and other Left-wing members of the Politbureau, the party has been largely subordinate to his authority, and in the last elections to the party's Central Committee, in July 1970, Right-wing members came out on top. If a firm peace were established, however, and the party were able to become more active politically, the more radical elements would probably make their influence increasingly felt within it.

27. The organisational framework of the Kurdish revolt is complex, covering as it does a large and varied geographical area and many disparate elements of population. The principal organs of Kurdish authority in the period 1966-1970 were the Revolutionary Council, the Executive Bureau and the KDP Politbureau. Vanli** describes the Revolutionary Council as a kind of elected parliament of 62 members, which exercises supreme authority and meets every four months (or more frequently if requested by the President, by a majority of its own members, or by the Executive Bureau). The Executive Bureau he describes as a Ministerial Cabinet responsible for

---

* Article 2 of the programme states that the party is "a democratic, revolutionary and avant-garde party which represents the interests of the workers, peasants, salaried persons, artisans and revolutionary intellectuals of Iraqi Kurdistan". Article 3 states that the party is fighting "for liberation and the autonomy of Kurdistan within the framework of the Iraq Republic". Article 5 states that the party has recourse to "the progressive scientific doctrines which correspond to the realities of our Kurdish people". Article 6 states that the party is fighting for the establishment of parliamentary democracy in Iraq and for freedom of speech, religion, political organisation, etc. Article 13 demands the allocation of a percentage of Iraq's oil revenues to Kurdistan, proportionate to its population. Article 14 advocates agrarian reform in Kurdistan, specially adapted to the conditions there and aimed at establishing a minimum acreage for each peasant and abolishing the feudal system; it also suggests ways of modernising agriculture in Kurdistan. Article 16 contains a section on taxes, which should be "just and based on direct and progressive taxes on income and hereditary wealth and on the reduction of indirect taxes which hit the working classes". Other articles concern the development of industry and communications, the development of Kurdish culture and education, the adoption of a "non-aligned" and "anti-imperialist" foreign policy, etc.

** op.cit. Appendices VII and VIII of this book contain French translations of the texts of the Constitution of the Iraqi Kurdistan Revolution and the Administrative Law of the Revolution, both dated 17 October 1964.

controlling all the organs of the Kurdish revolt, including the army. Considerable influence is exerted on it by the KDP Politbureau, which designates a number of its members - apparently a majority.* (This is where the formal link between the KDP and the administration as a whole is to be found). Barzani is Chairman of all three bodies, as well as Commander-in-Chief of the army, and is thus in a position to dominate the whole machine.

Military

28. The Iraqi Kurds can mobilise some 25,000 men. Arms in their possession include rifles, machine-guns, mortars, anti-tank weapons, anti-aircraft guns, and some artillery pieces. They also possess radio equipment and some motor transport. A substantial proportion of their small arms have been captured or stolen from the Iraqi army. Most of the rest, and the majority of their heavier weapons, were supplied by Iran and Israel between 1963 and 1966. They may also have received some arms from Czechoslovakia, but not on the same scale.

29. In the late sixties the Pish Merga were reportedly divided into ten "brigades", recruited on a local basis and enjoying a great deal of independence. Their activities were not fully co-ordinated, though a degree of central control was exercised by Barzani as Commander-in-Chief. Their effectiveness was to some extent limited by their reluctance to operate outside their regions. (On the other hand, the small groups used by the Kurds for commando activities are extremely mobile considering the nature of the terrain.) Barzani himself, who had round him a guard of tribesmen some 200 strong, was constantly on the move during the hostilities in order to escape detection. (His family was usually with him. His third son, Idris, acted as his aide de camp.)

30. Kurdish military organisation seems to have improved considerably between 1963 and 1966 as the result partly of Israeli instruction and partly of an influx of Kurdish deserters from the Iraqi army. During hostilities the Kurds employed guerrilla tactics with fair success, not attempting to hold towns but drawing the Iraqi army on into the mountains and harassing it there. Ground lost in the summer was usually regained in the winter, when snow and rain presented the Government forces with severe difficulties. For the Kurds hostilities were essentially defensive in nature, aimed partly at keeping open their supply routes from Iran. They did not take advantage of every opportunity to discomfit the Iraqi army; nor did they make as much use as they might of the weapon of sabotage, to which the oil installations

---

* Other members of the Executive Bureau are representatives of the military, the tribes, other civilians and the Christian (Assyrian) Community. The Politbureau itself is elected from among members of the KDP Central Committee, which is elected by a congress of KDP members.

14

in the Kirkuk area in particular are extremely vulnerable (see paragraph 45 below). Confinement of the fighting to the hills, with no attempt to control the major towns, suited Barzani since he was thereby able to maintain a claim for tribal structure in the administration.

V. ATTITUDES OF NEIGHBOURING COUNTRIES TO THE KURDISH PROBLEM

Syria

31. In 1963, when Ba'athist regimes were in power in both Baghdad and Damascus, the Syrians sent about two brigades of troops openly to Iraq to assist in the Kurdish war and published propaganda about helping Iraq to free herself of "separatists and bandits". Since 1963 the two countries have not been on good terms and Syria has pursued a policy of non-involvement in the dispute. Although Syrian Kurds are thought to have helped their Iraqi brethren financially and there has been some coming and going over the Syrian border during hostilities, the Syrian authorities have kept a fairly tight rein on Kurdish activities. Kurdish nationalism is no longer considered a live issue within Syria, the Kurds there being too few to carry much weight (about 300,000).

Turkey

32. Turkey has not involved herself openly in the dispute but has relaxed controls on the Iraqi border during hostilities. She would no doubt welcome a permanent settlement in Iraq if it meant greater stability on her south-eastern border, but she must have fears that autonomy for the Kurds in Iraq would encourage the aspirations of her own Kurdish population, numbering some 3 million. Her own Kurdish problem attracted attention in April 1971, when one of the reasons given by the Turkish Government for imposing martial law was the threat of a Kurdish uprising in Eastern Turkey. (The Turks indicated in confidence that the trouble among the Kurds, particularly the students, was being directed from East Germany.) At a press conference on 1 May, however, the Turkish Prime Minister said that the threat from the Kurds was potential rather than actual and that the imposition of martial law allowed the security forces full control of the situation.

Iran

33. It is believed that the Kurds received financial aid from the Iranian Government in Qasim's time and that some Kurds were given training in heavy weapons units of the Iranian army.

34. Iran's distrust of the Ba'th Government and of its dealings with Nasser led her to increase her aid to the Kurds substantially in 1963, though the Shah resisted the temptation to declare open support for their cause. Since 1963 Iran has been the Kurds' most important ally, supplying

them with arms and other equipment, provisions, cash, training, and rear communications. Iranian aid is one of the "open secrets" of the Middle East and has frequently been referred to by the Shah in private as his "Kurdish card" in terms of his relations with the Iraq Government. It is evident that, although he risked stimulating the ambitions of Iran's own Kurdish population and provoking Iraq to retaliatory measures in the Shatt-al-Arab and Khuzistan by supporting Barzani, he felt that he could not let slip such an opportunity to embarrass and weaken the Iraq régime. He also saw his action as pre-empting Soviet involvement with the Kurds; Soviet support for them had been limited almost entirely to verbal support in Qasim's time, but in view of the extreme antipathy of the Soviet Union to the Ba'ath régime of 1963 there were widespread fears that it might take on a more substantial form and threaten the security of other countries in the area as well as Iraq.

35. The Iraq Government have on several occasions complained to Iran about her support for the Kurds, notably in January 1966 when the Iraqi garrison at Panjwin was cut off by the Kurds and subjected to artillery bombardment. Iraq then accused Iran both of supplying the Kurds with arms and of allowing her territory to be used for mounting the bombardment. The Iranian Government rejected the charges.

36. In addition to supplying aid of their own, the Iranians have allowed Israel to send aid to the Iraqi Kurds via their territory. Most other aid, including Red Cross aid,* has also been delivered through Iran and most journalists visiting Iraqi Kurdistan over the past eight years have entered across the Iranian border with the connivance of the Iranian authorities.

37. The March 1970 settlement deprived Iran of a weapon against Iraq and, if it lasts, will increase Iraq's ability to cause trouble in Iranian Kurdistan. Iran can therefore be expected to work against the settlement, which came as something of a blow to her interests. But the fact that she was unable to prevent it in the first place despite considerable (financial) pressure on Barzani shows that she has only a limited influence and cannot force the Iraqi Kurds to take up arms again. However, Barzani is still in touch with the Iranians and if he decided that further hostilities were inevitable he would look to Iran, as before, for money, arms and supplies. So long as Irano-Iraqi relations remain strained, it is likely that Iran would meet Barzani's requests.

38. At the moment the Kurds in Iran, who number about 1½ million, are comparatively quiescent, and the Iranian Government by a mixture of the carrot (land reform, TV station, radio programmes, etc.) and the stick

---

* This has been considerable. According to Vanli (op.cit.) eight national Red Cross organisations, of which he mentions by name only those of Sweden and Hungary, have sent relief supplies under the auspices of the International Red Cross.

(stern suppression of disturbances, exile of troublemakers, etc.) has fairly firm control over them. But there is still a legacy of discontent, stemming from the unsuccessful attempt to set up an independent Kurdish Republic in Iran in 1946, which could be exploited against the Iranian Government, particularly if the Iraqi Kurds were to achieve full autonomy or were to come to a permanent settlement with the Iraq Government. Therefore, while it is in Iran's interests that the Iraqi Kurds should be encouraged to fight the Iraq Government for what they want, it may not be in Iran's interests that they should be successful. The Iranian aim is to keep trouble firmly on the Iraqi side of the border.

Israel

39. Israel has supplied arms covertly to the Kurds at least since 1964, sending them by way of Iran with the cooperation of the Iranian authorities. She has also provided military advisers, training for Kurdish officers, and some cash. Her aim has been to weaken the Iraq Government generally, and, specifically, to tie down in northern Iraq troops which would otherwise be available for hostilities against her. She is thought to have supplied rifles, machine-guns, mortars, anti-aircraft guns and anti-tank weapons. Her aid is a better kept secret than that of Iran but is known to the Iraqi authorities and has sometimes been the subject of speculation in the press, in the Arab world and elsewhere.

VI. ATTITUDE OF THE SOVIET UNION AND COMMUNIST COUNTRIES

40. The Soviet Union has constantly advocated that the Kurds should enjoy national rights within the framework of the Iraq Republic and has criticised successive governments there for their treatment of the Kurds. The degree of her criticism has, however, tended to vary according to her opinion of the government of the day. Thus, when the 1963 Ba'ath Government, which was strongly anti-Communist, renewed hostilities against the Kurds, the Soviet Union whipped up a sharp propaganda campaign against it and threatened to raise the Kurdish question at the UN Security Council. At the same time Mongolia, probably at Soviet bidding, requested that an item accusing the Iraq Government of genocide be inscribed in the provisional agenda of the UN General Assembly. (Neither initiative came to anything because of lack of support from Afro-Asian members and a certain reluctance on the part of the Soviet Union to alienate Arab opinion as a whole.)* In 1965, in contrast, when the Soviet Union was on more friendly terms with the Baghdad Government, Soviet propaganda was pitched in a low key and no move was made to bring the question before the United Nations.

---

* The Kurds themselves sent a number of delegations to lobby at the United Nations between 1962 and 1968, without success.

41. Although the Kurdish problem presented the Soviet Union with an opportunity to fish in troubled waters - support for the Kurds in Iraq could have led to subversion of the Kurds in Iran, Turkey and elsewhere - she made little use of this opportunity during the period under review because of the overriding importance which she attached to her relations with the Iraq Government and the Arab world as a whole. While providing the Iraqi Kurds with moral support and a certain amount of financial assistance, she and other Communist countries have given them little else in the way of aid, though there have been unconfirmed reports of Czech arms being delivered to Barzani clandestinely through Eastern Turkey and the Soviet Red Cross is known to have sent him some provisions, clothing and medicines.

42. The continuance of the Kurdish dispute was a subject of reproof in the Soviet Union's dealings with the Iraqi Ba'ath prior to 1970 and she was undoubtedly active behind the scenes in encouraging the March settlement. The extent of her involvement is not certain, but in Pravda of 28 April 1970 the Secretary-General of the KDP was quoted as having praised the Soviet Union for her "noble efforts" in "putting an end to the fratricidal war ... and re-establishing calm and peace in Iraq...". The Soviet public will have understood from this that their Government were openly taking credit for bringing about the settlement.

43. It is likely that the Soviet Union watched the deterioration in Arab/Kurdish relations during 1971 with misgivings. It was widely believed that the high-level Soviet mission which visited Iraq in June 1971 under the leadership of Novikov emphasised to the Ba'ath Government their concern that the 1970 agreement should stick.

VII ATTITUDE OF HMG

44. During the period under review HMG's policy concerning the Kurdish question continued to be one of non-involvement. The public position was stated by the Prime Minister in answer to a question in Parliament in June 1965, when he said: "HMG regret the fighting in Kurdistan, as any other instability in the Middle East, but we regard the Kurdish question as an internal Iraqi matter in which it would be inappropriate for us to interfere". In private, HMG have on appropriate occasions urged both sides to reach a peaceful settlement.

45. The Kurdish dispute is of special concern to Britain in that the installations of the Iraq Petroleum Company (IPC), in which Shell and BP both have a 23.75% interest, are extremely vulnerable to Kurdish attack. In Qasim's time the Kurds shrank from sabotage except of a very minor nature, but abducted two IPC employees in 19[illegible] in a successful attempt to gain publicity. During hostilities in 1963, 1965 and 1966 there were a few minor incidents of sabotage, some of which may have been intended as a threat of more serious action. Fears of major sabotage, however, proved groundless, seemingly because the Kurds did not wish to alienate

Iraqi or Western opinion in general and the IPC in particular, given that they hoped that the oil would one day be the major source of their own income. The most serious incident in the history of the dispute took place in 1969, when damage to installations in Kirkuk caused by mortar fire affected operations for more than a week. All in all, it may be said that the Kurds represent the least of the threats to the supply of oil from Iraq.

46. Another way in which the Kurdish revolt has touched on HMG's interests is that the deployment of the Iraqi army in Kurdistan reduced Iraq's capability to attack Kuwait or operate elsewhere in the Gulf. This consideration, however, never provided adequate grounds for contemplating active support for the Kurds, which would have jeopardised HMG's considerable political and commercial interests in Iraq and caused anxiety in neighbouring countries with Kurdish populations. (Since the March 1970 agreement some redeployment of the Iraqi Army has in fact taken place, giving rise to anxiety in Kuwait in particular.)

47. While HMG have in their attitude to the dispute given over-riding importance to their relations with the Iraq Government, the humanitarian consideration that arms might be used against Kurdish civilians has at times been an inhibiting factor in their policy on arms supplies to Iraq. Thus in 1963 they decided to phase the delivery of rockets, mortar bombs and other ammunition ordered by the Iraq armed forces; a similar decision was taken with regard to the supply of ammunition and rockets in 1964. But HMG have never actually refused to supply arms for this reason; other factors, particularly the possibility of weaning Iraq away from dependence on Soviet military supplies, have been considered more important.

48. Even during hostilities, HMG's policy of non-involvement did not stand in the way of cautious contact with the Kurds, with whom it was felt desirable to keep on as good terms as possible within the limitations of the situation. Thus, during the 1960's Kurdish emissaries were from time to time received by members of the FCO in London outside the office on an unofficial basis. In Baghdad, paradoxically, dealings tended to be less circumspect because many Kurds in touch with rebel groups were allowed to circulate freely and even participated in the Government. At other posts Kurdish emissaries were received if they requested interviews; letters for the Prime Minister or other Ministers were accepted and forwarded to the FCO, but it was customary not to give a written acknowledgement or send a reply.

49. The activities of Kurdish emissaries in London on occasion evoked protest from the Iraqi Ambassador, notably in 1965, when Jalal al Talabani appeared on BBC television. The question of granting visas to them was reviewed on a number of occasions; the policy was to issue visas, but sometimes to accompany their issue with a request (unenforceable) that the applicant should not take part in political or propaganda activities which might be embarassing to HMG.

50. Despite HMG's policy of non-involvement, the Iraq Government have tended to suspect Britain of supplying the Kurds with aid in cooperation with Iran. (The fact that both are members of CENTO has lent colour to this myth.) In August 1963 the Iraqis claimed to have concrete evidence of this in the shape of arms and ammunition captured from the Kurds, but details which they later furnished to support the allegations were insufficient to permit identification of the items. HMG gave Iraq an assurance that they had not supplied arms to the Kurds.

51. HMG were reluctant to agree to numerous requests from Iraq between 1963 and 1966 that they should bring their influence to bear on the Shah to stop his aid to the Kurds, it being felt that there was a likelihood of causing irritation without affecting Iranian policy. On one occasion in 1965, however, HMG did undertake to transmit representations on behalf of the Iraqis, without entering into the merits of the complaint; and in January 1966, when a series of border incidents connected with the Kurdish war had created extreme tension between Iran and Iraq, HMG counselled moderation on both Governments at each other's request, but in a low key. Circumstances have not required the question of making representations to be considered since then.

52. The last occasion on which the Kurdish question was raised in Parliament was in December 1969, when Mr Rose asked whether HMG would seek to raise at the UN Human Rights Commission the dangers to peace in the Middle East arising from "the bombing and atrocities carried out by the Iraqi Government". The Minister of State for the FCO replied: "No. I do not consider that it would be appropriate for HMG to take the initiative in this matter at the UN. Our attitude towards action at the UN, were this subject to be raised in the Human Rights Commission, would depend on the case that is presented". This reply was in accordance with HMG's policy of non-involvement in the Kurdish dispute. It was also consistent with HMG's position that, where a consistent pattern of violations of human rights in the sense of a general policy is alleged to exist, the UN can legitimately consider the situation even though the allegation concerns an internal matter of a Member State. (Anything falling short of a consistent pattern, or a general policy, is probably covered by the domestic jurisdiction of the UN Charter (Article 2 (7)), except where an individual instance of violation is part of a general policy.) In 1963, when Mongolia requested that a charge of genocide be brought against the Iraq Government, but later dropped the request, HMG, as in 1969, did not commit themselves on the question, although it was felt within the Foreign Office at that time that Iraqi methods, including the bombing of Kurdish villages, had exceeded purely military requirements and might sustain a charge of a deliberate attempt to destroy the Kurds as a race.

53. HMG's policy of non-involvement meant the rejection of all Kurdish requests for aid while fighting was in progress. A small technical assistance programme for Iraq has been in operation since 1970. Kurds, like all Iraqi citizens, have been eligible for awards under it if they are nominated by

SECRET - UK EYES ONLY

the Iraq Government. HMG have also presented books and equipment to Suleimaniya University. HM Embassy in Baghdad were also in touch with War on Want to see if that body could provide medical supplies through the Iraqi Red Crescent Society.

CONCLUSIONS

54. Some progress has been made in implementing the 1970 settlement but several crucial issues, such as the precise extent and nature of Kurdish autonomy, the revenues to be allocated to the Kurdish region, and the future of the Kurdish forces (Pish Merga) and the KDP, have yet to be resolved in detail. It is far from certain how long the settlement will survive and there are signs that Kurdish irritation at the slow pace of its implementation is growing. If this continues, there may be outbreaks of fighting severe enough, cumulatively, to render the settlement a dead letter fairly soon.

55. It is to the advantage of both the Iraq Government and the Kurds themselves that the settlement should endure. The Kurds have suffered most from the war, but Iraq as a whole has suffered from its disruptive effects and no government in Baghdad can feel that it is master of its own house when the Kurds are in rebellion. For Britain, peace in Kurdistan would remove a potential threat to the supply of oil from northern Iraq.

56. The reverse side of the coin is that with her army no longer tied up in the north of the country Iraq may be encouraged to indulge in foreign adventures - whether in Iran, in the Gulf (particularly in the period after British military withdrawal), or on the "Eastern front" with Israel. Peace in Kurdistan thus carries with it, paradoxically, a potential threat to stability in other areas of the Middle East. It is least welcome to Iran, whom it deprives of a weapon against the Iraqi régime, and Kuwait, who remains suspicious of Iraqi territorial ambitions despite Iraq's formal acceptance in 1963 of Kuwait's independence within the 1932 frontier.

57. If a permanent settlement is achieved by the Kurds in Iraq this could awaken the aspirations of the Kurdish populations of Iran and Turkey. In Iran the Kurds are comparatively quiescent at present, but in Turkey the potential threat of a Kurdish uprising was one of the reasons given for the imposition of martial law in April 1971.

58. In 1963 there were fears that the Soviet Union might become substantially involved on the side of the Iraqi Kurds. This could have menaced the security of other countries in the area as well as that of Iraq herself. But the Soviet Union chose to give priority to her relations with the Baghdad Government and the Arab world and has confined herself almost entirely to moral support for the Kurds. She undoubtedly played a part in promoting, and probably also in maintaining, the 1970 settlement.

21

SECRET - UK EYES ONLY

59. During the period under review the Kurds maintained a sufficiently united front to prevent the Government imposing a military solution on them. There are, however, divisions in their ranks which are likely to become serious if a permanent peace is established. Apart from tribal rivalries, the chief division is that existing between the tribal elements led by Mulla Mustafa Barzani and the radically-minded urban intelligentsia represented by Jalal al Talabani and Ibrahim Ahmad.

Middle East Section,

Research Department,

Foreign and Commonwealth Office.

NG UP DOCUMENTS FOR COPYING PLEASE TICK THE APPROPRIATE BOX ON THE OPPOSITE
ESSENTIAL TO ALLOW US TO PROVIDE YOU WITH THE COPIES YOU REQUIRE INFORMATION SHE
COUNTER SHOULD YOU NEED FURTHER ASSISTANCE

22

SECRET - UK EYES ONLY

SECRET

ANNEX

TRANSLATION OF PART OF THE DECLARATION

ISSUED BY THE IRAQI REVOLUTIONARY COMMAND

COUNCIL, 11 MARCH, 1970.

(The declaration begins with a long partisan review of the history of the Kurdish question and lists those measures taken by the Ba'athist régime in the last 18 months which, it claims, laid the foundation for the present agreement with the Kurds. What follows is a verbatim translation of the rest of the declaration.)

The Revolutionary Command Council initiated contacts with Mustafa al Barzani, leader of the Kurdish Democratic Party, which led to an exchange of views. Both sides became convinced of the necessity of accepting and implementing the contents of this declaration.

The Revolutionary Command Council affirms its determination to deepen and expand all effective measures to achieve cultural and economic development in the Kurdish area, seeking first of all to enable the Kurdish people to exercise their legitimate rights and to ensure that they participate in a practical way in the earnest endeavours to build a homeland and the struggle to fulfil its great national aims. The Revolutionary Command Council has therefore reached the following decisions:

1. The Kurdish language shall be with Arabic the official language in areas populated by the Kurdish majority. The Kurdish language shall be the language of instruction in these areas. Arabic shall be taught in all schools where Kurdish is the language of instruction while Kurdish shall be taught in schools throughout the remainder of Iraq as a second language within the limits stipulated by law.

2. The participation of our Kurdish brothers in Government and non-discrimination between Kurds and others in filling public offices including sensitive and important posts in the State, such as Cabinet Portfolios, Army Command, etc. These have been and will remain among the important objectives which the revolutionary Government seeks to achieve. In recognising this the revolutionary Government stresses the necessity of achieving an equitable ratio in such appointments with due regard to efficiency, the proportionate distribution of the Kurdish population and the inequities which our Kurdish brothers have suffered in the past.

3. In view of the cultural and educational backwardness of the Kurdish population, a plan will be drawn up to make good this backwardness by:

23

SECRET

(a) Hastening implementation of the resolutions of the Revolutionary Command Council concerning the language and cultural rights of the Kurdish people and delegating to the Directorate-General of Kurdish Culture and Information the task of preparing and directing radio and television programmes on Kurdish national issues.

(b) Reinstating, regardless of age, all students expelled or compelled to leave school because of the conflict in the area; failing reinstatement, to find appropriate solutions in individual cases.

(c) Building more schools in the Kurdish area. Raising the standard of education and admitting students to universities, military colleges, educational missions and scholarships in numbers proportionate to the Kurdish population.

4. In the administrative units in predominantly Kurdish areas officials shall be Kurds or persons competent in the Kurdish language provided that the required number is available. Principal officials (Governor, Qaimaqam, Director of Police, Director of Security, etc), will be appointed and immediate action will be taken to set up Government machinery in the area in consultation with the High Committee established to supervise the implementation of this statement; this to be carried out in a manner which will strengthen national unity and the stability of the area.

5. The Government recognises the right of the Kurdish people to set up their own organisations for students, young people, women and teachers which will be affiliated to the corresponding Iraqi national organisations.

6. (a) The operative period of paragraphs 1 and 2 of RCC decision No 39 of 5 August, 1968 (this granted amnesty to all those involved in the Kurdish fighting up to that date) shall be extended up to the date of issue of this statement and shall extend to all those who participated in the conflict in the Kurdish area.

(b) Workers, officials and employees, both civilian and military, shall return to service irrespective of establishment. Civilians may be employed in the Kurdish area according to requirements.

7. (a) A committee of experts shall be set up to supervise the general development of the Kurdish area and to arrange compensation for the setbacks of recent years. An adequate budget is to be allocated for this purpose. The committee in question shall come under the jurisdiction of the Ministry for Northern Affairs.

(b) The economic plan shall be drawn up to ensure balanced development throughout Iraq with due attention to the Kurdish area.

SECRET

(c) Pensions shall be paid to the families of the Kurdish armed movement and others martyred during the past regrettable hostilities; pensions will also be paid to those disabled or deformed as a result of the fighting. Special legislation will be enacted to implement this on the lines of the laws currently in force.

(d) Immediate action will be taken to relieve hardship by implementing housing projects, providing appropriate aid in cash and in kind and by arranging through the High Committee for the appropriate compensation to those in need who are not covered by the provisions of the paragraphs above.

8. The inhabitants of Arab and Kurdish villages shall be restored to their former homes. The inhabitants of villages in areas not designated for habitation and which are taken over by the Government for public utility purposes under law shall be resettled in neighbouring areas and properly compensated.

9. The Agrarian Reform Law shall be quickly implemented in the Kurdish area and amended in such a way as to guarantee the end of the feudal system and the acquisition by the peasants of suitable plots of land. Taxes on such land which accumulated over the period of the conflict shall be waived.

10. It has been agreed that the Interim Constitution shall be amended as follows:

(a) The people of Iraq is made up of two principal nationalities, the Arab nationality and the Kurdish nationality. This Constitution confirms the national rights of the Kurdish people and the rights of all minorities within the framework of Iraqi unity.

(b) The following paragraphs shall be added to Article 4 of the Constitution:

"The Kurdish language shall be, with Arabic, the official language in the Kurdish area."

(c) The above will be incorporated into the permanent Constitution.

11. The (Kurdish) broadcasting station and heavy weapons shall be handed over to the Government. This is to be done when the final stages of the agreement are implemented.

12. A Kurd shall be one of the Vice-Presidents of the Republic.

13. The Governorates Law shall be amended to conform with the substance of this statement.

25

SECRET

SECRET

14. Following the publication of this statement the necessary measures shall be taken in consultation with the High Committee supervising its implementation to unify the governorates and administrative units in areas populated by a Kurdish majority; these areas to be decided by an official census yet to be carried out. The State shall endeavour to develop this administrative unity and deepen and broaden the Kurdish people's exercise of all their national rights as a guarantee of their enjoying autonomy (al-hukm-adh-dhati) within the wider national unity. Until this administrative unity is achieved Kurdish national affairs shall be co-ordinated by periodic meetings between the High Committee and the governors of the northern area. As autonomy is to be achieved within the framework of the Iraqi Republic the exploitation of natural resources in the area will naturally fall under the jurisdiction of the Republican authorities.

15. The Kurdish people shall share in the legislative power in a ratio corresponding with their proportion of the Iraqi population.

(The declaration concludes with general exhortations.)

WHEN MARKING UP DOCUMENTS FOR COPYING PLEASE TICK THE APPROPRIATE BOX ON TH
INFORMATION IS ESSENTIAL TO ALLOW US TO PROVIDE YOU WITH THE COPIES YOU REQUIRE INFO
SHOULD YOU NEED FURTHER ASSISTANCE.
RECORD COPYING COUNTER

26

SECRET

SECRET - UK EYES ONLY

(RR 6/10)

(7 December, 1971) Departmental Series No.17 (abridged version)

RESEARCH DEPARTMENT MEMORANDUM

THE KURDISH PROBLEM IN IRAQ, 1963-1971

(Abstract and Summary)

1. Introduction. The Kurds in Iraq are understood to constitute between 15 and 20 per cent of the total population (8.3 million in the 1965 census). There were various Kurdish tribal revolts in Iraq under the monarchy. When Qasim seized power in 1958 there was an initial period of cooperation between him and the Kurds, but in 1961 Mulla Mustafa Barzani and the Kurdish Democratic Party led a widespread revolt against the Government. Neither side gained a decisive advantage in the hostilities which ensued.

2. In 1963 the Ba'ath Government renewed hostilities against the Kurds, but again there was a military stalemate. In February 1964 a cease-fire was arranged, but hostilities were resumed in 1965.

3. In June 1966 the Iraqi Prime Minister, Dr Bazzaz, announced a 12-point plan for peace in Kurdistan, but when he was dismissed from office in August hopes of a settlement faded.

4. In March 1970 the terms of a new settlement providing for Kurdish autonomy within the framework of the Iraq Republic were agreed between the Kurds and the Ba'ath Government. But progress in implementing this agreement has been slow and some crucial problems, including the precise extent and nature of Kurdish autonomy, remain unresolved.

5. Apart from tribal rivalries, a division exists within the Kurdish ranks between the tribal elements led by Barzani and the Left-wing urban elements represented by Jalal al Talabani and Ibrahim Ahmad. Talabani and Ahmad were expelled from the Kurdish Democratic Party in 1964 and since then Barzani's authority has been supreme; but if a firm peace were established the radical elements would be likely to make their influence felt again.

6. Organisation of the Kurdish army: it has employed guerrilla tactics with success.

7. Attitudes of other countries in the region. The Syrians sent troops to help the Iraq Government in 1963 but have not since been involved in the dispute. Nor have the Turks, who, with a Kurdish population of some 3 million,

1

SECRET - UK EYES ONLY

have a considerable Kurdish problem of their own. Iran has covertly supplied the Kurds with arms and finance, originally in order to pre-empt Soviet involvement on the side of the Kurds and more generally in order to weaken the Iraq Government. Israel has supplied arms and military advisers, likewise in secret.

8. The Soviet Union has constantly advocated that the Kurds should enjoy national rights within the framework of the Iraq Republic and was active behind the scenes in promoting the 1970 settlement. While providing the Kurds with moral support, she and other Communist countries have given them little in the way of material aid.

9. HMG's policy has been one of non-involvement. The Kurdish dispute has been of special concern to Britain because of the possibility of sabotage to the oil installations in northern Iraq during hostilities; the reverse side of the coin, however, is that a final settlement of the Kurdish dispute would enable the Iraqi régime to redispose troops tied up in the north and would perhaps encourage them to indulge in foreign adventures in the Persian Gulf area. While HMG have in their attitude to the dispute attached over-riding importance to their relations with the Iraq Government, on some occasions in the past they have phased the actual delivery of arms ordered by the Iraqi forces in order to hinder their use against Kurdish civilians. The Iraqis have, mistakenly, suspected HMG of co-operating with Iran in supplying the Kurds with arms. The Kurdish question has not been discussed by the relevant bodies of the UN and HMG have therefore not had to determine what attitude they would adopt if such a discussion took place.

CONCLUSIONS

10. Some progress has been made in implementing the 1970 settlement but several crucial issues, such as the precise extent and nature of Kurdish autonomy, the revenues to be allocated to the Kurdish region, and the future of the Kurdish forces (Pish Merga) and the Kurdish Democratic Party, have yet to be resolved in detail. It is far from certain how long the settlement will survive and there are signs that Kurdish irritation at the slow pace of its implementation is growing. If this continues, there may be outbreaks of fighting severe enough, cumulatively, to render the settlement a dead letter fairly soon.

11. It is to the advantage of both the Iraq Government and the Kurds themselves that the settlement should endure. The Kurds have suffered most from the war, but Iraq as a whole has suffered from its disruptive effects and no government in Baghdad can feel that it is master of its own house when the Kurds are in rebellion. For Britain, peace in Kurdistan would remove a potential threat to the supply of oil from northern Iraq.

12. The reverse side of the coin is that with her army no longer tied up in the north of the country, Iraq may be encouraged to indulge in foreign

2

SECRET - UK EYES ONLY

adventures - whether in Iran, in the Gulf (particularly in the period after British military withdrawal), or on the "Eastern front" with Israel. Peace in Kurdistan thus carries with it, paradoxically, a potential threat to stability in other areas of the Middle East. It is least welcome to Iran, whom it deprives of a weapon against the Iraqi régime, and to Kuwait, who remains suspicious of Iraqi territorial ambitions despite Iraq's formal acceptance in 1963 of Kuwait's independence within the 1932 frontier.

13. If a permanent settlement is achieved by the Kurds in Iraq this could awaken the aspirations of the Kurdish populations of Iran and Turkey. In Iran the Kurds are comparatively quiescent at present, but in Turkey the potential threat of a Kurdish uprising was one of the reasons given for the imposition of martial law in April 1971.

14. In 1963 there were fears that the Soviet Union might become substantially involved on the side of the Iraqi Kurds. This could have menaced the security of other countries in the area as well as the security of Iraq herself. But the Soviet Union chose to give priority to her relations with the Baghdad Government and the Arab world and has confined herself almost entirely to moral support for the Kurds. She undoubtedly played a part in promoting, and probably also in maintaining, the 1970 settlement.

15. During the period under review the Kurds maintained a sufficiently united front to prevent the Government imposing a military solution on them. There are, however, divisions in their ranks which are likely to become serious if a permanent peace is established. Apart from tribal rivalries, the chief division is that existing between the tribal elements led by Mulla Mustafa Barzani and the radically-minded urban intelligentsia represented by Jalal al Talabani and Ibrahim Ahmad.

Note: The full paper has been circulated to consumers most likely to have an interest in the details. Copies are available on request.

Middle East Section,
Research Department,
Foreign & Commonwealth Office.

3

SECRET - UK EYES ONLY

a special administration for Kurdish districts were hampered by a series of tribal revolts. When Iraq became fully independent in 1932 she made a formal declaration to the League of Nations guaranteeing the rights of the Kurds and other minorities. This guaranteed them equality before the law with other Iraqi nationals and stipulated, inter alia, areas in which Kurdish was to be an official language side by side with Arabic and in which officials should if possible be Kurds. It also promised the allocation of official funds for the provision of primary education in the Kurdish language. The Government, however, did little to honour this declaration and concerned itself primarily with enforcing its authority in Kurdistan. Kurdish discontent led to a number of uprisings, the most serious of which was led by the tribal leader Mulla Mustafa Barzani in 1943-1945. He was defeated by the Iraqi army, aided by tribes in Government pay, and fled to Iran, where he joined the short-lived Kurdish "Republic of Mahabad". After its collapse he made his way with a number of his followers to the Soviet Union.

5. When Qasim deposed the monarchy in 1958 he gave the Kurds promises of equality with the Arab population of Iraq and allowed Barzani to return from exile. After an initial period of cooperation, however, Kurdish opinion hardened against the Government because of its neglect of their interests and its arming of tribes hostile to the Barzanis. In July 1961 the Barzanis took to arms and defeated these enemies. Supported by other tribes and by members of the Kurdish Democratic Party, they then proceeded to take over Government posts in the north. By the end of August the semi-circle of mountains from north-west of Mosul to south-east of Kirkuk was effectively under Kurdish control. Barzani then presented Qasim with a number of demands, including autonomy for the Kurds, to which Qasim replied by launching a full-scale military offensive against the Kurds in September. Hostilities continued intermittently until Qasim's fall in February 1963, neither side gaining a decisive advantage. The Government forces held the main towns in the North - Mosul, Erbil, Kirkuk and Suleimaniya - but the Kurds controlled most of the rest of their territory.

II. THE KURDISH WAR, 1963-1969

The 1963 Ba'athist campaign

6. Almost immediately after the Ba'ath Party came to power in February 1963 a cease-fire was arranged. Negotiations began in the following month, when it was announced that the Government were prepared to grant the Kurds "national rights on the basis of decentralisation". Kurdish demands for a share in oil revenues and other State revenues on a per capita basis and the exclusion of Arab troops from Kurdistan proved unacceptable to the Government and, although they made counter-proposals, it soon became apparent that the negotiations were getting nowhere. In June the Government threw a Kurdish delegation into prison and launched a new military offensive. This was managed with more drive than had been

displayed under Qasim, and was more ruthless and bloody. But by the time winter closed in the army had secured control of only a small fraction of the mountainous area of Kurdistan and it was evident that the Government had little hope of imposing a military solution.

<u>1964 negotiations and Barzani's dispute with Ibrahim Ahmad and Jalal al Talabani</u>

7. In February 1964 a cease-fire was announced between the Kurds and the Government which, since the ousting of the Ba'ath in November 1963, had been Nasserist in complexion. An official statement by President Arif promised the Kurds national rights "in a single fraternal national unity", proclaimed a general amnesty, and pledged the Government to undertake the rehabilitation of the north and reinstate Kurdish officials and employees there. There followed innumerable visits to the north by Government representatives in an attempt to get the Kurds to accept something less than autonomy.

8. The Kurds meanwhile split into two main factions. The first, led by Barzani, who was both the dominant tribal leader and Chairman of the Kurdish Democratic Party (KDP), took the view that every effort must be made to test the Government's sincerity and see whether an agreement could be reached. The second, a group of younger and more radically inclined KDP members led by Ibrahim Ahmad and Jalal al Talabani, early came to the conclusion that there was nothing to be gained from dealings with the Government. The dispute came to a head at a meeting of the KDP at Qala Diza in July 1964, reportedly attended by some 900 delegates, at which 14 senior party members, including Ahmad and Talabani and all but one of the party's Politbureau, were formally expelled and a new Politbureau was elected. An armed clash then took place between the rival groups, as a result of which Ahmad and Talabani fled to Iran with some 400 of their supporters. (They were given sanctuary at Hamadan by the Iranian authorities.)

<u>The 1965 campaign</u>

9. After more than a year of truce, marked by increasingly desultory negotiations, hostilities were resumed by the Government in the first week of April, 1965. By then most of the dissident Kurdish group had made their peace with Barzani and returned from Iran, though Ibrahim Ahmad remained there unreconciled and Talabani spent the summer abroad trying to rally international support for the Kurdish cause.

10. The 1965 campaign went no better for the Government than previous ones and by the end of the year it was once again evident that deadlock had been reached on the military front.*

The Bazzaz Proposals, 1966

11. Early in 1966 there were indications that Dr Abdul Rahman al Bazzaz, who in the previous autumn had been appointed Iraq's first civilian Premier since the 1958 revolution, was in favour of negotiating peace with the Kurds rather than mounting a new spring offensive. His advice was over-ruled and a new offensive began in May, but the Government forces almost immediately suffered a severe setback near Rowanduz and early in June the campaign was called off.

12. On 29 June 1966 Dr Bazzaz announced a 12-point plan for peace in Kurdistan. His twelve points were, in summary:

(i) Equal national rights for Kurds and Arabs in Iraq.

(ii) Decentralisation: elected local assemblies to have wide powers.

(iii) Kurdish to be recognised as an official language, side by side with Arabic, in areas where the Kurds formed a majority.

(iv) Kurdish representation in the National Assembly on a proportional basis.

(v) Public offices and appointments to be open to Kurds.

(vi) Equality of educational opportunity.

(vii) Local officials to be Kurds if sufficient available.

(viii) A measure of political freedom and freedom of expression for the Kurds.

(ix) A general amnesty and reinstatement of Kurdish officials and employees.

(x) Kurdish members of the armed forces and police to report to their units. Others under arms to surrender their weapons.

(xi) Rehabilitation of the North.

(xii) Resettlement of displaced individuals and groups.

* Two notable features of this campaign were Kurdish accusations that poison gas was used and the presence of UAR troops in a camp near Baghdad (under the auspices of the Iraq-UAR Joint Military Command), which helped to release Iraqi troops from internal security duties to take part in the war.

13. Although the plan was vague in parts and left a great deal unsaid* it seemed to provide an adequate basis for a settlement and it was felt that as long as Bazzaz remained in office there was a fair chance of progress. The plan was officially welcomed by Barzani. By mid-July, however the Kurds were becoming disillusioned by lack of any positive signs of implementation, and when Bazzaz was dismissed in August hopes of a settlement faded.

<u>Continued stalemate in 1967</u>

14. Although full-scale hostilities were not resumed in 1966 or 1967, Government forces remained deployed in the north and were involved in some skirmishes with Kurdish forces. The Government endeavoured to weaken Barzani's position by giving support to Talabani, who had again broken with him; sporadic armed clashes took place between the rival Kurdish groups, but Talabani's faction was too weak to present a serious challenge to Barzani's authority.

<u>The return of the Ba'ath, 1968</u>

15. The Ba'athist Government which came to power in July 1968 did not at first show any sign of having better ideas on how to deal with the Kurds than those which the previous Ba'athist Government had had in 1963 or those which other administrations had applied in the interim. They thus continued the policy which they had inherited from the previous Government of containing the extent of the area controlled by the Kurds and supporting Talabani's faction with money and arms.

16. After a time, however, they began to give effect to certain of the proposals put forward by Dr Bazzaz in 1966. Thus Kurdish was made the language of instruction in schools in the Kurdish areas; a university was established in Suleimaniya; a Kurdish Academy of Letters was set up; an amnesty was declared for those who had taken part in the fighting; and a measure of decentralisation of power to the governorates was introduced. In spite of these propitiatory gestures, skirmishing continued throughout 1969.

---

* According to Ismet Sharif Vanly (<u>Le Kurdistan Irakien, Entité National</u>, Neuchatel 1970) there were also three secret clauses in which the Government undertook
 (a) to create a new <u>Liwa</u> of Dohuk, comprising the Kurdish area then within the <u>Liwa</u> of Mosul,
 (b) to free all political prisoners in Iraq, and
 (c) to legalise the Kurdish Democratic Party.

III. THE MARCH 1970 SETTLEMENT

17. By January 1970 it became evident that serious negotiations were taking place between the Ba'ath and representatives of Barzani under cover of a de facto cease-fire. The successful outcome of these negotiations was announced by the Iraqi Revolutionary Command Council on 11 March. The terms of the announcement* followed fairly closely the proposals put forward by Dr Bazzaz in 1966 and contained the following main points:

(i) The Kurds were to enjoy political rights and autonomy within the framework of the Iraq Republic. The areas of Kurdish autonomy were to be determined by an official census.

(ii) The existence of two principal nationalities, Arab and Kurd, was to be recognised in the Constitution.

(iii) A Kurd was to be appointed as one of the Vice-Presidents of the Republic.

(iv) The Kurds were to share in the legislative power on a proportional basis.

(v) The Kurds were to participate in the Government and in Government departments without discrimination.

(vi) Officials in Kurdish areas were to be Kurds or persons competent in the Kurdish language.

(vii) Kurdish and Arabic were both to be official languages in the Kurdish areas; Kurdish was to be the language of instruction in these areas.

(viii) All former Kurdish military and civil officials, students and workers were to be reinstated.

(ix) Educational and cultural facilities for Kurds were to be expanded.

(x) The Kurds were to have their own organisations for students, youth, women and teachers, affiliated to the corresponding Iraqi national organisations.

---

* For a more detailed text of the announcement see the Annex to this memorandum.

SECRET - UK EYES ONLY

(xi) Inhabitants of Arab and Kurdish villages were to be restored to their former homes.

(xii) Relief measures for Kurds affected by the hostilities were to be put in hand.

(xiii) A Kurdish development commission with an adequate budget was to be established and a special economic plan for the Kurdish region was to be prepared.

(xiv) Agrarian reform was to be speeded up in Kurdish areas.

(xv) The exploitation of natural resources in the autonomous area was to be the responsibility of the Republican authorities.

(xvi) The Kurdish broadcasting station and all heavy weapons were to be surrendered during the final stages of the implementation of the agreement.

18. The published agreement was accompanied by a secret protocol, reportedly containing the following provisions:

(i) A joint committee was to be set up to supervise implementation of the agreement.

(ii) One of the tasks of this committee would be to resettle the Pish Merga (Kurdish rebel forces), except for about 6,000 men who would remain in the force. During the period of resettlement, which would be in five unspecified stages, the Government would pay for the general upkeep of the force.

(iii) The Government would disarm and disband all Kurdish forces opposed to Barzani, and the Iraqi armed forces would withdraw to their "normal positions".

(iv) The KDP was to be allowed to operate freely in the Kurdish region and to publish its own newspaper.

(v) All persons formerly in Government service who took part in the Kurdish rebellion would be permitted to resume employment without loss of seniority. Those who had served with the Kurdish armed forces would be permitted to count that service as if they had served in the Iraqi armed forces.

(vi) A nation-wide census would take place within one year to define the region of Kurdish majority.

(vii) Although the Iraqi national flag could not be altered immediately, a Kurdish symbol would be incorporated when next the flag was changed.

9

SECRET - UK EYES ONLY

19. Although the secret clauses went some way towards removing obscurities in the published terms, some important points, such as the exact nature of Kurdish autonomy and the amount to be allocated by the Iraq Government for the development of the Kurdish region, remained to be clarified; it was evident that further negotiation would be needed on these and other points before the settlement could be considered comprehensive.

20. Progress in implementing the agreement during 1970 was not speedy. The amnesty was generally observed, five Kurdish Ministers were appointed, development activities began in Kurdistan, and a number of gestures were made by the Government in the cultural and education fields. On the other hand the difficulties over the appointment of a Kurdish Vice-President and the creation of a National Assembly had still not been resolved in 1971 (see paragraph 22 below). The Government withdrew their support from Talabani and Ibrahim Ahmad, who made their submission to Barzani and formally merged their "Kurdish Revolutionary Party" with the KDP. A number of the Pish Merga returned to their civilian occupations and a number were formed into a Kurdish frontier force, under the Ministry of the Interior, but Barzani retained some 20,000 men under arms and kept both his heavy weapons and his broadcasting station. (In March 1971 it was reported that he had handed them over, but in fact he retained the major part of his serviceable equipment.) The future of the KDP, which was among the questions not satisfactorily spelt out in the agreement, remained unresolved; declarations of its identity of outlook with the Ba'ath were issued from time to time but no practical links were forged. A clear-cut picture of future administrative arrangements within Kurdistan also failed to emerge: there can be little doubt that by "autonomy" the Government meant no more than a modest measure of regional self-administration, whereas the Kurds intended it to mean a good deal more.

21. The all-important question of the physical extent of the area of Kurdish autonomy, which was to be determined by a census, also remained unresolved: the census was announced for October 1970 but it was postponed sine die shortly before the appointed date. The main difficulty in fixing the boundary concerned the status of the governorate of Kirkuk, which contains the main oil-producing region of Iraq (although the country's large reserves are in the south) and has a mixed population of Turkomans, Kurds and Arabs. (The position is complicated by the fact that many Kurdish families were driven from their homes during hostilities and Arabs were settled in their place.) While accepting in March 1970 that the exploitation of the oilfields should be under the jurisdiction of the central Government, the Kurds have long insisted that Kirkuk should be their capital and are not prepared to accept its exclusion from the autonomous region. The Government, for their part, could hardly be expected to accept a boundary which left the oilfields on the wrong side of the line. Given the impossibility of the two sides agreeing on this point it was perhaps as well in the short term that the census was postponed, since the passions which would have been aroused by it on both sides might have jeopardised the implementation of other parts of the agreement. In the long term, however, no settlement is likely to be permanent unless the territorial question is solved.

22. The postponement of the census did not immediately provoke a reaction from the Kurds. Their first priority was evidently to see that the Government went ahead with reconstruction and development in the north and it was felt that as long as progress continued to be made in this and other fields they would continue to observe the truce, though their patience might not be inexhaustible. The Government, for their part, needing the stability that the cessation of hostilities could bring, favoured a policy of reconciliation. (It is noteworthy in this connexion that the political reputation of Saddam Hussein al Tikriti, the strong man of the Iraqi Ba'ath, is to some extent linked to the March 1970 agreement, which he brought about in the face of considerable opposition from within the party.) In 1971 the Government at various times announced plans for economic development in the north, especially in the tourist field. Their relaxation of restrictions on members of the diplomatic corps travelling in the north suggested that they considered reconciliation to be proceeding smoothly enough. Nevertheless, the appointment of a Kurdish Vice-President has still not taken place. (It is believed that Barzani is unwilling to see the post filled until its functions are defined: if it is to be a sinecure, he sees no point in offering a hostage to the Ba'ath.) Nor has the National Assembly been created, despite forecasts in the President's speech at the 1971 celebrations of the July Revolution. (The Ba'ath have still been unable to formulate terms under which the non-Ba'athi elements - the Kurds and the Communists - would be prepared to participate in national political life, and which would not jeopardise the Ba'ath Party's supreme rôle to an unacceptable degree.) There were indeed some specific indications of a deterioration in Kurdish-Government relations during 1971, such as a dispute over the status of the Feili Kurds - a tribe mainly of Iranian origin (and citizenship), many of whom work as labourers and porters in Baghdad and who were claiming Iraqi citizenship - and reports of skirmishes in the north in which pro-Talabani tribes appear to have been involved. Presumably in response to Kurdish complaints, the Government set up a new Higher Committee for Kurdish Affairs in May, with the ostensible purpose of implementing the 1970 agreement more actively; but since none of its members was a Kurd it can hardly have inspired much confidence in the Kurdish side; indeed, the Committee's attempt to co-opt the Chief Editor of Al Ta'akhi was rebuffed. There were also reports that Barzani had put further demands to the Iraq Government during the summer, including requests that ID 150 million per annum should be devoted to Kurdish areas and that a National Assembly should be set up with one-third Kurdish membership. Finally the attempt to assassinate Barzani in September 1971, which was widely held to have been the work of the central Government, but for which the Ba'ath leadership officially denied responsibility, must have increased the suspicion with which Barzani has always regarded the Baghdad Government and set back further the process of reconciliation. Barzani's feelings were shown in an interview with the Beirut French newspaper, L'Orient le Jour, on 18 November, in which he said that he did not trust the Baghdad authorities and feared a surprise attack by the Iraqi army.

23. In short, the situation seems almost to have reached an impasse again and it appears unlikely that a solution to the outstanding problems will be found. If Kurdish irritation at the slow pace of implementation of the agreement continues to grow, there may soon be further outbreaks of fighting serious enough, cumulatively, to render the settlement a dead letter.

IV POLITICAL AND MILITARY ASPECTS OF THE KURDISH REVOLT

Political

24. Since 1961, when Barzani established himself as the dominant tribal leader and the KDP joined forces with him, the Iraqi Kurds have presented a more united front than during previous revolts. The feud which has continued on and off since 1964 between Barzani on the one hand and Jalal al Talabani and Ibrahim Ahmad on the other, however, is a symptom of the difference of outlook which separates the tribal population of the mountainous north from the urban population of the south of Kurdistan and the intellectuals in Baghdad and elsewhere. As long as the settlement remains incomplete and Barzani remains in reasonable health - he is now nearly 70 years of age - his position as the overall leader of the Iraqi Kurds is unlikely to be challenged,* but if a lasting peace is made serious divisions within the Kurdish ranks are likely to reappear. The tribal leaders, who will not necessarily remain united among themselves, will wish to preserve their authority in Kurdistan, whereas the more radical elements will want to see the KDP play a dominant role in the administration of the area and pursue progressive policies, including social and agrarian reform. In the long term the intelligentsia could find that they have more in common with the Arab socialists in Baghdad than with their kinsmen; this in part explains Talabani's past dealings with the Baghdad authorities.

25. Since the KDP is the only Kurdish political organisation in Iraq, any future struggle for control of the Kurdish movement is likely to take place within it. It is essentially a nationalist party without a coherent ideology. In the early days of Qasim's rule it associated itself with the Communists for tactical reasons and was infiltrated by them, but their influence has probably been negligible since 1960, when the party was purged; at the same time the Communist bias in its programme was watered down. The new programme adopted in 1964, which was revised in 1966, is fairly radical

---

* Vanli, op.cit., describes Barzani as both a protector of the traditional chiefs vis-à-vis the party radicals and a "catalyst of all the national forces". A national hero since the days of the Mahabad Republic and his exile in the Soviet Union, Barzani has unrivalled experience as leader of the Kurdish national movement and is at his best in a crisis. But his vision is limited and he can be stubborn and inflexible. His personal ideas as to future political arrangements in Kurdistan seem to be vague.

in emphasis*; but some of its language appears to be a legacy from the old programme adopted in Qasim's time.

26. Since 1964, when Barzani moved against Talabani and other Left-wing members of the Politbureau, the party has been largely subordinate to his authority, and in the last elections to the party's Central Committee, in July 1970, Right-wing members came out on top. If a firm peace were established, however, and the party were able to become more active politically, the more radical elements would probably make their influence increasingly felt within it.

27. The organisational framework of the Kurdish revolt is complex, covering as it does a large and varied geographical area and many disparate elements of population. The principal organs of Kurdish authority in the period 1966-1970 were the Revolutionary Council, the Executive Bureau and the KDP Politbureau. Vanli** describes the Revolutionary Council as a kind of elected parliament of 62 members, which exercises supreme authority and meets every four months (or more frequently if requested by the President, by a majority of its own members, or by the Executive Bureau). The Executive Bureau he describes as a Ministerial Cabinet responsible for

---

* Article 2 of the programme states that the party is "a democratic, revolutionary and avant-garde party which represents the interests of the workers, peasants, salaried persons, artisans and revolutionary intellectuals of Iraqi Kurdistan". Article 3 states that the party is fighting "for liberation and the autonomy of Kurdistan within the framework of the Iraq Republic". Article 5 states that the party has recourse to "the progressive scientific doctrines which correspond to the realities of our Kurdish people". Article 6 states that the party is fighting for the establishment of parliamentary democracy in Iraq and for freedom of speech, religion, political organisation, etc. Article 13 demands the allocation of a percentage of Iraq's oil revenues to Kurdistan, proportionate to its population. Article 14 advocates agrarian reform in Kurdistan, specially adapted to the conditions there and aimed at establishing a minimum acreage for each peasant and abolishing the feudal system; it also suggests ways of modernising agriculture in Kurdistan. Article 16 contains a section on taxes, which should be "just and based on direct and progressive taxes on income and hereditary wealth and on the reduction of indirect taxes which hit the working classes". Other articles concern the development of industry and communications, the development of Kurdish culture and education, the adoption of a "non-aligned" and "anti-imperialist" foreign policy, etc.

** op.cit. Appendices VII and VIII of this book contain French translations of the texts of the Constitution of the Iraqi Kurdistan Revolution and the Administrative Law of the Revolution, both dated 17 October 1964.

controlling all the organs of the Kurdish revolt, including the army. Considerable influence is exerted on it by the KDP Politbureau, which designates a number of its members - apparently a majority.* (This is where the formal link between the KDP and the administration as a whole is to be found). Barzani is Chairman of all three bodies, as well as Commander-in-Chief of the army, and is thus in a position to dominate the whole machine.

Military

28. The Iraqi Kurds can mobilise some 25,000 men. Arms in their possession include rifles, machine-guns, mortars, anti-tank weapons, anti-aircraft guns, and some artillery pieces. They also possess radio equipment and some motor transport. A substantial proportion of their small arms have been captured or stolen from the Iraqi army. Most of the rest, and the majority of their heavier weapons, were supplied by Iran and Israel between 1963 and 1966. They may also have received some arms from Czechoslovakia, but not on the same scale.

29. In the late sixties the Pish Merga were reportedly divided into ten "brigades", recruited on a local basis and enjoying a great deal of independence. Their activities were not fully co-ordinated, though a degree of central control was exercised by Barzani as Commander-in-Chief. Their effectiveness was to some extent limited by their reluctance to operate outside their regions. (On the other hand, the small groups used by the Kurds for commando activities are extremely mobile considering the nature of the terrain.) Barzani himself, who had round him a guard of tribesmen some 200 strong, was constantly on the move during the hostilities in order to escape detection. His family was usually with him. His third son, Idris, acted as his aide de camp.)

30. Kurdish military organisation seems to have improved considerably between 1963 and 1966 as the result partly of Israeli instruction and partly of an influx of Kurdish deserters from the Iraqi army. During hostilities the Kurds employed guerrilla tactics with fair success, not attempting to hold towns but drawing the Iraqi army on into the mountains and harassing it there. Ground lost in the summer was usually regained in the winter, when snow and rain presented the Government forces with severe difficulties. For the Kurds hostilities were essentially defensive in nature, aimed partly at keeping open their supply routes from Iran. They did not take advantage of every opportunity to discomfit the Iraqi army; nor did they make as much use as they might of the weapon of sabotage, to which the oil installations

---

* Other members of the Executive Bureau are representatives of the military, the tribes, other civilians, and the Christian (Assyrian) Community. The Politbureau itself is elected from among members of the KDP Central Committee, which is elected by a congress of KDP members.

in the Kirkuk area in particular are extremely vulnerable (see paragraph 45 below). Confinement of the fighting to the hills, with no attempt to control the major towns, suited Barzani since he was thereby able to maintain a claim for tribal structure in the administration.

V. ATTITUDES OF NEIGHBOURING COUNTRIES TO THE KURDISH PROBLEM

Syria

31. In 1963, when Ba'athist régimes were in power in both Baghdad and Damascus, the Syrians sent about two brigades of troops openly to Iraq to assist in the Kurdish war and published propaganda about helping Iraq to free herself of "separatists and bandits". Since 1963 the two countries have not been on good terms and Syria has pursued a policy of non-involvement in the dispute. Although Syrian Kurds are thought to have helped their Iraqi brethren financially and there has been some coming and going over the Syrian border during hostilities, the Syrian authorities have kept a fairly tight rein on Kurdish activities. Kurdish nationalism is no longer considered a live issue within Syria, the Kurds there being too few to carry much weight (about 300,000).

Turkey

32. Turkey has not involved herself openly in the dispute but has relaxed controls on the Iraqi border during hostilities. She would no doubt welcome a permanent settlement in Iraq if it meant greater stability on her south-eastern border, but she must have fears that autonomy for the Kurds in Iraq would encourage the aspirations of her own Kurdish population, numbering some 3 million. Her own Kurdish problem attracted attention in April 1971, when one of the reasons given by the Turkish Government for imposing martial law was the threat of a Kurdish uprising in Eastern Turkey. (The Turks indicated in confidence that the trouble among the Kurds, particularly the students, was being directed from East Germany.) At a press conference on 1 May, however, the Turkish Prime Minister said that the threat from the Kurds was potential rather than actual and that the imposition of martial law allowed the security forces full control of the situation.

Iran

33. It is believed that the Kurds received financial aid from the Iranian Government in Qasim's time and that some Kurds were given training in heavy weapons units of the Iranian army.

34. Iran's distrust of the Ba'ath Government and of its dealings with Nasser led her to increase her aid to the Kurds substantially in 1963, though the Shah resisted the temptation to declare open support for their cause. Since 1963 Iran has been the Kurds' most important ally, supplying

SECRET - UK EYES ONLY

them with arms and other equipment, provisions, cash, training, and rear communications. Iranian aid is one of the "open secrets" of the Middle East and has frequently been referred to by the Shah in private as his "Kurdish card" in terms of his relations with the Iraq Government. It is evident that, although he risked stimulating the ambitions of Iran's own Kurdish population and provoking Iraq to retaliatory measures in the Shatt-al-Arab and Khuzistan by supporting Barzani, he felt that he could not let slip such an opportunity to embarrass and weaken the Iraq régime. He also saw his action as pre-empting Soviet involvement with the Kurds; Soviet support for them had been limited almost entirely to verbal support in Qasim's time, but in view of the extreme antipathy of the Soviet Union to the Ba'ath régime of 1963 there were widespread fears that it might take on a more substantial form and threaten the security of other countries in the area as well as Iraq.

35. The Iraq Government have on several occasions complained to Iran about her support for the Kurds, notably in January 1966 when the Iraqi garrison at Panjwin was cut off by the Kurds and subjected to artillery bombardment. Iraq then accused Iran both of supplying the Kurds with arms and of allowing her territory to be used for mounting the bombardment. The Iranian Government rejected the charges.

36. In addition to supplying aid of their own, the Iranians have allowed Israel to send aid to the Iraqi Kurds via their territory. Most other aid, including Red Cross aid,* has also been delivered through Iran and most journalists visiting Iraqi Kurdistan over the last eight years have entered across the Iranian border with the connivance of the Iranian authorities.

37. The March 1970 settlement deprived Iran of a weapon against Iraq and, if it lasts, will increase Iraq's ability to cause trouble in Iranian Kurdistan. Iran can therefore be expected to work against the settlement, which came as something of a blow to her interests. But the fact that she was unable to prevent it in the first place despite considerable (financial) pressure on Barzani shows that she has only a limited influence and cannot force the Iraqi Kurds to take up arms again. However, Barzani is still in touch with the Iranians and if he decided that further hostilities were inevitable he would look to Iran, as before, for money, arms and supplies. So long as Irano-Iraqi relations remain strained, it is likely that Iran would meet Barzani's requests.

38. At the moment the Kurds in Iran, who number about $1\frac{1}{2}$ million, are comparatively quiescent, and the Iranian Government by a mixture of the carrot (land reform, TV station, radio programmes, etc.) and the stick

---

* This has been considerable. According to Vanli (op.cit.) eight national Red Cross organisations, of which he mentions by name only those of Sweden and Hungary, have sent relief supplies under the auspices of the International Red Cross.

16

SECRET - UK EYES ONLY

SECRET - UK EYES ONLY

(stern suppression of disturbances, exile of troublemakers, etc.) has fairly firm control over them. But there is still a legacy of discontent, stemming from the unsuccessful attempt to set up an independent Kurdish Republic in Iran in 1946, which could be exploited against the Iranian Government, particularly if the Iraq Kurds were to achieve full autonomy or were to come to a permanent settlement with the Iraq Government. Therefore, while it is in Iran's interests that the Iraqi Kurds should be encouraged to fight the Iraq Government for what they want, it may not be in Iran's interests that they should be successful. The Iranian aim is to keep trouble firmly on the Iraq side of the border.

Israel

39. Israel has supplied arms covertly to the Kurds at least since 1964, sending them by way of Iran with the cooperation of the Iranian authorities. She has also provided military advisers, training for Kurdish officers, and some cash. Her aim has been to weaken the Iraq Government generally, and, specifically, to tie down in northern Iraq troops which would otherwise be available for hostilities against her. She is thought to have supplied rifles, machine-guns, mortars, anti-aircraft guns and anti-tank weapons. Her aid is a better kept secret than that of Iran but is known to the Iraqi authorities and has sometimes been the subject of speculation in the press, in the Arab world and elsewhere.

VI. ATTITUDE OF THE SOVIET UNION AND COMMUNIST COUNTRIES

40. The Soviet Union has constantly advocated that the Kurds should enjoy national rights within the framework of the Iraq Republic and has criticised successive governments there for their treatment of the Kurds. The degree of her criticism has, however, tended to vary according to her opinion of the government of the day. Thus, when the 1963 Ba'ath Government, which was strongly anti-Communist, renewed hostilities against the Kurds, the Soviet Union whipped up a sharp propaganda campaign against it and threatened to raise the Kurdish question at the UN Security Council. At the same time Mongolia, probably at Soviet bidding, requested that an item accusing the Iraq Government of genocide be inscribed in the provisional agenda of the UN General Assembly. (Neither initiative came to anything because of lack of support from Afro-Asian members and a certain reluctance on the part of the Soviet Union to alienate Arab opinion as a whole.)* In 1965, in contrast, when the Soviet Union was on more friendly terms with the Baghdad Government, Soviet propaganda was pitched in a low key and no move was made to bring the question before the United Nations.

---

* The Kurds themselves sent a number of delegations to lobby at the United Nations between 1962 and 1968, without success.

17

SECRET - UK EYES ONLY

41. Although the Kurdish problem presented the Soviet Union with an opportunity to fish in troubled waters - support for the Kurds in Iraq could have led to subversion of the Kurds in Iran, Turkey and elsewhere - she made little use of this opportunity during the period under review because of the overriding importance which she attached to her relations with the Iraq Government and the Arab world as a whole. While providing the Iraqi Kurds with moral support and a certain amount of financial assistance, she and other Communist countries have given them little else in the way of aid, though there have been unconfirmed reports of Czech arms being delivered to Barzani clandestinely through Eastern Turkey and the Soviet Red Cross is known to have sent him some provisions, clothing and medicines.

42. The continuance of the Kurdish dispute was a subject of reproof in the Soviet Union's dealings with the Iraqi Ba'ath prior to 1970 and she was undoubtedly active behind the scenes in encouraging the March settlement. The extent of her involvement is not certain, but in Pravda of 28 April 1970 the Secretary-General of the KDP was quoted as having praised the Soviet Union for her "noble efforts" in "putting an end to the fratricidal war ... and re-establishing calm and peace in Iraq..." The Soviet public will have understood from this that their Government were openly taking credit for bringing about the settlement.

43. It is likely that the Soviet Union watched the deterioration in Arab/Kurdish relations during 1971 with misgivings. It was widely believed that the high-level Soviet mission which visited Iraq in June 1971 under the leadership of Novikov emphasised to the Ba'ath Government their concern that the 1970 agreement should stick.

VII ATTITUDE OF HMG

44. During the period under review HMG's policy concerning the Kurdish question continued to be one of non-involvement. The public position was stated by the Prime Minister in answer to a question in Parliament in June 1965, when he said: "HMG regret the fighting in Kurdistan, as any other instability in the Middle East, but we regard the Kurdish question as an internal Iraqi matter in which it would be inappropriate for us to interfere". In private, HMG have on appropriate occasions urged both sides to reach a peaceful settlement.

45. The Kurdish dispute is of special concern to Britain in that the installations of the Iraq Petroleum Company (IPC), in which Shell and BP both have a 23.75% interest, are extremely vulnerable to Kurdish attack. In Qasim's time the Kurds shrank from sabotage, except of a very minor nature, but abducted two IPC employees in 1962 in a successful attempt to gain publicity. During hostilities in 1963, 1965 and 1966 there were a few minor incidents of sabotage, some of which may have been intended as a threat of more serious action. Fears of major sabotage, however, proved groundless, seemingly because the Kurds did not wish to alienate

Iraqi or Western opinion in general and the IPC in particular, given that they hoped that the oil would one day be the major source of their own income. The most serious incident in the history of the dispute took place in 1969, when damage to installations in Kirkuk caused by mortar fire affected operations for more than a week. All in all, it may be said that the Kurds represent the least of the threats to the supply of oil from Iraq.

46. Another way in which the Kurdish revolt has touched on HMG's interests is that the deployment of the Iraqi army in Kurdistan reduced Iraq's capability to attack Kuwait or operate elsewhere in the Gulf. This consideration, however, never provided adequate grounds for contemplating active support for the Kurds, which would have jeopardised HMG's considerable political and commerical interests in Iraq and caused anxiety in neighbouring countries with Kurdish populations. (Since the March 1970 agreement some redeployment of the Iraqi Army has in fact taken place, giving rise to anxiety in Kuwait in particular.)

47. While HMG have in their attitude to the dispute given over-riding importance to their relations with the Iraq Government, the humanitarian consideration that arms might be used against Kurdish civilians has at times been an inhibiting factor in their policy on arms supplies to Iraq. Thus in 1963 they decided to phase the delivery of rockets, mortar bombs and other ammunition ordered by the Iraq armed forces; a similar decision was taken with regard to the supply of ammunition and rockets in 1964. But HMG have never actually refused to supply arms for this reason; other factors, particularly the possibility of weaning Iraq away from dependence on Soviet military supplies, have been considered more important.

48. Even during hostilities, HMG's policy of non-involvement did not stand in the way of cautious contact with the Kurds, with whom it was felt desirable to keep on as good terms as possible within the limitations of the situation. Thus, during the 1960's Kurdish emissaries were from time to time received by members of the FCO in London outside the office on an unofficial basis. In Baghdad, paradoxically, dealings tended to be less circumspect because many Kurds in touch with rebel groups were allowed to circulate freely and even participated in the Government. At other posts Kurdish emissaries were received if they requested interviews; letters for the Prime Minister or other Ministers were accepted and forwarded to the FCO, but it was customary not to give a written acknowledgement or send a reply.

49. The activities of Kurdish emissaries in London on occasion evoked protest from the Iraqi Ambassador, notably in 1965, when Jalal al Talabani appeared on BBC television. The question of granting visas to them was reviewed on a number of occasions: the policy was to issue visas, but sometimes to accompany their issue with a request (unenforceable) that the applicant should not take part in political or propaganda activities which might be embarassing to HMG.

50. Despite HMG's policy of non-involvement, the Iraq Government have tended to suspect Britain of supplying the Kurds with aid in cooperation with Iran. (The fact that both are members of CENTO has lent colour to this myth.) In August 1965 the Iraqis claimed to have concrete evidence of this in the shape of arms and ammunition captured from the Kurds, but details which they later furnished to support the allegations were insufficient to permit identification of the items. HMG gave Iraq an assurance that they had not supplied arms to the Kurds.

51. HMG were reluctant to agree to numerous requests from Iraq between 1963 and 1966 that they should bring their influence to bear on the Shah to stop his aid to the Kurds, it being felt that there was a likelihood of causing irritation without affecting Iranian policy. On one occasion in 1965, however, HMG did undertake to transmit representations on behalf of the Iraqis, without entering into the merits of the complaint; and in January 1966, when a series of border incidents connected with the Kurdish war had created extreme tension between Iran and Iraq, HMG counselled moderation on both Governments at each other's request, but in a low key. Circumstances have not required the question of making representations to be considered since then.

52. The last occasion on which the Kurdish question was raised in Parliament was in December 1969, when Mr Rose asked whether HMG would seek to raise at the UN Human Rights Commission the dangers to peace in the Middle East arising from "the bombing and atrocities carried out by the Iraqi Government". The Minister of State for the FCO replied: "No. I do not consider that it would be appropriate for HMG to take the initiative in this matter at the UN. Our attitude towards action at the UN, were this subject to be raised in the Human Rights Commission, would depend on the case that is presented". This reply was in accordance with HMG's policy of non-involvement in the Kurdish dispute. It was also consistent with HMG's position that, when a consistent pattern of violations of human rights in the sense of a general policy is alleged to exist, the UN can legitimately consider the situation even though the allegation concerns an internal matter of a Member State. (Anything falling short of a consistent pattern, or a general policy, is probably covered by the domestic jurisdiction of the UN Charter (Article 2 (7)), except where an individual instance of violation is part of a general policy.) In 1963, when Mongolia requested that a charge of genocide be brought against the Iraq Government, but later dropped the request, HMG, as in 1969, did not commit themselves on the question, although it was felt within the Foreign Office at that time that Iraqi methods, including the bombing of Kurdish villages, had exceeded purely military requirements and might sustain a charge of a deliberate attempt to destroy the Kurds as a race.

53. HMG's policy of non-involvement meant the rejection of all Kurdish requests for aid while fighting was in progress. A small technical assistance programme for Iraq has been in operation since 1970. Kurds, like all Iraqi citizens, have been eligible for awards under it if they are nominated by

SECRET - UK EYES ONLY

the Iraq Government. HMG have also presented books and equipment to Suleimaniya University. HM Embassy in Baghdad were also in touch with War on Want to see if that body would provide medical supplies through the Iraqi Red Crescent Society.

CONCLUSIONS

54. Some progress has been made in implementing the 1970 settlement but several crucial issues, such as the precise extent and nature of Kurdish autonomy, the revenues to be allocated to the Kurdish region, and the future of the Kurdish forces (Pish Merga) and the KDP, have yet to be resolved in detail. It is far from certain how long the settlement will survive and there are signs that Kurdish irritation at the slow pace of its implementation is growing. If this continues, there may be outbreaks of fighting severe enough, cumulatively, to render the settlement a dead letter fairly soon.

55. It is to the advantage of both the Iraq Government and the Kurds themselves that the settlement should endure. The Kurds have suffered most from the war, but Iraq as a whole has suffered from its disruptive effects and no government in Baghdad can feel that it is master of its own house when the Kurds are in rebellion. For Britain, peace in Kurdistan would remove a potential threat to the supply of oil from northern Iraq.

56. The reverse side of the coin is that with her army no longer tied up in the north of the country Iraq may be encouraged to indulge in foreign adventures - whether in Iran, in the Gulf (particularly in the period after British military withdrawal), or on the "Eastern front" with Israel. Peace in Kurdistan thus carries with it, paradoxically, a potential threat to stability in other areas of the Middle East. It is least welcome to Iran, whom it deprives of a weapon against the Iraqi régime, and Kuwait, who remains suspicious of Iraqi territorial ambitions despite Iraq's formal acceptance in 1963 of Kuwait's independence within the 1932 frontier.

57. If a permanent settlement is achieved by the Kurds in Iraq this could awaken the aspirations of the Kurdish populations of Iran and Turkey. In Iran the Kurds are comparatively quiescent at present, but in Turkey the potential threat of a Kurdish uprising was one of the reasons given for the imposition of martial law in April 1971.

58. In 1963 there were fears that the Soviet Union might become substantially involved on the side of the Iraqi Kurds. This could have menaced the security of other countries in the area as well as that of Iraq herself. But the Soviet Union chose to give priority to her relations with the Baghdad Government and the Arab world and has confined herself almost entirely to moral support for the Kurds. She undoubtedly played a part in promoting, and probably also in maintaining, the 1970 settlement.

21

SECRET - UK EYES ONLY

SECRET - UK EYES ONLY

59. During the period under review the Kurds maintained a sufficiently united front to prevent the Government imposing a military solution on them. There are, however, divisions in their ranks which are likely to become serious if a permanent peace is established. Apart from tribal rivalries, the chief division is that existing between the tribal elements led by Mulla Mustafa Barzani and the radically-minded urban intelligentsia represented by Jalal al Talabani and Ibrahim Ahmad.

Middle East Section,

Research Department,

Foreign and Commonwealth Office.

✓ WHEN MARKING UP DOCUMENTS FOR COPYING PLEASE TICK THE APPROPRIATE BOX ON
INFORMATION IS ESSENTIAL TO ALLOW US TO PROVIDE YOU WITH THE COPIES YOU REQUIRE INF
RECORD COPYING COUNTER SHOULD YOU NEED FURTHER ASSISTANCE. ****************

22

SECRET - UK EYES ONLY

SECRET

ANNEX

TRANSLATION OF PART OF THE DECLARATION ISSUED BY THE IRAQI REVOLUTIONARY COMMAND COUNCIL, 11 MARCH, 1970.

(The declaration begins with a long partisan review of the history of the Kurdish question and lists those measures taken by the Ba'athist régime in the last 18 months which, it claims, laid the foundation for the present agreement with the Kurds. What follows is a verbatim translation of the rest of the declaration.)

The Revolutionary Command Council initiated contacts with Mustafa al Barzani, leader of the Kurdish Democratic Party, which led to an exchange of views. Both sides became convinced of the necessity of accepting and implementing the contents of this declaration.

The Revolutionary Command Council reaffirms its determination to deepen and expand all effective measures to achieve cultural and economic development in the Kurdish area, seeking first of all to enable the Kurdish people to exercise their legitimate rights and to ensure that they participate in a practical way in the earnest endeavours to build a homeland and the struggle to fulfil its great national aims. The Revolutionary Command Council has therefore reached the following decisions:

1. The Kurdish language shall be with Arabic the official language in areas populated by the Kurdish majority. The Kurdish language shall be the language of instruction in these areas. Arabic shall be taught in all schools where Kurdish is the language of instruction while Kurdish shall be taught in schools throughout the remainder of Iraq as a second language within the limits stipulated by law.

2. The participation of our Kurdish brothers in Government and non-discrimination between Kurds and others in filling public offices including sensitive and important posts in the State, such as Cabinet Portfolios, Army Command, etc. These have been and will remain among the important objectives which the revolutionary Government seeks to achieve. In recognising this the revolutionary Government stresses the necessity of achieving an equitable ratio in such appointments with due regard to efficiency, the proportionate distribution of the Kurdish population and the inequities which our Kurdish brothers have suffered in the past.

3. In view of the cultural and educational backwardness of the Kurdish population, a plan will be drawn up to make good this backwardness by:

SECRET

(a) Hastening implementation of the resolutions of the Revolutionary Command Council concerning the language and cultural rights of the Kurdish people and delegating to the Directorate-General of Kurdish Culture and Information the task of preparing and directing radio and television programmes on Kurdish national issues.

(b) Reinstating, regardless of age, all students expelled or compelled to leave school because of the conflict in the area; failing reinstatement, to find appropriate solutions in individual cases.

(c) Building more schools in the Kurdish area. Raising the standard of education and admitting students to universities, military colleges, educational missions and scholarships in numbers proportionate to the Kurdish population.

4. In the administrative units in predominantly Kurdish areas officials shall be Kurds or persons competent in the Kurdish language provided that the required number is available. Principal officials (Governor, Qaimaqam, Director of Police, Director of Security, etc), will be appointed and immediate action will be taken to set up Government machinery in the area in consultation with the High Committee established to supervise the implementation of this statement; this to be carried out in a manner which will strengthen national unity and the stability of the area.

5. The Government recognises the right of the Kurdish people to set up their own organisations for students, young people, women and teachers which will be affiliated to the corresponding Iraqi national organisations.

6. (a) The operative period of paragraphs 1 and 2 of RCC decision No 39 of 5 August, 1968 (this granted amnesty to all those involved in the Kurdish fighting up to that date) shall be extended up to the date of issue of this statement and shall extend to all those who participated in the conflict in the Kurdish area.

(b) Workers, officials and employees, both civilian and military, shall return to service irrespective of establishment. Civilians may be employed in the Kurdish area according to requirements.

7. (a) A committee of experts shall be set up to supervise the general development of the Kurdish area and to arrange compensation for the setbacks of recent years. An adequate budget is to be allocated for this purpose. The committee in question shall come under the jurisdiction of the Ministry for Northern Affairs.

(b) The economic plan shall be drawn up to ensure balanced development throughout Iraq with due attention to the Kurdish area.

SECRET

(c) Pensions shall be paid to the families of the Kurdish armed movement and others martyred during the past regrettable hostilities; pensions will also be paid to those disabled or deformed as a result of the fighting. Special legislation will be enacted to implement this on the lines of the laws currently in force.

(d) Immediate action will be taken to relieve hardship by implementing housing projects, providing appropriate aid in cash and in kind and by arranging through the High Committee for the appropriate compensation to those in need who are not covered by the provisions of the paragraphs above.

8. The inhabitants of Arab and Kurdish villages shall be restored to their former homes. The inhabitants of villages in areas not designated for habitation and which are taken over by the Government for public utility purposes under law shall be resettled in neighbouring areas and properly compensated.

9. The Agrarian Reform Law shall be quickly implemented in the Kurdish area and amended in such a way as to guarantee the end of the feudal system and the acquisition by the peasants of suitable plots of land. Taxes on such land which accumulated over the period of the conflict shall be waived.

10. It has been agreed that the Interim Constitution shall be amended as follows:

(a) The people of Iraq is made up of two principal nationalities, the Arab nationality and the Kurdish nationality. This Constitution confirms the national rights of the Kurdish people and the rights of all minorities within the framework of Iraqi unity.

(b) The following paragraphs shall be added to Article 4 of the Constitution:

"The Kurdish language shall be, with Arabic, the official language in the Kurdish area."

(c) The above will be incorporated into the permanent Constitution.

11. The (Kurdish) broadcasting station and heavy weapons shall be handed over to the Government. This is to be done when the final stages of the agreement are implemented.

12. A Kurd shall be one of the Vice-Presidents of the Republic.

13. The Governorates Law shall be amended to conform with the substance of this statement.

SECRET

14. Following the publication of this statement the necessary measures shall be taken in consultation with the High Committee supervising its implementation to unify the governorates and administrative units in areas populated by a Kurdish majority; these areas to be decided by an official census yet to be carried out. The State shall endeavour to develop this administrative unity and deepen and broaden the Kurdish people's exercise of all their national rights as a guarantee of their enjoying autonomy (al-hukm-adh-dhati) within the wider national unity. Until this administrative unity is achieved Kurdish national affairs shall be co-ordinated by periodic meetings between the High Committee and the governors of the northern area. As autonomy is to be achieved within the framework of the Iraqi Republic the exploitation of natural resources in the area will naturally fall under the jurisdiction of the Republican authorities.

15. The Kurdish people shall share in the legislative power in a ratio corresponding with their proportion of the Iraqi population.

(The declaration concludes with general exhortations.)

✓ WHEN MARKING UP DOCUMENTS FOR COPYING PLEASE TICK THE APPROPRIATE BOX
INFORMATION IS ESSENTIAL TO ALLOW US TO PROVIDE YOU WITH THE COPIES YOU REQUIRE ************
RECORD COPYING COUNTER SHOULD YOU NEED FURTHER ASSISTANCE. ************

SECRET - UK EYES ONLY (15)

Registry No. RR 6/10

SECURITY CLASSIFICATION
Top Secret.
Secret. - UK Eyes Only
Confidential.
Restricted.
Unclassified.

PRIVACY MARKING
..................In Confidence

DRAFT

Type 1 +

To:—
(RR 6/10)
(7 December 1971)
(Share
[signature] 6/12
Director of Research

From

Telephone No. & Ext.

Department

RESEARCH DEPARTMENT MEMORANDUM 17 (Abridged version)

THE KURDISH PROBLEM IN IRAQ, 1963-1971
(Abstract + Summary)

~~SUMMARY~~

1. Introduction. The Kurds in Iraq are understood to constitute between 15 and 20 per cent of the total population (8.3 million in the 1965 census). There were various Kurdish tribal revolts in Iraq under the monarchy. When Qasim seized power in 1958 there was an initial period of cooperation between him and the Kurds, but in 1961 Mulla Mustafa Barzani and the Kurdish Democratic Party led a widespread revolt against the Government. Neither side gained a decisive advantage in the hostilities which ensued.
~~(Paragraphs 1-5)~~

2. In 1963 the Ba'ath Government renewed hostilities against the Kurds, but again there was a military stalemate. In February 1964 a cease-fire was arranged, but hostilities were resumed in 1965.
~~(Paragraphs 6-10)~~

3. In June 1966 the Iraqi Prime Minister, Dr Bazzaz, announced a 12-point plan for peace in Kurdistan, but

/when

SECRET - UK EYES ONLY

NOTHING TO BE WRITTEN IN THIS MARGIN

RECEIVED IN TYPING
- 7 DEC 1971

(118281) Dd. 391599 1,500m 2/69 Hw.

NOTHING TO BE WRITTEN IN THIS MARGIN

SECRET - UK EYES ONLY

when he was dismissed from office in August hopes of a settlement faded. ~~(Paragraphs 11-13)~~

4. In March 1970 the terms of a new settlement providing for Kurdish autonomy within the framework of the Iraq Republic were agreed between the Kurds and the Ba'ath Government. But progress in implementing this agreement has been slow and some crucial problems, including the precise extent and nature of Kurdish autonomy, remain unresolved. ~~(Paragraphs 14-23)~~

5. Apart from tribal rivalries, a division exists within the Kurdish ranks between the tribal elements led by Barzani and the Left-wing urban elements represented by Jalal al Talabani and Ibrahim Ahmad. Talabani and Ahmad were expelled from the Kurdish Democratic Party ~~(KDP)~~ in 1964 and since then Barzani's authority has been supreme; but if a firm peace were established the radical elements would be likely to make their influence felt again. ~~(Paragraphs 24-27)~~

6. Organisation of the Kurdish army: it has employed guerrilla tactics with success. ~~(Paragraphs 28-30)~~

7. Attitudes of other countries in the region. The Syrians sent troops to help the Iraq Government in 1963 but have not since been involved in the dispute. Nor have the Turks, who, with a Kurdish population of some 3 million, have a considerable Kurdish problem of their own. Iran has covertly supplied the Kurds with arms and finance, originally in order to pre-empt Soviet involvement on the side of the Kurds and more

/generally

SECRET - UK EYES ONLY

NOTHING TO BE WRITTEN IN THIS MARGIN

SECRET - UK EYES ONLY

generally in order to weaken the Iraq Government. Israel has supplied arms and military advisers, likewise in secret. ~~(Paragraphs 31-39)~~

8. The Soviet Union has constantly advocated that the Kurds should enjoy national rights within the framework of the Iraq Republic and was active behind the scenes in promoting the 1970 settlement. While providing the Kurds with moral support, she and other Communist countries have given them little in the way of material aid. ~~(Paragraphs 40-42)~~

9. HMG's policy has been one of non-involvement. The Kurdish dispute has been of special concern to Britain because of the possibility of sabotage to the oil installations in northern Iraq during hostilities; the reverse side of the coin, however, is that a final settlement of the Kurdish dispute would enable the Iraqi régime to redispose troops tied up in the north and would perhaps encourage them to indulge in foreign adventures in the Persian Gulf area. While HMG have in their attitude to the dispute attached over-riding importance to their relations with the Iraq Government, on some occasions in the past they have phased the actual delivery of arms ordered by the Iraqi forces in order to hinder their use against Kurdish civilians. The Iraqis have, ~~wrongly~~ mistakenly, suspected HMG of cooperating with Iran in supplying the Kurds with arms. The Kurdish question has not been discussed by the relevant bodies of the UN and HMG have therefore not had to determine what attitude they would adopt if such a discussion took place. ~~(Paragraphs 44-53)~~

/CONCLUSIONS

SECRET - UK EYES ONLY

NOTHING TO BE WRITTEN IN THIS MARGIN

SECRET - UK EYES ONLY

CONCLUSIONS

10. ~~Conclusions.~~ Some progress has been made in implementing the 1970 settlement but several crucial issues, such as the precise extent and nature of Kurdish autonomy, the revenues to be allocated to the Kurdish region, and the future of the Kurdish forces (Pish Merga) and the ~~KDP~~ Kurdish Democratic Party, have yet to be resolved in detail. It is far from certain how long the settlement will survive and there are signs that Kurdish irritation at the slow pace of its implementation is growing. If this continues, there may be outbreaks of fighting severe enough, cumulatively, to render the settlement a dead letter fairly soon.

11. It is to the advantage of both the Iraq Government and the Kurds themselves that the settlement should endure. The Kurds have suffered most from the war, but Iraq as a whole has suffered from its disruptive effects and no government in Baghdad can feel that it is master of its own house ~~as long as~~ when the Kurds are in rebellion. For Britain, peace in Kurdistan would remove a potential threat to the supply of oil from northern Iraq.

12. The reverse side of the coin is that, with her army no longer tied up in the north of the country, Iraq may be encouraged to indulge in foreign adventures - whether in Iran, in the Gulf (particularly in the period after British military withdrawal), or on the "Eastern front" with Israel. Peace in Kurdistan thus carries with it, paradoxically, a potential threat to stability in other areas of the Middle East. It is

/least

SECRET - UK EYES ONLY

NOTHING TO BE WRITTEN IN THIS MARGIN

SECRET - UK EYES ONLY

least welcome to Iran, whom it deprives of a weapon against the Iraqi régime, and to Kuwait, who remains suspicious of Iraqi territorial ambitions despite Iraq's formal acceptance in 1963 of Kuwait's independence within the 1932 frontier.

13. If a permanent settlement is achieved by the Kurds in Iraq this could awaken the aspirations of the Kurdish populations of Iran and Turkey. In Iran the Kurds are comparatively quiescent at present, but in Turkey the potential threat of a Kurdish uprising was one of the reasons given for the imposition of martial law in April 1971.

14. In 1963 there were fears that the Soviet Union might become substantially involved on the side of the Iraqi Kurds. This could have menaced the security of other countries in the area as well as ~~that~~ the security of Iraq herself. But the Soviet Union chose to give priority to her relations with the Baghdad Government and the Arab world and has confined herself almost entirely to moral support for the Kurds. She [redacted] undoubtedly played a part in promoting, and probably also in maintaining, the 1970 settlement.

15. During the period under review the Kurds maintained a sufficiently united front to prevent the Government imposing a military solution on them. There are, however, divisions in their ranks which are likely to become serious if a permanent peace is established. Apart from tribal rivalries, the chief division is that existing between the tribal elements led by

/Mulla

SECRET - UK EYES ONLY

SECRET - UK EYES ONLY

Mulla Mustafa Barzani and the radically-minded urban intelligentsia represented by Jalal al Talabani and Ibrahim Ahmad.

~~Annex: Translation of part of the declaration issued by the Iraqi Revolutionary Command Council, 11 March 1970.~~

Note: The full paper has been circulated to consumers most likely to have an interest in the details. Copies are available on request.

Middle East Section,
Research Department,
Foreign + Commonwealth Office

RECORD COPYING COUNTER
INFORMATION IS ISSUED ... SHOULD YOU NEED ...

SECRET - UK EYES ONLY

Registry No. RR 6/10

DRAFT

Type 1 +

SECURITY CLASSIFICATION
Top Secret.
Secret - UK Eyes Only
Confidential.
Restricted.
Unclassified.

PRIVACY MARKING
In Confidence

To:—
Issued
(RR 6/10)
(6 December, 1971)
Director of Research

From
Telephone No. & Ext.
Department Oral Series No 17

RESEARCH DEPARTMENT MEMORANDUM

THE KURDISH PROBLEM IN IRAQ, 1963-1971

SUMMARY

1. Introduction. The Kurds in Iraq are understood to constitute between 15 and 20 per cent of the total population (8.3 million in the 1965 census). There were various Kurdish tribal revolts in Iraq under the monarchy. When Qasim seized power in 1958 there was an initial period of cooperation between him and the Kurds, but in 1961 Mulla Mustafa Barzani and the Kurdish Democratic Party led a widespread revolt against the Government. Neither side gained a decisive advantage in the hostilities which ensued. (Paragraphs 1-5)

2. In 1963 the Ba'ath Government renewed hostilities against the Kurds, but again there was a military stalemate. In February 1964 a cease-fire was arranged, but hostilities were resumed in 1965. (Paragraphs 6-10)

3. In June 1966 the Iraqi Prime Minister, Dr Bazzaz, announced a 12-point plan for peace in Kurdistan, but /when

SECRET - UK EYES ONLY

when he was dismissed from office in August hopes of a settlement faded. (Paragraphs 11-13)

4. In March 1970 the terms of a new settlement providing for Kurdish autonomy within the framework of the Iraq Republic were agreed between the Kurds and the Ba'ath Government. But progress in implementing this agreement has been slow and some crucial problems, including the precise extent and nature of Kurdish autonomy, remain unresolved. (Paragraphs 14-23)

5. Apart from tribal rivalries, a division exists within the Kurdish ranks between the tribal elements led by Barzani and the left-wing urban elements represented by Jalal al Talabani and Ibrahim Ahmad. Talabani and Ahmad were expelled from the Kurdish Democratic Party [redacted] in 1964 and since then Barzani's authority has been supreme, but if a firm peace were established the radical elements would be likely to make their influence felt again. (Paragraphs 24-27)

6. Organisation of the Kurdish army. It has employed guerrilla tactics with success. (Paragraphs 28-30)

7. Attitudes of other countries in the region. The Syrians sent troops to help the Iraq Government in 1963 but have not since been involved in the dispute. Nor have the Turks, who, with a Kurdish population of some 3 million, have a considerable Kurdish problem of their own. Iran has covertly supplied the Kurds with arms and finance, originally in order to pre-empt Soviet involvement on the side of the Kurds and more

/generally

SECRET - UK EYES ONLY

generally in order to weaken the Iraq Government. Israel has supplied arms and military advisers, likewise in secret. (Paragraphs 31-39)

8. The Soviet Union has constantly advocated that the Kurds should enjoy national rights within the framework of the Iraq Republic and was active behind the scenes in promoting the 1970 settlement. While providing the Kurds with moral support, she and other Communist countries have given them little in the way of material aid. (Paragraphs 40-42)

9. HMG's policy has been one of non-involvement. The Kurdish dispute has been of special concern to Britain because of the possibility of sabotage to the oil installations in northern Iraq during hostilities; the reverse side of the coin, however, is that a final settlement of the Kurdish dispute would enable the Iraqi régime to redispose troops tied up in the North and would perhaps encourage them to indulge in foreign adventures in the Persian Gulf area. While HMG have in their attitude to the dispute attached over-riding importance to their relations with the Iraq Government, on some occasions in the past they have phased the delivery of arms ordered by the Iraqi forces in order to hinder their use against Kurdish civilians. The Iraqis have, ~~wrongly~~ mistakenly, suspected HMG of cooperating with Iran in supplying the Kurds with arms. The Kurdish question has not been discussed by the relevant bodies of the UN and HMG have therefore not had to determine what attitude they would adopt if such a discussion took place. (Paragraphs 44-53)

10. Conclusions. ~~(Paragraphs 54-59)~~ — It is far ~~from~~ from certain how long the 1970 settlement will survive. (Paragraphs 54-59)

~~SECRET - UK EYES ONLY~~

Annex: Translation of part of the declaration issued by the Iraqi Revolutionary Command Council, 11 March 1970.

SECRET - UK EYES ONLY

SECRET - UK EYES ONLY

I. INTRODUCTION

1. Research Department Memorandum LR 6/9G of 1963 surveyed the Kurdish problem in Iraq between 1958 and 1963. The present memorandum examines developments since 1963.

2. There are probably between 6 and 7 million Kurds in the Middle East. Their racial origins are obscure; they combine the physical characteristics of various races. Their language, however, is of Indo-European origin and bears a close relation to Persian. They are mostly Sunni Muslims, although a few tribes are Shi'i. A hardy and dour mountain race with a reputation for brigandage, they have never been united politically as one people but have mostly lived a tribal life with its attendant disputes and differing dialects and customs. "Kurdistan" - the area inhabited by them as a more or less homogeneous community constituting the majority of the population - is at present divided between Turkey, Iraq and Iran, with small overlaps into Syria and the Soviet Union.(1)

3. The Kurds in Iraq are understood to constitute between 15 and 20 per cent of the total population (8.3 million in the 1965 census) - a larger percentage than in any other country. Thanks partly to the

/mountainous

(1) The Treaty of Sèvres (1920) envisaged the setting up of an autonomous Kurdistan, but was never ratified because of Turkish opposition. Instead, the Kurds found themselves divided by the international frontiers of Turkey, Iraq and Syria where under the Ottoman Empire only provincial boundaries had existed.

SECRET - UK EYES ONLY

بەهێنانەوەی پەیمانگەی کوردی هەژاری دڵخواز و پاڵپشتی...

SECRET - UK EYES ONLY

mountainous nature of their terrain, they have managed to maintain a large degree of independence from the central Government. In the tribal areas their basic desire is to maintain this independence and to be free to continue their traditional way of life - farming and herding - without interference. For the urban elements, however, which now make up about a quarter of the Kurdish population in Iraq, the question of equality of opportunity within the Iraqi State has become increasingly important in recent years. The demands of the Iraqi Kurds therefore include at one and the same time autonomy for the Kurdish region and full rights for themselves as Iraqi citizens. The establishment of an independent Kurdistan uniting all the Kurds at present divided by international frontiers is not an immediate aim,(1) though it has long been the dream of almost every Kurd.

4. During the period of British administration (1920-1932) steps were taken to improve conditions among the Kurds in Iraq, but efforts to establish a special administration for Kurdish districts were hampered by a series of tribal revolts. When Iraq became fully /independent

(1) The 1966 Programme of the Kurdish Democratic Party stated that the Kurds were fighting "for liberation and the autonomy of Iraqi Kurdistan within the framework of the Iraq Republic".

SECRET - UK EYES ONLY

NOTHING TO BE WRITTEN IN THIS MARGIN

SECRET

independent in 1932 she made a formal declaration to the League of Nations guaranteeing the rights of the Kurds and other minorities. This guaranteed them equality before the law with other Iraqi nationals and stipulated, inter alia, areas in which Kurdish was to be an official language ~~in addition to~~ side by side with Arabic and in which officials should if possible be Kurds. It also promised the allocation of official funds for the provision of primary education in the Kurdish language. The Government, however, ~~rather than~~ did little to honour~~ing~~ this declaration, and concerned itself primarily with enforcing its authority in Kurdistan. Kurdish discontent led to a number of uprisings, the most serious of which was led by the tribal leader Mulla Mustafa Barzani in 1943-1945. He was defeated by the Iraqi army, aided by tribes in Government pay, and fled to Iran, where he joined the short-lived Kurdish "Republic of Mahabad". After its collapse he made his way with a number of his followers to the Soviet Union.

5. When Qasim deposed the monarchy in 1958 he ~~made~~ gave the Kurds promises of equality with the Arab population of Iraq and allowed Barzani to return from exile. After an initial period of cooperation, however, Kurdish opinion hardened against the Government because of its neglect of their

/interests

SECRET

SECRET

interests and its arming of tribes hostile to the Barzanis. In June 1961 the Barzanis took to arms and defeated these enemies. Supported by other tribes and by members of the Kurdish Democratic Party, they then proceeded to take over Government posts in the north. By the end of August the semi-circle of mountains from north-west of Mosul to south-east of Kirkuk was effectively under Kurdish control. Barzani then presented Qasim with a number of demands, including autonomy for the Kurds, to which Qasim replied by launching a full-scale military offensive against the Kurds in September. Hostilities continued intermittently until Qasim's fall in February 1963, neither side gaining a decisive advantage. The Government forces held the main towns in the north - Mosul, Erbil, Kirkuk and Suleimaniya - but the Kurds controlled most of the rest of their territory.

II. THE KURDISH WAR, 1963-1969

The 1963 Ba'athist campaign

6. Almost immediately after the Ba'ath Party came to power in February 1963 a cease-fire was arranged. Negotiations began in the following month, when it was announced that the Government were prepared to grant the Kurds "national rights on the basis of decentralisation". Kurdish demands for a share in oil

SECRET

from Kurdistan proved unacceptable to the Government and, although they made counter-proposals, it soon became apparent that the negotiations were getting nowhere. In June the Government threw a Kurdish delegation into prison and launched a new military offensive. This was managed with more drive than had been displayed under Qasim, and was as well ~~as being~~ more ruthless and bloody. But by the time winter closed in the army had secured control of only a small fraction of the mountainous area of Kurdistan and it was evident that the Government had little hope of imposing a military solution.

can we say what? We have not got reliable details

NOTHING TO BE WRITTEN IN THIS MARGIN

The 1964 negotiations and Barzani's dispute with Ibrahim Ahmad and Jalal al Talabani

7. In February 1964 a cease-fire was announced between the Kurds and the Government, which, since the ousting of the Ba'ath in November 1963, had been Nasserist in complexion. An official statement by President Arif promised the Kurds national rights "in a single fraternal national unity", proclaimed a general amnesty, and pledged the Government to undertake the rehabilitation of the north and reinstate Kurdish officials and employees there. There followed innumerable visits to the north by Government representatives in an attempt to get the Kurds to accept something less than autonomy.

8. The Kurds ~~themselves~~ meanwhile split into two main factions. The first, led by

/Barzani

SECRET

SECRET

Barzani, who was both the dominant tribal leader and Chairman of the Kurdish Democratic Party (KDP), took the view that every effort must be made to test the Government's sincerity and see whether an agreement could be reached. The second, a group of younger and more radically inclined KDP members led by Ibrahim Ahmad and Jalal al Talabani, early came to the conclusion that there was nothing to be gained from dealings with the Government. The dispute came to a head at a meeting of the KDP at Qala Diza in July 1964, reportedly attended by some 900 delegates, at which 14 senior party members, including Ahmad and Talabani and all but one of the party's Politbureau, were formally expelled and a new Politbureau was elected. An armed clash then took place between the rival groups, as a result of which Ahmad and Talabani fled to Iran with some 400 of their supporters. (They were given sanctuary at Hamadan by the Iranian authorities).

The 1965 campaign

9. After more than a year of truce, marked by increasingly desultory negotiations, hostilities were resumed by the Government in the first week of April, 1965. By then most of the dissident Kurdish group had made their peace with Barzani and returned from Iran, though Ibrahim Ahmad remained there unreconciled and Talabani spent the summer abroad

OL 51-7406

NOTHING TO BE WRITTEN IN THIS MARGIN

SECRET

trying to rally international support for the Kurdish cause.

10. The 1965 campaign went no better for the Government than previous ones and by the end of the year it was once again evident that deadlock had been reached on the military front.(1)

The Bazzaz proposals, 1966

11. Early in 1966 there were indications that Dr Abdul Rahman al Bazzaz, who in the previous autumn had been appointed Iraq's first civilian Premier since the 1958 revolution, was in favour of negotiating peace with the Kurds rather than mounting a new spring offensive. His advice was overruled and a new offensive began in May, but the Government forces almost immediately suffered a severe setback near Rowanduz and early in June the campaign was called off.

12. On 29 June 1966 Dr Bazzaz announced a 12-point plan for peace in Kurdistan. His twelve points were, in summary:

(i) Equal national rights for Kurds and Arabs in Iraq.

(ii) Decentralisation: elected local assemblies to have wide powers.

/(iii)

---

(1) Two notable features of this campaign were Kurdish accusations that poison gas was used and the presence of UAR troops in a camp near Baghdad (under the auspices of the Iraq-UAR Joint Military Command), which helped to release Iraqi troops from internal security duties, to take part in the war.

SECRET

SECRET

(iii) Kurdish to be recognised as an official language, side by side with Arabic, in areas where the Kurds formed a majority.

(iv) Kurdish representation in a National Assembly on a proportional basis.

(v) Public offices and appointments to be open to Kurds.

(vi) Equality of educational opportunity.

(vii) A measure of political freedom and freedom of expression for the Kurds.

(ix) A general amnesty and reinstatement of Kurdish officials and employees.

(x) Kurdish members of the armed forces and police to report to their units. Others under arms to surrender their weapons.

(xi) Rehabilitation of the North.

(xii) Resettlement of displaced individuals and groups.

13.

~~43. The impression created by this declaration was that it was a blueprint for an eventual settlement rather than a settlement in itself. Much of its phraseology~~

~~/was~~

+ … this intention - if ×

The question one might ask is whether it provided an adequate basis for a settlement. ✓

NOTHING TO BE WRITTEN IN THIS MARGIN

SECRET

(B)L 51-7406

NOTHING TO BE WRITTEN IN THIS MARGIN

SECRET

13. Although the plan was vague in parts and left a great deal unsaid[1] it seemed to provide an adequate basis for a settlement

~~was ambiguous and it left a great deal unsaid.~~[1] and it was felt~~, nevertheless,~~ that as long as Bazzaz remained in office there was a fair chance of progress. The plan ~~Kurds themselves seemed pleased with the proposals,~~ ~~which were~~ was officially welcomed by Barzani. ~~but~~ By mid-July, however, the Kurds ~~however, they~~ were becoming disillusioned by lack of any positive signs of implementation, and when Bazzaz was dismissed in August hopes of a settlement faded.

Continued stalemate in 1967

14. Although full-scale hostilities were not resumed in 1966 or 1967, Government forces remained deployed in the north and were involved in some skirmishes with Kurdish forces. The Government endeavoured to weaken Barzani's position by giving support to Talabani, who had again broken with him; sporadic armed clashes took place between the rival Kurdish groups, but Talabani's faction was too weak to present a serious challenge to Barzani's authority.

The return of the Ba'ath, 1968

15. The Ba'athist Government which came to

/power

(1) According to Ismet Sharif Vanly (Le Kurdistan Irakien, Entité National, Neuchatel 1970) there were also three secret clauses in which the Government undertook
(a) to create a new Liwa of Dohuk, comprising the Kurdish area then within the Liwa of Mosul,
(b) to free all political prisoners in Iraq, and
(c) to legalise the Kurdish Democratic Party.

SECRET

power in July 1968 did not at first show any sign of having better ideas on how to deal with the Kurds than those which the previous Ba'athist Government had had in 1963 or those which other administrations had applied in the interim. They thus continued the policy which they had inherited from the previous Government of containing the extent of the area controlled by the Kurds and supporting Talabani's faction with money and arms.

16. After a time, however, they began to give effect to certain of the proposals put forward by Dr Bazzaz in 1966. Thus Kurdish was made the language of instruction in schools in the Kurdish areas; a university was established in Suleimaniya; a Kurdish Academy of Letters was set up; an amnesty was declared for those who had taken part in the fighting; and a measure of decentralisation of power to the governorates was introduced. In spite of these propitiatory gestures, skirmishing continued throughout 1969.

III. THE MARCH 1970 SETTLEMENT

17. ~~In~~ By January 1970 it became ~~apparent~~ evident that serious negotiations were taking place between the Ba'ath and representatives of Barzani under cover of a de facto cease-fire. The successful outcome of these negotiations was announced by the Iraqi Revolutionary Command

/Council

SECRET

NOTHING TO BE WRITTEN IN THIS MARGIN

W(B)L 51-7406

NOTHING TO BE WRITTEN IN THIS MARGIN

SECRET

Council on 11 March. The terms of the announcement[1] followed fairly closely the proposals put forward by Dr Bazzaz in 1966 and contained the following main points:

(i) The Kurds were to enjoy political rights and autonomy within the framework of the Iraq Republic. The areas of Kurdish autonomy were to be determined by an official census.

(ii) The existence of two principal nationalities, Arab and Kurd, was to be recognised in the Constitution.

(iii) A Kurd was to be appointed as one of the Vice-Presidents of the Republic.

(iv) The Kurds were to share in the legislative power on a proportional basis.

(v) The Kurds were to participate in the Government and in Government departments without discrimination.

(vi) Officials in Kurdish areas were to be Kurds or persons competent in the Kurdish language.

(vii) Kurdish and Arabic were both to be official languages in the Kurdish areas; Kurdish was to be the language of instruction in these areas.

/(viii)

---

(1) For a more detailed text of the announcement see the Annex to this memorandum.

SECRET

SECRET

(viii) All former Kurdish military and civil officials, students and workers were to be reinstated.

(ix) Educational and cultural facilities for Kurds were to be expanded.

(x) The Kurds were to have their own organisations for students, youth, women and teachers, affiliated to the corresponding Iraqi national organisations.

(xi) Inhabitants of Arab and Kurdish villages were to be restored to their former homes.

(xii) Relief measures for Kurds affected by the hostilities were to be put in hand.

(xiii) A Kurdish development commission with an adequate budget was to be established and a special economic plan for the Kurdish region was to be prepared.

(xiv) Agrarian reform was to be speeded up in Kurdish areas.

(xv) The exploitation of natural resources in the autonomous area was to be the responsibility of the Republican authorities.

(xvi) The Kurdish broadcasting station and all heavy weapons were to be surrendered during the final stages of the implementation of the agreement.

18. The published agreement was accompanied by a secret protocol reportedly containing the following provisions:

/(i)

SECRET

NOTHING TO BE WRITTEN IN THIS MARGIN

W(B)L 51-7406

NOTHING TO BE WRITTEN IN THIS MARGIN

SECRET

(i) A joint committee was to be set up to supervise implementation of the agreement.

(ii) One of the tasks of this committee would be to resettle the Pish Merga (Kurdish rebel forces), ~~whose number was to be reduced to about 6,000 men.~~ except for about 6,000 men who would remain in the force. During the period of resettlement, which would be in five unspecified stages, the Government would pay for the general upkeep of the force.

i.e. it was not wholly resettled + 6,000 will remain permanently?

(iii) The Government would disarm and disband all Kurdish forces opposed to Barzani, and the Iraqi armed forces would withdraw to their "normal positions".

(iv) The KDP was to be allowed to operate freely in the Kurdish region and to publish its own newspaper.

(v) All persons formerly in Government service who took part in the Kurdish rebellion would be permitted to resume employment without loss of seniority. Those who had served with the Kurdish armed forces would be permitted to count that service as if they had served in the Iraqi armed forces.

(vi) A nation-wide census would take place within one year to define the region of Kurdish majority.

(vii) Although the Iraqi national flag could not be altered immediately, ~~to incorporate~~ a Kurdish symbol would be incorporated, ~~this would be done as soon as~~ when next the flag was changed.

when next

/19.

SECRET

19. Although the secret clauses went some way towards removing obscurities in the published terms, some important points, such as the exact nature of Kurdish autonomy and the amount to be allocated by the Iraq Government for the development of the Kurdish region, remained to be clarified; it was evident that further negotiations would be needed on these and other points before the settlement could be considered comprehensive.

20. Progress in implementing the agreement during 1970 was not speedy. The amnesty was generally observed, five Kurdish Ministers were appointed, development activities began in Kurdistan, and a number of gestures were made by the Government in the cultural and educational fields. On the other hand the difficulties over the appointment of a Kurdish Vice-President and the creation of a National Assembly had still not been resolved in 1971 (see paragraph 22 below) ~~But although five Kurds were appointed Ministers the promised Kurdish Vice-President was not appointed and the establishment of a National Assembly in which the Kurds might have proportional representation remained as far away as ever.~~ The Government withdrew their support from Talabani and Ibrahim Ahmad, who made their submission to Barzani and formally merged their "Kurdish Revolutionary Party" with the KDP. A number of the Pish Merga returned to their civilian occupations and a number were formed into a Kurdish frontier force under the Ministry of the Interior, but Barzani retained some 20,000 men under arms and kept both his heavy weapons and his broadcasting /station.

NOTHING TO BE WRITTEN IN THIS MARGIN

SECRET

SECRET - UK EYES ONLY

station. (In March 19[illegible] it was reported that he had handed them over, but in fact he retained the major part of his serviceable equipment.) The future of the KDP, which was among the questions not satisfactorily spelt out in the agreement, remained unresolved; declarations of its identity of outlook with the Ba'ath were issued from time to time but no practical links were forged. A clear-cut picture of future administrative arrangements within Kurdistan also failed to emerge: there can be little doubt that by "autonomy" the Government meant no more than a modest measure of regional self-administration, whereas the Kurds intended it to mean a good deal more.

21. The all-important question of the physical extent of the area of Kurdish autonomy, which was to be determined by a census, also remained unresolved; the census was announced for October 1970 but was postponed sine die shortly before the appointed date. The main difficulty in fixing the boundary concerned the status of the governorate of Kirkuk, which contains the main oil-producing region of Iraq (although the country's large reserves are in the south) and has a mixed population of Turkomans, Kurds and Arabs. (The position is complicated by the fact that many Kurdish families were driven from their homes during hostilities and Arabs ~~have been~~ were settled in their place.) While accepting in March 1970 that the exploitation of the oilfields should be under the jurisdiction of the central Government, the Kurds have long insisted that

/Kirkuk

SECRET - UK EYES ONLY

SECRET - UK EYES ONLY

Kirkuk should be their capital and are not prepared to accept its exclusion from the autonomous region. The Government, for their part, could hardly be expected to accept a boundary which left the oilfields on the wrong side of the line. Given the impossibility of the two sides agreeing on this point it was perhaps as well in the short term that the census was postponed, since the passions which would have been aroused by it on both sides might have jeopardised the implementation of other parts of the agreement. In the long term, however, no settlement is likely to be permanent unless the territorial question is solved.

22. The postponement of the census did not immediately provoke a reaction from the Kurds. Their first priority was evidently to see that the Government went ahead with reconstruction and development in the north and it was felt that as long as progress continued to be made in this and other fields they would continue to observe the truce, though their patience might not be inexhaustible. The Government, for their part, needing the stability that ~~a settlement~~ the cessation of hostilities could bring, favoured a policy of reconciliation. (It is noteworthy in this connexion that the political reputation of Saddam Hussein al Tikriti, the strong man of the Iraqi Ba'ath, is to some extent linked to the March 1970 agreement, which he brought about in the face of considerable opposition from within the party.) In 1971 the Government at various times announced plans for economic development in the North, especially in the tourist field. Their

/relaxation

SECRET - UK EYES ONLY

SECRET - UK EYES ONLY

relaxation of restrictions on members of the diplomatic corps travelling in the North suggested that they considered reconciliation to be proceeding smoothly enough. Nevertheless, the appointment of a Kurdish Vice-President has still not taken place. (It is believed that Barzani is unwilling to see the post filled until its functions are defined: if it is to be a sinecure, he sees no point in offering a hostage to the Ba'ath.) Nor has the ~~The~~ National Assembly ~~has still not~~ been created, despite forecasts in the President's speech at the 1971 celebrations of the July Revolution. ~~because~~ (The Ba'ath have still been unable to formulate terms under which the non-Ba'athi elements - the Kurds and the Communists - would be prepared to participate in national political life, and which would not jeopardise the Ba'ath Party's supreme rôle to an unacceptable degree.) There were indeed some specific indications of a deterioration in Kurdish-Government relations ~~in~~ during 1971, such as a dispute over the status of the Feili Kurds - a tribe mainly of Iranian origin (and citizenship), many of whom work as labourers and porters in Baghdad and who were claiming Iraqi citizenship - and reports of skirmishes in the north in which pro-Talabani tribes appear to have been involved. Presumably in response to Kurdish complaints, the Government set up a new Higher Committee for Kurdish Affairs in May, with the ostensible purpose of implementing the ~~March~~ 1970 agreement more actively; but, since none of its members was a

/Kurd,

SECRET - UK EYES ONLY

SECRET - UK EYES ONLY

Kurd, it can hardly have inspired much confidence in the Kurdish side; indeed, the Committee's attempt to co-opt the Chief Editor of Al-Ta'akhi was rebuffed. There ~~have~~ were also ~~been~~ reports that Barzani had put further demands to the Iraq Government ~~this~~ during the summer, including requests that ID 150 per annum should be devoted to Kurdish areas and that a National Assembly should be set up with one third Kurdish membership. Barzani's ~~impatience with progress was also~~ feelings were shown in ~~his~~ an interview with the Beirut French newspaper, L'Orient le Jour, on 18 November in which he said that he did not trust the Baghdad authorities and feared a surprise attack by the Iraqi army.

23. In short, the situation seems almost to have reached an impasse again, and ~~in the light of past experience~~ it appears unlikely that a solution to the outstanding problems will be found. If Kurdish irritation at the slow pace of implementation of the agreement continues to grow, there may soon be further outbreaks of fighting serious enough, cumulatively, to render the settlement a dead letter. Finally, the attempt to assassinate Barzani in September 1971, which ~~is~~ was widely held to have been the work of the central Government, but for which the Ba'ath leadership officially denied responsibility, ~~will~~ must have increased the suspicion with which Barzani has always regarded the Baghdad Government and ~~may have~~ set back further the process of reconciliation.

/IV

SECRET - UK EYES ONLY

SECRET - UK EYES ONLY

(76)

Reference

Mr. Orchard ✓ 6/12

Mr. Armitage

THE KURDISH PROBLEM IN IRAQ, 1963-1971

1. The attached drafts are now ready for printing. (I have attached two distribution sheets to the back of each.)

2. Both versions will have to be SECRET - UK EYES ONLY. (I appreciate that it may often be desirable to make the "Summary only" version of a paper CONFIDENTIAL only, but in this instance much of the paper's usefulness would be lost if we deleted references to arms supplies, etc.)

3. In view of Near Eastern Department's request that the paper should be printed quickly and distributed by Christmas, I recommend that we ask the printers to give it priority.

CJS Rundle

C.J.S. Rundle

3 December 1971

AR/Registry

The two versions are now ready for reproduction in the normal way. Would you please ask Office Services to give top priority to the full version as it has been asked for urgently.

GSA 6/12.

Sent to Mr Anthony, Accommodation Services & Supply Dept for reproduction & distribution

J. E. Randall

J. E. RANDALL

6/12/71

SECRET - UK EYES ONLY

Southern Kurditsan National Movement 1961-1977 From Confidential British Foreign Ministry Documents

Edited By:
Shareef Hazhariy

Transtlated:
Pasar Sherko

لەسەر ئەرکی بەڕێز (ساسان عوسمان مەلا قادر سەڕاف) چاپکراوە